

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านข้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

วิทยานิพนธ์
ของ
เยาวภา เจริญรัตน์

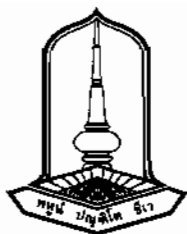
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ตุลาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ISBN 974-11-8623-1

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวเขาวภา เจริญรัตน์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี) (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

..... กรรมการ

(ผศ.สมชาย ลำควน) (ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ

(รศ.พิทักษ์ น้อยวังคลัง) (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ

(อาจารย์บรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม) (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ

(อาจารย์ชาญบุษย์ หาญคำภา) (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(อาจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

.....
(รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2549

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ลำดวน ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ พิทักษ์ น้อยวังคลัง และอาจารย์วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.บุญสม ขอตมาลี ประธานกรรมการสอบ และอาจารย์ชาญยุทธ หาญคำภา กรรมการสอบ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณนางสิรีนาถ เกิดเหมาะ ผู้จัดการศูนย์ฯศึกษาบ้านตากกลาง ตลอดจน ความซื่อสัตย์และชาวบ้านตากกลางที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการให้คำปรึกษาด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์เจริญ แพงคำฮัก และนางสาวกาญจนา เจริญรัตน์ ที่ให้การ สนับสนุนและเป็นกำลังใจในการศึกษาเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

เขาวภา เจริญรัตน์

ชื่อเรื่อง	การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย	นางสาวเยาวภา เจริญรื่น
กรรมการควบคุม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ลำควน รองศาสตราจารย์พิทักษ์ น้อยวังคลัง และอาจารย์วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม
ปริญญา	ศศ.ม. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2549

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง เป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม มรดก สิ่งแวดล้อม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในปัจจุบันกำลังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านและศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านดากลาง โดยศึกษาจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มผู้นำการคล้องช้าง จำนวน 5 คน กลุ่มผู้นำในการทำพิธีกรรมการบวชนาคช้าง จำนวน 1 คน กลุ่มผู้นำในการท่องเที่ยว จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการคล้องช้าง จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการทำพิธีบวชนาคช้าง จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการท่องเที่ยว จำนวน 8 คน กลุ่มผู้รู้ในการคล้องช้าง จำนวน 4 คน กลุ่มผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมบวชนาคช้าง จำนวน 4 คน กลุ่มผู้รู้ด้านการท่องเที่ยว จำนวน 4 คน และกลุ่มผู้สังเกตการณ์ จำนวน 10 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์ผู้รู้ชนิดไม่มีโครงสร้าง สังเกตชนิดมีส่วนร่วม และชนิดไม่มีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมการคล้องช้าง ชาวทวยบ้านดากลางจับช้างโดยใช้หม้อช้างนำช้างที่ฝึกเอาไว้ไปไล่ค่อช้างป่า จับคล้องด้วยเชือกหนังปะกำ เรียกว่า “ การโพนช้าง ” มีการถ่ายทอดวิธีการคล้องช้างให้กับรุ่นลูกหลาน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการไปคล้องช้าง ชาวทวยบ้านดากลางปฏิบัติคล้องช้างตามความเชื่อเรื่องผีปะกำ ศาลปู่ดาวังทะเล โขดกลาง และข้อห้าม พิธีเกี่ยวกับช้างที่สำคัญ มี พิธีไหว้ศาลปะกำ พิธีการคล้องช้าง พิธีปีดรงควาญ และพิธีเปิดป่า การประกอบพิธีกรรมเหล่านี้ เพื่อเป็นการเคารพผีบรรพบุรุษ ผีป่าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์พื่อใจ และชาวทวยบ้านดากลางจะได้รับความสุขและโชคลาภ โดยไม่มีภัยอันตราย

การเลี้ยง การฝึก และการเอาประโยชน์จากช้าง ช้างเป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ชาวบ้านที่เลี้ยงช้างมีฐานะดี โดยถือว่าเป็นภาระสำคัญในครอบครัว มีการฝึกช้างไว้สำหรับใช้งาน และแสดงโชว์ ส่วนการฝึกช้างที่ยังใหม่ไม่เคยได้รับการฝึกอะไรมาเลย กวัญช้างมีวิธีในการฝึกช้างใหม่โดยจัดทำ "เชือก" (เสาไม้ขนาดใหญ่ 3 ต้น ฝังลงดินและทำราวไม้ 2 ชั้น) เพื่อฝึกช้าง ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการเริ่มฝึกช้างใหม่ ชาวบ้านตากกลางได้ใช้ประโยชน์จากช้าง ก็คือ การซื้อขายช้าง การแสดงช้างในศูนย์การศึกษา การขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากงาช้าง กระดูกช้าง และการร่วมงานประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งเจ้าของช้างทุกคนต้องนำช้างมาร่วมงานทุกเชือก เพื่อสักการะวิญญาณของบรรพบุรุษและผีปะกำ

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เมืองก็ประกอบในการจัดการ ดังนี้คือ บุคลากรที่ให้การสนับสนุนและปฏิบัติงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการดำเนินงานของศูนย์ศึกษายานตากกลาง โดยได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เพื่อเป็นการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของชาวบ้านตากกลางและพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวให้บรรลุความจุดประสงค์ การดำเนินงานแบ่งเป็นฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายอนุรักษ์ ฝ่ายบริหารช้าง และฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว มีหน้าที่ในการจัดจ้างควาญช้างมาทำงานประจำที่ศูนย์ศึกษา การนำช้างออกไปแสดงนอกพื้นที่ทางศูนย์ศึกษาจะคิดเงินให้เจ้าของช้าง การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง การจัดเก็บรายได้ของศูนย์ศึกษา เก็บรักษาเงินในรูปหีบห่อไว้ในกำปั้นของกองคลังองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งการจัดสร้างบ้านพักให้ควาญช้าง ฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช้าง ทำหน้าที่จัดหาอาหารช้าง การปลูกอาหารช้าง การปรับปรุงระบบจราจรเข้า-ออก การปรับปรุงภูมิทัศน์ในศูนย์ศึกษา การปรับปรุงชลประทาน และการตรวจสุขภาพช้าง ฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมงานวันเด็กแห่งชาติซึ่งจะจัดงานในเดือนมกราคมของทุกปี การจัดงานจดทะเบียนสมรสบนหลังช้างจัดในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี การจัดงานวันช้างไทยในวันที่ 13 มีนาคมของทุกปี การจัดงานวันสงกรานต์ช้าง การจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านตากกลางและศูนย์ศึกษา การปรับปรุงสถานที่แสดงช้าง การประชาสัมพันธ์ การบริการที่พักนักท่องเที่ยว การบริการอาหารเครื่องดื่มภายในศูนย์ศึกษา และการจัดทำสถิตินักท่องเที่ยว

โดยสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิธีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน โดยใช้ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในชุมชนให้มีความรักความสามัคคี เหมือนทุกคนเป็นครอบครัวเดียวกันที่จะต้องดูแล และกลับมาอยู่ร่วมกัน ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์การดำรงเผ่าพันธุ์ของชุมชนชาวกูย อีกทั้งการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกูยบ้านตากกลางให้ดำรงอยู่ต่อไป

TITLE Cultural Tourism at the Elephant's Village, Ban Ta Klang, Tambol Krapho, Amphoe Tha Tum, Changwat Surin

AUTHOR Ms. Yaowapa Charoenruen

ADVISORS Asst. Prof. Somchai Landuan, Assoc. Prof. Pitak Noivangklang and Mr. Wannasakpijit Boonserm

DEGREE M.A. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2006

ABSTRACT

The cultural tourism at the Elephant's Village at Ban Ta Klang village is one of the means to promote culture, environmental heritage, and local history. At present, it is in the interest of tourists. The thesis aims to study the culture related to elephants which influence to the people's way of life at the Elephant's Village at Ban Ta Klang village, Tambol Krapho, Amphoe Tha Tum, Changwat Surin. The data is collected from related literatures and personal interview which included: five leaders in elephant harness session, one leader in elephant ordain ceremony, two leaders in tourism sector, five assistants in elephant harness session, two assistants in elephant ordain ceremony, eight assistants in tourism sector, four gurus in elephant harness session, four gurus in elephant ordain ceremony, four gurus in tourism sector, and ten co-inspectors. The data were collected by unstructured interview, participatory and non-participatory observation. Then data were analyzed according to studied issues and the findings were presented in a descriptive analysis.

The culture of elephant harness is leaded by the master of the mahout. Then the mahout brings the trained elephants to lure wild elephants to be caught into the trap by using leather rope to harness elephant. The elephant harness skill is transferred from generation to generation. In order to encourage their confidence in elephant harness ceremony, the villagers treat elephants with the belief in guardian spirit, spirit shrine, destiny, and taboo. There are various ceremonies which are related to elephants: the spirit shrine worship ceremony, the elephant harness ceremony, the evil exorcise ceremony, and the wild opening ceremony. Every ceremonies are believed to represent worship to ancestor spirit, wild spirit, and sacred things. The villagers expect for happiness and luck, without any disaster.

There are different ways to raise, train, and utilize elephants. The possession of elephant identifies the different ways of life and the wealth of certain family. It is the main responsibility of the family to train elephants for utilization and circus. A new elephant is trained by tie to the large posts, consists of three large wooden posts dug into the ground with two level racks. The elephant owners of Ta Klang village gain the following benefits from elephants: elephant trading, elephant show, ivory and bone product, and local traditional elephant festival. In this annual festival, every elephant must be brought to participate in the worship ceremony to the acceptor and guardian spirit.

The management of cultural tourism in the elephant's village consists of different sectors. The staff are divided into the supporting and operating section. The Provincial Administration Organization of Surin is the government sector responsible for the operation of the elephant study center. The establishment is to develop the quality of life of the villagers in the elephant's village. Moreover, this aims to develop the village to be the cultural tourism destination. The operation is divided into four main divisions: administrative division, preservation division, foster division, and tourism activity division. There will be elephants from each of the family to work in the elephant study center. The administrative division is responsible for income management to the elephant owners when they have the show business both internal and external. Then some income is contributed to the elephant's village fund. The money is kept in the finance department of the Provincial Administration Organization of Surin. Moreover, the administrative division also supports housing for elephant mahout. The preservation and foster division is responsible for the following duties: elephant food catering, elephant food supply, traffic way improvement, landscape development, irrigation system, and elephant health check-up. The tourism activity division is responsible for the various tourism events such as The National Children Day in January, marriage registration ceremony done on the elephant ride in February, Thai Elephant Day on March 13th, Songkran Day, and the elephant ordain ceremony. Every activities are to support the tourism in Ta Klang village and the elephant study center. The supporting responsibilities are included the improvement of elephant ground, publicity of the tourism attraction, accommodation for home stay tourists, catering in the elephant study center, and the tourists statistic presentation.

In conclusion, the results of study can be applied to study the community formation pattern. People are bounded by tradition and culture as they are the same family. They are all responsible to conduct duty and live together. In addition, the findings can be used to study the ethnography history of the Gooey people community, as well as to preserve their tradition and culture.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ 1
	ภูมิหลัง 1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย 4
	ความสำคัญของการวิจัย 4
	นิยามศัพท์เฉพาะ 5
	กรอบแนวคิดและทฤษฎีของการวิจัย 5
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม 10
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 13
	เอกสารเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 18
	เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว 22
	เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดองค์กรในการบริหารจัดการ 23
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ 26
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 30
3	ขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย 33
	ขอบเขตในการวิจัย 33
	วิธีดำเนินการวิจัย 34
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 34
	การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 36
	การเก็บรวบรวมข้อมูล 36
	การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล 37
	การนำเสนอผลการวิจัย 37

4	ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสนามที่จะศึกษาและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	
	ทางวัฒนธรรม	38
	ความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์	38
	ลักษณะทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์	42
	ความเป็นมาของอำเภอท่าตูม	44
	ลักษณะทั่วไปของอำเภอท่าตูม	44
	ความเป็นมาของหมู่บ้านดากลาง	48
	ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านดากลาง	52
	การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	57
5	วัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม	
	จังหวัดสุรินทร์	59
	วัฒนธรรมการคล้องช้าง	60
	อุปกรณ์และเครื่องมือในการคล้องช้าง	61
	การทำพิธีกรรมก่อนการออกไปคล้องช้าง	63
	การเลี้ยงช้าง	70
	อาหารช้าง	70
	นิสัยของช้าง	72
	การอาบน้ำให้ช้าง	74
	การตั้งห้องและการดกลูก	75
	ช้างตมมัน	77
	ปัญหาสุขภาพของช้าง	77
	การฝึกช้าง	78
	วิธีการฝึกช้าง	78
	บทบาทและหน้าที่ของควาญช้าง	84

ประโยชน์ที่ได้จากช้าง	87
การซื้อขายช้าง	88
การแสดงความสามารถของช้าง	90
ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง	90
พิธีกรรมการบวชนาคช้าง	94
6 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ	
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์	107
ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง	107
บุคลากรที่ทำให้การสนับสนุนและปฏิบัติงาน	111
การดำเนินงานของฝ่ายอำนวยการ	116
การดำเนินงานของฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช้าง	120
การดำเนินงานของฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว	122
ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา	156
แนวทางการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา	158
7 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	161
สรุปผล	161
อภิปรายผล	165
ข้อเสนอแนะ	168
บรรณานุกรม	170
ภาคผนวก	176
ภาคผนวก ก ราชนามผู้ให้สัมภาษณ์	177
ภาคผนวก ข คำสั่งแต่งตั้งจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด แผนแม่บทพัฒนา หมู่บ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ โครงการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์ศึกษา และหมู่บ้านช้างสุรินทร์	182

บทที่	หน้า
ภาคผนวก ก แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์	201
ประวัติย่อของผู้วิจัย	228

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 กิจกรรมของควาญช้างที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน	86
2 การจัดเวรขายอาหารช้างที่ศูนย์ศึกษา ประจำเดือน มกราคม - สิงหาคม 2549	87
3 การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อปฏิบัติหน้าที่ ประจำศูนย์ศึกษา	113
4 นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง ระหว่างเดือนมีนาคม - เดือนสิงหาคม 2549	125
5 สรุปสถิตินักท่องเที่ยวประจำเดือนมกราคม - เดือนสิงหาคม 2549	128
6 เวลาการแสดงช้างประจำศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง	141

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนภูมิรูปแบบการบริหารดำเนินงาน	24
2 แผนภูมิรูปแบบการจัดตั้งองค์กรบริหาร	25
3 แผนที่จังหวัดสุรินทร์	43
4 แผนที่อำเภอท่าตูม	47
5 แผนที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์	49
6 แผนที่หมู่ที่ 9 บ้านดากลาง	50
7 แผนที่หมู่ที่ 13 บ้านดากลาง	51
8 ทางเข้าหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง	53
9 รถโดยสารประจำทางสุรินทร์-บ้านดากลาง	54
10 วัดแจ้งสว่างบ้านดากลาง	56
11 การคล้องช้างของชาวกวยบ้านดากลาง	61
12 ศาลปะกำที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง	68
13 ภาพการทำพิธีไหว้ศาลปะกำ	69
14 ภาพการทำพิธีไหว้ศาลปะกำ	69
15 อาหารช้าง	70
16 การเลี้ยงช้างภายในบริเวณบ้าน	71
17 คอกช้างสำหรับเลี้ยงช้างในบริเวณบ้าน	71
18 ช้างกำลังกินอาหาร	72
19 ฟังป็อบกับลูกเลี้ยง	73
20 ฟังป็อบให้ลูกเลี้ยงกินนม	73
21 ความรู้ช้างอาบน้ำให้ช้างที่วังทะเล	74
22 นอนหรือพยาธิช้าง	75
23 การผสมพันธุ์ของช้าง	76
24 การผสมพันธุ์ของช้าง	76
25 เชื้อนสำหรับฝึกช้างใหม่	83
26 โขล่ำมเท้าช้างที่ฝึกใหม่	83

ภาพประกอบ

หน้า

27	การอบรมควาญช้างที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง	85
28	ควาญช้างคอยดูแลแม่และลูกช้างอยู่ไม่ห่าง	85
29	ช้างกำลังขับถ่าย	91
30	มูลช้าง	92
31	ป้อนมูลช้างตราอนุรักษ์ช้างไทย	92
32	เครื่องประดับที่ได้จากงาและกระดูกช้าง	93
33	ภาพเครื่องประดับที่ได้จากงาและกระดูกช้าง	93
34	โกนผมนาค	102
35	นาคลาแม่	103
36	เรียกขวัญนาค	103
37	ตั้งขบวนแห่นาค	104
38	ขบวนแห่นาค	104
39	ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ	105
40	พิธีอุปสมบท	105
41	ป้ายศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง	109
42	พิพิธภัณฑ์ภายในศูนย์ศึกษา	109
43	นักเรียนเรียนรู้เรื่องพันธุกรรมช้าง	110
44	นักเรียนเรียนรู้เรื่อง โครงสร้างช้าง	110
45	แผนภูมิการดำเนินงานภายในศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง	112
46	นักเรียนชมวิถีทัศน์เรื่องช้าง	129
47	ชมการสาธิตการเป่าสแนงเกล	130
48	โครงกระดูกช้างที่สมบูรณ์	130
49	นักเรียนเรียนรู้เรื่อง โครงกระดูกช้าง	131
50	หนังปะกำ	131
51	ทามคอ	132
52	ภาพชลก	132
53	สายลำโพง	133
54	ไม้ังก	133

ภาพประกอบ

หน้า

55	ไม้คันทาม	134
56	กาหรีน	134
57	ภาพเตียง	135
58	สะพานงกล	135
59	มหาชนัก	136
60	กะโหลก	136
61	สนามมุก	137
62	ครวล	137
63	กะดาของ	138
64	ทิงโตน	138
65	เปลือกไม้ประโดน	139
66	ข้างค้อ	139
67	หมอข้างและมะ	140
68	การแต่งกายของหมอข้าง	140
69	นักเรียนชมนิทรรศการภายในศูนย์	141
70	ลานแสดงช้างที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง	142
71	ที่นั่งชมการแสดงช้าง	143
72	ช้างเข้าแถวเดินเข้าสนาม	143
73	ภาพช้างทำความเคารพผู้ชม	144
74	ช้างเชิญธงขึ้นสู่ยอดเสา	144
75	ช้างถือตะกร้ารับบริจาค	145
76	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง	145
77	ช้างยืนบนเก้าอี้เหล็ก	146
78	ช้างยืนบนเก้าอี้เหล็กยกขาหน้า 2 ขา	146
79	ช้างชูคอบาส	147
80	ช้างเตะฟุตบอล	147
81	ช้างตีกลอง	148
82	ช้างเข็นรถเข็น	148

ภาพประกอบ**หน้า**

83	ช่างเดินข้ามถนน	149
84	ช่างนวดไหล่คน	149
85	ช่างวาดรูป	150
86	ช่างปลุกโป่ง	150
87	ช่างเล่นห่วง	151
88	คนขึ้นบนนางช่าง	151
89	การคล้องช้างแบบโบราณ	152
90	การขึ้น-ลงบนหลังช้าง	153
91	นักท่องเที่ยวนั่งแท็กซี่ช้าง	153
92	ช่างอาบน้ำที่วังทะเล	154
93	นักท่องเที่ยวดูช่างอาบน้ำที่วังทะเล	154
94	การฝึกเป็นควาญช้าง	155
95	การฝึกเป็นควาญช้าง	155

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สำคัญก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศ และเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการหมุนเวียน และการกระจายรายได้ออกสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างแท้จริงก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพขึ้นอย่างกว้างขวาง และแก้ปัญหาการว่างงานได้ การท่องเที่ยวนอกจากจะมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้วยังเป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ ทำให้เกิดสันติภาพ ความเป็นไมตรี ความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการสร้างความเจริญให้แก่สังคม อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างจึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ธุรกิจที่พักแรม ภัตตาคารร้านอาหาร ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก การคมนาคมขนส่ง และความปลอดภัยในการท่องเที่ยว (อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์. 2540 : 14)

การที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมย่อมจะถ่ายทอดพฤติกรรมต่าง ๆ ให้สิ่งเหล่านี้จัดว่าเป็นวัฒนธรรมได้ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ วัฒนธรรมคือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตของสังคม การประพฤติปฏิบัติร่วมกันและเป็นแนวทางเดียวกันอย่างต่อเนื่อง มีการสืบทอดมรดกทางสังคมต่อกันมาจากอดีต วิถีชีวิตของสังคมแต่ละสังคมย่อมมีรูปแบบ บทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับกรอบความคิดและวัตถุประสงค์ในการนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และพื้นเพความเป็นมาทางสังคมนั้น วัฒนธรรมจึงจำแนกเป็นวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมประจำชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น (อมรา พงศาพิชญ์. 2537 : 76)

สำหรับบทบาททางวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยวขึ้น จากการแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทสถานที่ทางประวัติศาสตร์ และประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ซึ่งพบว่านอกจากประเภทแรกแล้ว ทรัพยากรท่องเที่ยวล้วนจัดอยู่ในกลุ่มของวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยพิจารณาจากความหมาย และลักษณะของวัฒนธรรม ประเภทที่สอง เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตน เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ส่วนประเภทที่สาม เป็นต้นตอมาจาก แนวคิด ความเชื่อ วิถีประชา ซึ่งเป็นนามธรรม แต่ได้มีการพัฒนาจนมีองค์ประกอบมาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบประกอบขึ้นมา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2533 : 19) สำหรับประเทศไทยวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวจากโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ อธิษาศัยไมตรีของคนไทย ทรัพยากรศิลปวัฒนธรรมมากมายหลากหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้อง ผสมผสาน และกลมกลืน เป็นวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์ (สุชาดา เจริญพันธ์ศิริกุล. 2544 : 23)

จังหวัดสุรินทร์เป็นอีกจังหวัดหนึ่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งอยู่ตอนใต้สุดของภาค ซึ่งมีประชากร 3 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ประชากรที่พูดภาษาเขมร ประชากรที่พูดภาษาลาว ประชากรที่พูดภาษากูยหรือกวย (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 3) ในกลุ่มประชากรที่พูดภาษากูยหรือกวยนี้ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากประชากรกลุ่มอื่นในการดำเนินชีวิตคือ มีการใช้แรงงานจากข้าง และมีการเลี้ยงช้างมากที่สุดในกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะหมู่บ้านตากกลางจันทราการเรียกว่า “หมู่บ้านช้าง” หมู่บ้านช้างหรือหมู่บ้านตากกลาง สืบตระกูลมาจากชาวกูยหรือกวยอพยพมาจากลาวตอนใต้ เมืองอัตปือ แสนปาง แขวงเมืองจำปาสัก ประเทศลาว (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2533 : 12-13) ชาวกูยถือว่าเป็นบรรพบุรุษของจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากมีชาวกูยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นกลุ่มผู้ก่อตั้งจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งต่อมาจากการทำสงครามของกลุ่มผู้นำชาวกูยในสุรินทร์ (ในปัจจุบันรู้จักกันในนาม พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ จางวาง) กับประเทศเขมร เมื่อชาวกูยได้รับชัยชนะก็กวาดต้อนเชลย และได้อพยพชาวเขมรเข้ามาในสุรินทร์ จึงเกิดการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ขึ้นระหว่างไทยกุกกับชาวเขมร ทำให้ชาวไทยเชื้อสายเขมรปะปนอยู่ด้วย จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ชาวกูยที่อาศัยอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอสำโรงทาบ อำเภอจอมพระ อำเภอศรีขรภูมิ และอำเภอท่าตูม มีจำนวนลดลง เนื่องจากการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวกูยกับชาวไทยเขมร เมื่อชาวไทยเขมรมีจำนวนมากกว่าทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่ชาวกูยจะรับเอาวัฒนธรรม ประเพณี และการปฏิบัติต่าง ๆ ตามวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเขมร แต่มีชาวกูย

บางส่วนที่รักษาและเชื่อมั่นในความเชื่อ และประเพณีของชาวกูยไว้อย่างเหนียวแน่นตามความเชื่อ ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ซึ่งการเลี้ยงช้างถือเป็นสัญลักษณ์หรือ เอกลักษณะสำคัญของการเป็นชาวกูย เนื่องจากชาวกูยเป็นคนที่มีความสามารถในการจับช้างป่ามาเลี้ยง และฝึกสำหรับไว้ใช้งานต่าง ๆ โดยชาวกูยที่ยังยึดถือวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างนี้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ต่าง ๆ ของตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และหมู่บ้านที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในฐานะที่มี การเลี้ยงช้างกันมากคือ หมู่บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หรือที่เรียกว่า “หมู่บ้านช้าง” ซึ่งยังคงรักษาวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้าง อาชีพ การคล้องช้างในป่าชายแดนประเทศกัมพูชามาฝึกการใช้งาน ในปัจจุบันแม้จะไม่ค่อยเห็นหรือได้ยินกัน นักเนื่องจากป่าในประเทศไทยได้ถูกทำลายลง จนป่าไม้ของไทยเราหมดสภาพไป โขลงช้างจึงพากัน อพยพหนีเข้าไปอยู่ป่าลึกแห่งอื่น จึงทำให้อาชีพการคล้องช้างได้จางหายไปหรือถ้ามีก็หาได้ยาก นอกเสียจากการแสดงโชว์ความเทศกาลงานช้างเท่านั้น (สมัย สุทธิธรรม, 2537 : 16)

ชาวบ้านดากลางประกอบอาชีพในการเลี้ยงช้างและยังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของ บรรพบุรุษชาวไทยกูยหรือกวยเลี้ยงช้างเอาไว้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ซึ่งช้างถือเป็นมรดก อันสูงค่าที่แสดงออกมาให้เห็นทั้งทางพิธีกรรม ความผูกพันระหว่างคนกับช้าง ช้างจึงเป็นสัตว์เลี้ยง ประจำบ้านที่ใหญ่ที่สุดและมีความใกล้ชิดผูกพันกับเจ้าของ ในฐานะที่เป็นสมาชิกหนึ่งในครอบครัว การปฏิบัติต่อช้างของชาวบ้านดากลางจึงไม่ต่างไปจากการปฏิบัติเสมือนหนึ่งสมาชิกของครอบครัว ดังเช่น เมื่อช้างเกิดใหม่ ชาวบ้านดากลางจะทำพิธีรับขวัญ เมื่อช้างล้มตายเจ้าของช้างและชาวบ้านจะ ทำพิธีร่วมฝัง (ทองใบ ศรีสมบัติ, 2535 : 2) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังมีอยู่บ้างที่หมู่บ้านดากลางซึ่งถือว่าเป็น วัฒนธรรมที่ชาวบ้านดากลางยังคงรักษาไว้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นแหล่งเลี้ยงช้าง ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันเพื่อเป็นการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน และช้างที่หมู่บ้านดากลางแห่งนี้ รวมทั้งเป็นการให้การศึกษา อีกทั้งความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ผู้มาเยือน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์จึงได้พัฒนาให้หมู่บ้านช้างบ้านดากลางให้เป็นหมู่บ้าน ท่องเที่ยว และได้จัดทำรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในบ้านดากลางโดยจัดทำโครงการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2549 โดยมีพลเอกธรรมรักษ์อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหม เป็นประธาน และได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ไปประจำที่ศูนย์ชกศึกษาวิจัย เพื่อเป็น หน่วยงานปฏิบัติการและประสานงานเรื่องช้าง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2549 : 3) และได้มีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวเป็นชาวไทย จำนวน 55,911 คน และชาวต่างประเทศ จำนวน 2,957 คน รวมในระหว่างเดือนมกราคมถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2549 จำนวน 58,868 คน และมีรายได้ จากการจัดการท่องเที่ยวเป็นเงิน 57,620 บาท (ศูนย์ชกศึกษาบ้านดากลาง, 2549 : 5)

ปี พ.ศ. 2547 ผู้วิจัยซึ่งเป็นคนจังหวัดสุรินทร์ได้เข้าไปเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาศึกษาบ้านดากลาง แต่ปรากฏว่าศูนย์ศึกษาศึกษาได้ปิดตัวลง ทำให้ผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในช่วงนั้นต่างก็ผิดหวัง เพราะเห็นแต่สภาพความว่างเปล่า เนื่องจากไม่มีหน่วยงานใดให้ความรับผิดชอบอย่างจริงจัง ศูนย์ศึกษาศึกษาจึงปิดตัวลงไปตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 ผู้วิจัยได้ติดตามไปยังจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดชลบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงพบว่าช่างส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านดากลาง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้อันในแต่ละที่ที่ได้พบเห็นว่าทำไมถึงได้มาอยู่ต่างถิ่น ความรู้อันตอบว่า เนื่องจากมีรายได้น้อยกว่าอยู่ที่บ้านดากลาง จังหวัดสุรินทร์ และได้สอบถามชาวบ้านดากลางต่างคนก็พูดในทำนองเดียวกัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ เป็นผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช่างบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ตามความมุ่งหมายต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช่างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

1. ทำให้ทราบวัฒนธรรมเกี่ยวกับช่างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
2. ทำให้ทราบรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
3. เป็นสารสนเทศให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวนៃของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ แต่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้าง หมายถึง การท่องเที่ยวในชุมชนหมู่บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ที่มีการสืบทอดทางประเพณีและวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่อย่างค่อเนื่อง และมีนักท่องเที่ยวสนใจเดินทางมาเที่ยวชมจนกระทั่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว

วัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากลาง หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับช้าง เช่น พิธีกรรมการคล้องช้าง การเลี้ยงช้าง การฝึกช้าง ประโยชน์ที่ได้จากช้าง

วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ชาวบ้านดากลาง หมายถึง ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

พิธีกรรมการคล้องช้าง หมายถึง วิธีการคล้องช้างแบบโบราณของชาวบ้านดากลาง

การเลี้ยงช้าง หมายถึง การเลี้ยงช้างของชาวบ้านดากลาง

การฝึกช้าง หมายถึง วิธีการฝึกช้างของชาวบ้านดากลาง

ประโยชน์ที่ได้จากช้าง หมายถึง รายได้ที่ได้จากการขายช้าง ผลิตภัณฑ์จากงา-กระดูกช้าง การแสดงความสามารถของช้าง และการนำช้างร่วมในประเพณีท้องถิ่น

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การจัดการบริหารศูนย์คศึกษาบ้านดากลางในด้านความเป็นมาของศูนย์คศึกษา บุคลากรที่ให้การสนับสนุน การดำเนินงานของฝ่ายอำนวยการ การดำเนินงานของฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช้าง การดำเนินงานของฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงาน และแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงาน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีของการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้าง บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำกรอบแนวคิดและทฤษฎีมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยรวม 3 กรอบแนวคิด คือ

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม

3. กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
สรุปสาระจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย มีดังนี้

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

กรอบแนวคิดด้านการท่องเที่ยวที่เขว นั้น ได้นำเอากรอบแนวคิดมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้
จำนวน 2 กรอบ คือ

1.1 ทฤษฎีด้านการท่องเที่ยว

สุชาติ เจริญพันธุ์ศิริกุล (2544 : 7) กล่าวไว้ว่า กิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้อง
กับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์
ใด ๆ แต่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ย่อมถือว่ากิจกรรมใดนั้นเป็นการท่องเที่ยว

ดูย ชุมสาย (วรรณ วลัยวานิช. 2546 : 5 ; อ้างอิงมาจาก ดูย ชุมสาย.
2527) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยว หมายถึง การเคลื่อนย้ายของประชากรจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีก
แหล่งหนึ่ง รวมทั้งการเดินทางภายในประเทศและเดินทางระหว่างประเทศ การท่องเที่ยว
เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกันมีกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ได้รับความรู้
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ฉะนั้นการท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงเป็นธุรกิจที่กว้างขวาง

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

พจนา สวนศรี (จรงค์ อินทยนต์. 2545 : 26 ; อ้างอิงมาจาก พจนา
สวนศรี. 2540) กล่าวว่า คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวและ
การจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บทบาทของโครงการการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ คือ
การเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน บอกกล่าวให้คนที่จะไปเยี่ยมชม
ชุมชนได้เข้าใจในเรื่องราวของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยว กติกา ข้อปฏิบัติเมื่ออยู่ในชุมชน
ในขณะเดียวกันก็มีการพูดคุยกับชาวบ้านให้ชัดเจนถึงเป้าหมายของการทำกิจกรรมนี้ซึ่งก็มีความ
แตกต่างกันในแต่ละชุมชน บางแห่งมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเผยแพร่เรื่องราว วิถีชีวิต
วัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน บางแห่งอาจมองว่านอกจากการ
เผยแพร่แล้วน่าจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและคนในชุมชนด้วย เราได้ร่วมกันมอง
ถึงข้อดี ข้อเสีย และแนวทางป้องกันร่วมกันค้นหาเสน่ห์ของชุมชน ซึ่งหมายถึงแหล่งทรัพยากร
ธรรมชาติที่สวยงามและวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่น่าสนใจ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามา
มีส่วนร่วมได้ ช่วยกันวางระบบการบริหาร จัดการ จัดโปรแกรม แบ่งบทบาทหน้าที่จัดสรร
ผลตอบแทนที่เหมาะสม และโปร่งใสตรวจสอบได้

2. กรอบแนวคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรมนี้ ได้นำเอากรอบแนวคิดมาใช้ 2 กรอบ คือ

2.1 ทฤษฎีรูปแบบทางวัฒนธรรม

เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมองพฤติกรรมส่วนรวมของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ว่ามีแนวโน้มไปในทางใด มีค่านิยมอย่างไร มีบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยรวมกันอย่างไร และอะไรเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมของคนในสังคมอื่น ๆ อย่างชัดเจน

Kroeber and Kluckhohn (นิยพรรณ วรณศิริ, 2540 : 117-119 ;

อ้างอิงมาจาก Kroeber and Kluckhohn, 1963) ทฤษฎีรูปแบบทางวัฒนธรรมนี้เป็นแนวคิดต่อเนื่องกับแนวคิดทางวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ ซึ่งได้เสนอแนวคิดว่า บุคลิกภาพโดยรวมของโลกในสังคมก็คือ

1. วัฒนธรรมประจำชาติ ก็คือ รูปแบบรวมของบุคลิกภาพ หรือ วัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมนั้นเอง รูปแบบทางวัฒนธรรมเกิดมาจากลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรมของสังคม ลักษณะส่วนใหญ่ของสังคมนั้น ๆ กันเป็นกลุ่มก้อน จะมองเห็นได้เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งถูกแสดงออกโดยสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมนั้น ทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม

2. การศึกษาถึงรูปแบบทางวัฒนธรรม อาจศึกษาได้จากลักษณะย่อยของวัฒนธรรมของสังคม ปราชญ์บางคน เช่น Bidney (1944) ใช้ปรัชญาเป็นตัวกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม Kroeber (1963) ใช้ลักษณะของศิลปะของสังคมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม Kluckhohn (1963) ใช้ระบบความคิด “คู่ตรงข้าม” กำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม เช่น ลักษณะคนชั่ว-ดี ช้าย-ขาว ร้อน-เย็น ดำ-ขาว เป็นต้น ส่วน Opler (1945) เสนอให้ค่านิยมของสังคมเป็นตัวกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม

2.2 ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม

Meagers (นิยพรรณ วรณศิริ, 2540 : 124-126 ; อ้างอิงมาจาก Meagers, 1954) ได้กล่าวว่า แนวคิดเชิงนิเวศน์วิทยาก่อให้เกิดการพัฒนาทางวัฒนธรรมหรือการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมโดยตรง และได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมไว้ 4 ประเภท ทั้ง 4 ประเภทนี้จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรม 4 ระดับ ตามไปด้วย ระบบนิเวศน์ 4 ประเภทดังกล่าว ได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถทำเกษตรได้
2. สิ่งแวดล้อมที่สามารถทำการเกษตรได้อย่างจำกัด
3. สิ่งแวดล้อมที่สามารถทำการเกษตรได้อย่างไม่จำกัด
4. สิ่งแวดล้อมที่สามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้

แนวคิดทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอาจสรุปได้ว่า คนที่มีธรรมชาติทางระบบความคิดดี จะสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ดี ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งเสริมให้ความคิดของคนดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมที่ดีขึ้นด้วย ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรมจึงเป็น ความสัมพันธ์สองทางและสวนทาง ระหว่างคนกับธรรมชาติและธรรมชาติกับวัฒนธรรม

3. กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ทวีป ศิริวิรัมย์ (2547 : 7) กล่าวว่า การวางแผนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ จำนวนมาก แนวคิดทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถประมวลเป็นหัวข้อสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การตัดสินใจวางแผน และพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางด้านกายภาพและวัฒนธรรมของพื้นที่
2. การกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวภายในชุมชนต้องคำนึงถึงศักยภาพด้านการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในแง่ของกายภาพ ระบบการบริการต่าง ๆ และความเปราะบางทางวัฒนธรรม
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องยึดความสมดุลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนเป็นหลัก และต้องไม่ให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน
4. การท่องเที่ยวจะต้องเป็นการจัดการและพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)
5. ชุมชนควรมีบทบาทในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น
6. ประชาชนในชุมชนควรจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน

วรรณา วงษ์วานิช (2546 : 146) การท่องเที่ยวรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาให้คงไว้สืบต่อไป
2. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการ และการอนุรักษ์

3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น

4. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ความประทับใจ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

รัฐติศา หิรัณยหาต (2544 : 12) มีแนวคิดเกี่ยวกับ บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยวจากการแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ประเภทธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวส่วนจัดอยู่ในกลุ่มของวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยพิจารณาจากความหมายและลักษณะของวัฒนธรรม

2. ประเภทสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ประเภทนี้เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตน เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน

3. ประเภทศิลปะทางวัฒนธรรม ประเภทนี้เป็นต้นตอมาจาก แนวความคิด ความเชื่อ วิถีประชา ซึ่งเป็นนามธรรม แต่ได้มีการพัฒนาจนมีองค์ประกอบมาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปประกอบขึ้นมา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง

สำหรับประเทศไทยวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอรรถาธิบายไมตรีของคนไทย ทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรมมากมายหลากหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้องผสมผสาน และกลมกลืน เป็นวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะนำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ วัฒนธรรมเกี่ยวกับช่างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านดากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยออกเป็น 6 หมวด คือ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
3. เอกสารเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว
5. เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดองค์กรในการบริหารจัดการ
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

อรุณ เอื้อสามาสย์ (2537 : 22) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำมูล ศึกษากรณีบ้านคูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กล่าวถึง สังคมและวัฒนธรรม สรุปสาระได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน มีปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ การพนัน หวยเถื่อนและมวยโทรทัศน์ การรับวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะการนำสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิดมาใช้ ส่วนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การยึดมั่นในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและสุขภาพ พบว่า ยังคงปฏิบัติไม่แตกต่างไปจากอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความภาคภูมิใจ

นียบรรณ วรณศิริ (2540 : 37) ได้เขียนหนังสือ เรื่องมานุษยวิทยาสังคม และวัฒนธรรม กล่าวถึง เรื่องวัฒนธรรม มีใจความสำคัญว่า วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่ถาวรมาจากความคิดที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ การตอบสนองความจำเป็นที่มนุษย์จะขึ้นหัดในการอยู่รอดเป็นคนได้ในสังคม เช่น การหาอาหาร และการกินอาหารเพื่อให้อวัยวะคงอยู่และเจริญเติบโตตามวัย การจัดกลุ่มอยู่ร่วมกันของมนุษย์ การเรียนรู้

เรื่องต่าง ๆ การสื่อสารความคิดต่อกัน การมีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวหวาดกลัวพยันตราย และการขับถ่ายทางเพศที่จะไม่เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

สารอจน์ สะอาดเยี่ยม (2540 : 23) ได้ศึกษาและทำการวิจัย เรื่องปัญหาและความต้องการของการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา ทางด้านวัฒนธรรมในสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ (อ้างใน วรพิทย์ มีมาก.2531) ซึ่งกล่าวถึงเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและแผนงานทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ศึกษากรณีกลุ่มหนุ่มสาวจังหวัดเชียงใหม่ สรุปสาระได้ว่า

1. กลุ่มหนุ่มสาวจะรับรู้นโยบายและแผนงานในระดับกลุ่มตนเป็นส่วนใหญ่
2. อุปสงค์ของกลุ่มหนุ่มสาวคือ ต้องการที่จะรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรม โดยไม่ต้องการผสมผสานและการเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น
3. อุปทานของกลุ่มหนุ่มสาวก็คือ มีความเต็มใจที่จะช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ในขณะที่ความเสียสละยังไม่มากพอ และหนุ่มสาวมีความเป็นปัจเจกชนนิยมค่อนข้างสูง
4. ควรให้กลุ่มหนุ่มสาวหรือองค์กรประชาชนเป็นผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมและกลุ่มหนุ่มสาวเท่าที่ควรในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน และการเคารพนับถือผู้อาวุโสยังคงมีสูงมากเช่นเดียวกับในอดีต

อังคณา ใจเหิม (2546 : 11-14) ได้เขียนไว้ในวารสาร ชื่อกระแสวัฒนธรรม กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยกับคุณค่าเอกลักษณ์ไทย สรุปสาระได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เจริญงอกงามจึงมีคุณค่าต่อสังคม คือชาติบ้านเมืองอย่างมาก คุณค่าของวัฒนธรรมไทยจึงสามารถจำแนกคุณค่าของวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ไทยได้ดังนี้

1. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าทางวัตถุ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นศิลปะหัตถกรรมที่ควบคู่กับมนุษย์มาเป็นเวลานาน และเครื่องปั้นดินเผาได้ถูกพัฒนาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านและสวน เพื่อให้เกิดความทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างมากทั้งภายในและต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงาม และคุณค่าทางวัตถุ
2. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรมซึ่งไม่สามารถสัมผัสได้ แต่รู้สึกรับรู้ด้วยจิตใจ เช่น ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณค่าทางจิตใจ ส่วนใหญ่เกิดจากศาสนาที่หล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ศาสนาจึงกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ให้กระทำแต่ความดี ละเว้นชั่ว เป็นคนที่มีคุณค่าของครอบครัวและสังคม และผลที่ตามมาทำให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ
3. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าด้านภูมิปัญญา คนเราสามารถดำรงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ นำมาปรับเปลี่ยนให้เกิดความผสมผสานอย่างชาญฉลาด

ไม่ละทิ้งเอกลักษณ์เดิม โดยนำสิ่งเป็นสมัยใหม่มาปรับใช้ได้อย่างกลมกลืน นั่นเป็นความฉลาดและความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษที่สั่งสมและสืบทอดกันมาที่เรียกว่า “มรดกทางภูมิปัญญาไทย” สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านภูมิปัญญาไทย และได้สืบทอดกันมามากมายหลายประการ เช่น เรื่องของอาหารไทย คนไทยสามารถเลือกสรรและดัดแปลงพืชพรรณธัญญาหาร นำมารับประทานในชีวิตประจำวันเป็นอาหารในแต่ละฤดู และสามารถเป็นยารักษาโรคได้อีกด้วย

4. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ไทย แต่ละประเทศย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สิ่งเดียวที่จะแสดงให้เห็นความเป็นชาตินั้นก็คือ “ความเป็นเอกลักษณ์” ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสมสืบต่อกันมา เช่น ด้านนาฏศิลป์ไทย จะเห็นได้ว่า การแสดงของไทยนั้นไม่ว่าจะเป็นลีลาท่าทางทางการแสดง หรือเครื่องแต่งกาย ล้วนแต่ประณีต บรรจง สวยงามเป็นอย่างนัก นาฏศิลป์นับเป็นศิลปวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองของไทย จึงเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชาติเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ถ่ายทอดไว้ให้

บุญสม ยอดมาลี (2547 : B) ได้เขียนเอกสารประกอบการสอนรายวิชา ทฤษฎีพลวัตและกระบวนการทางวัฒนธรรม กล่าวถึง วัฒนธรรมความจริงกับสิ่งที่คนเข้าใจ มีใจความสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นศิลปการแสดงทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น การฟ้อนรำ มวย หมอลำ เซิ้งกลองยาว ลีเก้ จำนวนผู้แสดงมีไม่กี่คน เช่น มวย ไปจนถึงจำนวนร้อยหรือกว่านั้น เช่น หมอลำหมู่หรือลำกลอนประยุกต์

2. วัฒนธรรมเป็นวัตถุสิ่งของหรือโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้คนบางส่วนมีความเชื่อลึก ๆ ด้วยว่า อะไรก็แล้วแต่ที่เป็นสิ่งของเก่าแก่ก็ให้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของสังคม

3. วัฒนธรรมหมายถึงการแสดงหรือการโชว์ศิลปการแสดงดนตรี การจัดงานเทศกาลประจำปี เช่น การจัดแห่เทียนเข้าพรรษา งานแข่งเรือ เทศกาลอาหารหรือผลไม้พื้นเมือง การไหลเรือไฟ บุญบั้งไฟ บุญข้าวสาก บุญจูนิน และอื่น ๆ

4. วัฒนธรรมหมายถึงการปฏิบัติ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่แปลกใหม่ที่สังคมหยิบยืมจากสังคมภายนอก อาจจะหยิบยืมเพียงบางส่วน หรือทั้งหมดมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อทดแทนสิ่งหรือส่วนที่มีอยู่เดิม ถือว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่ ตัวอย่างมีให้เห็นเต็มบ้านเต็มเมือง มีทั้งชื่อเป็นไทยและต่างประเทศ มีหลากหลายลักษณะ และมากกว่าปัจจัยสี่พื้นฐาน

เอิร์ท (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. 2545 ก : 83 ; อ้างอิงมาจาก Eade. 1977 : 20) กล่าวว่า กระบวนต่าง ๆ ที่ประสานรวมกันเพื่อเพิ่มทวีความคิดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันของชีวิตทางสังคมในระดับโลก เราก็จะพบว่า เป็นไปได้ยากยิ่งที่ในปัจจุบันจะมีรูปแบบวัฒนธรรมอันบริสุทธิ์หลงเหลืออยู่ เหมือนที่มีผู้กล่าวไว้ว่า “เมื่อกระแสวัฒนธรรมระดับโลกได้เพิ่มทวีขึ้นในช่วงสองสาม

ทศวรรษที่ผ่านมา มันก็เริ่มกลายเป็นเรื่องยากที่เราจะได้พบรูปแบบวัฒนธรรมที่ถูกขีดกรอบมอดไว้ได้อย่างบริสุทธิ์ผุดผ่อง”

ซอร์ท แอน คิม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. 2545 ก : 94 ; อ้างอิงมาจาก Short and Kim. 1999 : 4) กล่าวว่า กระแสวัฒนธรรมโลก เป็นกระแสไร้พรมแดนที่หลั่งมาสู่ปริมณฑลแห่งชีวิตประจำวันของเราได้อย่างง่าย โดยการช่วยเหลือของสื่อมวลชนที่ธรรมดาสามัญแน่นอนว่า สื่อมวลชนไม่ได้เป็นปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์นี้ แต่ความธรรมดาสามัญของมันที่ผสมกลมกลืนกับจังหวะชีวิตประจำวันของผู้คนได้อย่างเหมาะสมก็คือที่มาของสภาพการตกเป็นเมืองขึ้นทางข่าวสารของส่วนกลางอย่างปฏิเสธไม่ได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

รัฐทิศา หิรัญหาค (2544 : 15) กล่าวสรุปว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน, รวมถึงการเดินทางเพื่อชื่นชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้น ๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลย หากเป็นไปได้ ทางด้านเจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นนั้นก็สมควรที่จะรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือคัดแปลงศิลปวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งก็สามารถทำได้แต่ต้องไม่เปลี่ยนรูปแบบดั้งเดิมหรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งหากไม่รักษาไว้จะก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในที่สุด

ดุษ ชุมสาย (2527 : 5) ได้เขียนหนังสือ เรื่องปฐมบทแห่งการท่องเที่ยว กล่าวถึงเรื่องการท่องเที่ยวและการเดินทาง พอสังเขปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว และในเรื่องของการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินการท่องเที่ยวมักใช้คำว่า การท่องเที่ยวและการเดินทางปนกัน บางทีใช้คำว่า การท่องเที่ยว ให้มีความหมายถึงทั้งการท่องเที่ยวและการเดินทาง ในประเทศไทยเราใช้คำว่าไปเที่ยวมาช้านาน มีความหมายว่า ไปไหนล่องไปไหนทั้งใกล้และไกล ดังนั้น คำว่า การท่องเที่ยว จึงเป็นคำที่มีความหมายกว้าง มิได้มีความหมาย

เพียงเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังมีหมายถึง การเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งการเดินทางในประเทศและเดินทางระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน "ได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ฉะนั้นการท่องเที่ยวปัจจุบันจึงเป็นธุรกิจที่กว้างขวาง ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวที่มีความหมายขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

1. การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใด ๆ ก็ได้มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้

วรรณ วลัยวานิช (2546 : 5) ได้เขียนหนังสือ เรื่องภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว

ซึ่งได้กล่าวถึง วิวัฒนาการของการท่องเที่ยว สรุปสาระได้ว่า กิจกรรมและวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเปลี่ยนจากเพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด เป็นเพื่อการผจญภัย เพื่อการศึกษา เพื่อการค้า เพื่อความสุขหรือเพื่อสุขภาพ รูปของการเดินทางได้เปลี่ยนจากการเดินเท้าเป็นการใช้พาหนะต่าง ๆ เช่น เรือ รถ เครื่องบิน เป็นต้น การท่องเที่ยวได้พัฒนาหลายเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานให้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวมากขึ้น การท่องเที่ยวเป็นการเดินทาง แต่การเดินทางไม่ใช่ การท่องเที่ยวทั้งหมด การเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวได้แก่

1. การเดินทางที่ผู้เดินทางถูกบังคับให้เดินทาง
2. การเดินทางที่ผู้เดินทางได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งขณะเดินทาง
3. การเดินทางที่ผู้เดินทางตั้งใจจะอพยพจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง
4. การเดินทางของผู้คนบริเวณชายแดนที่ข้ามพรมแดนไปทำงานนอกประเทศ

เป็นกิจวัตรประจำวัน

5. การเดินทางผ่านประเทศหนึ่งประเทศใดโดยมิได้แวะลงเปลี่ยนพาหนะเลข

ณ ประเทศนั้น ๆ

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยจะถาวรหรือไม่ก็ตาม ยังบริเวณอื่น ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ความสุขารมณ์ เพื่อเหตุผลเกี่ยวกับกะหะสถานของตนเอง เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเรื่องอื่น ๆ อันเป็นเรื่องเฉพาะตัว

2. การประชุมประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในเชิงวิทยาศาสตร์ เชิงการสำรวจวิจัย การบริหาร การทูตหรือศาสนา ฯลฯ

3. การทำธุรกิจของตนเอง หรือหมู่คณะ เช่น สำรวจตลาด ตรวจรับสิ่งของที่สั่งซื้อ คิดต่อตัวแทนต่าง ๆ ฯลฯ

สุคาพร วรพล (2540 : 31-33) ได้เขียนหนังสือ เรื่องการจัดการท่องเที่ยวและมรดกวัฒนธรรมของชาติ สรุปรประเด็นสำคัญ จากการเข้าร่วมการประชุมนานาชาติเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” International Conference on Tourism and Heritage Management ณ เมืองยอกยาร์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์และทางด้านจิตใจของคนในชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการจัดการที่ละเอียดอ่อนรอบรอบ โดยเฉพาะเมื่อจะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะหากดำเนินการโดยขาดความระมัดระวังแล้ว จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์กับกลุ่มผู้ประกอบการ

2. สถานที่ที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องเป็นแหล่งที่ให้ประสบการณ์ได้ดีแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ ที่น่าพึงพอใจ รวมทั้งรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้

3. การให้เอกชนซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่มาแล้ว ได้เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ในเรื่องของการจัดทำป้าย อธิบายในแหล่งและการจัดการนักท่องเที่ยวด้วย

4. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ การเป็นแหล่งความรู้ และบริการที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กันไป

5. ควรให้ความสำคัญกับการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ให้กับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีความคืบหน้าในเรื่องของสื่อ การฝึกอบรม วิชาการ ตลอดจนการจัดการก่อน เนื่องจากแหล่งมรดกในประเทศเหล่านั้น มักจะยังเป็นส่วนของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชน มิใช่สิ่งที่ได้รับอนุรักษ์สืบทอดกันมาแต่อดีต ดังนั้นควรจะออกแบบป้ายอธิบายให้ดึงดูดใจผู้เยี่ยมชม โดยทำให้มีมิติแทนที่จะให้มองด้วยตาเท่านั้น

Coltman (รัฐศึกษา หริณยหาค. 2544 : 15-16 ; อ้างอิงมาจาก Coltman. 1989) ได้ทำการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอกำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี กล่าวถึง เรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีสาระว่า

1. สิ่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด

3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางด้านท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด

4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้อาคารเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ

5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

7. การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว

8. เรื่องราว และงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

ทวีป ศิริรัศมี (2547 : 7) ได้เขียนหนังสือ เรื่องรวมบทความวิจัย การท่องเที่ยว ซึ่งได้กล่าวถึง แนวคิดด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปสาระได้ว่า การวางแผนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ จำนวนมาก แนวคิดทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถประมวลเป็นหัวข้อสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ตัดสินใจวางแผน และพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางด้านกายภาพ และวัฒนธรรมของพื้นที่

2. การกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวภายในชุมชนต้องคำนึงถึงศักยภาพด้านการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในแง่ของกายภาพ ระบบบริการต่าง ๆ และความเปราะบางทางวัฒนธรรม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องยึดความสมดุลทางวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นหลัก และต้องไม่ให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

4. การท่องเที่ยวจะต้องเป็นการจัดการ และพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

5. ชุมชนควรมีบทบาทในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้น

6. ประชาชนในชุมชนควรจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว อย่างเท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน

แนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กอลแมน (รัฐทิตยา หิรัญยาค. 2544 : 15 ; อ้างอิงมาจาก Coltman. 1989)

ได้ให้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อ เศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของ ชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด
3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการ นักท่องเที่ยวประเภทใด และจำนวนเท่าไร
4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ
5. ในการวางแผนพัฒนาท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของ ท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้
7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาล ที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว
8. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึง ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น
9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชนให้เรียบร้อย

ริชชี และซินส์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2545 ข : 97 ; อ้างอิงมาจาก Richie and Zins. 1998 : 67) กล่าวว่า ลักษณะเป้าประสงค์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถ พิจารณาได้ว่า เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมได้คือ หัตถกรรม ภาษา ประเพณี (เช่น

เทศกาล หรือพิธีกรรม) อาหารการกิน ศิลปดนตรี รวมถึงคอนเสิร์ต จิตรกรรมและประติมากรรม ประวัติของภูมิภาค รวมถึงสิ่งที่มองเห็นได้ ระลึกถึงอดีตได้ รูปแบบและวิธีการของกิจกรรม การทำงานและเทคโนโลยีที่ใช้ สถาปัตยกรรม ที่อาจเด่นในบริเวณนั้น ศาสนา รวมถึงสิ่งที่เปิดเผย ให้เห็นได้ ระบบการศึกษา เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย กิจกรรมยามว่าง

จากแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจัย ที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้อง เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแสดงความคิดเห็นและแจ้งถึงระดับความต้องการในการพัฒนาชุมชนผู้การเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชนในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการ เพื่อการพัฒนา ที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

เอกสารเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

เอกสารเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการจัดการท่องเที่ยว (Tourism Management)

บุญเลิศ จิตรดวงัฒนา (2542 : 75) ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยว และดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

มิศรา สามารถ (2543 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการที่กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กร อาสาสมัครรูปต่าง ๆ ในชุมชน ได้มาร่วมดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกันในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีความรับผิดชอบและสัมพันธ์กัน

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมูซึยกับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ (2541 : 1) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ โดยปกติการท่องเที่ยว จะหมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกล และการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่

องค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุง โรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ (สุนันทา จันทวารรา. 2545 : 33)

1. ต้องมีการเดินทาง
2. ต้องมีสถานที่ปลายทาง
3. ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง

สำหรับจุดมุ่งหมายของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวต้องไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างต่อไปนี้

1. เพื่อพักผ่อนในวันหยุด
2. เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา
3. เพื่อการศึกษา
4. เพื่อการกีฬาและบันเทิง
5. เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ
6. เพื่องานอดิเรก
7. เพื่อเยี่ยมเครือญาติมิตร
8. เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ
9. เพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

มิสรา สามารถ (2543 : 17) กล่าวว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ได้แก่ การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว การสื่อความหมาย บริการความรู้ การส่งเสริมมาตรฐานที่พัก การบริการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และการป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรม หากกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจะสามารถพัฒนากิจกรรมนั้นได้ง่าย ระบบบริหารการจัดการต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีความโปร่งใสในการจัดสรรผลประโยชน์ ต้องทำให้เป็นธรรมและชัดเจน คนทำงานและชาวบ้านต้องวิเคราะห์ปัญหาหาร่วมกัน และการบริหารจัดการด้านท่องเที่ยวจะมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านการประสานงาน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ การออกกฎหมายและข้อบังคับ

พจนา สวนศรี (จงรักษ์ อินทยนต์. 2545 : 26 ; อ้างอิงมาจาก พจนา สวนศรี. 2540) คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บทบาทของโครงการการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ คือ การเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน บอกกล่าวให้คนที่จะไปเยี่ยมเยือนชุมชนได้เข้าใจเรื่องราวของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยว กติกา ข้อปฏิบัติเมื่ออยู่ในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็มีการพูดคุยกับชาวบ้านให้ชัดเจนถึงเป้าหมายของการทำกิจกรรมนี้ ซึ่งก็มีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน บางแห่งมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเผยแพร่เรื่องราววิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน บางแห่งอาจมองว่านอกจากเผยแพร่แล้วน่าจะเป็นกิจกรรม เพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และคนในชุมชนด้วย เราได้ร่วมกันมองถึงข้อดี ข้อเสีย และแนวทาง ป้องกัน ร่วมกันค้นหาเสน่ห์ของชุมชน ซึ่งหมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่น่าสนใจ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ช่วยกันวางระบบการ บริหาร จัดการ จัดโปรแกรม แบ่งบทบาทหน้าที่ จัดสรรผลตอบแทนที่เหมาะสม และโปร่งใส ตรวจสอบได้

บุญเลิศ จิตรคังวัฒนา (2542 : 11) เสนอไว้ในเอกสารทางวิชาการว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภท ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่า และความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่ง ท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ในแหล่งท่องเที่ยว
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยาว
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

คาสท์ และ โรเซนสวิงก์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2545 ก : 41 ; อ้างอิงมาจาก Kast and Rosenzwing. 1998) กล่าวว่า การวางแผน คือ กระบวนการพิจารณา คัดลั่นใจล่วงหน้าว่าจะทำอย่างไร จะทำอะไร โดยเลือกวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย โครงการ และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

เลอ เบรตัน และเฮ็นนิง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2545 ก : 41 ; อ้างอิงมาจาก Le Breton and Henning. 1997) ได้ให้ความหมายว่า การวางแผน หมายถึง การกำหนดแนวทางไว้ล่วงหน้า ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ 3 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องของอนาคต
2. เกี่ยวข้องกับการกระทำ
3. มีคนหรือหน่วยงานริเริ่มและรับผิดชอบ

ฮอลล์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2545 ข : 101 ; อ้างอิงมาจาก Hall. 1998 : 213-214) กล่าวว่า การวางแผน เป็นการจ้ระบบโดยคาดการณ์ล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การวางแผนเป็นเรื่องของการดำเนินการที่ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความสำคัญผลในวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง หรือหลาย ๆ วัตถุประสงค์ จากความหมายของการวางแผนนี้ สามารถอธิบายได้ว่า การวางแผน การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนแนวทางการดำเนินการล่วงหน้า โดยคาดการณ์จากความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวสำเร็จและเป็นไปตามวัตถุประสงค์

3. แนวคิดและหลักการในการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ

การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อย และองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงการพิจารณา สภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยว ระบบการท่องเที่ยวที่สำคัญจำแนกได้ 3 ระบบ ดังนี้ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะหมายถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากรซึ่งอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

2. การบริการท่องเที่ยว (Tourism Services) ได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ

3. ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวในแต่ละระบบย่อย มีองค์ประกอบอีกมากมายที่ทับทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนอกระบบ เช่น ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว ภูมิอากาศ ชุมชน กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในพื้นที่ ระบบนิเวศ ป่าไม้ แหล่งน้ำ และอากาศ

ตลอดจนการบริหารและจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมนอกระบบเหล่านี้ อาจส่งผลกระทบต่อ การท่องเที่ยว โดยตรงและ โดยอ้อม

เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว

เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543 : 13-14) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยว ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้กำหนดองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มี ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต ดังนั้นองค์ประกอบด้านการจัดการจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูน ความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งค่อ นักท่องเที่ยว ประชาชน ท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นองค์ประกอบด้านกิจกรรม จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ หมายความว่ารวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 21) กล่าวว่า ในการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว สามารถดำเนินการบริหารจัดการได้ ทั้งในรูปแบบทางราชการ หรือรูปแบบทางราชการกึ่งเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแนวทางในการดำเนินการบริหารจัดการในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ใน รูปแบบของการจัดการบริหารในรูปแบบของราชการจะเสนอรูปแบบให้องค์กรรับผิดชอบที่ชัดเจน

ส่วนในรูปแบบของราชการกึ่งเอกชน จะเสนอรูปแบบให้มีการพัฒนาองค์กรที่มีทิศทางรวมทั้ง มีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ลุนเบอร์ก (นิคม จารุมณี, 2544 : 33 : อ้างอิงมาจาก Lundberg, 1976 : 9) กล่าวว่า การเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศถึงแม้จะลำบากในการจำแนกเมื่อเปรียบเทียบกับ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทั้งนี้เพราะว่าไม่มีพรมแดนระหว่างประเทศที่จะข้ามหรือผ่านแดน เพื่อการ นับจำนวน เป็นที่คาดคะเนว่าประมาณ 75-80 % ของกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกิดจาก นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ นักท่องเที่ยวภายในประเทศเกือบทั้งหมดล้วนเป็นผู้ที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้รถยนต์เป็นพาหนะ ในการขนส่งและการเดินทาง

เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดองค์กรในการบริหารจัดการ

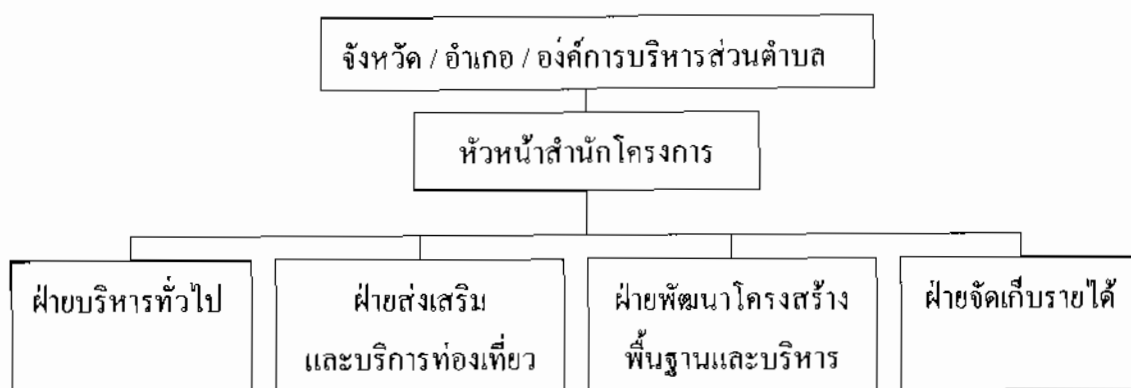
ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 21-24) กล่าวถึงรูปแบบขององค์กรที่พิจารณาว่า มีความเหมาะสมสำหรับดำเนินการบริหารจัดการ ในแต่ละพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวควรมีหน้าที่ ในระบบการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย

1. การจัดระบบบริหาร อำนาจการและควบคุม
2. การจัดระบบการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
3. การจัดระบบการดำเนินการในการพัฒนาโดยสร้างพื้นฐาน ทางเลือกของการจัดองค์กรในการบริหารจัดการ

ในแนวทางการจัดให้มีองค์กรเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ สามารถกำหนดทางเลือกในการดำเนินการได้ 2 แนวทาง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาพิจารณา ความเหมาะสมให้มีความสอดคล้องกับความต้องการดำเนินการ ในแต่ละพื้นที่ได้ คือ

ทางเลือกที่ 1 การปรับปรุงการบริหารองค์กรในปัจจุบัน เป็นการบริหารจัดการ พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยการนำหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ได้แก่ จังหวัด อำเภอ องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น มาเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยมีรูปแบบการบริหารดำเนินงาน ตามแผนภูมิ ดังนี้คือ

ภาพประกอบ 1 แผนภูมิรูปแบบการบริหารดำเนินงาน

ทางเลือกที่ 2 การจัดตั้งองค์การบริหารจัดการใหม่ เป็นการจัดตั้งองค์การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปในลักษณะของรูปแบบองค์การบริหารราชการกิ่งเอกชน โดยเป็นการดำเนินการร่วมในลักษณะของหน่วยงานท้องถิ่น คือ อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับสหกรณ์หรือสมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยมีการจัดแบ่งส่วนบริหารจัดการพื้นที่จำแนกตามหน้าที่รับผิดชอบ คือ

1. การกำหนดนโยบายกำกับและตรวจสอบจะอยู่ในรูปแบบการกำกับดูแลของคณะกรรมการอำนวยการ โดยมีสมาชิกรวม 7 คน ประกอบด้วย ตำแหน่งประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน และกรรมการ 5 คน โดยทั้งหมดจะเป็นผู้แทนจากส่วนของหน่วยงานท้องถิ่น สหกรณ์หรือผู้ประกอบการงานท่องเที่ยวในท้องถิ่น

2. กำหนดให้มีตำแหน่งผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง และผู้ช่วยผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง เพื่อรับแนวนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการจากคณะกรรมการอำนวยการ โดยทั้งนี้จะมีหน้าที่ในการกำหนดขั้นตอนและวิธีการให้แก่ฝ่ายปฏิบัติต่าง ๆ ได้แก่

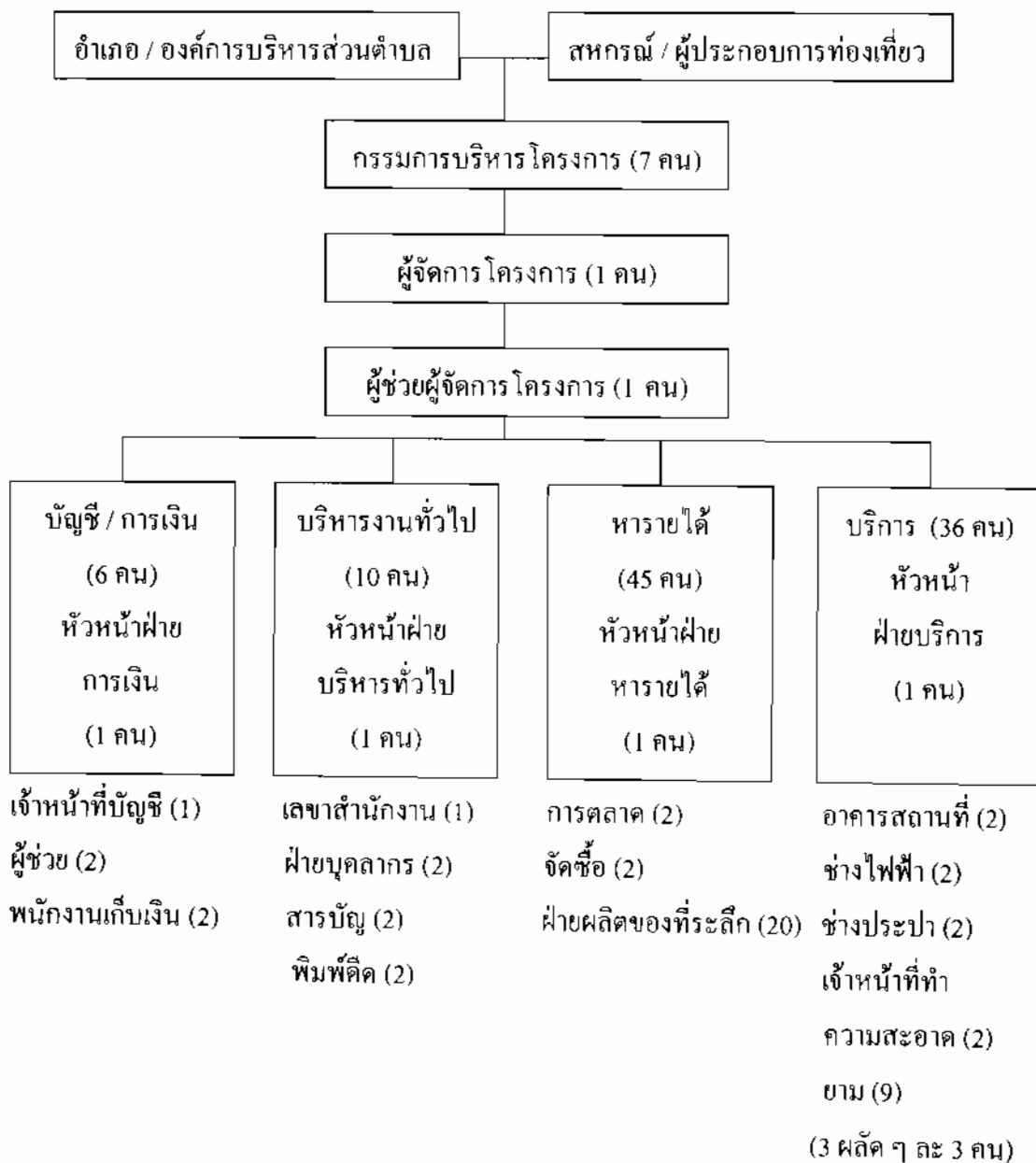
2.1 งานบริหารทั่วไป จึงทำหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบในด้านบุคคล งานสารบัญญและประชาสัมพันธ์

2.2 งานบัญชีและการเงิน จะทำหน้าที่บริหารรายรับรายจ่ายของโครงการ ทั้งนี้ การบริหารจัดการภายในฝ่ายควรที่จะแยกงานการเงิน และงานบัญชีออกจากกัน โดยมีผู้รับผิดชอบแยกกัน เพื่อการตรวจสอบเอกสาร และยอดรายการเบิกจ่าย ให้มีการตรวจสอบเพื่อป้องกันความผิดพลาดได้ ทั้งนี้การจัดทำบัญชี / การเงิน รวมถึงการดูแลรายรับ / รายจ่าย ของการผลิต การจำหน่ายของที่ระลึก ร้านอาหารและค่าผ่านประตู รวมทั้งการจัดทำแผนการเงินเพื่อการประมาณการ ค่าใช้จ่ายและรายรับเพื่อการวางแผนจัดดำเนินการ

2.3 งานบริการ จะทำหน้าที่ในงานบำรุงรักษาอาคาร สถานที่ งานบำรุงรักษาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ งานรักษาความสะอาด งานสวนและงานโสตทัศนูปกรณ์

2.4 งานจัดหารายได้ จะมีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องของการผลิตของที่ระลึก และขายของที่ระลึกต่าง ๆ รวมทั้งการจัดหารายได้จากการขายเอกสาร หนังสือของที่ระลึก ร้านอาหาร ที่พัก รวมทั้งการหารายได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่มีการจัดขึ้นในพื้นที่โครงการ ทั้งนี้รูปแบบการจัดองค์กรบริหารจะมีรูปแบบตามแผนภูมิข้างล่าง คือ

ภาพประกอบ 2 แผนภูมิรูปแบบการจัดตั้งองค์กรบริหาร

จากแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวและรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ทำให้วิจัยได้นำไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านข้างบ้านคากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าคูม จังหวัดสุรินทร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ในด้านการนับถือ ศิบรรพบุรุษ มีดังต่อไปนี้

เสฐียร โกเศศ (2519 : 163) ได้เขียนหนังสือ เรื่องประเพณี พิธีกรรม กล่าวถึงประเพณีของสังคม สรุปได้ว่า เมื่อเกิดประเพณีของสังคมขึ้นมาแล้วจะอยู่ได้นานหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าประเพณีนั้นจะสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์หรือไม่ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมมากน้อยเพียงใด ตามปกติประเพณีนั้นจะหายไปจากสังคมยาก เพราะถ้าไม่มีเหตุจำเป็นที่จะเลิกหรือเปลี่ยนแปลงก็จะไม่สูญหายเด็ดขาด ยกเว้นประเพณีใดที่ห้ำหั่น ถ่วงความเจริญหรือเป็นประเพณีที่เสียหายแก่ส่วนรวม ประเพณีนั้นก็จะเลิกและหมดไปเองซึ่งคนในสังคมจะต้องเห็นด้วย

สุพัตรา สุภาพ (2520 : 43) ได้เขียนหนังสือ เรื่องสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้กล่าวถึง ประเพณี มีใจความสำคัญว่า ประเพณี หมายถึง แบบแผนของความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีตระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะที่สำคัญของประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติและมีการเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบความคิด หรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

มณี พยอมยงค์ (2530 : 66) ได้เขียนหนังสือ เรื่องความเชื่อของคนไทย ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ถอดความเชื่อ กล่าวถึง พื้นฐานของความเชื่อ มีใจความสำคัญว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีและร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้แก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุขสวัสดิ์มาให้ และหาทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เป็นต้น ความเชื่อจึงนับว่าเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ คือ ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความเชื่อทำให้เกิดพลัง ความเชื่อทำให้เกิดความสร้างสรรค์ ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม ความเชื่อเป็นพื้นฐานทำให้เกิดปัญญา

สุพัตรา สุภาพ (2531 : 114) ได้เขียนหนังสือ เรื่องสังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยมครอบครัว ศาสนา ประเพณี กล่าวถึง เรื่องประเพณีไทย สรุปสาระได้ว่า คำว่า ประเพณี ที่ใช้ในที่นี้มีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือ หมายรวมถึงความเชื่อ ความคิด การกระทำ คำนิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ เป็นสิ่งปฏิบัติ เชื้อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์

ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้น ประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบทอดกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสิ่งเก่าอยู่เสมอ และกลมกลืนเข้ากันได้ดี จึงทำให้ประเพณีเดิมยังคงรูปมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยคนในสังคมผู้เป็นเจ้าของประเพณีไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ในทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นการค่อยเปลี่ยนไปที่ละน้อยโดยไม่รู้ตัว แต่จะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยก็แล้วแต่ความเป็นไปทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หรืออาจจะสรุปได้ว่า ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบทอด ๆ กันมา เช่น เกิด หมั้นหมาย สมรส ดาย บวช ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

สมิทธี สระอุบล (2534 : 54) ได้เขียนหนังสือ เรื่องมานุษยวิทยาเบื้องต้น กล่าวถึงเรื่องความเชื่อ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ สรุปประเด็นที่สำคัญได้ว่า

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ ที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้ว มนุษย์จะไม่เข้าใจตนเอง และไม่เข้าใจโลกหรือสภาพแวดล้อมได้ ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ตัวอย่าง หากไม่รู้จักคนว่าเป็นชายหรือเป็นหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรืออาจถูกภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจหรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. ชีวิตมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ เข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรักความซึ้ง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จะต้องอาศัยความเชื่อหรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุนเพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติคือสิ่งเหล่านั้นเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

3. ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์สามารถเชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้มนุษย์สามารถควบคุมเครื่องบินให้ถลขึ้นสู่อากาศได้ มนุษย์เชื่อว่าตนมีกำลังกายดีก็จะมีความมั่นใจในการต่อสู้ เพราะเชื่อว่าสัมมาอาชีพเป็นการได้แม้ยากลำบากก็มีกำลังใจฝ่าฟันทำ เป็นต้น

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจ เช่น เชื่อในเจตนาของพระเจ้าที่จะทดลองความอดทนทุกข์ยาก จึงทำให้เจ็บป่วยไม่หายหรือทำความพยายามแล้วไม่สำเร็จ คนไข้เชื่อความสามารถของหมอ จึงยอมให้ผ่าตัด (ด้วยความสบายใจ) เป็นต้น

สมัคร เจาะใจ (2540 : 7) ได้ศึกษาและวิจัย เรื่องพิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กล่าวถึง ประเพณี พิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต มีใจความสำคัญว่า ประเพณี พิธีกรรม เกิดจากความเชื่อต่าง ๆ ที่คนไทยยึดถือมาตั้งแต่ดั้งเดิม รวมกับความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาที่ถูกผสมผสานกันอย่างกลมกลืนด้วย ประเพณี พิธีกรรม ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมโกนจุก เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับ “ขวัญ” มี “พราหมณ์” เป็นเจ้าพิธี รวมทั้งมีการทำบุญเลี้ยงพระและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ พิธีกรรมโกนจุกจึงเป็นตัวอย่างของประเพณีหนึ่ง ที่รวมพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อหลายประการ ซึ่งผสมกลมกลืนได้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมแต่ละอย่างย่อมมีแนวคิดที่แฝงอยู่ในพิธีการ หรือในแบบแผนการปฏิบัติขั้นตอนต่าง ๆ ในประเพณีพิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ของแนวคิดและมีบทบาทชี้ให้เห็นสาระสำคัญของชีวิตอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีและพิธีกรรมช่วงสำคัญของชีวิตจะแฝงแนวคิดที่เป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับสถานภาพในแต่ละช่วงไว้อย่างน่าสนใจ เช่น พิธีทำขวัญเดือน เป็นสัญลักษณ์แสดงว่า เด็กมีอายุครบ 1 เดือนแล้ว จดว่าพันเขตอันตรายอย่างแน่นอน จึงทำขวัญและตั้งชื่อเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของการบอกกล่าวแก่วงศาตนาญาติว่ามีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นในครอบครัว นอกจากนี้ประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงสถานภาพของบุคคล เช่น การไว้จุกเป็นเครื่องหมายแสดงให้ปรากฏแก่คนทั่วไปว่าเป็นเด็กเท่านั้น ผู้ใหญ่ก็จะได้เมตตาอุปการะให้ความเสมอภาคเหมาะสมตามสมควรแก่สถานะของเด็ก

พูนศิลป์ จันทรสูงเนิน (2540 : 14) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง พิธีกรรมเกี่ยวกับโชคลางของชาวบ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กล่าวถึง เรื่องคติความเชื่อ มีใจความสำคัญว่า คติความเชื่อ คือ สิ่งที่มนุษย์ค่อย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจ โดยอาศัยเวลาแห่งการเรียนรู้หลายพันปี ความเชื่อมีอำนาจลึกลับ จะบันดาลให้มนุษย์เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกลงโทษ จึงต้องเอาใจใส่ในสิ่งลึกลับนั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่คิดว่าดีที่สุด จึงทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้นในกาลต่อมา และได้แบ่งประเภทความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เหตุที่กลัวเพราะไม่รู้ และเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นย่อมมีผู้กระทำทั้งสิ้น

2. ความเชื่อเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และการสังเกตจากธรรมชาติ เพราะธรรมชาติคือสิ่งที่มนุษย์ประสบอยู่ทุกวัน

3. ความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์และคาถาต่าง ๆ

5. ความเชื่อ โชคกลาง

6. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ผีน

สมคิด พรหมขู้ (2546 : 34-37) ได้เขียนหนังสือ เรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานได้ ซึ่งได้กล่าวถึง วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ สรุปสาระได้ว่า อีสานได้มีวัฒนธรรม เจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลานาน มีการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมหลายกระแส ทั้งวัฒนธรรมเขมร และวัฒนธรรมไทยลาว โดยได้รับอิทธิพลทางด้านความเชื่อทั้งจากศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู อีกทั้งยังเคยเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนหลายเชื้อชาติ ได้แก่ ไทยกูย ไทยเขมร ไทยลาว และไทยโคราช แต่ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ได้หล่อหลอมจิตใจเป็นกลมกลืนให้เป็นวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกัน วัฒนธรรมของคนอีสานสร้างคนให้เป็นคน สร้างคนให้ละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้คนทำ

คุณงามความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีฮึดมิดองอยู่ เรียกว่า ฮึดสิบสองคองสิบสี่ ฮึดสิบสองของคนอีสานไว้ค้ำลักษณะสิบสองเดือน แต่ละเดือนมีงานประเพณีของมันอยู่ กฎเกณฑ์กติกาสังคม อีสานวางไว้แต่สังคัมบรรพบุรุษมา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบริเวณอีสานตอนใต้เป็นเขตที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีมากมาย คือ การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน พิธีกรรมได้จากงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ประเพณีมหกรรมว่าอีสาน ประเพณีบุญบั้งไฟ แห่เทียนพรรษา และประเพณีแข่งขันเรือยาว ประจำปี เป็นต้น นอกจากนี้สถาบันการศึกษามีการจัดแสดงกิจกรรมเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะวัฒนธรรม โดยเฉพาะสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ สุรินทร์และอุบลราชธานี มีศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมการพัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านของท้องถิ่น โดยการนำเสนอรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยในท้องถิ่นเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น โดยการอาศัยศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ประเวศ วะสี (2547 : 19) ได้เขียนหนังสือ เรื่องภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา กล่าวถึง การมีความเชื่อร่วมกัน มีสาระว่า การมีความเชื่อร่วมกัน ความเชื่อร่วมกัน ก็เป็น วัฒนธรรม ระบบคุณค่าร่วมกัน เช่น คนไทยพุทธมีศาสนาพุทธเป็นความเชื่อร่วมกัน

พุทธศาสนานอกจากเป็นศาสนาแล้วมีสถานะเป็นวัฒนธรรมด้วย อิสลามเป็นวัฒนธรรมของมุสลิม การทำมาหากินที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่ทำกันมานานจนชำนาญ ก็เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชน ในวัฒนธรรมจึงมีเศรษฐกิจ แต่เป็นเศรษฐกิจที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่อง อื่น ๆ เรื่องการกินอาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สุนทรียกรรม และ ศิลปะต่าง ๆ ก็ถือว่า เป็นวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนถึง ปัจจุบัน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ผู้วิจัยจะนำไปเป็น แนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการคล้องช้าง การบวชนาคช้าง ดังนี้ คือ ด้านองค์ประกอบของพิธีการคล้องช้าง การบวชนาคช้าง ความสัมพันธ์ของพิธีกรรม ที่กล่าวมาข้างต้นกับวิถีชีวิตของชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังต่อไปนี้

ชิน ศรีสวัสดิ์ (2529 : 20) ได้จัดทำรายงานการวิจัย เรื่องการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์ กล่าวถึง เรื่องถิ่นกำเนิด มีใจความสำคัญว่า กวย (ส่วย ข่า ละว้า) คือ ชนพื้นเมืองเดิมเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้ และเคยมีอาณาจักรอิสระของตนเองมาก่อน ต่อมา เมื่อชนเผ่าไทย คือ ไทยและไทย-ลาว ได้อพยพลงมา ชนพื้นเมืองเดิมซึ่งได้แก่พวกกวย ผู้ไม่ได้ จึงกระจัดกระจายไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ และหลังจากนั้นมาก็ไม่สามารถรวมตัวกันได้อีก อาณาจักรของ ชนเผ่ากวยจึงสลายไปตั้งแต่บัดนั้น ชาวกวยที่เหลืออยู่บางส่วนถูกผนวกเข้าเป็นทาสรับใช้ของฝ่ายชนะ บ้าง บางส่วนก็อพยพไปหาที่ปลอดภัย ที่เป็นอิสระจากการปกครองของชนเผ่าอื่นในที่ต่าง ๆ โดยมีบางส่วนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ป่าดงทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยปัจจุบัน และต่อมาดินแดนส่วนนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ชนเผ่ากวย ที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้ถูกคนไทยสมัยอยุธยาตอนปลายเรียกว่า “เขมรป่าดง” (เพราะเข้าใจว่า ชาวกวยคือ เขมรที่อยู่ในเขตป่าดง) และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เรียกว่า ส่วย จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะชาวกวยนี้เป็นผู้หาของป่าส่งส่วยให้กับทางกรุงเทพมหานคร แทนการเข้าอยู่เวรยาม รับราชการทหาร ซึ่งคำว่าส่วยนี้เป็นคำที่ไม่สุภาพนักในหมู่ชาวกวยเองจะ ไม่นิยมใช้คำนี้ จะใช้คำว่า “กวย” แทน แต่ถ้าในชุมชนกลุ่มอื่น เขาจึงจะใช้คำว่า “ส่วย” แทนกลุ่ม เเขาเอง ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการสื่อความหมายกัน เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ชาวกวยที่เข้ามาในประเทศไทย และๆ ได้กลายเป็นคนไทยทั้งกายและใจไปแล้ว และมีความจงรักภักดีต่อชาติ ต่อแผ่นดินไทย มาจนถึงปัจจุบันนี้

เพชรภรณ์ โสธำภา (2537 : 8 ; อ้างอิงมาจาก ไพบูลย์ สุนทรารักษ์. 2515) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องพิธีกรรมแซนโดนดา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวถึง เรื่องเมืองสุรินทร์ สรุปสาระได้ว่า การปกครองหัวเมืองภาคอีสาน โดยเฉพาะเมืองสุรินทร์นั้น ได้มีชาวส่วย (กวย) อาศัยอยู่ ชาวกวยนี้เดิมเป็นชนเผ่าเขมรพวกหนึ่งที่อพยพมาจากอินเดียเพราะถูกอรหันรุกราน โดยอพยพมาทางตะวันออกเฉียงถึงลุ่มแม่น้ำคงคา (สาละวิน) และแม่น้ำโขงคอนบน พวกที่อพยพไปทางแม่น้ำสาละวินได้กลายเป็นบรรพบุรุษของมอญหรือรามัญ ส่วนพวกที่อพยพไปตามแม่น้ำโขงบางพวก ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ตามที่ราบสูงแถบเทือกเขาดงรัก (ด็องเร็ก) บางพวกอพยพไปถึงที่ราบต่ำบริเวณทะเลสาบใหญ่และชายทะเล ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นบรรพบุรุษของพวกเขมร และพวกที่อยู่ตามป่าเขาต่าง ๆ เรียกว่า ลัวะ ข่า ขมุ ส่วย กวย (กวย)

ทวีช ปุณโณทก (2532 : 235) ได้เขียนหนังสือ เรื่องเที่ยวอีสาน ได้กล่าวถึง ประวัติเมืองสุรินทร์ มีใจความสำคัญว่า จังหวัดสุรินทร์มีประวัติความเป็นมาใกล้เคียงกับเมืองศรีสะเกษ ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มีปราสาทหินจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป แต่เป็นปราสาทหินขนาดย่อมที่เป็นปราสาทหินขนาดกลาง ได้แก่ ปราสาทหินบ้านระแงง (อำเภอศรีขรภูมิ) และปราสาทหินดาเมื่อนชม (อำเภอทาบเชิง) เป็นต้น ในบริเวณที่ตั้งตัวจังหวัดนั้นเป็นคูเมืองโบราณ มีคูน้ำคันดินถึงสามชั้น และภายในตัวเมืองมีสระขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งน้ำสำหรับบริโภคในเมือง ยังมีแนวคูเมืองและคันดินให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น สระวัดพรหม สระยาว ยังเห็นคันดินอยู่ที่ถนนหน้าวัดพรหม และถนนวัดปทุมเมฆ ส่วนคันดินชั้นนอกจะเห็นอยู่กลางทุ่งนาก่อนเข้าสถานีรถไฟสุรินทร์ เรียกชื่อว่า “คูประทายสมันต์” ซึ่งกลุ่มวัฒนธรรมกวย หรือกวย มาตั้งบ้านเมืองในเมืองโบราณนี้ภายหลัง

บุญยัง หมั่นดี และคณะ (2541 : 17-30) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดสุรินทร์ ใน วิทยุวิทยาการวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวถึง ประวัติการตั้งถิ่นฐานเมืองสุรินทร์ สรุปได้ว่า เมืองสุรินทร์เป็นชุมชนที่อาศัยของมนุษย์มา 2,000 ปี ล่วงมาแล้วในสมัยที่ขอมมีอำนาจ เมื่อขอมเสื่อมลงบริเวณเมืองสุรินทร์สันนิษฐานว่าทิ้งไว้ยาวนานจนถึง พ.ศ. 2302 จึงปรากฏหลักฐานว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์กวยมาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งอพยพมาจากเมืองอัตปือแสนแป มาตั้งรกรากอยู่บริเวณเมืองสุรินทร์ โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม และด้วยความดีความชอบในการจับช้างเผือกนำส่งกรุงศรีอยุธยา ชาวกวยทั้ง 6 จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระที่นั่งสุริยamarinทร์ ให้ปกครองหมู่บ้านขึ้นตรงต่อเมืองพิมายต่อมาหัวหน้าส่วยจึงทูลขอย้ายมาตั้งเมืองที่ใหม่ และได้ตั้งเป็นเมืองสุรินทร์ในเวลาต่อมาประชากรในจังหวัดสุรินทร์มีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเขมร ร้อยละ 70 กลุ่มลาว ร้อยละ 20 กลุ่มส่วย ร้อยละ 10

สมัย สุทธิธรรม (2542 : 15) ได้เขียนหนังสือ เรื่องถิ่นทองของไทย สุรินทร์ ได้กล่าวถึง กำเนิดเมืองสุรินทร์ สรุปพอสังเขปได้ว่า ในสมัยขอมชุมชนแห่งนี้มีชื่อเมืองสุรินทร์ แต่เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง ไทยจึงมีบทบาทและอำนาจเข้าครอบครองดินแดนส่วนนี้ โดยขั้นแรก เมื่อขอมหมดอำนาจลงบริเวณแถบนี้ถูกทิ้งให้มีสภาพเป็นป่าดง เสมือนหนึ่งเป็นดินแดนคกสำรวจ เป็นเขตเขมรป่าดงมานาน นับแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง ก็มีได้มี บันทึกรื้อหรือกล่าวถึงเมืองสุรินทร์แต่อย่างใด เมืองสุรินทร์เพิ่งได้มีการรู้จักในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรไทยมีเขตกว้างใหญ่มากครอบครองไปถึงแคว้นจำปาศักดิ์ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ฝั่งจะมลา เสียให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2536 หรือ ร.ศ. 112 ในสมัยรัชกาลที่ 5) ได้มีชาวเมืองอัตปือแสนแป ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในแขวงจำปาศักดิ์ อันมีพวกช่วย หรือกูย ได้เดินทางด้วยกองคาราวานช้าง ข้ามมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาสู่ฝั่งขวาตรงกันข้ามกับอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน

สมัย สุทธิธรรม (2542 : 15) ได้เขียนหนังสือ เรื่องคนคดองช้าง ได้กล่าวถึง ชนชาวกูย มีความสำคัญว่า ชาวกูย หรือกูย นี้ มีความหมายแปลว่า คน มีขนบธรรมเนียม ประเพณีเป็นของตนเอง มีภาษาพูดที่ออกสำเนียงคล้ายภาษาเขมร แต่ไม่มีภาษาเขียนหรือไม่มี ตัวอักษร เป็นกลุ่มชนที่มีระเบียบวินัย เคารพเคร่งครัดในศีลธรรมสูงโดยเฉพาะ “กูยดำแบริย” (ช่วยช้าง) ที่นับถือผีปะกำ ไม่มีการลักทรัพย์ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่พูดเท็จ ไม่มีความลับ ไม่ทะเลาะกันเอง ในหมู่ชาวกูยด้วยกัน ที่สำคัญ คือ ไม่ประพฤติดีความผิด มีความเคารพเชื่อฟังต่อผู้นำเป็นอย่างมาก ชาวกูยมีความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจ และพิธีกรรมต่าง ๆ อันมีความผูกพันกับชีวิตประจำวัน เช่น มีความเชื่อถือในเรื่องผีปะกำ ผีปู่ตา ผีปอบ เครื่องรางของขลัง แต่ปัจจุบันสังคมชาวกูยเริ่มเปลี่ยนไปตามค่านิยมและวิถีชีวิตสมัยใหม่ การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่แบบใหม่กำลังก้าวเข้ามาแทนที่ แต่ก็ยังมี ชาวกูยบางหมู่ที่ยังคงรักษารูปแบบความเชื่อถือ และดำรงชีวิตแบบเดิมของคนเขาไว้อย่างเหนียวแน่น เพียงแต่ปรับเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างในชีวิต ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างเท่านั้น เช่น หมู่บ้านดากลาง บ้านกระโพ เป็นต้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและเป็นแนวทางเพื่อศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านดากลาง และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

บทที่ 3

ขอบเขตและวิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์ ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. ขอบเขตในการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
7. การนำเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัย

1. พื้นที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย คือ หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา มี 2 ส่วน คือ
 - 2.1 เนื้อหาด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์
 - 2.2 เนื้อหาด้านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์
3. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย
ผู้วิจัยได้เริ่มทำการวิจัยตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งองค์ประกอบภาคสนาม คือ บุคลากรผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

บุคคลผู้ให้ข้อมูลจำแนกได้ คือ กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้สังเกตการณ์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้นำ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำในการคล้อยข้าง จำนวน 5 คน ผู้นำพิธีกรรมการบวชนาคข้าง จำนวน 1 คน ผู้นำด้านการท่องเที่ยว จำนวน 2 คน
2. กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วย ประกอบด้วย กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการคล้อยข้าง จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการทำพิธีบวชนาคข้าง จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการท่องเที่ยว จำนวน 8 คน
3. กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ในการคล้อยข้าง จำนวน 4 คน กลุ่มผู้รู้ในการทำพิธีกรรมการคล้อยข้าง จำนวน 4 คน กลุ่มผู้รู้ในการท่องเที่ยว จำนวน 4 คน
4. กลุ่มผู้สังเกตการณ์ ประกอบด้วย นักท่องเที่ยว จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยได้สร้างและปรับปรุงจากงานวิจัยเชิงคุณภาพของ สมชาย ลำดวน (2549 : 11-17) เพื่อใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบ่งออกเป็น 4 อย่าง คือ แบบสัมภาษณ์ผู้นำ แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วม แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ และแบบสัมภาษณ์ผู้สังเกตการณ์
 - 1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้นำ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ
 - 1.1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในการคล้อยข้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมการคล้อย จำนวน 9 ข้อ
 - 1.1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในพิธีกรรมบวชนาคข้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 การประกอบพิธีกรรมบวชนาคข้าง จำนวน 9 ข้อ

- 1.1.3 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการแสดงช้างของบ้านตากกลาง

จำนวน 3 ข้อ แยกเป็นดังนี้

1. การเตรียมการ จำนวน 9 ข้อ
2. การดำเนินการ จำนวน 20 ข้อ
3. สรุปงาน จำนวน 6 ข้อ

1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1.2.1 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมในการคล้องช้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมการคล้องช้าง จำนวน 9 ข้อ

- 1.2.2 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมในพิธีกรรมบวชนาคช้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ 2 การประกอบพิธีกรรมบวชนาคช้าง จำนวน 9 ข้อ

- 1.2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมในการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ตอน
 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการแสดงช้างของศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง

จำนวน 3 ข้อ แยกเป็น ดังนี้

1. การเตรียมการ จำนวน 9 ข้อ
2. การดำเนินการ จำนวน 9 ข้อ
3. สรุปงาน จำนวน 6 ข้อ

1.3 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ 2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

1. สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน จำนวน 3 ข้อ
2. ชีวิตความเป็นอยู่ของช้าง จำนวน 17 ข้อ
3. ความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับวิถีชีวิต 8 ข้อ

1.4 แบบสัมภาษณ์ผู้สังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 4 ข้อ
 ตอนที่ 2 การเข้ามาท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างของผู้สังเกตการณ์หรือนักท่องเที่ยว

จำนวน 13 ข้อ

2. แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) จำนวน 1 ชุด
3. แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) จำนวน 1 ชุด
4. แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) จำนวน 1 ชุด
5. กล้องถ่ายรูป

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ประเภทต่าง ๆ จากคู่มือการทำ
เค้าโครงวิทยานิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์ตามแนวทางวิจัยเชิงคุณภาพ ของ สมชาย ลำควน (2549 :
11-17) โดยนำมาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับงานวิจัยในเรื่องนี้
3. สร้างแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ร่วมเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
เพื่อพิจารณาตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุง
4. ทำการปรับปรุงแก้ไขแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ตามที่คณะกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์แนะนำ
5. จัดทำแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์นำไปเก็บข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มตัวอย่างที่ได้
เจาะจงไว้ เป็นกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและ
ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขออนุญาตรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถึงนายกองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ กำนันตำบลกระโพ ผู้จัดการ
ศูนย์ศึกษาศึกษาบ้านตากกลาง เพื่อนำไปขอความร่วมมือในการให้การสังเกตและการสัมภาษณ์
2. ผู้วิจัยได้นำแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้เจาะจงไว้
และขอความร่วมมือระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 ด้วยตนเอง และผู้ช่วยในการ
วิจัยซึ่งเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะการจัดการ สาขาบัญชี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน
7 คน ได้เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวไปยังหมู่บ้านตากกลางหลายครั้ง แล้วนำผู้ช่วยของผู้วิจัยร่วมกัน

สังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้เจาะจงไว้ แล้วได้แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์จำนวน 45 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่ได้มาทุกฉบับ ซึ่งเป็นแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์ทุกฉบับ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม มาดำเนินการวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

1. วิเคราะห์วัฒนธรรมเกี่ยวกับช่างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์
2. วิเคราะห์รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์

การนำเสนอผลการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากงานวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์แบบสังเกต เป็นรายชื่อ
2. วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์เป็นรายชื่อ
3. เขียนบรรยายแบบพรรณนาวิเคราะห์ในบทที่ 5 และบทที่ 6

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสนามที่จะศึกษาและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้จากปีหนึ่ง ๆ จะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเดินทางมาท่องเที่ยวที่จังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะในช่วงงานช้างที่ทางจังหวัดได้จัดขึ้นกลางเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ในงานนี้จะมี ชาวไทย – กวย (ส่วย) ผู้มีความชำนาญในการจับช้างและเลี้ยงช้าง ได้นำช้างเข้ามานับร้อยเชือก มาแสดงให้ชม จากการแสดงของช้างนี้ทำให้จังหวัดสุรินทร์มีผลพลอยได้หลายอย่าง นอกจากนี้ จะทำให้คนรู้จักจังหวัดสุรินทร์มากขึ้นแล้ว ยังทำให้เมืองสุรินทร์มีการปรับปรุงตนเองให้มีความ เจริญทันสมัยทัดเทียมกับจังหวัดอื่นอย่างเห็นได้ชัด (ชิน ศรีสวัสดิ์. 2529 : 6) ดังนั้นผู้วิจัย จึงขอกล่าวถึง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสนามที่จะศึกษาและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์
2. ลักษณะทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์
3. ความเป็นมาของอำเภอท่าตูม
4. ลักษณะทั่วไปของอำเภอท่าตูม
5. ความเป็นมาของหมู่บ้านคากกลาง
6. ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านคากกลาง
7. การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์

ในสมัยขอมชุมชนแห่งนี้มีได้ชื่อเมืองสุรินทร์ แต่เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง ไทยจึงมีบทบาท และอำนาจเข้าครอบครองดินแดนส่วนนี้ โดยขั้นแรกเมื่อขอมหมดอำนาจลงบริเวณแถบนี้ถูกทิ้งให้มี สภาพเป็นป่าดง เสมือนหนึ่งเป็นดินแดนคดสำรวจ เป็นเขตเขมรป่าดงมานาน นับแต่สมัยสุโขทัย มาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง ก็มีได้มีบันทึกหรือกล่าวถึงเมืองสุรินทร์แต่อย่างใด เมืองสุรินทร์เพิ่งได้มีการรู้จักในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาอาณาจักรไทยมีเขตกว้างใหญ่มาก

ครอบครองไปถึงแคว้นจำปาศกดิ์ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (เพิ่งจะมาเสียให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2436 หรือ ร.ศ. 112 ในสมัยรัชกาลที่ 5) ได้มีชาวเมืองอัตตะปือแสนแป ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในแขวงจำปาศกดิ์ อันมีพวกส่วย หรือกวย ได้เดินทางด้วยกองคาราวานช้าง ข้ามมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาสู่ฝั่งขวา ตรงกันข้ามกับอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ชาว กวยเดินทางเข้าสู่แผ่นดิน ที่ราบสูงของอีสาน ชนกลุ่มนี้เมื่อก่อนเคยเป็นชนเผ่าทหารกล้าในบังคับบัญชาของขุนเจือง กษัตริย์ไทยผู้เรืองอำนาจพระองค์หนึ่ง ในประวัติศาสตร์ไทยเริ่มแรกแห่งแคว้นล้านนาหลังจากที่ พระองค์สวรรคตแล้ว พวกกวย (ส่วย) ก็ไม่ปรารถนาที่จะมีนายใหม่ จึงได้อพยพผู้คนพากันข้าม แม่น้ำโขงเข้ามาหากินและตั้งหลักแหล่งใหม่ในดินแดนฝั่งขวา คือ ภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน การอพยพของชาว กวยหรือส่วยในครั้งนั้นพากันมาขบวนใหญ่ มีหัวหน้านำมามากหลายคนเดินทางลึก เข้ามาถึงเขตป่าดงแผ่นดิน อันเป็นเมืองสุรินทร์ทุกวันนี้ (เทศบาลเมืองสุรินทร์. 2541 : 10-12) ซึ่งในครั้งนั้นยังมีซากเมืองเก่าสมัยขอมกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนกวยเหล่านี้มีความรู้ความสามารถ ในการจักช่างป่ามาเลี้ยงไว้ ใช้งาน พวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ในป่าดงแถบเมืองสุรินทร์ด้วยการหาจับสัตว์ ป่านานาชนิด และได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาฝั่งขวา เมื่อราวพุทธศักราช 2260 โดยแยกย้ายกัน เข้ามาเป็นพวก ๆ และมีหัวหน้าคุ้มกันมา ซึ่งมีหลักฐานดังนี้

พวกที่ 1 ได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเรือนอยู่ที่เมืองที (บ้านเมืองที ตำบลเมืองที อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์) มีหัวหน้าชื่อ “เซียงปุม” น้องชายชื่อ เซียงปัด

พวกที่ 2 ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านกุดหวาย หรือเมืองเตา ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอรัตนบุรีในปัจจุบัน โดยมีหัวหน้าชื่อ “เซียงสี” หรือ “ดากะอาม”

พวกที่ 3 ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสิง อยู่ในเขตอำเภอจอมพระในปัจจุบัน มีหัวหน้าชื่อ “เซียงสง”

พวกที่ 4 ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านโคกลำดวน (เขตอำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน) มีหัวหน้าชื่อว่า “ดากะจะ และเซียงขัน”

พวกที่ 5 ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านอั้งจะปะนึ่ง หรือบ้านโคกอั้งจะ เขตอำเภอสังขะ โดยมีหัวหน้าชื่อ “เซียงมะ”

พวกที่ 6 ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านกุดปะไท (บ้านจารพัต เขตอำเภอศรีขรภูมิ ในปัจจุบัน) โดยมีหัวหน้าชื่อ “เซียงไชย”

นี่คือกลุ่มกวยหรือส่วยที่ได้อพยพครอบครัวเข้ามาฝั่งขวาแม่น้ำโขง เมื่อปลายกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงพุทธศักราช 2302 ในรัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พระที่นั่งสุริยามรินทร์) ครองกรุงศรีอยุธยา เกิดช้างเผือกแตกโรงหนีออกจากเมืองหลวงหลงเข้าป่าไปทางทิศตะวันออก มุ่งสู่เมืองพิมาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) โปรดให้สองพี่น้อง และเจ้าหน้าที่กรมช้างประมาณ 30 คน เดินทางออกติดตามหาช้างเผือกมาจนถึงเมืองพิมาย

จึงได้ทราบจากเจ้าเมืองพิมายว่าในคองใหญ่ริมเขาพนมคงรักมีพวกช่วยคนป่าคงซึ่งชำนาญในการจับช้างและเลี้ยงช้างอยู่ หากไปสืบหาจากพวกนี้อาจจะทราบเรื่องได้ สองพี่น้องและไพร่พล 30 นาย จึงได้เดินทางไปพบเชียงสีหรือตากะจาม ที่บ้านกุดหวาย (เขตอำเภอรัตนบุรี) เชียงสีจึงพาสองพี่น้องกับไพร่พลไปหาเชียงสง ที่บ้านเมืองสิง (อำเภอจอมพระ) และไปหาเชียงปุม ที่บ้านเมืองที ไปหาเชียงไชย ที่บ้านกุดปะไท ไปหาดากะจ่า และเชียงขันที่บ้านโคกลำดวน ไปหาเชียงฉะที่บ้านอึ้งจะปะนึ่ง สองพี่น้องที่กล่าวถึงนี้ในพงสาวดารไม่ได้ระบุนาม จึงได้สันนิษฐานกันว่า อาจเป็นพระมหากษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์ซึ่งในขณะนั้นทรงรับราชการอยู่ในกรุงศรีอยุธยาทั้งสองพระองค์ ซึ่งปรากฏว่าเมื่อได้พบกับหัวหน้าชาวส่วยทั้ง 6 คน แล้วยังได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือเป็นอย่างดี เชียงฉะได้บอกเล่ากับสองพี่น้องว่า เคยพบเห็นช้างเผือกอยู่เชือกหนึ่ง มีเครื่องประดับทั้งที่ทั้งสองข้างได้พาโขลงช้างป่ามาลงเล่นน้ำอยู่ที่หนองโซกในตอนบ่าย ๆ ทุกวัน จึงสงสัยอยู่ ครั้นเมื่อทราบเช่นนั้น สองพี่น้องจึงให้หัวหน้าส่วยเหล่านั้นพาไปดู โดยขึ้นคันไม้แอบซุ่มดูที่หนองโซก ครั้นได้เวลาบ่ายก็เห็นโขลงช้างป่าจำนวน 50-60 เชือก เค็มหอมล้อมช้างเผือกออกมาจากป่าลงเล่นน้ำในหนองจริง ดังที่เชียงฉะบอก จึงได้ทำพิธีกรรมคชศาสตร์จับช้างเผือกนั้นได้ด้วยความร่วมมือของหัวหน้าส่วยทั้ง 6 คือ เชียงปุม เชียงสี เชียงฉะ เชียงไชย ดากะจ่า และเชียงขัน ซึ่งได้ร่วมเดินทางไปส่งช้างเผือกที่กรุงศรีอยุธยาด้วย ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ทรงทราบก็ได้พระกรุณาพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ชาวส่วยทั้ง 6 เพื่อเป็นการตอบแทนความดีที่ได้ช่วยเหลือโดยให้

เชียงปุม เป็นหัวหน้าหมู่บ้านเมืองที เป็นหลวงสุรินทร์ภักดี

เชียงขัน บ้านโคกลำดวน เป็นหลวงปราบ

เชียงฉะ บ้านอึ้งจะปะนึ่ง เป็นหลวงเพชร

เชียงสี บ้านกุดหวาย เป็นหลวงศรีนครเตา

เชียงไชย บ้านกุดปะไท เป็นขุนไชยสุริยวงศ์

ตากะจ่า บ้านโคกลำดวน บ้านเดียวกับ เชียงขัน ได้รับความดีความชอบพิเศษ

ให้เป็นหลวงแก้วสุวรรณ ต่อมาท่านผู้นี้คือต้นตระกูลบรรพบุรุษของชาวเมืองขุขันธ์ หรือเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน โดยให้ปกครองหมู่บ้านเดิม และขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย ต่อมาในปีพุทธศักราช 2306 หลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) ได้ขอให้เจ้าเมืองพิมายกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตย้ายจากบ้านเมืองทีไปตั้งอยู่ที่บ้านกุดปะทาย หรือปะทายสมันต์ เมืองเก่าขอมแต่เดิม ห่างจากบ้านเมืองทีลงมาทางทิศตะวันตกประมาณ 16 กิโลเมตร ซึ่งเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการสร้างเมืองเพราะเป็นหมู่บ้านใหญ่ ที่กว้างขวาง มีกำแพงค่ายและคูเมืองล้อมรอบถึง 2 ชั้น ประกอบกับมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ก็ทรงอนุญาตให้ย้ายได้ หลวงสุรินทร์ภักดีจึงได้อพยพราษฎรบางส่วน มาอยู่ที่บ้านปะทายสมันต์ โดยให้

เชียงปัดน้องชายเป็นผู้ดูแลเมืองที่ พร้อมกับญาติชื่อ เชียงเกตุ เชียงพัน นางสะคา นางแล และ
 ราษฎรอีกจำนวนหนึ่ง ระหว่างอยู่บ้านเมืองที่ หลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) กับญาติได้ร่วมกันสร้าง
 เจดีย์ 3 ยอดขึ้น สูง 18 ศอก สร้างโบสถ์ และพระปฏิมา หน้าตักกว้าง 4 ศอก ซึ่งปรากฏอยู่ที่วัด
 จอมสุทธาวาสหรือวัดเมืองที่จนทุกวันนี้ หลังจากนั้นต่อมา หัวหน้าหมู่บ้านทั้ง 6 ได้พากันเดินทาง
 ไปขอเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ณ กรุงศรีอยุธยา โดยได้นำสิ่งของขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย คือ ช้าง
 ม้า แก่นสน ยางสน ปีกนก นอระมาด (นอแรด) งาช้าง น้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง เพื่อเป็นการส่งส่วยตาม
 ราชประเพณี ตั้งแต่บัดนี้มา ชาวภูยของป่าดงแห่งนี้จึงถูกชาวกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า พวกส่วยมา
 จนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ จึงได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
 บรรดาศักดิ์หัวหน้าหมู่บ้านชาวภูยเหล่านี้ให้สูงขึ้น

หลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง ยกบ้านคูปะทาย
 ขึ้นเป็นเมืองปะทายสมันต์

หลวงเพชร (เชียงมะ) เป็นพระสังฆะบุรีศรีนครธวัชจะ ยกบ้านธวัชจะปะนึ่ง ขึ้นเป็น
 เมืองสังฆะ

หลวงศรีนครเดา (เชียงสี) เป็นพระศรีนครเดา ยกบ้านกุดหวาย ขึ้นเป็นเมืองรัตนบุรี

หลวงแก้วสุวรรณ (ดาจะจะ) เป็นพระไกรภักดีศรีนครถำควน ยกบ้านโลกถำควน
 ขึ้นเป็นเมืองขุขันธ์

ทั้งหมดได้ปกครองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขโดยขึ้นตรงต่อเมืองพิมายตลอดมา

ในสมัยกรุงธนบุรี ปีพุทธศักราช 2324 เมืองเขมรเกิดจลาจล สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก
 กับเจ้าพระยาสุรสีห์ ได้รับพระบรมราชโองการให้เป็นแม่ทัพยกทัพไปปราบจลาจลในเขมร โดยได้
 เกณฑ์กำลังเมืองปะทายสมันต์ เมืองขุขันธ์ และเมืองสังฆะสมทบไปด้วย ครั้นเสร็จศึกได้มีชาวเขมร
 บางพวกถูกกวาดต้อนมา บางพวกก็อพยพมาเอง ส่วนหนึ่งได้พากันอยู่เมืองปะทายสมันต์ เมืองสังฆะ
 บ้านกำพงสวาย (แขวงท่าตุม) ดังนั้น เมืองปะทายสมันต์จึงมีชาวส่วยปะปนกับชาวเขมร เมื่อเสร็จ
 ศึกสงครามเมืองเวียงจันทน์และเมืองเขมรแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ปูนบำเหน็จให้เจ้าเมือง
 ปะทายสมันต์ เมืองสังฆะ และเมืองขุขันธ์ โดยได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาทั้ง 3 เมือง

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1
 ราวปีพุทธศักราช 2329 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองปะทายสมันต์ เป็นเมือง
 สุรินทร์ ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมืองนับแต่บัดนั้น หลังจากพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง
 (เชียงปุม) เจ้าเมืองสุรินทร์คนแรกถึงแก่กรรมแล้ว ได้มีเจ้าเมืองขึ้นปกครองเมืองสุรินทร์สืบต่อกันมา
 อีก 8 คน คนสุดท้าย คือ หลวงประเสริฐสุรินทร์บาล (คุ้มทอง) ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2450
 ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากนั้นตำแหน่งเจ้าปกครองเมืองสุรินทร์จึงหมดลง (สมัย สุทธิธรรม. 2542 :
 15 - 27)

ลักษณะทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์

ที่ตั้ง อยู่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร 455 กม.
พื้นที่ 8,124,056 ตร.กม. หรือ ประมาณ 5,077,535 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดกับ ประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดกับ จังหวัดบุรีรัมย์

แม่น้ำ

1. แม่น้ำมูล มีต้นกำเนิดจากทิวเขาสันกำแพง ไหลผ่านจังหวัดสุรินทร์ ลงสู่
แม่น้ำโขงที่บริเวณปากมูลจังหวัดอุบลราชธานี มีความยาวประมาณ 641 กม.

2. ลำชี มีต้นกำเนิดจากทิวเขาพนมดงรักเป็นแนวกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัด
บุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ ไปจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอท่าคูม มีความยาวประมาณ 160 กม.

สภาพภูมิอากาศ มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม มีอุณหภูมิสูงสุดประมาณ
36 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายน

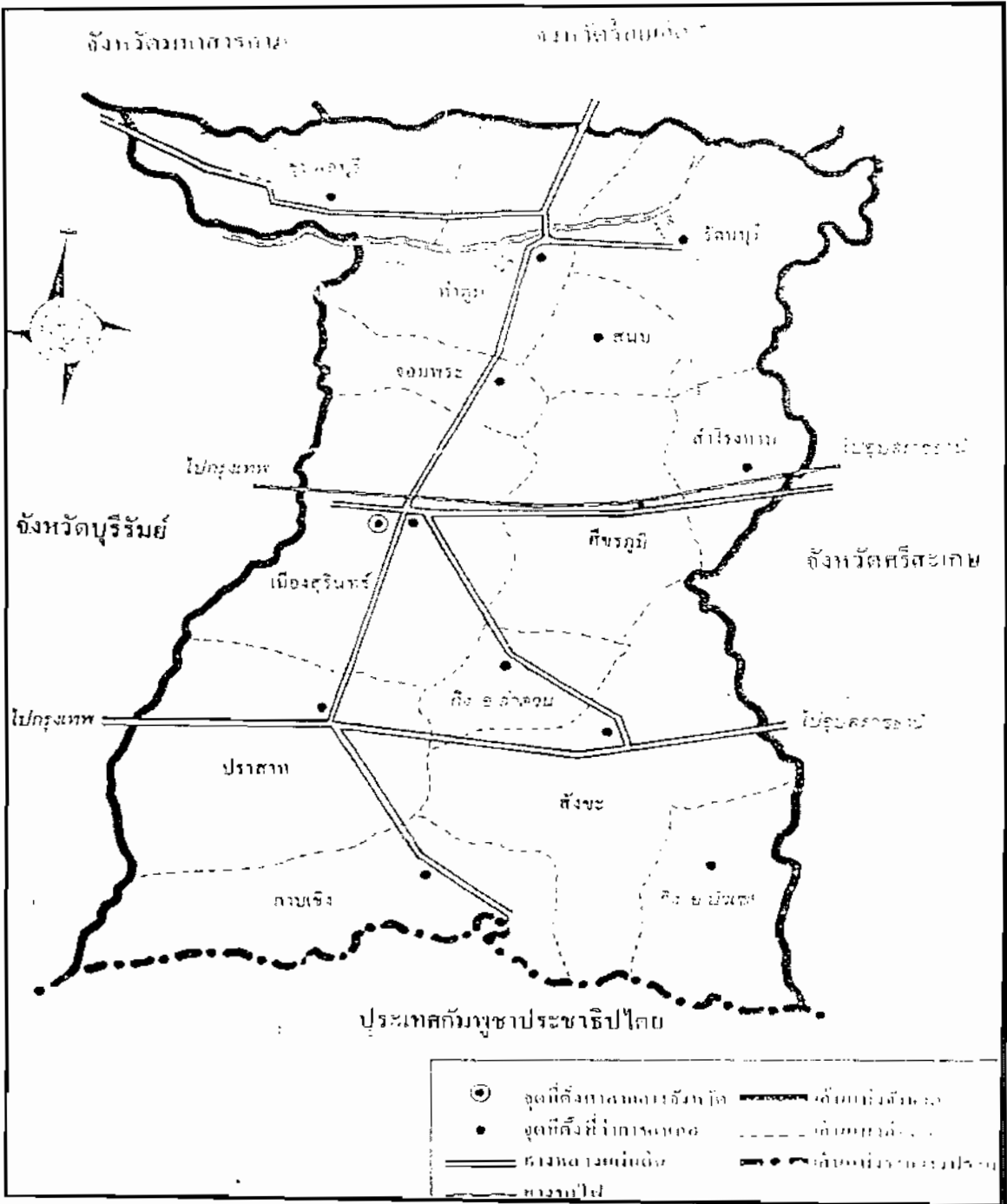
ฤดูฝน เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายน เนื่องจากมีทิวเขาพนมดงรักขวางกั้น
ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้จึงได้รับปริมาณฝนได้ไม่มากนัก

ฤดูหนาว เดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม มีอากาศหนาวและแห้งแล้ง อุณหภูมิ
ต่ำสุดประมาณ 11 องศาเซลเซียส

การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์
อำเภอปราสาท อำเภอสังขะ อำเภอศรีขรภูมิ อำเภอร์ดนบุรี อำเภอท่าคูม อำเภอสำโรงทาบ
อำเภอชุมพลบุรี อำเภอจอมพระ อำเภอสนม อำเภอกาบเชิง อำเภอบัวเชด อำเภอลำควน กิ่งอำเภอ
ศรีณรงค์ กิ่งอำเภอพนมดงรัก กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ กิ่งอำเภอโนนนารายณ์

คำขวัญประจำจังหวัด สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท
ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 3 แผนที่จังหวัดสุรินทร์

ความเป็นมาของอำเภอท่าตูม

อำเภอท่าตูมเดิมชื่อ อำเภออุครสุรินทร์ เนื่องจากอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสุรินทร์ แต่ตั้งสถานที่ทำงานอยู่ ณ เมืองสุรินทร์ ต่อมาทางราชการได้แต่งตั้ง หลวงสนิทินคมรัฐ (พิน จรรย์านนท์) มาดำรงตำแหน่งนายอำเภออุครสุรินทร์เมื่อ พ.ศ. 2456 ได้ปลูกสร้างสถานที่ว่าการอำเภอขึ้นที่ฝั่งแม่น้ำมูล ต่อมาได้พิจารณาเห็นว่าที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอยังไม่เหมาะสม เนื่องจากอยู่ใกล้ริมแม่น้ำมูลเกินไป ฤดูฝนน้ำจะไหลเซาะตลิ่งพังทุกปี และที่ดินน้อยลงทุกปี จึงได้ย้ายไปตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นใหม่บริเวณตลาดจนในทุกวันนี้ ต่อมาเห็นว่าชื่ออำเภอยังไม่ถูกต้อง ความความเป็นจริงของภูมิภาค จึงได้เปลี่ยนชื่ออำเภอใหม่เป็น “อำเภอท่าตูม” ต่อมา พ.ศ. 2499 ได้ย้ายสถานที่อำเภอไปตั้งอยู่ที่ทิศใต้ห่างจากที่เดิมประมาณ 10 เส้น จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ส่วนผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอท่าตูม ยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือ

หลวงสนิทินคมรัฐ (พิน จรรย์านนท์) พ.ศ. 2546-2475

หลวงพิศิษฐ์สุรินทร์รัฐ (พานเมือง อมรมณี) พ.ศ. 2474-2479

นายอำเภอท่าตูมที่ดำรงตำแหน่งต่อมาที่เป็นผู้ริเริ่มจัดงานช้างที่อำเภอท่าตูม คือ นายวินัย สุวรรณภาค (พ.ศ. 2498-2509) โดยจัดบริเวณสนามบินเก่าอำเภอท่าตูม เมื่อ พ.ศ. 2503 และได้ย้ายมาจัดที่ตัวจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (ศิริลักษณ์ บุรณะ. 2547 : 27-29)

ลักษณะทั่วไปของอำเภอท่าตูม

ที่ว่าการอำเภอท่าตูม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าตูม ห่างจากทางหลวงแผ่นดินสาย สุรินทร์ – ร้อยเอ็ด ประมาณ 350 เมตร อำเภอท่าตูมมีพื้นที่ 644 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ อำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศใต้	ติดกับ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดกับ อำเภอรัตนบุรี และอำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันตก	ติดกับ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ และอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะภูมิประเทศ บริเวณตอนเหนือและตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ตอนเหนือของแม่น้ำมูลอยู่ในเขตของทุ่งกุลาร้องไห้ ส่วนบริเวณตอนใต้เป็นที่ราบบ้าง ที่เนินสูงบ้าง เหมาะแก่การทำนาและปลูกพืชไร่ สภาพดินฟ้าอากาศในฤดูร้อนก่อนช่วงร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างหนาวจัด สำหรับฤดูฝนฝนตกน้อยไม่สม่ำเสมอ ไม่ตรงตามฤดูกาล

ลำน้ำสำคัญ อำเภอท่าคูมมีลำน้ำไหลผ่านหลายสาย คือ ลำน้ำมูล ลำน้ำชี ลำพลับพลา ทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอท่าคูมมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ ป่าไม้ กล้วย ทราย ที่ใช้ในการก่อสร้าง ทรายที่คูดจากแม่น้ำมูลมีคุณภาพดี จึงมีเรือคูดทรายหลายบริษัททำการคูดทราย เพื่อใช้ประโยชน์ในการจำหน่ายและการก่อสร้าง

การคมนาคม การติดต่อระหว่างอำเภอกับตำบลต่าง ๆ โดยทางรถโดยสารประจำทาง และรถยนต์ส่วนตัว สภาพถนนในปัจจุบันค่อนข้างดีเพราะเป็นถนนลาดยาง และถนนบางสาย จะเป็นคอนกรีต

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ บ้านดากลาง ตำบลกระโพ ซึ่งเป็นหมู่บ้านช้าง เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวสำหรับผู้สนใจอยากชมช้าง และวิถีชีวิตของชาวกวยบ้านดากลาง และมีศูนย์ศึกษาอยู่ที่บ้านดากลาง คอยบริการนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชมการแสดงความสามารถต่าง ๆ ของช้าง รวมทั้งมีพิพิธภัณฑ์แสดงโครงกระดูกของช้างที่สมบูรณ์ที่สุด

การสาธารณสุข อำเภอท่าคูมมีโรงพยาบาลประจำอำเภออยู่ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลท่าคูม ได้ย้ายไปตั้งใหม่ริมถนนสนธิคมรัตน์ ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศใต้ประมาณ 1.5 กิโลเมตร ส่วนสถานีอนามัยในอำเภอท่าคูมมีทุกตำบล

การสาธารณสุขโรค อำเภอท่าคูมมีไฟฟ้าบริการประชาชนในเขตสุขาภิบาลและนอกเขตสุขาภิบาล มีบริการไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน การประปามีบริการประชาชนทั้งในเขตสุขาภิบาลและนอกเขตสุขาภิบาล (ศิริลักษณ์ บุรณะ. 2547 : 28)

อำเภอท่าคูมได้ชื่อว่า เป็นเลี้ยงถิ่นช้างที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดสุรินทร์ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะมีคนเลี้ยงช้างอยู่ทุกแห่ง ในอำเภอท่าคูมจะมีชนชาวกวย หรือกวย เพียงไม่กี่หมู่บ้าน เท่านั้นที่เป็นกวยอะเจียง หรือคนเลี้ยงช้าง ดังเช่นหมู่บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าคูม จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากเมืองสุรินทร์ไปทางทิศเหนือประมาณ 58 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายอำเภอจอมพระ – ท่าคูม ก่อนถึงอำเภอท่าคูม จะมีทางแยกเข้าบ้านหนองดาด เดินทางด้วยเส้นทางถนนลาดยางเข้าไปอีก 22 กิโลเมตร ชาวบ้านดากลางมีความชำนาญในการคล้องช้างป่า ฝึกหัดช้าง และเลี้ยงช้าง โดยส่วนมากต้องเดินทางไปคล้องช้างบริเวณชายแดนเขตต่อประเทศกัมพูชา

แต่ปัจจุบันสภาวะการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถไปคล้องช้าง เช่นแต่ก่อนได้ แต่ชาวบ้านยังคงเลี้ยงช้าง และฝึกช้างเพื่อร่วมแสดงในงานแสดงช้างของจังหวัดทุกปี นอกจากนี้ทางจังหวัดยังได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์ช้าง หรือศูนย์ศึกษา ชื่นในหมู่บ้านด้วย โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เพื่อเก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวกับช้าง อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการคล้องช้าง และให้ความรู้ในเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับช้าง

การเลี้ยงช้างของที่นี่ไม่เหมือนการเลี้ยงช้างของชาวภาคเหนือที่เลี้ยงช้างไว้ใช้งาน แต่ชาวบ้านที่นี่เลี้ยงไว้แบบเพื่อน แบบลูกนอนร่วมชายคาเดียวกัน แต่ปัจจุบันด้วยสภาวะเศรษฐกิจ หากไม่อยู่ในช่วงใกล้แสดงช้าง จะมีช้างอยู่ในหมู่บ้านน้อย แต่หากต้องการชมการแสดงในหมู่บ้าน เพราะปัจจุบันนี้ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้จัดให้มีโครงการนำช้างคืนถิ่นบ้านตากกลาง โดยใช้งบประมาณของรัฐบาลที่มาสนับสนุน ทำให้ช้างและความรู้ช้างของหมู่บ้านตากกลางมีรายได้ ประจำเกิดขึ้น โดยประจำอยู่ศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางเพื่อทำการแสดงให้กับกลุ่มผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้ชมการแสดง โดยขึ้นได้ทุกวัน ๆ ละ 2 รอบ เพื่อให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ได้ชมความสามารถของช้าง และความผูกพันระหว่างคนกับช้าง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ต่อไป (สิรินาถ เกิดเหมาะ. 2549 : สัมภาษณ์ และกฤตพล ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

ความเป็นมาของหมู่บ้านตากกลาง

เดิมนั้นชาวภูยหรือกวยอาศัยอยู่แถบบริเวณแขวงจำปาสัก เมืองอัตปือแสนแปทางตอนใต้ของประเทศลาว แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองจึงทำให้ชาวภูยอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอาศัยอยู่พื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย การอพยพครั้งนี้เป็นครั้งสำคัญมีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2200 ได้เดินทางอพยพเข้ามาเป็นกลุ่มทั้งหมด 6 กลุ่ม ได้แก่ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 16)

กลุ่มที่ 1 มีหัวหน้าชื่อเชียงปม มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านเมืองที (ตำบลเมืองที อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 2 มีหัวหน้ากลุ่มชื่อเชียงสี มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านกุดหวายหรือบ้านเมืองเดา (อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 3 มีหัวหน้าชื่อเชียงชะ มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านกัจจะปะนึ่งหรือบ้านโคกอ้อจจะ (อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 4 มีหัวหน้าชื่อเชียงขัน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโคกลำควน (อำเภอขุนขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 5 มีหัวหน้าชื่อเชียงไซ มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านกุดปะไท (บ้านจาระพัชร อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบัน)

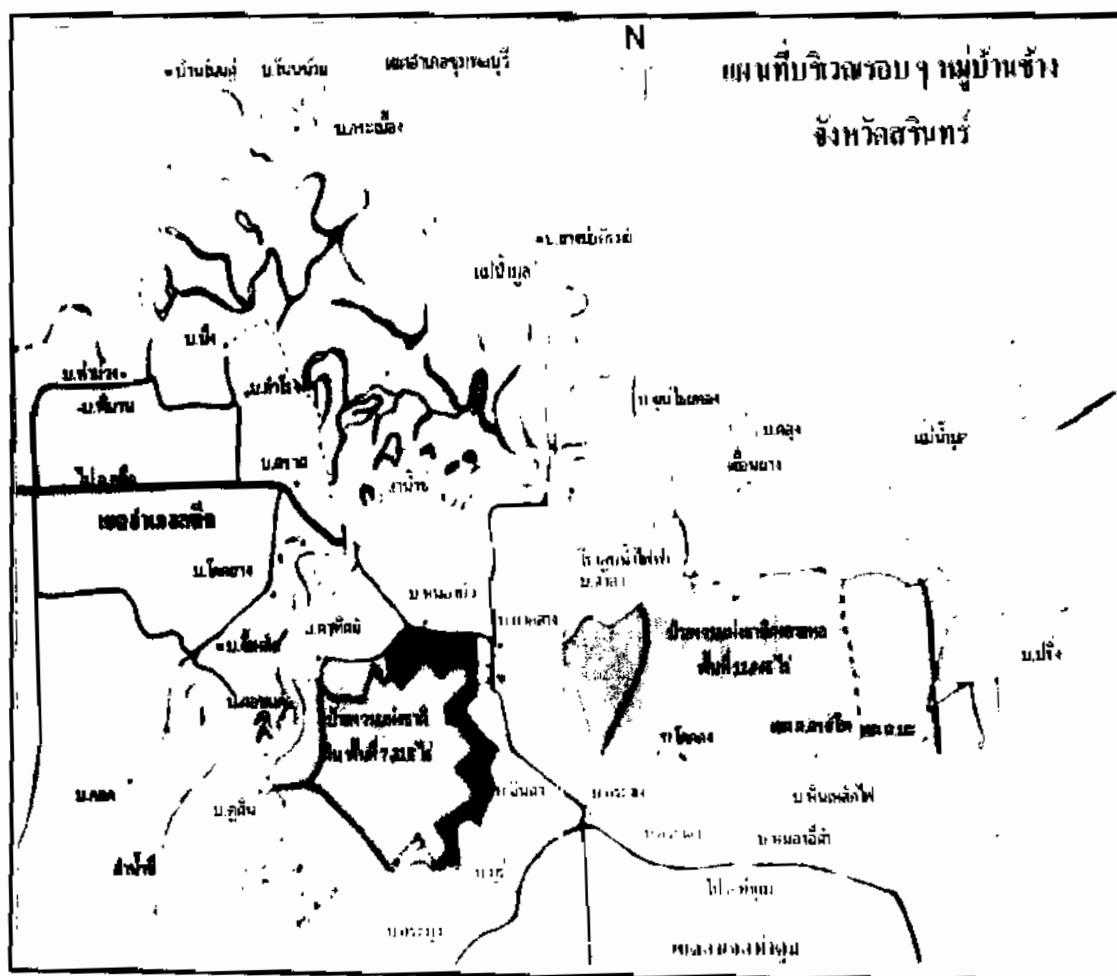
กลุ่มที่ 6 มีหัวหน้าชื่อเชียงสง มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านเมืองสิง (ปัจจุบันคือที่ตั้งอำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มชนกวยเหล่านี้ต่างปกครองกันอย่างพี่น้อง มีการประกอบอาชีพทำการเกษตร และเลี้ยงช้างสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวภูยหรือชาวบ้านตากกลางต่างก็สืบเชื้อสายมาจากชาวภูยที่ได้เดินทางอพยพเข้ามา เมื่อเวลาผ่านไปเริ่มกลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นมีหลายครอบครัวและกลายมาเป็นหมู่บ้านคามชื่อของผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนคือกลุ่มที่อาศัยกับดากังเรียงชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านดากัง” ต่อมาได้เพี้ยนเป็น ดากกลาง และเรียกชื่อว่า “หมู่บ้านตากกลาง” ในปัจจุบัน

สำหรับบ้านตากกลางหรือหมู่บ้านข้างนั้นได้ตั้งบ้านเรือนในบริเวณท่ามกลางดงขนาดใหญ่ 2 แห่ง ขนาบข้างคือดงสายทอ อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านที่มีพื้นที่ 8,880 ไร่ และดงภูดิน อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีพื้นที่ 6,350 ไร่ (โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติดงสายทอ. 2533 : ไม่มีเลขหน้า) ต่อมาในปี 2420 ได้มีผู้ใหญ่บ้านปกครองตนเองคนแรก คือ นายกลางทรัพย์มาก หมู่บ้านได้ขยายใหญ่ขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2500 หมู่บ้านตากกลางมีครอบครัวประมาณ 500 หลังคาเรือน แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นพื้นที่ทำกินลดลงประกอบกับเกิดน้ำท่วมที่ทำกินของชาวบ้านเป็นประจำ ชาวบ้านบางส่วนจึงได้อพยพไปหาที่ทำกินแห่งใหม่ตามพื้นที่ต่าง ๆ หลายหมู่บ้าน บ้านตากกลางหรือหมู่บ้านข้าง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 9 และ

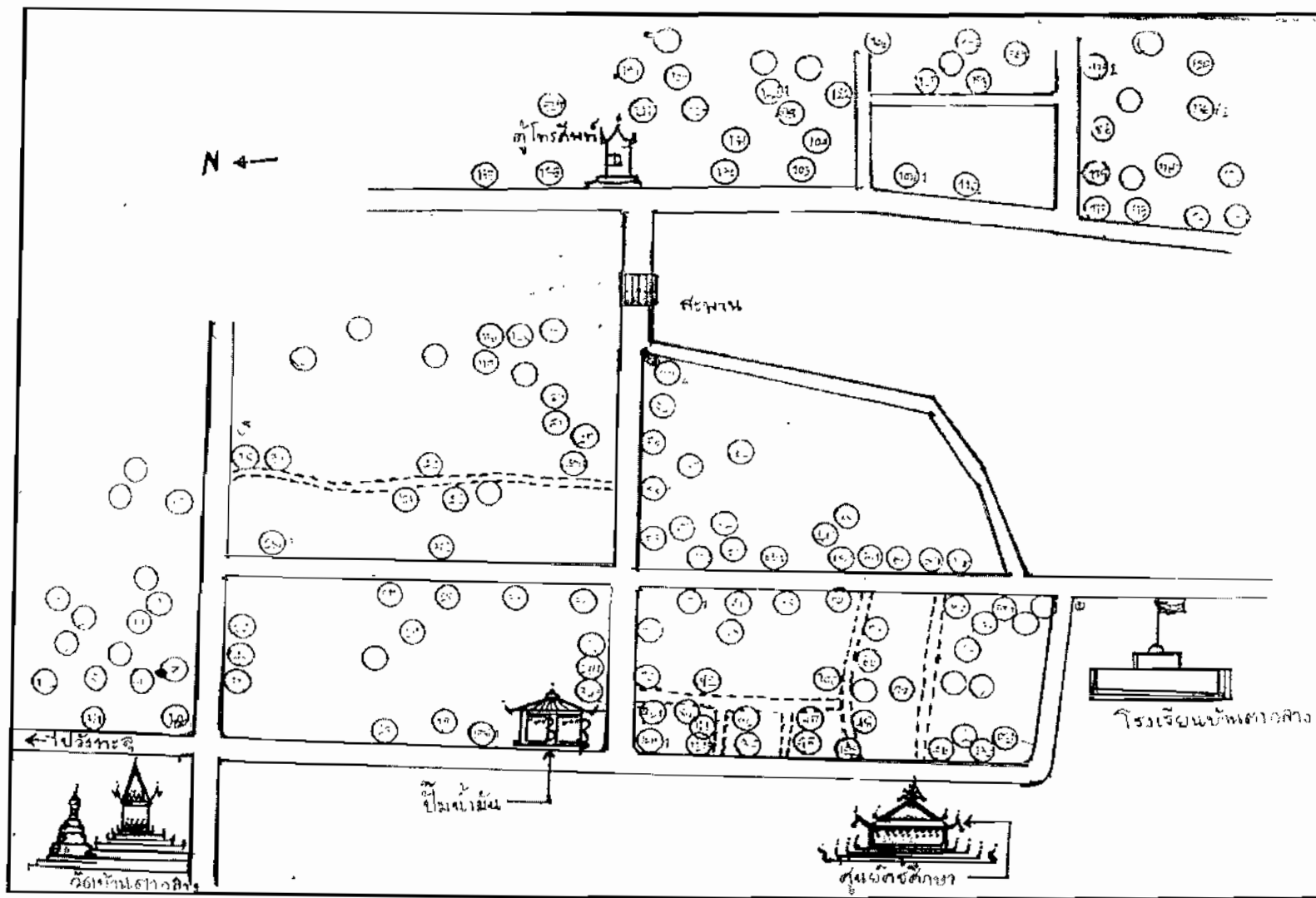

หมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ไปทางทิศเหนือตามเส้นทางสายสุรินทร์-ร้อยเอ็ด แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าปากทางบ้านกระโพกิโลเมตรที่ 36 ลิกเข้าไปอีก 22 กิโลเมตรทางทิศตะวันตกก็จะถึงบ้านดากลางซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวกวยหรือกูย แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่พูดภาษาลาว ภาษาเขมร ปะปนกันไป ซึ่งหมู่บ้านดากลางนี้ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ต่างเป็นที่รู้จักกันในนามหมู่บ้านช้าง เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นมากกว่า 200 ปี มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน (ทองใบ ศรีสมบัติ. 2535 : 19)

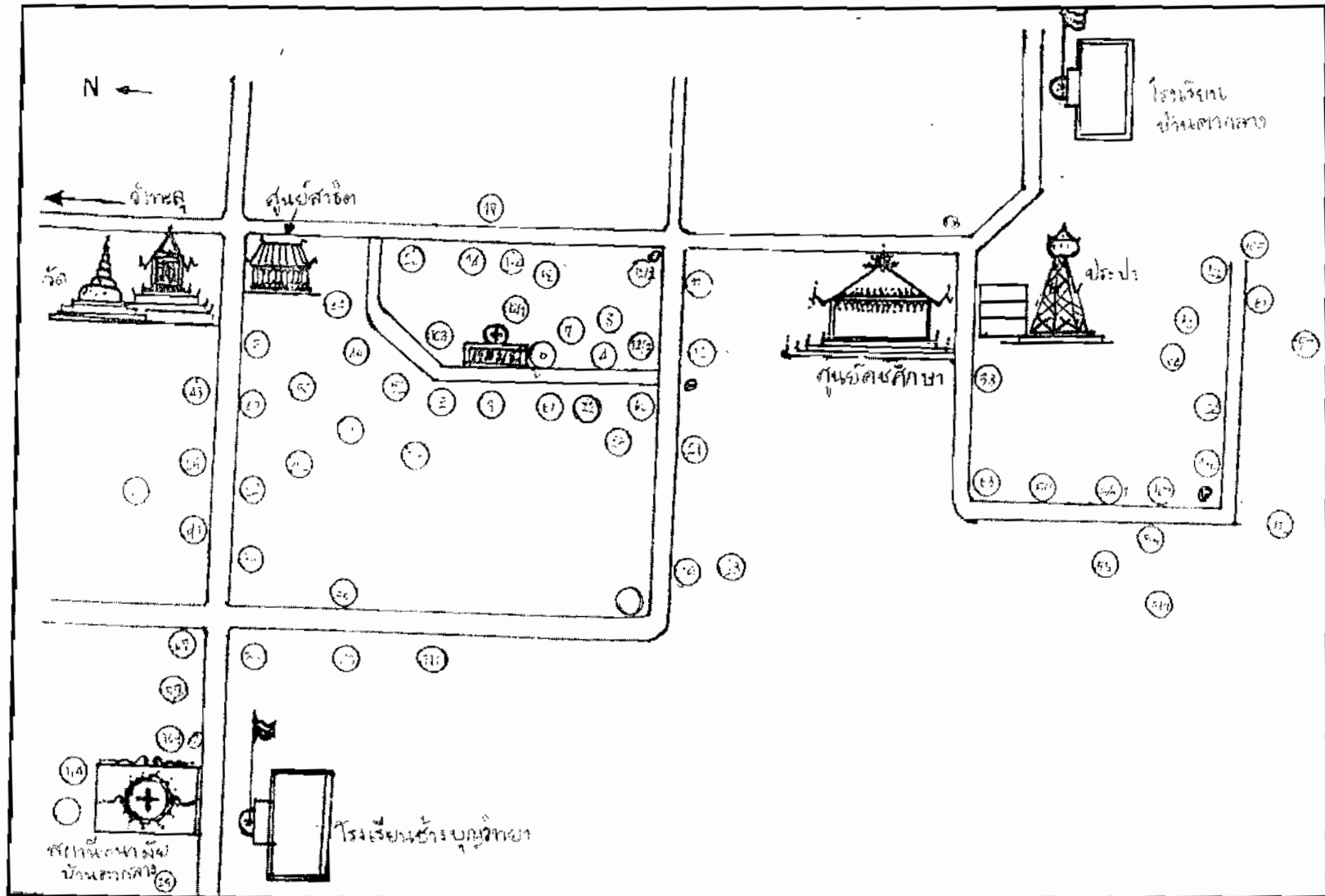

ภาพประกอบ 5 แผนที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 6 แผนผังหมู่ที่ 9 บ้านตากกลาง

ภาพประกอบ 7 แผนผังหมู่ที่ 13 บ้านดงหลวง

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านตากกลาง

หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากเมืองสุรินทร์ไปทางทิศเหนือประมาณ 58 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายอำเภอจอมพระ – ท่าตูม ก่อนถึงอำเภอท่าตูม จะมีทางแยกเข้าบ้านหนองตาต เดินทางด้วยเส้นทางถนนลาดยางเข้าไปอีก 22 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำมูลและแม่น้ำชีที่ไหลบรรจบกัน เรียกว่า “วังทะลุ”

ทิศตะวันตก ติดกับ ป่าภูคิน ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

หมู่บ้านตากกลาง เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในตำบลกระโพ บริเวณท่ามกลางดงขนาดใหญ่ 2 แห่ง ขนาบข้างด้วยป่าดงสายทออยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีพื้นที่ 8,880 ไร่ และป่าภูคินอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีพื้นที่ 6,350 ไร่ หมู่บ้านได้ขยายใหญ่ขึ้นและประชากรเพิ่มมากขึ้นด้วย พื้นที่การทำมาหากินประกอบด้วยเกิดน้ำท่วมที่ทำกินของหมู่บ้านเป็นประจำ ชาวบ้านบางส่วนจึงอพยพหาแหล่งทำมาหากินใหม่ตามพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งได้นำช้างที่เลี้ยงไว้ไปหากินในแหล่งชุมชนเมืองเป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ. 2548 : 1)

ประชากร

หมู่บ้านตากกลางแยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 274 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,303 คน โดยแบ่งออกเป็น หมู่ที่ 9 จำนวนประชากรชาย 459 คน ประชากรหญิง 456 คน รวมทั้งสิ้น 915 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 186 ครัวเรือน หมู่ที่ 13 จำนวนประชากรชาย 193 คน ประชากรหญิง 195 คน รวมทั้งสิ้น 388 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 88 ครัวเรือน (กรมการปกครอง. 2549 : 11)

ลักษณะการดำรงชีวิตเป็นแบบสังคมชนบท อาศัยอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกเป็นจำนวนมาก ผู้อาวุโสจะได้รับความเคารพนับถือ และยอมรับให้เป็นหัวหน้าครอบครัว ญาติพี่น้องปลูกบ้านเรือนใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในการประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง เมื่อถึงฤดูกาลที่จะต้องนำช้างออกเดินเที่ยวบ้านใดที่มีช้างจะนำช้างออกเดินเที่ยวในที่ต่าง ๆ เพื่อหารายได้ โดยจะชักชวนญาติพี่น้อง หรือผู้อื่นที่ไม่มีช้างร่วมเดินทางไปด้วย เมื่อได้เงินจากการนำช้างออกเดินเที่ยว ก็จะมีการแบ่งปันรายได้ให้แก่ผู้ร่วมเดินทางไปด้วยตามความเหมาะสม จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ (นฤมล จิตรหาญ. 2546 : 30)

การคมนาคม

อดีตการคมนาคมในหมู่บ้านตากกลางค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนเข้าหมู่บ้านที่แยกจากถนนทางหลวงเป็นถนนลูกรัง ในฤดูฝนถนนจะลื่น บางครั้งถนนขาดไม่สามารถสัญจรไปมาได้เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันนี้ทางเข้าหมู่บ้านมีความสะดวกสบาย มีการก่อสร้างถนนหนทาง เป็นทางลาดยาง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว หมู่บ้านตากกลางมีรถประจำทางหลักที่ใช้เดินทางระหว่างตัวเมืองมาถึงหมู่บ้านเป็นประจำทุกวัน อัตราค่าโดยสารประมาณ 30-50 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทาง ยานพาหนะที่ใช้ภายในหมู่บ้านมีรถจักรยานยนต์ รถยนต์โดยสาร และรถยนต์ส่วนตัว (ประภค กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์ ; มี ก้านอินทร์. 2549 : สัมภาษณ์ และกฤตพล ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 8 ทางเข้าหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง

ภาพประกอบ 9 รถโดยสารประจำทางสุรินทร์-บ้านดากลาง

เศรษฐกิจ

ลักษณะทั่วไปทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านดากลาง รายได้ส่วนใหญ่ได้จากการประกอบอาชีพการทำนา ทำสวน การทำไร่ ค้าขาย การทอผ้า รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย วัว และช้าง ซึ่งถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ทำรายได้และสร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เป็นเจ้าของช้าง ซึ่งกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่หมู่บ้านดากลาง ได้แก่ (สิรินาถ เกิดเหมาะ. 2549 : สัมภาษณ์ ; ประกิต กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์ และหมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

การนำช้างออกเดินเที่ยว ประมาณวันละ 1,000 - 3,000 บาท

การนำช้างไปแสดงประจำที่สวนเสือศรีราชา รายได้เชือกละ 10,000 บาท

การนำช้างร่วมงานประเพณี เช่น งานกฐิน ผ้าป่า งานบวช ประมาณเชือกละ 3,000 - 5,000 บาท

งานแสดงช้างประจำปี ประมาณเชือกละ 3,000-5,000 บาท

การขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง มีกำไรประมาณชิ้นละ 500-1,000 บาท

การนำช้างไปแสดงสวนสนุกและต่างประเทศ ประมาณเดือนละ 10,000-15,000 บาท

ได้รับการสนับสนุนโครงการซัฟกิ้นถิ่นบ้านตากกลาง เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2549 -ปัจจุบัน ซึ่งได้รับเป็นเงินเดือน ๆ ละ 8,000 บาท โดยแยกเป็นค่าอาหารซัฟ เป็นเงินจำนวน 3,000 บาท และค่าวัสดุซัฟ เป็นเงินจำนวน 5,000 บาท

การสาธารณสุข

หมู่บ้านตากกลางมีสถานอนามัยประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ในการให้บริการ จำนวน 1 คน คือนางแสงจันทร์ ไชยงาม

การสาธารณสุขปก

หมู่บ้านตากกลางมีไฟฟ้า และน้ำประปาใช้ทุกหลังคาเรือน มีถังประปาประจำหมู่บ้าน มีน้ำบ่อและน้ำบาดาลในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ในฤดูแล้งจากน้ำมูล และน้ำชีที่ไหลมาบรรจบกัน ส่วนในด้านการสื่อสาร มีโทรศัพท์ใช้ในหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่จะมีโทรศัพท์มือถือกันเกือบทุกหลังคาเรือน มีไปรษณีย์ตั้งอยู่ในตำบล ซึ่งห่างจากหมู่บ้านตากกลาง เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร (แสงจันทร์ ไชยงาม. 2549 : สัมภาษณ์ และประกิต กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์)

การศึกษา

หมู่บ้านตากกลางได้มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยมีสถานศึกษาที่ดำเนินการจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนบ้านตากกลาง สอนระดับอนุบาล ประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีจำนวนนักเรียน 144 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 77 คน นักเรียนหญิง 67 คน จำนวนครู 9 คน แยกเป็นครูชาย 4 คน ครูหญิง 5 คน มีนายสมิตร ปรีชานนทกุล เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนช้างบุญวิทยา สอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีจำนวนนักเรียน 353 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 151 คน นักเรียนหญิง 202 คน จำนวนครู 14 คน แยกเป็นครูชาย 5 คน ครูหญิง 9 คน มีนายประวิติ แก่นแก้ว เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

การศาสนา

ชาวบ้านตากกลางนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ 1 แห่ง คือ วัดแจ้งสว่าง มีพระอธิการพุทธ วิสุทโท เป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ดูแลพระลูกวัด และมีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือ สำนักสงฆ์ป่าอะเจียง มีพระอาจารย์คำหาญ ปัญญาโร เป็นผู้ดูแลพระลูกวัด

ภาพประกอบ 10 วัดแจ้งสว่างบ้านตากกลาง

ประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวบ้านตากกลาง โดยทั่วไปเป็นคนมีระเบียบวินัย และมีความเป็นเอกภาพในสังคมสูง โดยเฉพาะกลุ่มชาวทวยที่เรียกตนเองว่า “ทวยดำแหรย” (ทวยซ้าง) ที่นับถือผีประจำ เมื่อถือผีประจำแล้ว จะต้องเคารพอย่างเคร่งครัดในศีลธรรมสูง ไม่ลักทรัพย์ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ประพฤติดลทางกาม ไม่พูดเท็จ ไม่มีความลับในหมู่ชาวทวยด้วยกัน มีความเคารพนอบน้อมเชื่อฟังผู้นำ และไม่ทะเลาะวิวาทกัน โดยเฉพาะตอนเข้าประจำต้องถือโดยเคร่งครัด ไม่เฉพาะแต่ผู้ออกจับซ้างเท่านั้น บุคคลในครอบครัวที่อยู่ทางบ้านก็ต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดเช่นกัน (ชื่น ศรีสวัสดิ์. 2529 : 34)

ในด้านของความเชื่อชาวทวายบ้านตากกลาง มีความเชื่อในเรื่องของภูตผีปีศาจเช่นเดียวกับชาวไทยกลุ่มอื่น ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ผูกพันกับการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เรื่องศาลปะกำ ผีปู่ตา ผีเจ้าเข้าทรง เสน่ห์ยาแฝด และเครื่องรางของขลัง เพราะว่าเมื่อทำพิธีไหว้ผีแล้ว จะทำให้ผีเช่นไหว้ไม่มีอันตราย เพราะผีจะช่วยปกป้องคุ้มครอง แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสังคมในปัจจุบันแต่ยังคงนับถือผีปะกำเช่นเดิม (พระอธิการพุทธ วิสุทฺโธ, 2549 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาพบว่า ชาวทวายบ้านตากกลางมีความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การคล้องช้าง การบวชนาคช้าง ผสมผสานระหว่างความเชื่อในด้านหลักพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ โดยที่ชาวทวายมิได้ละเลยในพิธีกรรมสำคัญของการดำเนินตามความเชื่อแต่ละ อย่าง และสามารถนำมาผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว เห็นได้จากการแสดงพิธีกรรมการคล้องช้าง พิธีการบวชนาคช้าง มีการเตรียมเครื่องใช้ต่าง ๆ แต่ละขั้นตอนที่ถูกต้องตามแบบอย่างของชาวพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เพิ่มเติมในส่วนที่เป็นความเชื่อของชาวทวายไว้ ไม่ว่าจะเป็นการเช่นผีปู่ตาวังทะเล เครื่องใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อ การแต่งกายเวลาประกอบพิธีกรรมในการคล้องช้าง การแต่งกายของนาค เครื่องใช้ในคารบาศรีสุทนต์ เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอขมา อีกทั้งนำช้างมาร่วมในพิธีการบวช มีการตกแต่งช้างด้วยการวาดลวดลายต่าง ๆ ที่สวยงามลงบนตัวช้าง เปรียบเสมือนการแต่งตัวให้นาคเช่นกัน และการให้ช้างเป็นพาหนะแก่นาคในพิธีแห่ นาค ก็เป็นการแสดงออกถึงบารมี ของผู้ที่บวชว่าเป็นผู้มีบุญ หรือแม้แต่พิธีกรรมที่ใช้แห่ นาคลงไปอาบน้ำที่วังทะเลทั้ง ๆ ที่นาคนั่งอยู่บนหลังช้าง ก็ถือเป็นการชำระสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากตัว เพื่อให้เข้าสู่พิธีบวชได้โดยปราศจากกิเลสตัณหาต่าง ๆ ดังนั้นการที่มีการแสดงการคล้องช้าง การบวชนาคช้างของชาวทวายบ้านตากกลาง นั้นจึงเป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์และวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้างที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแท้จริง เป็นการผสมผสานกลมกลืนกันของสองวัฒนธรรมอย่างลงตัว

การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ

สุดาพร วรพล (2540 : 31-33) กล่าวว่า มรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์และทางด้านจิตใจของคนในชาติ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องได้รับการจัดการที่ละเอียดอ่อนรอบคอบ โดยเฉพาะเมื่อจะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะหากดำเนินการ โดยขาดความระมัดระวังแล้วจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์กับกลุ่มผู้ประกอบการ สถานที่ที่จัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องเป็นแหล่งที่ให้ประสบการณ์ได้ดีแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ

ที่น่าพึงพอใจ รวมทั้งรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ด้วย การให้เอกชนซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่มาแล้ว ได้เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในเรื่องการจัดทำป้าย อธิบายในแหล่งและการจัดการนักท่องเที่ยวด้วย แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการพิจารณาทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ การเป็นแหล่งความรู้ และบริการที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กันไป ควรให้ความสำคัญกับการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543 : 13-14) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้กำหนดองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม ด้านองค์กร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต ดังนั้นองค์ประกอบด้านการจัดการจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งค่อนักท่องเที่ยว ประชาชน ท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นองค์ประกอบด้านกิจกรรมจึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกิดตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ หมายรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

บทที่ 5

วัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. วัฒนธรรมการคล้องช้าง
2. การเลี้ยงช้าง
3. การฝึกช้าง
4. ประโยชน์ที่ได้จากช้าง

ชาวควยบ้านตากกลางมีความผูกพันกับช้างมานานับตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อครั้งยังมีภูมิลำเนาอยู่ทางตอนใต้ของประเทศลาวคือที่เมืองอัดปือแสนแป แขวงจำปาสัก จนแทบจะกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของกันและกัน ครั้งเมื่อชาวคูอพยพเข้ามาอยู่ในแผ่นดินไทย พวกเขาก็ได้เลือกทำเลตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการเลี้ยงช้าง ชาวควยได้สร้างบ้านเรือนเป็นหมู่บ้าน

โดยมีอาชีพเลี้ยงช้าง ทุกครอบครัวจะมีช้างเลี้ยงไว้เป็นเจ้าของเพียงหนึ่งเชือก ไปจนถึง 10 เชือก เพราะการเลี้ยงช้างเมื่อก่อนนี้สะดวกสบายมาก โดยปล่อยให้ช้างหากินตามป่าแถบลำน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนชาวบ้านก็ดำนากัน จึงจะไปตามช้างกลับมาไว้ในบ้านของตน เมื่อช้างได้กินอาหารอิ่มและอยู่ร่วมกันเป็นโขลง ก็สามารถจะผสมพันธุ์และตกลูกเพิ่มประชากรของช้างได้อีก ดังนั้นชาวควยกับช้าง จึงมีความผูกพันกันอย่างแนบแน่นยิ่งกว่าสัตว์เลี้ยงธรรมดาเสียอีก เพราะถือว่าช้างเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา (สมัช สุทธิธรรม. 2537 : 10-17)

ฉะนั้นการปฏิบัติกับช้างอย่างไรก็ดี ชาวควยถือว่าเป็นการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษของตน พวกเขาเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยคุ้มครองครอบครัวตลอดไป และถ้าหากใครประพฤติกดเมิดก็จะถูกลงโทษจากผีบรรพบุรุษ ชาวควยถือว่า ช้างคือทรัพย์สิน เป็นมรดกตกทอดที่ผูกพันกับวิถีชีวิตมากกว่าสิ่งใด ซึ่งบิดามารดาจะต้องแบ่งให้กับผู้เป็นบุตรเมื่อถึงเวลาอันสมควร ทุกคนในครอบครัวก็จะมีสิทธิ์หรือได้รับผลประโยชน์จากช้างด้วยกัน หากยังไม่สามารถที่จะแบ่งกันได้ นอกจากนี้แล้ว ชาวควยทุกครัวเรือนยังถือว่าช้างเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในครอบครัว เด็ก ๆ ถูกหลานจะถูกสอนและเรียนรู้วิธีปฏิบัติต่อช้างให้เสมือนญาติพี่น้อง คอยดูแลทุกข์สุขใจยามเจ็บป่วยหรือแม้แต่ช้างเสียชีวิตลง พวกเขาก็จะปลงศพ และทำพิธีทางศาสนา เพราะชาวควยถือว่า เมื่อช้าง

มีชีวิตอยู่ได้ทำประโยชน์ให้พวกเขาอย่างมากเช่นกัน ส่วนการจับช้างป่า นั้นเป็นอาชีพอีกอย่างหนึ่งที่ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ชาวบ้านตากกลาง ยังคงรักษาประเพณีการคล้องช้างดังกล่าวเอาไว้ตลอดมา เพราะการคล้องช้างเป็นการทำรายได้ให้แก่ครอบครัวเป็นอย่างมาก แหล่งคล้องช้างของชาวบ้านตากกลางที่สำคัญ คือ ป่าชายแดนประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่า หลังจากเสร็จสิ้นการคล้องช้างป่าแล้ว ผู้ที่คล้องช้างป่าก็จะนำช้างมาฝึกเพื่อให้เรียนรู้ และทำงานตามความต้องการของผู้ฝึกช้าง จนช้างสามารถเรียนรู้การฝึกได้แล้วจึงจะทำการขายช้าง หรือเลี้ยงเอาไว้ใช้งาน และเป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่กับบ้านของคนต่อไป (หมีว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมการคล้องช้าง

ในประเทศไทยเรามีการคล้องช้าง หรือการจับช้างกันมาแต่โบราณแล้วด้วยพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณ ทรงใช้ช้างเป็นราชพาหนะ ทั้งในยามปกติหรือในยามศึกสงคราม ดังนั้นการคล้องช้างเพื่อนำมาใช้ในยามราชการบ้านเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งยังเป็นการฝึกฝนให้ข้าราชการบริพารและบรรดาทหารให้มีความชำนาญในการจับช้าง และขี่ช้างออกทำศึกอีกด้วย ดังจะเห็นด้วยตัวอย่างได้จากกรณีที่พระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณทรงเป็นจอมทัพทรงช้างนำหน้าในยามศึกสงคราม เช่น สงครามยุทธหัตถี เป็นต้น

การคล้องช้างหรือการจับช้างมีอยู่ 3 วิธี คือ

1. การจับช้างทั้งโขลงในคราวเดียวกัน หรือการจับช้างครั้งละหลาย ๆ เชือก ด้วยการทำคอกช้างขนาดใหญ่ แล้วไล่ด้อนโขลงช้างให้เข้ามาติดอยู่ในคอก ซึ่งเรียกว่า “วังช้าง” การจับช้างวิธีนี้เคยใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
2. การจับช้างหรือคล้องช้างด้วยการทำเพี้ยคดักเอาไว้ แล้วไล่ด้อนให้โขลงช้างเข้าไปติดเพี้ยคดักทั้งโขลง คัดเลือกเอาเฉพาะช้างเชือกที่ต้องการจะใช้งานเท่านั้น เรียกวิธีนี้ว่า “คล้องช้าง” ที่เพี้ยคดักคล้องช้างจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สมัย สุทธิธรรม. 2537 : 21-23)
3. การจับช้างโดยใช้หมอช้าง นำช้าง (ช้างต่อ) ที่ฝึกเอาไว้ไปไล่ด้อนช้างป่า จับคล้องด้วยปวงบาศหรือเชือกประกำ เรียกว่า “การโพนช้าง” วิธีนี้เป็นวิธีที่ชาวกวหรือชาวส่วยบ้านตากกลาง อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์ นิยมจับกันมาก ซึ่งพวกเขามีความถนัดและชอบมาก โดยมีการถ่ายทอดวิชาการจับช้างให้กับรุ่นลูกหลาน จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมาในหมู่ชาวกวบ้านตากกลาง (มาก สุขศรี. 2549 : สัมภาษณ์ และหมีว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 11 การคล้องช้างของชาวกวยบ้านตากกลาง

ในการคล้องช้างของชาวกวยบ้านตากกลาง ผู้วิจัยจะนำเสนอองค์ความรู้ โดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ

1. อุปกรณ์และเครื่องมือในการคล้องช้าง
2. การทำพิธีกรรมก่อนการออกไปคล้องช้าง

อุปกรณ์และเครื่องมือในการคล้องช้าง

การนำช้างต่อออกไปจับช้างป่าเป็นอาชีพที่เสี่ยงต่ออันตรายมาก การคล้องช้างตามแบบของชนชาวกวย เป็นการคล้องช้างที่เรียกว่า การโพนช้าง ซึ่งอุปกรณ์สำคัญในการออกไปคล้องช้าง คือ เชือกหนังประก่า และ ไซ้สำหรับผูกช้างเชลยที่จับได้ เชือกหนังประก่านี้ชาวกวยถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญในการคล้องช้าง สำหรับสถานที่ที่ชาวกวยนิยมออกไปจับช้างกัน คือ บริเวณป่าชายแดนกัมพูชาซึ่งบางครั้งพวกเขาก็เคยรุกลงไปถึงเขตเสียมราฐ พระตะบอง และจำปาศักดิ์ เพราะเนื่องจากบริเวณนั้นเป็นป่าที่มีช้างอยู่กันชุกชุมมาก ส่วนป่าในเขตประเทศไทยเราก็มีที่เขตคลองลาน และอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย แต่แถบนั้นเมื่อก่อนมีภูมิประเทศเป็นป่าทึบมาก ไม่เหมาะแก่การไล่ติดตามช้าง ดังนั้นชาวกวยจึงชอบที่จะไปคล้องช้างในเขตแดนกัมพูชามากกว่า ก่อนที่จะมีการไปจับช้างป่าแต่ละครั้ง ชาวกวยต้องเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือในการคล้องช้างตลอดทั้งสัมภาระและอาหารต่าง ๆ ให้พร้อม เพราะชาวกวยถือว่าการไปจับช้างป่าแต่ละครั้งจะต้องเอาชีวิตไปเสี่ยงกับอันตรายทั้งปวง และใช้เวลานาน 2-3 เดือน (สมัย สุทธิธรรม, 2537 : 21-23)

1. หนึ่งปะกำ หรือบ่วงบาศ ทำจากหนังควายหนุ่มสาว ตัวผู้ 2 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว รวม 3 ตัว มาพันเป็นเกลียวรวมกัน 3 เส้น และมีความยาว 50 เมตรขึ้นไป ชาวควยเชื่อว่ามีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และต้องระมัดระวังในการต่อหนึ่งปะกำ ต้องมีความเคารพเชื่อถือน ห้ามเหยียบ หรือห้ามผู้หญิงแตะต้องเด็ดขาด บนศาลปะกำมีเครื่องสังเวยอยู่เสมอ เช่น เหล้า ซึ่งจะขาดไม่ได้เลย เพราะถ้าปฏิบัติต่อศาลปะกำดี ไม่คิดผิปะกำการไปคล้องช้างก็จะมีแต่โชคดี ได้ช้างกลับมา เป็นต้น
2. ทามคอ ทำจากหนังควาย พันเป็นเกลียวขนาดใหญ่กว่าหนึ่งปะกำ สำหรับผูกคอช้างคอกับช้างป่า เมื่อคล้องช้างได้แล้วเป็นเครื่องมือในการคล้องช้างที่สามารถรัดคอช้างป่าที่เป็นเชลยไม่ให้หนีได้
3. ชลก ทำด้วยหนังควายพันเป็นเกลียว 6-8 เกลียว ปลาย 2 ด้านทำเป็นห่วง เป็นส่วนหนึ่งของทามคอ ใช้กับช้างคอก เพื่อป้องกันมิให้ช้างป่าที่คล้องได้แล้วหลุดไป
4. สายลำโพง ทำจากหนังควาย สำหรับผูกเชือกมัดขาช้างช่วยกันการเดินของช้าง
5. ไม้งัก ต้องเป็นไม้เนื้อแข็งที่มีลักษณะงอ คล้ายค้อน ยาวประมาณ 50-60 เซนติเมตร ปลายอีกข้างหนึ่งเจาะรูสำหรับร้อยเชือกติดกับข้อมือของควาญช้างมิให้หลุด ใช้ตีท้ายช้างคอก เพื่อเร่งความเร็วเวลาไล่ช้างป่า
6. ไม้คันทาม เป็นไม้เนื้อแข็งที่ถือเหมาะมือ ยาวประมาณ 5 เมตร ใช้สำหรับเหน็บเชือกปะกำที่ทำเป็นบ่วงบาศ คล้องเท้าช้างป่า
7. กاهرัน หรือเคื่อง เป็นห่วงเหล็ก ใช้เป็นค้ำต่อระหว่างทามกับห่วงโซ่ป้องกันมิให้ทามรัดคอช้างมากเกินไปเวลาล่าติดค้ำคันทาม เพราะช้างจะเดินสุดกำลังเมื่อถูกจับได้ใหม่ ๆ
8. เคียง ทำจากทวนพันกันเป็นเกลียวขนาดใหญ่ สอดด้วยไม้เนื้อแข็งลักษณะงอ ใช้ผูกกับช้าง เพื่อไม่ให้เชือกรัดคอช้าง
9. สะเนงเกล เป็นเครื่องเป่าให้สัญญาณ คล้ายสังข์ ทำจากเขาควาย ใช้เป่าเป็นสัญญาณระหว่างกัน การเป่าสะเนงเกล จะเป่าเมื่อได้ฤกษ์ก่อนออกจากบ้านไปคล้องช้างและเป่าเมื่อมีการออกตระเวนป่า หรือขณะที่อยู่ในป่าคอนกลางคืน ป้องกันการหลงป่าของหมอช้าง และจะเป่าสะเนงเกลอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จจากการคล้องช้างแล้วเดินทางกลับบ้าน เป็นสัญญาณให้ญาติพี่น้องครอบครัวรู้ว่าได้เดินทางกลับบ้านแล้วด้วยความปลอดภัย
10. มหาชนัก ทำด้วยเหล็กบิดเกลียวคอกันเป็น 2 ท่อน รูปร่างลักษณะคล้ายบังเหียนม้า สำหรับให้หมอช้างที่นั่งบนคอช้างได้อาศัยหัวแม่เท้าสอดตีบยึดมันเมื่อช้างตอวิ่งไล่ตามช้างป่า
11. กะโหลกรู ทำจากตีนผ้าถุงของแม่ที่ใช่แล้ว มาเย็บเป็นถุงลมคล้ายไส้กรอก ช้างในสำหรับใส่เครื่องรางของขลังที่พ่อแม่ให้ติดตัว หรืออาจเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ครูบาอาจารย์ยกให้

12. สนามมูก คือ ถูที่ทำด้วยหนัง สำหรับใส่สิ่งของ และอาหารเวลาออกไปคล้องช้าง

13. ครวล หรือกะเปอะ ทำจากไม้ไผ่ คล้ายกระบุงใส่ข้าวสาร แต่มีขารองรับ สำหรับใส่ข้าว อาหารสุก แบ่งกันกินเวลาออกไปคล้องช้างป่า

14. กะตางของ ทำจากไม้เนื้อแข็ง เจาะรูที่ปลายเพื่อร้อยเชือก ใช้สำหรับใส่มีด อุปกรณ์มีคมต่าง ๆ เวลาออกไปคล้องช้างป่า

15. ทิงโหน ทำจากไม้งอ ๆ สำหรับผูกมัดสิ่งของที่อยู่บนหลังช้าง

16. เปลือกไม้กระโดน สำหรับรองหนังช้างก่อนใส่แผ่นหลัง เพื่อให้หลังช้างมีความเย็น ป้องกันการแตกของหลังช้าง

17. ช้างต่อ เป็นช้างที่ผ่านการฝึกมาอย่างดี

18. หมอที่นั่งหัวช้าง ทำหน้าที่คล้องช้างป่า ต้องเคยผ่านการคล้องช้างมาก่อน อายุอย่างน้อย 16 ปีขึ้นไป ต้องมีความสามารถในการบังคับช้างเป็นอย่างดี

19. มะ คือ ผู้ทำหน้าที่นั่งท้ายช้างต่อ ต้องมีความชำนาญบังคับช้างให้ฟังคำสั่ง

20. เครื่องแต่งกายของหมอช้างก่อนออกไปคล้องช้างป่า

การทำพิธีกรรมก่อนการออกไปคล้องช้าง

การทำพิธีกรรมก่อนการไปคล้องช้างของชาวบ้านดงกลาง มีขั้นตอนในการปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้

1. ผู้ที่จะไปคล้องช้าง จะต้องเป็นคนที่ยึดหลักศาสนาและมีความชำนาญในการคล้องช้างป่าอย่างมาก เพราะถ้าขวัญและกำลังใจไม่ดีก็อาจจะเป็นอันตรายได้ ทุกคนจะต้องเสี่ยงกับอันตรายทั้งจากสัตว์ป่าและผีป่า แต่หากว่าผู้คล้องช้างปฏิบัติต่อหนังปะก่าอย่างถูกต้อง และเชื่อว่าดวงวิญญาณของพบบรรพบุรุษจะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการคล้องช้าง ผู้ที่ไปคล้องช้างป่าจึงต้องจัดระเบียบและควบคุมบังคับบัญชาอย่างเคร่งครัดมาก โดยมีครูบาใหญ่หรือหมอช้างใหญ่เป็นผู้ควบคุมดูแลเหมือนหัวหน้าคณะ โดยมีลำดับการปกครองกัน ดังนี้

1.1 ครูบาใหญ่ หรือกรรมหลวงใหญ่ คือ หมอช้างใหญ่ หรือ “หมอเฒ่า” เป็นชื่อเรียกหัวหน้าผู้ประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ทุกอย่าง มีอำนาจในการตัดสินใจทุกอย่างในการออกไปจับช้างป่า ทั้งยังเป็นผู้ตัดสินใจหาคติความต่าง ๆ ในขณะ ปกป้องภัยอันตรายให้กับคณะคล้องช้าง ในถารออกจับช้างป่าแต่ละครั้งครูบาใหญ่จะต้องจับให้ได้หนึ่งเชือกก่อน ปัจจุบันนี้คือ นายมาก สุขศรี อายุ 86 ปี เคยจับช้างได้มากถึง 25 เชือก

1.2 ครูบา คือ หมอช้างที่รองลงมาจากครูบาใหญ่ เป็นหัวหน้าใจแต่ละกลุ่มของหมอช้าง ปัจจุบันนี้ คือ นายหมีว ศาลางาม อายุ 78 ปี เคยจับช้างได้มากถึง 15 เชือก

1.3 หมอสะคำ คือ ความรู้ข้างเบื่องขวา บางทีเรียกว่า หมอใหญ่ มีความชำนาญหรือเคยจับช้างป่ามาแล้วนับสิบ ๆ ตัว เมื่อออกป่าคล้องช้างต้องเป็นผู้ช่วยครูบาใหญ่ เวลานอนในป่าให้นอนอยู่ด้านขวาของครูบาใหญ่ ปัจจุบันนี้ คือ นายยา ศาลางาม อายุ 73 ปี เคยจับช้างป่าได้มากถึง 11 เชือก

1.4 หมอสะเคียง เป็นผู้รู้เรื่องป่าเป็นอย่างดี เช่น รู้ภาษาป่าที่สำคัญต้องมีประสบการณ์ในการจับช้างป่ามาแล้วหลายครั้ง เป็นความรู้อันมีค่าช่วยหมอสะคำ เมื่อออกป่าคล้องช้าง เวลานอนในป่า ให้นอนอยู่ด้านซ้ายของครูบาใหญ่ ปัจจุบันนี้ คือ นายอินทร์ แสนดี อายุ 76 ปี

1.5 มะ หรือ จา เป็นผู้ช่วยและรับใช้ความรู้อันมีค่าของครูบาใหญ่ เมื่อออกป่าคล้องช้าง เวลานอนไม่ให้นอนร่วมกับครูบาใหญ่ จะต้องนอนคั่นนอกบริเวณใกล้ ๆ กับครูบาใหญ่ ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายคอยสังเกตการณ์อยู่ด้านนอก ในอดีตเคยออกจับช้างป่า ปัจจุบันนี้ คือ นายสงฆ์ เครือจันทร์ อายุ 67 ปี

2. การออกป่าไปคล้องช้าง ช้างที่จะนำไปคล้องช้างป่าจะต้องงัดใช้งานช้างค้อเชือกนั้น และต้องเลี้ยงดูเป็นอย่างดี เมื่อได้ฤกษ์หมอช้างก็จะเริ่มทำพิธีกรรมที่ศาลปะกำ เพื่อเป็นการแจ้งให้ผีปะกำทราบก่อน โดยมีการเซ่นไหว้ผีปะกำ

3. เครื่องเซ่นห่มปะกำ คือ หัวหมู เครื่องในหมู เหล้าขาว 1 ขวด พร้อมไก่ต้ม กรวยดอกไม้ 5 กรวย เทียน 1 คู่ หมาก 2 คำ ข้าวข้าว 1 จาน แกง 1 ถ้วย และขมิ้นผลที่ผสมกับน้ำแล้ว 1 จัน มีด้ายสีด้าและสีแดงใส่มาในสำรับนั้นด้วย

4. การแต่งกายหมอช้าง ผู้ทำพิธีจะต้องนุ่งผ้าทอลาบ หรือโสร่งสีเขียวควบ ไม่สวมเสื้อ มีผ้าขาวม้าคาดเอว อีกผืนคล้องเฉียงไหล่ จุดเทียนบูชา เพื่ออธิษฐานและเสี่ยงทาย

5. การเสี่ยงทายกระดูกคางไก่ โดยการดูที่ไก่ค้ำว่าหัวไก่เป็นปกติดีหรือไม่ ถ้าเป็นสีขาว แปลว่า ปกติ แต่ถ้าเป็นรอยชำหรือดำ หมายความว่า อาจจะมีเหตุร้าย หรือดูที่กระดูกคางไก่อวตรงดีหรือไม่ ถ้ากระดูกคางไก่อวตรงเข้าหากันนั้นไม่ดี แสดงว่าจะเกิดกลางร้าย ต้องงดการไปคล้องช้าง ส่วนมากจากการเสี่ยงทายกระดูกคางไก่ ผลที่ได้กระดูกคางไก่อวจะมีลักษณะที่สวดยมากไม่มีคำหนิ และการออกไปคล้องช้างก็ได้ช้างมาเป็นผลสำเร็จด้วยดี ซึ่งพิธีกรรมนี้ เรียกว่า “พิธีถอดกระดูกคางไก่” (มา ทรัพย์มาก. 2549 : สัมภาษณ์ และหมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

6. เมื่อเสร็จพิธีในการเสี่ยงทาย หมอช้างจะนำเชือกปะกำลงจากศาลปะกำมาวางบนหลังช้าง ซึ่งมีหมอช้างนั่งที่คอช้าง มีมะหรือจา ชี้ท้ายช้าง ตรงกลางหลังช้างไปด้วยหนังรองหลายผืน พร้อมอุปกรณ์ แล้วออกเดินทางตามที่หมอเฒ่ากำหนด พอพ้นเขตหมู่บ้านขบวนช้างก็จะหยุดพักที่พักช้างเป็นเวลา 3 คืน เพื่อให้ลูกเมียนำอาหารมาส่งที่ที่พัก เฉพาะลูกชายสามารถเข้าไป

ถูกเนื้อตัวผู้ที่เข้าไปในขบวนช้างได้ แต่ถ้าเป็นผู้หญิงไม่ว่าใครก็ตามจะเข้าไปในเขตหรือถูกเนื้อตัวไม่ได้

7. การปฏิบัติตัวของผู้ที่จะออกไปคล้องช้าง ผู้ที่จะไปคล้องช้างนั้นจะต้องปฏิบัติตัวให้บริสุทธิ์ทุกกรณี และต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น การไม่โกหก ไม่เสพงาม เป็นคั้น เพราะเป็นความเชื่อของชาวบ้านตากกลางก่อนออกไปคล้องช้าง ไม่เช่นนั้นผีปะกำ หรือผีบรรพบุรุษจะไม่ช่วยและไม่คุ้มครองในการออกไปคล้องช้างในครั้งนั้น และยังมีข้อปฏิบัติปลีกย่อยอีก ดังนี้

7.1 ห้ามแต่งตัวสวย ห้ามสวมเสื้อ

7.2 ห้ามบุงเกี่ยวถูกเนื้อตัวผู้หญิง แม้ลูกและภรรยา

7.3 เมื่อทำพิธีเข้าปะกำแล้ว ห้ามขึ้นเรือนของคนอีก จนกว่าจะกลับมา

7.4 ห้ามใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะ

7.5 ต้องเคารพเชื่อฟังหมอใหญ่

7.6 ต้องพูดกันด้วยภาษาป่า หรือภาษาผีเท่านั้น (ทุกวันนี้เป็นข้อยกเว้นแล้วสามารถพูดภาษาถิ่นของตนได้)

7.7 ห้ามพูดเท็จ หรือมีความลับต่อกันในคณะ

7.8 ต้องนอนที่หลังหมอใหญ่หรือครูบาใหญ่ และก่อนนอนต้องไหว้หนังสือปะกำ

7.9 ห้ามสูบบุหรี่ หรือถ้าสูบต้องได้รับอนุญาตจากครูบาใหญ่ก่อน และต้องบั้งแสงไฟเมื่อเวลาสูบ

7.10 ห้ามคล้องลูกช้างต่อที่ติดแม่ ขณะที่วิ่งตามแม่เวลากล้องช้างป่า

7.11 การปฏิบัติตัวของบุตรและภรรยาของผู้ที่จะออกไปคล้องช้าง

8. การปฏิบัติคนบุตรและภรรยาของผู้ที่ออกไปคล้องช้าง จะต้องปฏิบัติคนอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับผู้ที่ไปคล้องช้าง มีดังนี้

8.1 ห้ามบุคคลอื่นมาพักในบ้านโดยเด็ดขาด

8.2 ห้ามนั่งขวางบันไดบ้านโดยเด็ดขาด

8.3 ห้ามทุกคนในบ้านตัดเล็บ ตัดผม ในขณะที่ครอบครัวผู้นั้นมีผู้ออกไป

คล้องช้าง

8.4 ห้ามไปนอนค้างคืนที่อื่น

8.5 หากมีคนมาเรียกไม่ว่าเวลาใด ห้ามขานรับขณะอยู่ในบ้าน

8.6 ให้ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนนอนทุกครั้ง

8.7 ห้ามนุ่งผ้าใหม่

9. การปฏิบัติตนของผู้คล้องช้างระหว่างอยู่ในป่า ตลอดเวลาของการเดินทางเข้าไปในป่า หมอช้างจะลงจากหลังช้างไม่ได้ นอกจากเวลาหุงหาอาหารและเวลานอนเท่านั้น เมื่อไปถึงบริเวณที่คล้องช้างหมอเฒ่าหรือครูบาใหญ่จะต้องทำพิธีชำระบาปให้ทุกคนหมอมลทินเสียก่อน คล้ายกับเป็นการรับศีล

10. การปฏิบัติตนของผู้เคยผิดกฎ การกระทำผิดกฎครูบาใหญ่จะไม่อนุญาตให้ร่วมไปในการคล้องช้าง จะต้องถูกปรับใหม่เสียก่อน มีการชำระบาปของผู้กระทำผิดมาก่อน เพื่อให้เป็นผู้บริสุทธิ์จริงๆ ครูบาใหญ่จะกล่าวขอภัยต่อผีสามทวดตา และต่อพระแม่ธรณี 3 ครั้ง แต่ถ้าหากมีผู้เคยกินเนื้อหมูเห็ดลม อยู่ในขณะก็จะไม่สามารถชำระบาปให้หมอมลทินไปได้ เพราะถือเป็นโทษ เป็นบาปร้ายแรงมาก เมื่อเสร็จพิธีชำระบาปแล้ว

11. ครูบาใหญ่ก็จะทำพิธีเบิกไพร หรือเปิดป่าขออนุญาตเข้าป่าเข้าเขาก่อนที่จะเข้าไปจับช้าง โดยตั้งเป็นศาลเล็ก ๆ เช่น ไหว้ด้วยเนื้อสัตว์ มีหมาก พลู บุหรี่ และเหล้า แล้วกล่าวคำขออนุญาต โดยครูบาใหญ่จะจุดเทียนบูชาเชิญเจ้าป่า ออกชื่อคงที่จะไปจับช้างและคงใกล้เคียงทุกคงแล้ว กล่าวเป็นภาษาเขมร ดังนี้

คำกล่าวทำพิธีขอเบิกไพร

“คาเอย โมชีบาย มานีโชนมอชโนวเจียลลอ
 โมนึ่งแผ่นไคโลก โมชอมจับคำไรย์ออยบาน
 เรือลคะเนีย ชิรุจเฮีย โคนเจาใจลรวจับคำไรย์ออยบาน
 กอมมอชเค็งกรุน กอมมอชระเงีย”

คำแปล

“คุณคาเอย มารับประทานอาหาร มนุษย์ขอให้มีความสุขสบาย มาในแผ่นดินของท่าน มาขอจับช้างให้ได้ทุก ๆ คน รับประทานแล้ว ลูกหลานเข้าไปหาจับช้างให้ได้ ขออย่ารู้สึกเจ็บป่วย ขออย่าให้จับไข่นาวสัน”

12. การคล้องช้าง หมอช้างจะแบ่งกันออกค้นหาโขลงช้างป่าเสียก่อน โดยสะครอยตามไปดูจนแน่ใจ แล้วจึงกลับมาบอกครูบาใหญ่หรือหมอเฒ่า จากนั้นก็เตรียมพร้อมออกหาโขลงช้างป่าทันทีเมื่อคล้องช้างป่าได้แล้ว ความรู้ช้างจะช่วยให้เปลี่ยนเชือกผูกช้างป่าใหม่ โดยใช้ช้างคอสอง เชือกเข้าประกบช้างป่า เอาทามสวมคอช้างป่า ส่วนทามอีกเส้นหนึ่งมีสายเชือกขนาดใหญ่ หรือเป็น

โศภิตามคิระหว่างทามทั้งสอง เป็นการผูกข้างป่าเอาไว้กับต้นไม้ แล้วจึงปลดบ่วงบาศออกจากเท้าของข้างป่า เก็บไว้คล้องข้างตัวต่อไป ข้างป่าที่ถูกจับได้จะถูกผูกเอาไว้ให้คนนำคหญาหนึ่งคืนหนึ่งวัน เพื่อให้อ่อนกำลังลง และลดความตื้อลงไปบ้าง หมอเฒ่าจะทำพิธีปีศาจควานไล่ผีป่าออกจากตัวข้าง เรียกว่า “พิธีปีศาจควาน” เมื่อคล้องข้างป่าได้ตามต้องการแล้ว ก็ถึงเวลาออกจากป่าเพื่อกลับยังบ้าน

13. การทำพิธีก่อนออกจากป่า

การทำพิธีออกจากป่า ครูบาใหญ่ก็จะหาฤกษ์วันปล่อยหมอข้างออกจากการเข้าปะกำ ร่ายมนต์บอกกล่าวเทวดา ผีป่า ผีคน กล่าวคำสรรเสริญ และกล่าวคำขอบคุณ คือบเทวดา ผีป่า เข้าป่าเข้าเขา จากนั้นครูบาใหญ่ก็จะกล่าวคำทิ้งท้ายว่า “พวกข้าพเจ้าและพรรคพวกได้เสร็จภารกิจแล้วขอลากลับบ้าน ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายคุ้มครองไปตลอดเส้นทางด้วยความจำเริญผาสุก” แล้วทุกคนก็พากันถอดเครื่องรางของขลังออกจากตัว พร้อมกับครูบาใหญ่ หมอสะดำที่นั่งอยู่ใกล้ครูบาใหญ่ที่สุด ก็จะเป่าสะแนงเกลเป็นเสียงยาว เสียงสั้น เป็นจำนวน 5 ครั้ง เป็นการเสร็จพิธี

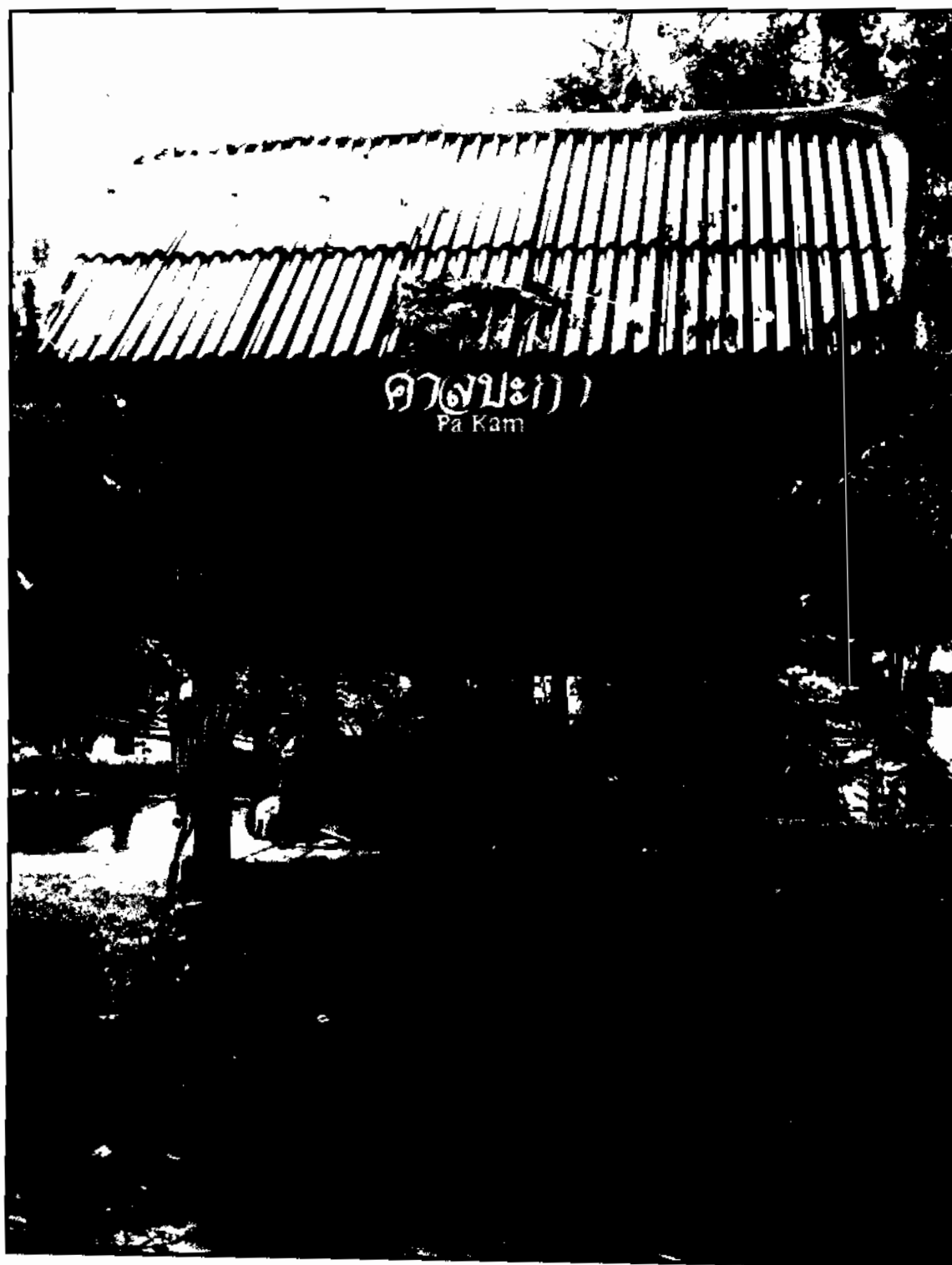
14. เมื่อออกจากป่า ระหว่างทางต้องต้อนรับข้างป่าหรือเลี้ยงข้างป่ามาเรื่อย ๆ

เพื่อสร้างความคุ้นเคยจนกว่าจะถึงหมู่บ้าน จากนั้นครูบาใหญ่ก็จะเป่าสะแนงเกลเป็นการส่งสัญญาณให้ทางบ้านทราบ เพื่อจะได้ออกมาต้อนรับ และนำข้างป่าที่คล้องมาได้ ไปผูกต้นไม้ไว้นอกหมู่บ้าน

15. เมื่อกลับถึงหมู่บ้าน จะต้องเก็บหนังปะกำขึ้นไว้ที่ศาลปะกำและทำพิธีขอบคุณ

ผีปะกำและผีบรรพบุรุษหมอเฒ่าหรือครูบาใหญ่จะนำด้ายมาผูกข้อมือเพื่อเรียกขวัญหมอข้างทุกคนให้กลับมาเสียก่อน จึงจะมีการจัดเลี้ยงฉลองตามประเพณี (หมิว สาตาจาม 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 12 ศาลประจำที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง

ภาพประกอบ 13 ภาพการทำพิธีไหว้ศาลปะกำ

ภาพประกอบ 14 ภาพการทำพิธีไหว้ศาลปะกำ

การเลี้ยงช้าง

ชาวบ้านตากกลางมีความผูกพันกับช้างเสมือนกับเครือญาติ การเลี้ยงช้างจึงเลี้ยงไว้ในบริเวณ ช้างบ้าน ถ้าหากช้างตัวใหญ่จะทำโรงเลี้ยงไว้ในบริเวณด้านหลังบ้าน (หมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์ ; มา ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์ ; สงฆ์ เครือจันทร์. 2549 : สัมภาษณ์)

อาหารช้าง

ช้างเป็นสัตว์ที่บริโภคแต่หญ้าและน้ำ ช้างจะกินอาหารได้ประมาณวันละ 200-250 กิโลกรัม ซึ่งอาหารช้างแบ่งได้ 5 ประเภท คือ

1. อาหารจำพวกหญ้า เช่น กก อ้อ หญ้าปล้อง หญ้าคา หญ้าแพรก เป็นต้น
2. อาหารจำพวกไม้ไผ่ เช่น ไม้ไผ่ข้าวหลาม (ไม้ป้าง) ไม้ไผ่ป่า ไม้ไผ่หอม เป็นต้น
3. อาหารจำพวกเถาวัลย์ และไทร เช่น ไทร บอระเพ็ด หวาย เถาวัลย์แดง

ส้มป่อย เครือสะบ้า เป็นต้น

4. อาหารจำพวกไม้ยืนต้น ช้างจะกินทั้งเปลือก ใบ และผล เช่น กล้วย อ้อย ลัก มะพร้าว จามจุรี มะไฟป่า ปอ มะขาม มะตูม หวี กระท้อน มะเฟือง เป็นต้น

5. อาหารจำพวกพืชไร่ เช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย ข้าวฟ่าง สับปะรด ถั่วระ เป็น ต้น (ไชโรคา ซาลวาตา. 2545 : 14-15)

ภาพประกอบ 15 อาหารช้าง

ภาพประกอบ 16 การเลี้ยงช้างภายในบริเวณบ้าน

ภาพประกอบ 17 คอกช้างสำหรับเลี้ยงช้างในบริเวณบ้าน

ภาพประกอบ 18 ช้างกำลังกินอาหาร

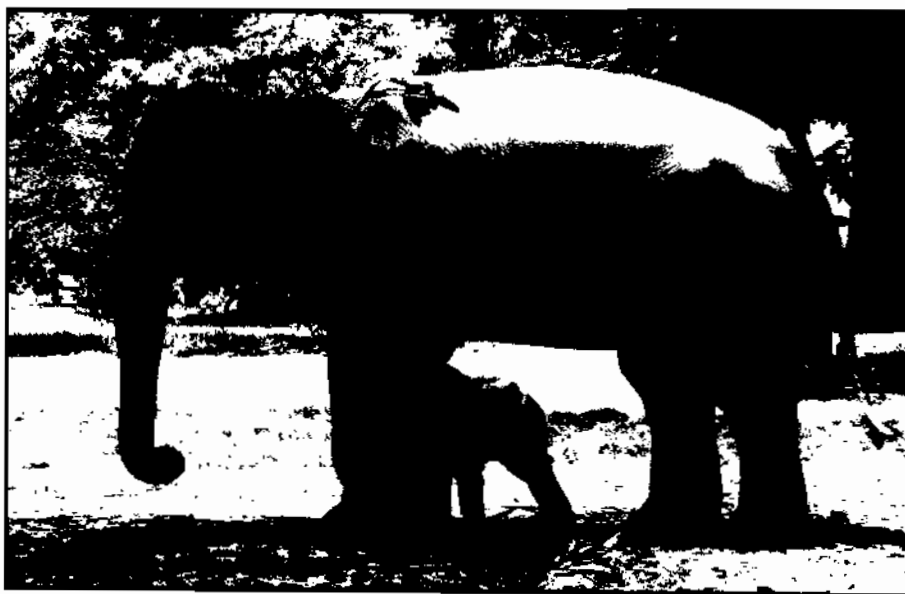
นิสัยของช้าง

นิสัยโดยส่วนตัวของช้างจะไม่เหมือนกัน ช้างแต่ละเชือกมีนิสัยเฉพาะตัว จะชอบให้ความรู้ช้างพูดด้วยคำที่ไพเราะ และจะเชื่อฟัง ตรงกันข้าม ถ้าความรู้ช้างมีนิสัยที่ก้าวร้าว ชอบใช้อารมณ์กับช้าง ช้างก็จะไม่เชื่อฟัง และไม่ทำตามคำสั่ง จนต้องเปลี่ยนความรู้ช้างใหม่ ช้างเป็นสัตว์ที่ฉลาด สุภาพ สะอาด มีความจำดี อคทน รักเจ้าของ และจำกลิ่นที่เคยชินได้ ช้างตามปกติแล้วจะไม่ดุร้าย แต่จะดุร้ายเฉพาะช่วงที่ตกมัน ในระยะเวลาที่ความจำจะเสื่อมและอาจทำร้ายความรู้ช้างหรือบุคคลทั่วไปได้ (สงค์ เกรือจันทร์. 2549 : สัมภาษณ์)

ช้างพังจะรักลูกมาก ถ้าลูกช้างตายแม่ช้างจะเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก บางครั้งถึงขนาดไม่กินอาหาร ช้างบางเชือกถึงกับน้ำตาไหลเมื่อรู้ว่าลูกของมันตาย ดังเช่น ในกรณีของศูนย์คชศึกษาบ้านดาดกลาง แห่งนี้ ได้มีช้างพังเชือกหนึ่ง มีชื่อว่าป๊อบ ได้ตกลูกออกมาเป็นตัวผู้ และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2549 ที่ผ่านมา ทำให้พังป๊อบเสียใจเป็นอย่างมาก และไม่ยอมกินอาหาร ในขณะเดียวกัน ก็ได้มีช้างอีกเชือกหนึ่งที่พังคลอดลูกออกมาแต่ไม่มีนมให้ลูกกิน ความรู้ช้างจึงเอาลูกช้างตัวนี้ไปให้กินนมของพังป๊อบที่พังเสียลูกไป ผลตอบรับก็คือ พังป๊อบยอมให้ลูกช้างตัวนี้กินนมของคน ทั้ง ๆ ที่พังป๊อบก็รู้ว่าลูกช้างตัวนี้ไม่ใช่ลูกของตน พังป๊อบให้นมลูกช้างตัวนี้มาเป็นเวลา 2 สัปดาห์แล้ว ความรู้ช้างได้เล่าต่อไปว่า พังป๊อบมีความรู้สึกกับลูกเลี้ยงตัวนี้ว่าเป็นเหมือนลูก

ของคนจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่ฟังบ็อบก็รู้อยู่แก่ใจว่าลูกเลี้ยงตัวนี้ไม่ใช่ลูกของตน แต่กลับรักและห่วงหา
เป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะว่า ฟังบ็อบทดแทนลูกเลี้ยงตัวนี้แทนลูกจริง ๆ ของคนที่ได้ตายไป
(บุญมา พันดี. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 19 ฟังบ็อบกับลูกเลี้ยง

ภาพประกอบ 20 ฟังบ็อบให้ลูกเลี้ยงกินนม

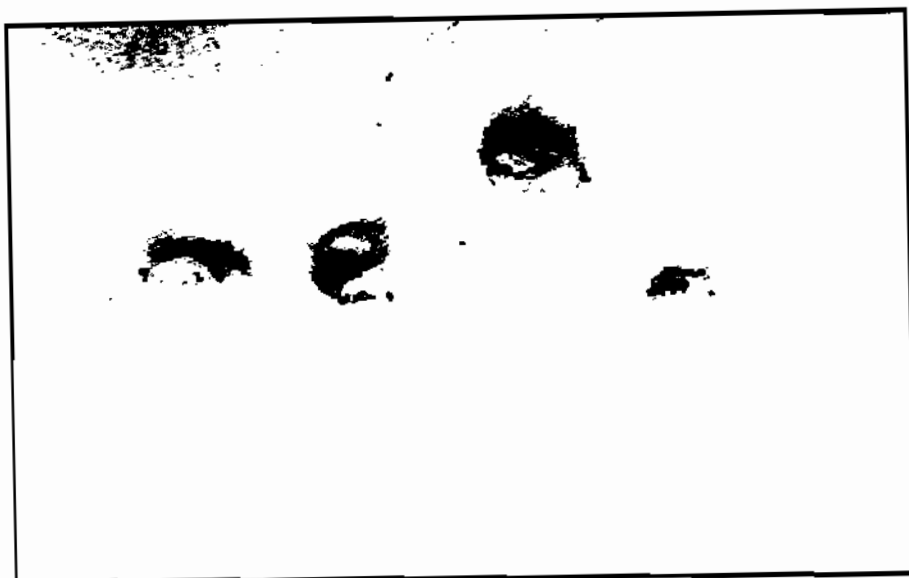
การอาบน้ำให้ช้าง

การอาบน้ำให้แก่วัวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้วัวมีสุขภาพดีอยู่เสมอ สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับอาบน้ำให้วัวบ้านตากกลาง คือ วังทะเล (ลำน้ำชีและลำน้ำมูลไหลมาบรรจบกัน) เป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตลอดเวลา เพราะถ้าลำน้ำไหลผ่านอยู่ตลอดเวลาแล้วจะทำให้เป็นการถ่ายเทไม่เป็นที่น้ำกักขัง และถ้าลำน้ำกักขังอาจเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้ วิธีการที่จะอาบน้ำให้วัวต้อง คือนำน้ำมาบนตะแคงในลำน้ำ คว้าลูก และคว้าเท้า จะช่วยกันชำระล้างโคลนหรือสิ่งสกปรกออกเสียให้หมด โดยใช้กาบมะพร้าวหรือเชือกบวบแห้ง ทุให้ทั่วตัว โดยเฉพาะบริเวณโคนงา ในใบหู ริมปาก ตะโพก และโคนหาง เพราะตามบริเวณเหล่านี้จะมีตัวพยาธิและไข่แมลงวันเกาะติดอยู่ ซึ่งจะกลายเป็นตัวหนอนไขเข้าไปในผิวหนังแล้วคุดเสียดกิน ทำให้วัวเกิดเป็นตุ่มเล็ก ๆ ทั่วลำตัว หากเอาไม้แหลม ๆ แชะดู จะพบตัวหนอนเล็ก ๆ ตัวหนอนเหล่านี้ คว้าช้างบ้านตากกลาง เรียกว่า “หนอนช้าง” จะเจริญเติบโตภายใต้ผิวหนัง จากนั้นก็จะกลายเป็นแมลงวันและแพร่พันธุ์ต่อไป การทำลายตัวพยาธิชนิดนี้ ใช้เครื่องสะบ้าหอบให้ละเอียดตามตัวช้างทุกวัน หลังจากการอาบน้ำเสร็จแล้ว เครื่องสะบ้าจะเกิดเป็นฟองคล้ายสบู่ ปล่อยทิ้งไว้ให้ฟองแห้งเอาเอง ตัวหนอนช้างเหล่านี้ก็จะหายไปช่วงเวลาที่ยังอาบน้ำนั้น เป็นช่วงที่ช้างชอบและมีความสุขมาก จะพ่นน้ำ เล่นน้ำ อย่างสบายใจ สำหรับช้างบ้านตากกลางแล้ว การมีควาญช้างที่รู้ใจอยู่เคียงข้างนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ซึ่งส่วนนี้ไม่มีใครทราบและรู้ดีเท่ากับควาญช้างและตัวช้างเอง (มา ทรัพย์มาก. 2549 : สัมภาษณ์ ; อินทร์ แสนดี. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 21 ควาญช้างอาบน้ำให้ช้างที่วังทะเล

ภาพประกอบ 22 หนอนหรือพยาธิของช้าง

การตั้งท้องและการตกลูก

ช้างพังที่ร่างกายสมบูรณ์ดี จะให้ลูกได้เมื่ออายุระหว่าง 12-40 ปี การตั้งท้องใช้เวลานานถึง 20-22 เดือน และหลังจากการตกลูกแล้วจะทิ้งห่างการตั้งท้องอีก ประมาณ 3-4 ปี ตลอดชีวิตของแม่ช้างอาจมีลูกได้ประมาณ 3-4 เชือก ตามปกติแม่ช้างจะตกลูกได้เพียงครั้งละ 1 เชือก ยกเว้นในกรณีพิเศษของช้างชื่อพังลำดวน แม่ช้างบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ ที่ได้ให้กำเนิดช้างน้อยคู่แฝด “จุ่มและจิม” เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2536 ได้ตกลูกที่จังหวัดกาญจนบุรี ขณะที่พังลำดวนกำลังแสดงอยู่ที่บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว พ่อช้างชื่อ พลายนพท แห่งบ้านตากกลางเช่นกัน นับว่าเป็นช้างแฝดที่พบในประเทศไทยครั้งแรก (ไซโรคา ซาลวาลา. 2545 : 21)

จากการศึกษา พบว่า ช้างบ้านจะให้ลูกน้อยกว่าช้างป่าที่อยู่อิสระในผืนป่าธรรมชาติ เพราะเขาได้อาศัยอย่างอิสระในป่าไม่มีใครรบกวนชีวิตความเป็นอยู่ของเขา การผสมพันธุ์ช้างไม่ถือว่าเป็นฤดูใด ถ้าพ่อพันธุ์ และแม่พันธุ์ที่พร้อมจะให้ลูกได้ ความดุขังก็จะคัดเลือกตัวที่สมบูรณ์แข็งแรงมาผสมกัน โดยระยะเวลาการผสมพันธุ์ของช้างในศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง จะผสมกัน 2 เวลา คือ ช่วงเช้าจะเริ่มผสมกันประมาณเวลา 8.00 น. ช่วงเย็นประมาณเวลา 17.00 น. เพราะเป็นช่วงเวลาอากาศไม่ร้อนอบอ้าว ผสมจนแน่ใจว่าช้างติดลูก จึงจะหยุด การตั้งท้องของช้างสังเกตยาก เนื่องจากช้างตัวใหญ่และอ้วนกลมอยู่แล้ว ความดุขังจะสังเกตได้จาก อาการอู้อัยย เต้านมของช้างขยายตัว มีน้ำนมไหล เมื่อมีการดังก้าวก็แสดงว่าช้างที่ได้ผสมพันธุ์นั้นตั้งท้องแล้ว (มา ทรัพย์มาก. 2549 : สัมภาษณ์ และ ยา ตำราญ. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 23 การผสมพันธุ์ของช้าง

ภาพประกอบ 24 การผสมพันธุ์ของช้าง

ช้ำตมมัน

อาการตมมันของช้ำเป็นอาการทางธรรมชาติทั้งตัวผู้และตัวเมีย ซึ่งจะมีอายุอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ ระหว่าง 12-40 ปี เมื่อช้ำตมมันครั้งหนึ่งแล้วก็จะตมมันทุกปี ปีละครั้ง ช้ำบางเชือกตมมันมากกว่าหนึ่งครั้งในหนึ่งปี การตมมันแสดงถึงความสมบูรณ์ของร่างกาย ความช้ำต้องคอยสังเกตดูที่ขมับช้ำทั้งสองข้างว่ามีมันไหลออกมาหรือเปล่า ซึ่งอาการก่อนการตมมัน ช้ำจะมีอาการซึม ไม่ค่อยทานอาหาร บางครั้งคุและเกร อารมณ์ไม่ดี พยายามดึงโซ่ที่ล่าม และทำร้ายช้ำตัวอื่น เมื่อช้ำตมมันแล้ว ความช้ำต้องลดปริมาณอาหารที่ให้น้อยลงจากเดิม จากนั้นก็ใช้โซ่ที่มีขนาดใหญ่กว่าเดิมล่ามไว้ที่ต้นไม้ใหญ่ โดยแยกไปอยู่ที่เงียบต่างหาก เพราะกลิ่นของช้ำตมมันจะมีกลิ่นแรงมาก ทำให้ช้ำเชือกอื่นที่ไต่กลิ่นจะเข้ามาทำร้ายช้ำที่ตมมัน เนื่องจากช้ำที่เป็นปกติจะเข้าใจว่าช้ำที่ตมมันเป็นช้ำเกรคร้าย ต้องกำจัดออกจากฝูงช้ำเชือกอื่น ๆ การแก้อาการช้ำตมมันเพื่อให้การตมมันของช้ำบรรเทาความร้ายลงบ้าง คือ การให้ช้ำกินแดงกวา หรือฟัก 2-3 ลูก (หมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

ปัญหาสุขภาพของช้ำ

ช้ำตามธรรมชาติจะไม่ค่อยอยู่นิ่ง ยิ่งถ้าบางครั้งเราปล่อยไว้ไม่ได้ล่ามโซ่ เขาก็จะเดินไปตามป่าเพื่อกินใบพืชต่าง ๆ ทำให้หนามทิ่มตำผิวหนัง บ้างก็เป็นคุ่มพุพอง และบางทีก็มีแมลงวันไข่ไว้ที่แผล และตามรูขุมขนของช้ำ เกิดเป็นคิ้วอ่อนอาศัยและดูดเลือดช้ำเป็นอาหาร เมื่อคิ้วอ่อนแก่จะกลายเป็นแมลงวันคอยรบกวนช้ำ ตามรูขุมขนที่หนองเคยอาศัยอยู่ก็จะอีกเสบเป็นคุ่มมีหนอง ความช้ำมีวิธีป้องกันคือ ให้ช้ำได้อาบน้ำอยู่เสมอ และใช้กาบมะพร้าวหรือเชือกบวบแห้งขัดตามผิวหนังให้ ไม่ให้ไข่แมลงวันติดอยู่ (หมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์ และ ยา ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

โรคอีกอย่างหนึ่ง คือ โรคพยาธิฟิลาเรีย (Filaria) ซึ่งขยงเป็นพาหะ โดยยุงกัดสัตว์ที่เป็นโรคนี้อาแล้วมากัดช้ำ ทำให้พยาธิที่ติดมากับยุง เข้าไปเจริญเติบโตอยู่ในเส้นเลือดของช้ำ อุดตันในหัวใจ ทำให้ช้ำตายได้ ปัญหาสุขภาพช้ำในปัจจุบัน เช่น การได้รับอุบัติเหตุจากการถูกรถชน กระตุกแตกหัก แผลฉกรรจ์ เจ้าของจะไม่สามารถช่วยเหลือหรือเคลื่อนย้ายไปรักษา เพราะไม่รู้จะเคลื่อนย้ายอย่างไร และนำไปรักษา ณ ที่ใด เมื่อหมดหนทางช่วยเหลือจำเป็นต้องปล่อยให้ช้ำนอนรอความตายอยู่ริมถนน โรคติดต่อที่สำคัญของช้ำ ได้แก่ โรคแอนแทรกซ์ โรคเฮโมราซิกเซดิกซีเมีย โรคเซอร์รา (คอบวม) โรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรงของสัตว์ซึ่งอาจติดต่อถึงช้ำได้ เป็นโรคติดต่อที่ต้องแจ้งให้ทางการทราบ เพื่อสัตวแพทย์จะได้ดำเนินการป้องกันและรักษา (โชโรคา ซาลาลา. 2545 : 17-18)

การฝึกช้าง

วิธีการฝึกช้าง

1. การฝึกช้างป่าไว้ใช้งาน

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคยเดินทางไปคล้องช้างและนำช้างป่ามาฝึก ทำให้ทราบว่า การฝึกช้างป่าเป็นการฝึกช้างที่มีมาตั้งแต่อดีต ในยุคที่มีการคล้องช้างป่า เมื่อชาวบ้านคล้องช้างป่ามาได้ และนำกลับมาที่หมู่บ้านชาวบ้านจะไม่ฝึกช้างทันที การฝึกช้างป่าที่คล้องมาได้ จะต้องรอไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ก่อน เพื่อให้ช้างได้พักผ่อนก่อนฝึก หมอช้างจะช่วยกันสร้าง "เชือก" (เสาวไม้ขนาดใหญ่มิถุนในดินสามต้นและทำราวไม้ด้านขวางสองชั้น) ในสนามฝึก ตั้งศาลสำหรับเช่นไหว้ผีปะกำ ขออนุญาตฝึกช้างในบริเวณนั้น โดยหมอเฒ่าหรือครูบาใหญ่บอกให้หมอช้างขึ้นช้างต่อไปเทียบช้างป่าที่จับมาได้จูงเข้าไปใกล้เชือก เพื่อสวมปลอกขาทั้งขาหน้าและขาหลัง เชือกนี้ทำด้วยหวายพันเป็นเกลียวรัด หรือรั้งตรงกลางระหว่างขาแต่ละคู่ เพื่อไม่ให้ช้างเดินได้สะดวก เป็นการทรมานช้างให้เชื่อง จากนั้น 2-3 วันต่อมา ก็พาช้างป่าที่ฝึกมาเข้าเชือกและกอดปลอกขาออกฝึกจนช้างเชื่อง เมื่อฝึกเสร็จก็จะมาเข้าปลอกที่เชือกอีก ทำจนกระทั่งช้างหายพยศ จนกลายเป็นช้างบ้านในที่สุด และพร้อมที่จะฝึกใช้งาน การฝึกช้างไว้ใช้งานในสมัยก่อน มีการฝึกให้ลากซุง จับซุง เป็นต้น สำหรับภาษาที่ใช้ฝึกช้างให้ปฏิบัติตามนั้นต้องใช้พูดเป็นภาษาป่า ซึ่งเป็นภาษาเฉพาะเท่านั้น (มา ทรัพย์มาก. 2549 : สัมภาษณ์ ; หมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์ ; บุตรดา เพชรกล้า. 2549 : สัมภาษณ์) เช่น

ภาษาชาวภูวบ้านดากลาง

คำแปล

คุณ

ถอยหลัง

คร่อม

นอน

เฮา หรือ ฮอบ

หยุด

กูดิจั้งมาตะ

เดินหน้า

เลอะยิง

ยกขา

ทะ โฟเซย

นั่ง

คูลเซาะ

ลุกขึ้น

กวิแก้ว, กวิกบาล

ผงกหัว, สายหัว

วุนจะ

หมุน

กาขอ

เตะ

ภาษาชาวทวายบ้านตากกลางคำแปล

กาชอฟูตบอด	คะฟูตบอด
อินกรอย, รวด	วี่ง
เดน	เด็นรำ
แลม, เป้าะ	โยน, ป่าสิ่งของ
จีะคะโกล	ตีกลอง
ออรกุน	ขอบคุณ
แซมชาย	สวัสดี
เซาะอลอง	ขึ้น (ถั่ง, เก้าอี้)
วีระเป้าะ	เก็บของ

2. การฝึกช้างไว้เพื่อแสดงโชว์

ในปัจจุบันเจ้าของช้างจะฝึกให้แสดงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกช้างให้เดินรำ เตะฟูตบอด หรือการแสดงในท่าต่าง ๆ เพื่อจะได้เดินทางไปแสดงตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือการแสดงงานช้างประจำปี ของจังหวัดสุรินทร์ ที่มีการจัดขึ้นทุกกลางเดือนพฤศจิกายน ของทุกปี จนกลายมาเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และทำชื่อเสียงให้จังหวัดสุรินทร์และประเทศไทยถึงระดับโลกมาแล้ว การฝึกช้างในปัจจุบันมุ่งเน้นในด้านการแสดงโชว์ความสามารถของช้าง การที่จะให้ช้างแต่ละเชือกมีความสามารถเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านจะต้องฝึกอบรมถวายช้างให้เกิดทักษะความสามารถในสิ่งที่ต้องการ ถ้าถวายช้างแก่ มีทักษะ ความรู้ช้างก็จะถ่ายทอดให้ช้างอีกครั้งหนึ่ง ถ้าหากถวายช้างไม่มีความสามารถ ไม่มีทักษะ ช้างก็จะเรียนรู้ได้ช้า ถ้าช้างเชือกใดมีความดีจะสามารถฝึกได้เร็ว และมีความสามารถหลายอย่าง (ประภคิต กลางพัฒนา, 2549 : สัมภาษณ์) โดยการฝึก ดังนี้

2.1 ช้างเดินเข้าสู่สนาม

วิธีการฝึก ความรู้ช้างจะให้ช้างขึ้นแถวคอนเรียงหนึ่ง จากนั้นก็เอางวงช้างที่อยู่หลังช้างเชือกถัดไปจับหางช้างเชือกข้างหน้า แล้วออกคำสั่งเดินไปข้างหน้าช้างก็จะเดินตามกันไป เริ่มฝึกจาก 2 เชือก ไปจนถึง 10 เชือก หรือเท่ากับจำนวนที่ต้องการ เป็นการให้ช้างเดินเข้าสู่สนามก่อนการแสดงทุกครั้ง

2.2 ช้างทำความเคารพผู้ชม

วิธีการฝึก เริ่มจากการให้ช้างก้มหัวลง โดยใช้ตะขอเกี่ยวคอช้างเบา ๆ คึงกดลงต่ำ ช้างก็จะรู้ว่าให้ก้ม แต่ถ้าหากช้างฝืนก็จะคึงแรง ๆ และใช้ตะขอเคาะหัว ช้างก็จะก้มลง เมื่อไม่กระดุกตะขอช้างจะยกหัวขึ้น ใช้ตะขอกดแล้วปล่อยจนช้างเกิดความเคยชินในคำสั่ง ถ้าจะให้

ข้างนั่งลงจะใช้ตะขอบที่กั้นแรง ๆ ข้างก็จะนั่งลง พอข้างเกิดความเคยชินควาญข้างจะใช้ตะขอบที่กั้นเบา ๆ ข้างก็จะรู้ในคำสั่งว่าต้องทำความเคารพ โดยการก้มหัว และนั่งลง

3. ข้างเชิญธงขึ้นสู่ยอดเสา

วิธีการฝึก ให้ข้างยืนหน้าเสาธง ควาญข้างจับเชือกใส่ดวงข้างให้ข้างจับ แล้วดึงวงลงล่าง แล้วปล่อยเชือกออกจากวงข้าง ฝึกการดึงเชือกแล้วปล่อยเชือกไปเรื่อย ๆ จนข้างเกิดทักษะในการดึงเชือกแล้วปล่อย เมื่อข้างทำได้ก็ให้รางวัล ใช้เวลาฝึก 1 สัปดาห์

4. ข้างถือตะกร้ารับบริจาค

วิธีการฝึก ควาญข้างเอาตะกร้าใส่ทิ้งวงให้ข้างหัดจับ จนเกิดความเคยชิน แล้วก็ให้ข้างยื่นตะกร้าให้ควาญข้างอีกคนเอาเงินใส่ในตะกร้า เมื่อข้างทำได้ก็ให้อาหารเป็นรางวัล ห้ามให้อาหารก่อนเป็นอันขาด เพราะข้างจะไม่ใส่ใจในการฝึก

5. ข้างขึ้นบนถังหรือเก้าอี้

วิธีการฝึก จะใช้ถังน้ำมันขนาดใหญ่ หรือเก้าอี้เหล็กที่มีความแข็งแรงเป็นอุปกรณ์ในการฝึก โดยตั้งถังหรือเก้าอี้ไว้ให้ข้างเดินไปใกล้ถังหรือเก้าอี้ จากนั้นควาญข้างจะให้ข้างยกขาหน้าขึ้น 1 ข้าง โดยใช้มือจับขาข้างไปวางไว้ที่ถังหรือเก้าอี้ ต่อมาก็ให้ข้างยกขาหน้าอีกข้างหนึ่งวางไว้บนถังหรือเก้าอี้เช่นกัน ใช้วิธีการอย่างนี้จนข้างสามารถขึ้น 2 ขาได้ เมื่อข้างเริ่มชินกับการยกขาหน้าทั้ง 2 ข้างแล้ว และขาหลัง 2 ข้างแข็งแรง ก็จะใช้วิธีตั้งถังหรือเก้าอี้ออก ข้างก็จะสามารถยก 2 ขาหน้าค้างไว้ได้ ฝึกจนข้างเกิดความเคยชิน ต่อจากนั้นก็ให้ข้างใช้เท้าหน้าเหยียบบนถังหรือเก้าอี้ และยกขาหลังขึ้นไปเหยียบบนถังหรือเก้าอี้ โดยควาญข้างจะช่วยจับขาข้างบนถังหรือเก้าอี้ จนเกิดความเคยชิน ก็สามารถขึ้นบนถังหรือเก้าอี้ได้ ใช้เวลาฝึกประมาณ 1 เดือน

6. ข้างยกขาหน้า 2 ขา

วิธีการฝึก จะใช้ถังน้ำมันขนาดใหญ่ หรือเก้าอี้เหล็กที่มีความแข็งแรงเป็นอุปกรณ์ในการฝึก โดยตั้งถังหรือเก้าอี้ไว้ให้ข้างเดินไปใกล้ถังหรือเก้าอี้ จากนั้นควาญข้างจะให้ข้างยกขาหน้าขึ้น 1 ข้าง โดยใช้มือจับขาข้างไปวางไว้ที่ถังหรือเก้าอี้ ต่อมาก็ให้ข้างยกขาหน้าอีกข้างหนึ่งวางไว้บนถังหรือเก้าอี้เช่นกัน ใช้วิธีการอย่างนี้จนข้างสามารถขึ้น 2 ขาได้ เมื่อข้างเริ่มชินกับการยกขาหน้าทั้ง 2 ข้างแล้ว และเมื่อขาหลัง 2 ข้างแข็งแรง ข้างก็จะสามารถยก 2 ขาหน้าค้างไว้ได้ ฝึกจนข้างเกิดความเคยชิน

7. ข้างเก็บของ

วิธีการฝึก โดยที่ควาญข้างจะโยนตะขอที่ควมคุมข้างลงพื้น จากนั้นก็ให้ข้างเก็บตะขอขึ้นให้ควาญข้างที่อยู่บนคอข้าง ทำซ้ำกันบ่อย ๆ และฝึกอย่างนี้อยู่ทุกวัน จนกว่าข้างที่ฝึกนั้นจะเริ่มชิน แล้วก็เริ่มโยนสิ่งของให้ไกลตัวออกไป แล้วให้ข้างวิ่งหรือเดินไปเก็บตะขอหรือของที่โยนนั้น

มาขึ้นให้ความรู้ข้าง ทำซ้ำบ่อย ๆ และฝึกทุกวันจนกว่าข้างจะเริ่มชินกับการเก็บของ ใช้เวลาฝึกอย่างต่ำหนึ่งสัปดาห์-หนึ่งเดือน ก็สามารถออกแสดงตัวได้

8. ข้างรู้คบาส

วิธีการฝึก ความรู้ข้างจะให้ข้างใช้วงจับสิ่งของจนชิน จากนั้นก็เปลี่ยนเป็นลูกบอลหรือลูกบาสให้ข้างจับ พอข้างเริ่มชินกับการจับลูกบอลหรือลูกบาสแล้ว ความรู้ข้างก็ให้ข้างหัดเหวี่ยงลูกบอลหรือลูกบาสไปข้างหน้า โดยการเหวี่ยงนั้นจะสูงวงให้สูงขึ้นกว่าตัว แล้วเหวี่ยงไปข้างหน้า โดยมีตะขำรองรับอยู่ ฝึกทุกวันจนกว่าข้างจะชิน

9. ข้างเตะฟุตบอล

วิธีการฝึก ขั้นแรกของการฝึก เมื่อข้างเดิน ความรู้ข้างจะโยนมะพร้าวแห้งให้ข้างเตะ ข้างก้าวเท้าซ้ายโยนมะพร้าวแห้งไปที่เท้าซ้าย พอข้างก้าวเท้าขวาก็โยนมะพร้าวแห้งไปที่เท้าขวา จากนั้นเปลี่ยนจะมะพร้าวแห้งเป็นลูกฟุตบอลน้อย ทำอย่างนี้อยู่ทุกวันจนข้างชิน แล้วเปลี่ยนจากบอลน้อยเป็นบอลขนาดใหญ่ให้ข้างเตะ พอเริ่มแสดงเมื่อความรู้ข้างวางบอลอยู่ข้างหน้าข้าง ข้างก็จะเตะบอลนั้น เนื่องจากข้างได้รับการฝึกมาแล้ว

10. ข้างตีกลอง

วิธีการฝึก ความรู้ข้างจะนำกลองที่ใส่ขาตั้งมาวางไว้ด้านหน้าข้าง หลังจากนั้นความรู้ข้างนำไม้ตีกลองมาให้ข้างหัดจับ และจับวงข้างขึ้นไปตีกลองข้างหน้าเป็นจังหวะ แล้วปล่อยให้ข้างตีเอง ถ้าหากไม่ตีจะใช้มือตบที่วง ข้างก็จะรู้ว่าจะต้องตีกลอง ใช้เวลาในการฝึก 1 สัปดาห์

11. เข็ญรตเข็ญ

วิธีการฝึก ความรู้ข้างนำรตเข็ญมาตั้งไว้ข้างหน้าของข้าง และเอางวงข้างไปจับรตเข็ญ แล้วเดินไปข้างหน้า ฝึกอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนข้างเกิดความเคยชิน ใช้เวลา 1 สัปดาห์

12. การฝึกข้างข้ามคน

วิธีการฝึก ในอดีตใช้ไซดักปลามาเป็นอุปกรณ์ในการฝึก แต่เนื่องจากข้างเหยียบเสียหยาบพอ ความรู้ข้างเลยเปลี่ยนจากไซมาเป็นท่อนไม้แทน ถ้าข้างสะดุดหรือเตะไม้ ความรู้ข้างก็จะใช้ไม้ตะขอเกาะที่ข้อเท้า เป็นการเตือนให้ข้างจดจำ จนเกิดทักษะและความเคยชิน หลังจากนั้นก็ให้ความรู้ข้างนอนแทนท่อนไม้ ข้างก็จะข้ามโดยปกติ จนเป็นนิสัย ใช้เวลาฝึก 2 สัปดาห์

13. ข้างนวดคน

วิธีการฝึก โดยการให้ความรู้ข้างนอนก่อน แล้วให้ข้างยกขาหน้าแตะที่ความรู้ข้างเบา ๆ ถ้าหากข้างเหยียบแรงก็จะใช้ไม้ตีที่เท้าเป็นการเตือนข้าง หลังจากการฝึกที่ถูกต้องความรู้ข้างที่ยืนคู้ยู่ด้านข้างอีกคนก็จะให้กั้วหรืออาหารเป็นรางวัลตอบแทน ฝึกอย่างนี้จนเกิดความเคยชิน ใช้เวลา 2 สัปดาห์ ก็สามารถนำข้างออกแสดงได้

14. ช้างวาดรูป

วิธีการฝึก ความรู้ช้างจะฝึกให้ช้างจับพู่กัน โดยการวางพู่กันไว้ที่วงให้ช้างจับจนเกิดความเคยชิน หลังจากนั้นจะดึงวงช้างที่จับพู่กันอยู่ไปจุ่มสีที่เตรียมไว้ และจับวงช้างมาที่กระดาษที่เตรียมไว้บนขาตั้งด้านหน้าของช้าง ความรู้ช้างจะใช้มือจับวงวงไปแตะที่กระดาษที่เตรียม แล้วจับวงพาวาดรูปที่ต้องการ ใช้ทำซ้ำบ่อยๆ หลังจากนั้นช้างก็จะทำของเขาเอง ฝึกให้ช้างวาดรูปใดรูปหนึ่งจนช้างชิน เช่น วาดรูปดอกไม้ ก็จะวาดเฉพาะดอกไม้เท่านั้น เป็นต้น ใช้เวลาในการฝึก 1 เดือน

15. ช้างปาลูกโป่ง

วิธีการฝึก ขั้นแรกจะเริ่มฝึกโดยการให้ช้างหัดเหวี่ยงไม้ หลังจากช้างเริ่มเหวี่ยงได้แล้วก็เริ่มให้เหวี่ยงเหล็ก พอหัดเหวี่ยงเหล็กแล้ว ก็ให้หัดเหวี่ยงตะปูโดยการเหวี่ยงไปข้างหน้า จนช้างเริ่มชินกับการเหวี่ยงตะปูไปข้างหน้า แล้วก็เริ่มเหวี่ยงลูกดอกไปข้างหน้า หลังจากนั้นความรู้อาจารย์ก็เอาเป่าลูกโป่งที่เตรียมมาให้ช้างปาให้โดน โดยการปาไปข้างหน้า ฝึกทุกวันจนช้างชินกับการแสดงนี้ ใช้เวลา 1 สัปดาห์

16. ช้างหมุนห่วง

วิธีการฝึก ขั้นแรกของการฝึก คือ ความรู้ช้างจะเอาห่วงสอดไว้ที่วง จากนั้นก็จับวงช้างหมุนเป็นวงกลม แล้วค่อยปล่อยมือออกจากวงช้าง ถ้าช้างหยุด ก็จับวงช้างหมุนอีก จนช้างชินกับการจับวงหมุน หลังจากนั้นความรู้ช้างเอาห่วงสอดไปที่วงช้าง ช้างก็จะหมุนเอง เนื่องจากช้างคิดว่าเป็นของเล่น เมื่อสอดห่วงไปที่วงช้างที่ฝึกทุกครั้ง ช้างก็จะหมุนเอง โดยที่ความรู้ช้างไม่ต้องจับ จนเกิดความเคยชินและสามารถออกแสดงได้ ใช้เวลา 1-2 สัปดาห์

จากการศึกษาพบว่า การฝึกช้างที่เกรและไม่ค่อยเชื่อฟังเจ้าของ ขั้นแรกของการฝึก คือ ความรู้ช้างจะล่ำมโซ่ที่เท้าหน้าทั้งสองข้างก่อน เพราะเป็นการฝึกไม่ให้ช้างเดินเร็ว และการเดินนั้นจะต้องเป็นจังหวะ ค่อยๆ ก้าวขาทีละนิดๆ จนกว่าช้างจะเริ่มเชื่อฟัง ซึ่งระยะเวลาที่ขึ้นอยู่กับตัวช้างเอง แล้วจึงค่อยเข้าสู่การฝึกช้างขั้นต่อไป (อินทร์ แสนดี. 2549 : สัมภาษณ์)

สำหรับปัจจุบันนี้ชาวทวยบ้านดากลางมีการฝึกช้างไว้สำหรับแสดง และไว้ขายเท่านั้น ช้างที่ได้รับการฝึกและมีความฉลาดสามารถแสดงได้หลายอย่างจะมีราคาแพง ซึ่งมีราคาตั้งแต่ 400,000 บาทขึ้นไป ไม่ได้ฝึกไว้ใช้งานด้านอื่นเหมือนในอดีต (ประภิด กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 25 เชื้อนสำหรับฝึกช้างใหม่

ภาพประกอบ 26 ไซ่ล่ามเท้าช้างที่ฝึกใหม่

บทบาทและหน้าที่ของควาญช้าง

ควาญช้างเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการดูแลช้าง เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับช้างมากที่สุด และจะต้องเป็นคนที่มีนิสัย ขยัน อดทน มีร่างกายที่แข็งแรง มีความเมตตาต่อสัตว์ และมีนิสัยรักสัตว์ อีกทั้งยังเป็นผู้กล้าหาญสามารถบังคับช้างที่ดุร้ายหรือเกรได้ ควาญช้างจะต้องรู้จักใช้จิตวิทยาพอสมควร เช่น เมื่อช้างปฏิบัติงานตามคำสั่ง ต้องให้รางวัลเป็นกล้วย หรืออ้อย ในทางตรงกันข้าม หากควาญช้างมีใจคอโหดร้าย เมื่อช้างทำงานไม่ถูกใจก็ใช้มีดหรือขอสับ จนช้างได้รับบาดเจ็บ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้ช้างมีใจคอที่โหดร้าย เกร ดุร้าย ไม่ยอมรับควาญช้างได้ ถ้าควาญช้างใดสามารถบังคับช้างเกรให้ทำงานตามคำสั่งได้ ควรได้รับการยกย่องชมเชย เพราะช้างเกรมักจะทำงานแข็งแรง ควาญช้างจะมีเครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับใช้บังคับช้างเรียกว่า “ขอ” การใช้ขอสับควรใช้เฉพาะเวลาจำเป็นจริง ๆ เช่น เมื่อช้างพยศ เท่านั้น เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ตัวใหญ่ มีพลังกำลังมากจำเป็นที่จะต้องเชื่อฟัง มิฉะนั้นจะเป็นอันตรายแก่ผู้บังคับได้ วิธีใช้ขอที่ถูกต้องก็คือ ใช้เกี่ยวหูหรือหัวช้างเบา ๆ ช้างก็จะรู้สึกถึงความผิดของคน (สงค์ เครือจันทร์, 2549 : สัมภาษณ์) หน้าที่ที่สำคัญของควาญช้าง ได้แก่

1. สามารถจับขี่ช้างออกปฏิบัติงานในวันหนึ่ง ๆ ให้เป็นที่เรียบร้อย
2. ในวันที่ออกปฏิบัติงานควาญช้างต้องออกไปแก่ช้างที่ผูกไว้ในคอกหมู่บ้านหรือในป่าตั้งแต่เช้า รวมทั้งอาบน้ำให้ช้างให้สะอาดเพื่อไม่ให้เกิด “ตัวคั่ง” รบกวน
3. เมื่อเสร็จจากการปฏิบัติงานแล้ว ต้องเก็บเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เรียบร้อย
4. เมื่อนำช้างไปปล่อยเลี้ยง ควาญช้างต้องขี่ช้างไปปล่อยในที่ที่มีอาหารช้างสมบูรณ์ ไม่ปล่อยช้างไว้ตามบุญตามกรรม

เมื่อช้างใดมีการเปลี่ยนควาญประจำ กว่าช้างจะยอมรับควาญคนใหม่นั้นนานมาก เพราะช้างนอกจากจะรักควาญแล้ว ช้างยังมีความผูกพัน มีความกตัญญูรู้คุณ มีความไวใจใจควาญประจำตัวเป็นอย่างดี เพราะควาญช้างและคนในครอบครัวของช้างเป็นเพื่อนที่ติดต่อกันและเป็นผู้ที่รู้ใจช้างมากที่สุด ช้างและควาญจึงเปรียบเสมือนมีดวงวิญญาณเดียวกัน (ยา ศาลางาม, 2549 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันอาชีพ “ควาญช้าง” ก็กำลังจะสูญไปพร้อมกับกำลังจะสูญพันธุ์ของช้างด้วย เพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย และเสมือนหนึ่งชีวิตทั้งชีวิตผูกติดไว้กับชีวิตของช้างในทุกชั่วโมงของชีวิตทีเดียว ควาญช้างจึงเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยความรักที่มีต่อช้าง และต้องมีความอดทนเป็นเยี่ยม เพราะควาญช้างต้องตื่นตั้งแต่แสงอาทิตย์ยังไม่จับขอบฟ้า เพื่อเดินเท้าเข้าไปหาช้างที่ผูกไว้ในป่า เพื่อที่จะนำช้างไปดื่มน้ำ อาบน้ำ และกินอาหารก่อนที่จะเริ่มกิจการงานต่าง ๆ (สิรินาก เกิดเหมาะ, 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 27 การอบรมควาญช้างที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง

ภาพประกอบ 28 ควาญช้างคอยดูแลแม่และลูกช้างอยู่ไม่ห่าง

ตาราง 1 กิจกรรมของควาญช้างที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน

เวลา	กิจกรรม	สถานที่
06.00-08.00 น.	- ฝึกการแสดงช้าง, ทำความสะอาดพื้นที่ที่ควาญช้างรับผิดชอบ - หาดอาหารให้ช้าง (จัดกลุ่มแต่ละวัน)	- ศูนย์ศึกษา, ที่พักควาญช้าง และบริเวณผูกช้าง - ตามแหล่งอาหารในที่ต่าง ๆ
08.00-08.30 น.	- ควาญช้างทุกคนมาลงชื่อ	- ศูนย์ศึกษา
08.30-09.00 น.	- ประชุมควาญและผู้เกี่ยวข้องทุกคน	- ศูนย์ศึกษา
09.00-11.00 น.	- ทำแปลงปลูกป่า ปลูกหญ้า ดูแลรักษาป่า รักษาหญ้า และพัฒนาพื้นที่	- ตามที่ผู้จัดการ โครงการฯ หรือคณะกรรมการกำหนด
11.00-12.00 น.	- ดูแลช้าง ให้น้ำ ให้อาหารช้าง	- ที่ผูกช้างแต่ละเชือก
12.00-13.00 น.	- พักรับประทานอาหารกลางวัน	- ที่บ้านพักควาญช้างแต่ละคน หรือทำอาหารกลางวันกินร่วมกัน
13.00-15.00 น.	- ทำแปลงปลูกป่า ปลูกหญ้า ดูแลรักษาป่า รักษาหญ้า และพัฒนาพื้นที่	- ตามที่ผู้จัดการ โครงการฯ หรือคณะกรรมการกำหนด
15.00-16.30 น.	- ฝึกการแสดงช้าง (ไม่น้อยกว่า 20 เชือก) - ฝึกการแสดงโพนช้าง (ช้างค่อไม่น้อยกว่า 40 เชือก)	- ศูนย์ศึกษา - วัดทะเล, ริมแม่น้ำมูล
16.00 น.	- นำช้างไปวังทะเล	- ตามเส้นทางในทุ่งนา
16.00-17.00 น.	- นำช้างไปเล่นน้ำ, อาบน้ำ	- แม่น้ำมูล
17.00-18.00 น.	- นำช้างกลับสู่หมู่บ้าน	- ที่หมู่บ้าน, ศูนย์ศึกษา
19.00-19.30 น.	- ประชุมควาญช้าง	- ศูนย์ศึกษา

จากตาราง 1 พบว่า ควาญช้างต้องรับผิดชอบการแสดงช้างทุกวัน ๆ ละ 2 รอบ เช้า – บ่าย ควาญช้างทุกคนจะถูกจัดเวรทำกิจกรรมที่สำคัญสลับเปลี่ยนกันทุกสัปดาห์ ถ้าหากมีนักท่องเที่ยวมาชมการแสดงช้างในช่วงเวลาใด กิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำให้ยกเลิกก่อน แล้วนำช้างมาร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด (ศูนย์ศึกษายานดากลาง. 2549 : 11)

ตาราง 2 การจัดเวรขายอาหารข้างที่ศูนย์ศึกษา ประจำเดือน มกราคม – สิงหาคม 2549

ลำดับที่	กลุ่มที่	วันที่ขาย	หมายเหตุ
1	กลุ่มที่ 1	วันจันทร์	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
2	กลุ่มที่ 2	วันอังคาร	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
3	กลุ่มที่ 3, 4	วันพุธ	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
4	กลุ่มที่ 5	วันพฤหัสบดี	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
5	กลุ่มที่ 6	วันศุกร์	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
6	กลุ่มที่ 7, 9	วันเสาร์	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.
7	กลุ่มที่ 8, 10, 11	วันอาทิตย์	ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.

จากตาราง 2 พบว่า ทางศูนย์ศึกษาจะจัดซื้ออาหารข้าง และมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่จัดเวรขายอาหารข้างให้กลุ่มที่อยู่เวร เพื่อขายอาหารข้าง โดยจัดคนในกลุ่มขายตามวันและเวลาในสถานที่ที่กำหนดจำนวน 3 จุด และให้นำเงินที่ขายได้ส่งมอบเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์พร้อมอาหารที่เหลือในเช้าวันถัดไป

ประโยชน์ที่ได้จากข้าง

เนื่องจากข้างมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวควยบ้านดากลางดังกล่าวมาแล้วนั้น ข้างจึงมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าเป็นทั้งสัตว์เศรษฐกิจและเป็นสัตว์เลี้ยงที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษของชาวควยบ้านดากลางได้มอบไว้ให้กับลูกหลาน ในอดีตชาวบ้านดากลางมีรายได้จากการนำข้างไปตากไม้ในท้องที่ต่าง ๆ และในปัจจุบันชาวบ้านดากลางที่ทำการเลี้ยงข้างได้อาศัยรายได้จากข้างของตนเอง จากการรับจ้างนำมาใช้จ่าย

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านดากลางที่มีข้างตัวใหญ่และหลายตัวจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพราะในปีหนึ่ง ๆ ชาวบ้านมีรายได้จากการขายข้าง ขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากงานและกระดูกข้าง การนำข้างไปร่วมแสดงในงานประเพณี พิธีกรรมของท้องถิ่น และได้เงินเดือนประจำจากศูนย์ศึกษา เดือนละ 8,000 บาท โดยแยกเป็น ความรู้ข้างได้รับค่าตอบแทน 3,000 บาท ส่วนข้างได้ค่าอาหาร 5,000 บาท ความรู้ข้างและข้างที่จะได้รับเงินค่าตอบแทนจะต้องทำสัญญาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของศูนย์ศึกษาเท่านั้น และรับผิดชอบในการฝึกข้าง ให้อาหารข้าง และควบคุมการแสดงของข้าง อย่างไรก็ตามทั้งในอดีตและปัจจุบันได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านดากลางมี

ความแตกต่างจากชาวบ้านอื่นทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า การเลี้ยงช้างและประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับจากช้างมีอิทธิพล สามารถกำหนดวิถีชีวิตของชาวควยบ้านดากลางที่เลี้ยงช้างอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์จากช้างกับวิถีชีวิตชาวบ้านดากลางสามารถแยกได้ ดังนี้

1. การซื้อขายช้าง

การซื้อขายช้างของชาวบ้านดากลางในอดีตเป็นการค้าขายแบบง่าย ๆ กล่าวคือ ถ้าชาวบ้านต้องการที่จะซื้อช้าง ก็จะเดินไปแหล่งที่มีช้างไว้เพื่อขาย เช่น จังหวัดเพชรบูรณ์ เลขอุดรดิตถ์ ลำปาง เชียงใหม่ อุดรธา ชัยภูมิ เป็นต้น ชาวบ้านจะเลือกซื้อช้างตามความพอใจของคน จะซื้อขายกันด้วยเงินสดในราคาที่พอใจของทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย ในบางโอกาสพ่อค้าจากต่างถิ่นก็จะเดินทางมาซื้อช้างที่บ้านดากลาง ด้วยลักษณะวิธีเดียวกัน คือ ซื้อขายกันด้วยเงินสด มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะและขนาดของช้างที่ซื้อขายกัน (ประภิต กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์)

ส่วนการซื้อขายช้างในปัจจุบัน วิธีการซื้อขายได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อน จุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์จากช้างของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นผลให้ลักษณะการซื้อขายช้างต้องเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากจุดมุ่งหมายของช้างในปัจจุบันของชาวบ้านดากลาง คือ การฝึกให้ช้างแสดงควมบันเทิง แสดงโชว์ จะใช้ลูกช้างและช้างหนุ่มเป็นส่วนใหญ่ เพราะสามารถฝึกหัดได้ง่าย มีความน่ารัก การเคลื่อนไหวในท่าทางต่าง ๆ มีความคล่องตัว การซื้อขายช้างของชาวบ้านดากลางจะกระทำใน 2 ลักษณะ คือ

1.1 ขายด้วยเงินสด โดยจะขายให้กับพ่อค้าช้าง หรือบางคนขายให้กับเจ้าของสวนสนุกหรือรีสอร์ทที่ปางช้างจังหวัดชลบุรี เพื่อนำไปบริการนักท่องเที่ยว การขายช้างเหล่านี้ จะได้ราคาเฉลี่ยเชือกละ 200,000 บาท

1.2 การซื้อด้วยเงินสด โดยชาวบ้านดากลางจะออกไปหาซื้อช้างจากแหล่งอื่น เพื่อนำมาฝึกการแสดง ส่วนใหญ่ในปัจจุบันลูกช้างหรือช้างหนุ่มมีราคาที่สูงขึ้นถึงเชือกละ 400,000 บาทขึ้นไป (หมีว ศาลางม. 2549 : สัมภาษณ์)

การดูลักษณะของช้างเพื่อการซื้อขาย

ช้างแต่ละเชือกมักจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ซึ่งลักษณะของช้างจะมีผลต่อราคาที่ซื้อขาย ผู้ซื้อขายจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการดูลักษณะของช้างหรือคูช้างเป็น ช้างเชือกไหนที่มีลักษณะที่ควรจะเลี้ยง การซื้อขายก็จะมีราคาสูง การดูลักษณะของช้างต้องดูหลาย ๆ ส่วนประกอบ จากการสัมภาษณ์ความรู้อาจารย์ที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง พบว่าลักษณะของช้างที่ดีมีหลายประการตรงกับการศึกษาลักษณะช้างของรินทรา เหล่าภักดี (2537 : บทคัดย่อ ; อ้างอิงมาจาก ทองใบ ศรีสมบัติ. 2530 : 60-63) ที่ได้ทำการศึกษาลักษณะที่สำคัญของช้าง มีดังนี้ คือ

1. ลักษณะของช้างที่ดีและสมควรที่จะนำมาเลี้ยง คือ

1.1 เล็บทุกเล็บมีสีขาว นับรวมทั้ง 4 เท้า มีจำนวนเป็นคู่ เช่น 16,18 หรือ

20 เป็นต้น

1.2 ตามตัวของช้างมีลายขาวตลอด และลำตัวมีสีค้ำสนิททั้งตัว

1.3 บริเวณขอบคางทั้ง 2 ข้าง ไม่ลึกลงไป เมื่อปรากฏว่ามีน้ำตาไหลผ่าน

จะไม่ค้ำในขอบคาง

1.4 ใบหูทั้ง 2 ข้าง มีขนาดใหญ่ ขาว และขนแบบคิคคางสนิท

1.5 หางมีความขาวแนบตามลำตัว ไม่คดงอตลอดหาง ปีกหางจะไม่ขวาง

ลำตัวของช้าง

1.6 ไม่มีตุ่มขึ้นตามผิวหนัง

1.7 งวงขาวและใหญ่ เวลาขึ้นวางงวงถึงพื้นดินทุกครั้ง และเวลานอนจะ

ม้วนงวงเข้าปากทุกครั้ง

1.8 เวลาขึ้นหรือผูกมัดไว้ ช้างจะนิ่งไม่โยกตัวไปมา

1.9 ระดับของหัว ขอบใบหูด้านบนบนสุดและลำตัวจะเสมอกัน

1.10 เพดานปากทั้งด้านบนและล่าง และลิ้นจะมีสีชมพูตลอด

1.11 ริมฝีปากล่างบานออกและมีสีชมพู

1.12 เวลาเดินทางช้างจะแกว่งไปตามจังหวะที่เดินไปมา

2. ลักษณะของช้างที่ไม่ดี เป็นช้างต้องห้าม และไม่ควรถือเลี้ยง มีดังนี้

2.1 เล็บมีขนาดเล็ก มีสีค้ำไม่ละเอียด เมื่อนับจำนวนเล็บรวมกันทั้งหมด

ได้จำนวนเป็นเลขคี่ เช่น 15, 17, 19 เป็นต้น

2.2 มีงาหรือขนยาวออกเพียงข้างเดียว

2.3 ตามตัวช้างมีลายคางขวาง

2.4 ใบหูมีขนาดเล็ก และสั้นขอบใบหูด้านบนสูงกว่าหัว ขอบด้านล่าง

สูงกว่าคาง

2.5 มีหางคด ขนหางออกมามีลักษณะขวางกับลำตัวหรือยาวกว่าคิน

2.6 มีตุ่มหรือหนองขึ้นตามผิวหนัง หรือลำตัวส่วนใดส่วนหนึ่ง

2.7 งวงช้างมีขนาดเล็ก เรียว สั้น เวลาขึ้นงวงไม่ถึงพื้นดิน

2.8 บริเวณหนังช้างส่วนใดส่วนหนึ่งมีสีเผือก

2.9 เพดานปากทั้งบนและล่างเป็นสีค้ำ

2.10 เวลาขึ้นหรือผูกมัดไว้ จะขึ้นโยกตัวไปมาหน้าหลัง

2.11 มีขอบคางเล็ก เวลาน้ำตาไหลออกมาจะติดค้ำบริเวณขอบคาง

2.12 เวลาผูกหรือมัดจะชอบเอาทางด้านหลังเหยียบโซ่ หรือครวนที่ผูก

2.13 มีหัวต่ำกว่าหู เวลามองคุณจะทำตาปริบหรือคล้ายข้างซิม

ลักษณะเฉพาะตัวที่ดีและไม่ดีของข้างแต่ละเชือกคงได้กล่าวมาแล้ว ล้วนมีผลต่อราคาของการซื้อขายข้างแต่ละเชือกเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะชาวบ้านทั่วไปมีความเชื่อว่าข้างเป็นสัตว์นำโชค ถ้าเลี้ยงข้างเชือกที่มีลักษณะดี นอกจากจะเลี้ยงและฝึกง่ายแล้ว ยังจะนำโชคลาภให้กับเจ้าของผู้เลี้ยง ทำให้ร่ำเย็นเป็นสุข ดังนั้นการซื้อขายข้างแต่ละเชือกผู้ซื้อจะต้องดูลักษณะของข้างให้ละเอียด แต่ในปัจจุบันข้างที่มีลักษณะดีครบทุกอย่างหายากมาก อาจจะมีลักษณะที่ไม่ดีปะปนมาบ้าง ซึ่งลักษณะดีและไม่ดีที่ปรากฏในร่างกายของข้างแต่ละเชือก จากการศึกษาพบว่า ความรู้ข้างจะพิจารณาตามความอายุของข้าง ถ้าเป็นข้างที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ อายุระหว่าง 12-20 ปี จะมีราคาที่สูง ราคาประมาณ 400,000 บาทขึ้นไป (หมีว ศาสดางาม. 2549 : สัมภาษณ์ และ มา ทรัพย์มาก. 2549 : สัมภาษณ์)

2. การแสดงความสามารถของข้าง

เนื่องจากข้างมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวบ้านตากกลางดังได้กล่าวมา ดังนั้นข้างจึงมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้านตากกลาง จะเห็นได้ว่าข้างเป็นทั้งสัตว์เศรษฐกิจและเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้มอบให้ไว้กับลูกหลานบ้านตากกลาง จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านตากกลางที่เลี้ยงข้างจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวบ้านทั่วไป เพราะนอกจากถูดการทำนาแล้ว ชาวบ้านตากกลางก็ยังมียาได้จากการแสดงโชว์ความสามารถของข้างอีกด้วย ซึ่งการแสดงโชว์ข้าง นับว่าเป็นอาชีพหลักของข้างที่สร้างรายได้ให้กับเจ้าของ ซึ่งชาวบ้านตากกลางที่มีข้างอยู่ในศูนย์ฯศึกษามีรายได้เป็นเงินเดือน เพราะทางศูนย์ฯศึกษาได้จัดให้เป็นเงินเดือนประจำสำหรับความรู้อายุข้าง จำนวน 8,000 บาท/เดือน ซึ่งรวมกับค่าอาหารข้างแล้ว แต่ต้องนำข้างเข้ามาประจำอยู่ที่ศูนย์ฯศึกษา เพื่อทำการแสดงโชว์ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ศูนย์ฯศึกษาได้ชมความสามารถของข้าง ดังจะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งการแสดงความสามารถของข้างก็ทำรายได้ให้กับความรู้อายุข้างหรือผู้เลี้ยงข้างเป็นอย่างมาก (สิรินาถ เกิดเหมาะ. 2549 : สัมภาษณ์)

3. ผลกระทบที่ได้จากข้าง

การเลี้ยงข้างของชาวบ้านตากกลางจะเลี้ยงไว้ในบ้าน ซึ่งข้างมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าของบ้านมากเหมือนหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว และถ้าเมื่อมีการเจ็บป่วยหรือบรรทุกของที่หนัก ชาวบ้านก็สามารถให้ข้างช่วยบรรทุกหรือเจ็บป่วยของที่หนักนั้นให้ได้ ผลกระทบที่ได้จากข้างมีดังนี้ (กฤตพล ศาสดางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

1. เนื่องจากข้างเป็นสัตว์ที่กินใบไม้ ใบหญ้า หรือพืชเป็นอาหาร จึงใช้เอ็นไซม์ในการย่อยอาหารให้เป็นสารอาหาร ส่วนกากอาหารที่ขับถ่ายออกมาจะมีลักษณะเป็นเส้นใยรวมตัวกันเป็นก้อน เราสามารถนำมูลข้างมาทำเป็นกระดาดจากมูลข้าง

2. มูลช้าง เราสามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ประกอบด้วยธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชครบถ้วน มีคุณสมบัติทำให้ดินมีความสามารถเก็บความชื้น และถ่ายเทอากาศได้ดี เพิ่มจุลินทรีย์ในดิน

3. มูลช้าง สามารถผลิตก๊าซชีวภาพ ใช้ประโยชน์สำหรับเดินเครื่องยนต์ ใช้ประโยชน์ในการหุงต้มตามบ้านเรือนได้ (สถาบันคชบาลแห่งชาติในพระอุปถัมภ์ฯ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้. 2547 : ไม่มีเลขหน้า)

4. มูลช้าง สามารถทำเป็นกระดาษสา ผลิตเป็นเครื่องใช้และของประดับต่าง ๆ

5. เครื่องประดับจากงาช้างและกระดูกช้าง ชาวบ้านตากกลางได้นำงาช้างและกระดูกจากงาช้างมาทำเป็นของขลังและเครื่องประดับ ไว้จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวที่ศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง เช่น สร้อยข้อมือจากงาช้าง ซึ่งมีราคาตั้งแต่ 150-300 บาท พวงกุญแจจากงาและกระดูกช้าง มีราคาตั้งแต่ 30 บาทเป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดและการแกะสลัก นอกจากนี้ยังมีการนำงาช้างมาแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปตามวันเกิด รูปนางกวัก มีราคาตั้งแต่ 500-1500 บาท (บุญมา พันธุ์ดี. 2549 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 29 ช้างกำลังจับถ่าย

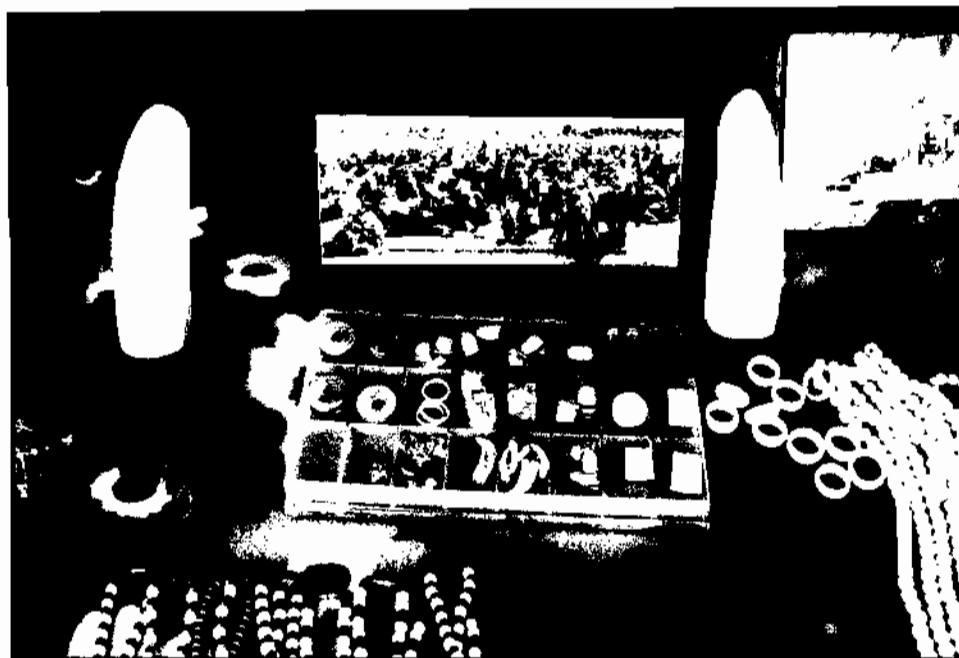

ภาพประกอบ 30 มูลช้าง

ภาพประกอบ 31 ปุ๋ยมูลช้างตราอนุรักษ์ช้างไทย

ภาพประกอบ 32 เครื่องประดับที่ได้จากงาและกระดุกช้าง

ภาพประกอบ 33 ภาพเครื่องประดับที่ได้จากงาและกระดุกช้าง

4. พิธีกรรมการบวชนาคช้าง

ประเพณีการบวชนาคช้างของชาวกวย เป็นประเพณีเก่าแก่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งและเมื่อวันที่ 10-12 พฤษภาคม 2549 ที่ผ่านมามีการจัดงานบวชนาคช้างครั้งยิ่งใหญ่ของปีขึ้น เพื่อเฉลิมฉลองครอบรอบการครองราชย์ ครบ 60 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีช้างเข้าร่วมกว่า 160 เชือก (ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง. 2549 : ไม่มีเลขหน้า)

ประวัติความเป็นมาการบวชนาคช้างสุรินทร์

ชาวสุรินทร์ทั้งเขมร ลาว กวย (ส่วย) ล้วนนับถือพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อลูกชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก่อนที่จะมีเหย้ามีเรือน พ่อแม่จะต้องจัดการบวชให้ลูกชายเพื่อศึกษาธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเสียก่อน ส่วนมากจะทำก่อนเข้าพรรษา เพราะถือว่าถ้าบวชแล้วได้เข้าพรรษาจะได้บุญมาก เพราะเป็นช่วงที่พระภิกษุเคร่งวินัยมากกว่าระยะอื่น ในสมัยก่อนนับว่าเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่เพราะจะนัดกันบวชพร้อม ๆ กัน และถ้าจะให้ได้อธิษฐานหรือได้บุญมากจะต้องช้างแล้วแห่ไประยะไกล ๆ มีผู้คนร่วมขบวนแห่นาคเป็นจำนวนมาก ส่วนหนุ่มสาวก็จะถือโอกาสพบปะกันในงานนี้ การแต่งตัวเพื่ออวดกันนับเป็นสิ่งที่นิยมกันมาก และดูเหมือนจะเป็นผ้าไหม (ผ้าชิ้นไหม) ถ้าหากใครมีผ้าชิ้นไหมมัดหมี่ลายสวยงามก็จะได้รับการชื่นชมเป็นพิเศษ ในอดีตชาวกวยบ้านดากลางและหมู่บ้านใกล้เคียงจะพร้อมใจกันแห่นาคด้วยช้างไปที่วังทะเล ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นบริเวณที่ลำน้ำชีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลและจะทำพิธีบรรพชาอุปสมบทที่บริเวณดอนบวช (บริเวณที่เกาะกลางแม่น้ำ) ซึ่งการทำพิธีดังกล่าวจะจัดขึ้นในช่วงวันที่ 13 - 15 ค่ำเดือนหก ของทุกปี เพราะในอดีตที่วัดยังไม่มีโบสถ์ จึงนิยมไปบวชที่บริเวณที่เป็นเกาะกลางแม่น้ำหรือที่เราเคยได้ยินว่า "สิมน้ำ" ปัจจุบันพิธีบรรพชาอุปสมบทจะประกอบพิธีอยู่ที่โบสถ์วัดแจ้งสว่างบ้านดากลาง แต่ชาวกวยหมู่บ้านช้างก็ยังคงรักษาประเพณีบวชนาค แห่นาคช้างไปที่วังทะเลไว้อย่างเหนียวแน่น คือ วันขึ้น 14 ค่ำ เดือนหก ของทุกปี ชาวบ้านดากลาง และหมู่บ้านใกล้เคียงจะจัดงานประเพณีบวชนาค และแห่นาคด้วยช้างไปที่วังทะเลเป็นประจำทุกปี เพื่อเชนไหว้บอกกล่าวขอมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ จะเห็นได้ว่า พิธีบวชนาค-แห่นาคด้วยช้าง เป็นงานประเพณีที่ชุมชนชาวกวยถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง เพราะแต่ละปีจะมีนาคเป็นจำนวนมากจากหลายหมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงมาร่วมงานโดยมีช้างมาร่วมขบวนแห่นาคนับร้อยเชือก และมีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก (หมีว ศาสดา. 2549 : สัมภาษณ์ และ กฤตพล ศาสดา. 2549 : สัมภาษณ์)

เครื่องแต่งกายนาค

กระโจม หรือชฎาที่นาคสวมใส่ในพิธีเหล่านั้น เป็นเครื่องหมายของผู้สูงศักดิ์ หรือผู้มีบุญจึงจะมีสิทธิ์สวมใส่ได้ ในงานพิธีต่าง ๆ จะสวมใส่เล่นโดยไม่มีเหตุไม่ได้เป็นอันขาด

ฝ้าย หรือสำลีที่โบหูทั้งสองก็เป็นเครื่องหมายเพื่อเตือนสติให้เจ้านาคได้รู้ตัว บัดนี้ว่ากำลังเข้าสู่อุคคเทศ คือเทศผู้สูงศักดิ์เหนือกว่าคนธรรมดาทั้งหลาย จงอย่าได้หูเบาเหมือนฝ้าย เวลาถูกลมพัดก็แกว่งไปมาอยู่ตลอดเวลา จงหูหนักเอาไว้เหมือนหิน และเครื่องประดับอื่น ๆ ภายในกายของเจ้าให้เปรียบเทียบกับตนเอง

ผ้าหลากสี (ผ้า 7 สี) ทุกอย่างนั้นผ่อน เปลี่ยนแปลงได้เสมอ แม้แต่คำพูดของใครต่อใครที่คิดว่ามั่นคงและดี สักวันหนึ่งอาจจะไม่ดีหรือมั่นคงเหมือนอย่างที่ดีก็ได้ ให้รู้จักทำใจเผื่อไว้บ้างอย่าทุ่มเทกับใครจนเกินไป ส่วนอีกความหมายหนึ่ง เปรียบเหมือนรุ้ง 7 สี ฌ 7 แสง เป็นสีแสงแห่งผู้มีบุญยวาสนาหรือผู้สูงศักดิ์ เพราะรุ้งหมายถึง สิ่งที่อยู่สูงจะปรากฏให้เห็นเฉพาะเวลา มีฝนตก ก่อนหรือหลังเท่านั้น จะไม่ปรากฏให้เห็นทั่วไปโดยง่ายเท่านั้น

สร้อยคอ หรือเครื่องประดับร่างกายของนาค เมื่อก่อนที่คอของนาคจะประดับด้วยสังวาล ตรีม ที่แขนหรือข้อมือก็จะประดับด้วย กำไล ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไปจากชาวส่วย แต่สร้อยทองคำและเลส กำลังเข้ามาแทนที่เพราะของเก่า ๆ เหล่านี้ได้พากันขายไปเกือบหมดแล้วนับว่าเป็นที่น่าเสียดาย

องค์ประกอบของพิธีกรรม

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม มี 2 ประเภท คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ ในด้านกำหนดขั้นตอน เตรียมสิ่งของ ดูแลความเรียบร้อยและดำเนินการลำดับขั้นของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบพิธีกรรม ได้แก่

1.1 พระสงฆ์ หมายถึง ผู้นำในการประกอบพิธีฝ่ายสงฆ์ ทำหน้าที่อุปสมบทและเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำบอกขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องข้องกับพิธีบวชนาคข้างตั้งแต่ต้นจนจบ

1.2 พราหมณ์ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำขวัญนาค คือ การบายศรีสู่ขวัญนาค ซึ่งในพิธีบวชนาคข้างนี้ การบายศรีสู่ขวัญต้องกระทำทั้งหมด 2 ครั้ง คือ การบายศรีที่จัดทำขึ้นเองที่บ้านของผู้อุปสมบท เรียกว่า บายศรีสู่ขวัญเล็ก และการบายศรีที่จัดขึ้นที่วัดสว่างแจ้ง เรียกว่า บายศรีสู่ขวัญใหญ่ ดังนั้นพราหมณ์ที่ทำพิธีนี้ต้องมีมากกว่าหนึ่งคน สามารถท่องบทสวดมนต์คำกล่าวบายศรีได้

1.3 ครูบาใหญ่ หรือหมอเฒ่า เป็นผู้นำในพิธีกรรมของชาวกาย เป็นตำแหน่งที่ชุมชนแต่งตั้ง เป็นผู้นำในการออกไปคล้องช้างป่าในอดีต ซึ่งผู้รับตำแหน่งนี้ต้องผ่านประสบการณ์ในการคล้องช้างป่าและสามารถจับช้างป่ามาได้ไม่ต่ำกว่า 30 เชือกขึ้นไป จึงจะได้รับตำแหน่งครูบาใหญ่ ครูบาใหญ่ในพิธีบวชนาคช้างจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเช่นตีปะกำขอขมา และบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวกายที่เคารพนับถือที่ศาลปู่ดาวังทะเลดู

2. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม คือ กลุ่มชาวไทย-กวย กลุ่มชาวไทย-เขมร ที่มีความเชื่อในประเพณีบวชนาคช้าง ในหมู่บ้านดากลาง และหมู่บ้านใกล้เคียง (หมิว ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

วันและเวลาในการจัดพิธีกรรม

ประเพณีบวชนาคช้าง ชาวกายได้กำหนดไว้เป็นประเพณีสืบทอดกันมา คือ ในวันขึ้น 13, 14, 15 ค่ำ เดือนหกของทุกปี ซึ่งในปีนี้ได้ตรงกับวันที่ 10, 11, 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เมื่อใกล้ถึงวันดังกล่าว ครอบครัวที่มีบุตรชายพร้อมที่จะบวชก็แจ้งความจำนงค์ต่อวัด ส่วนชาวกายที่นำช้างออกไปหารายได้ต่างจังหวัด ก็จะกลับมาร่วมงานประเพณีบวชนาคช้างอย่างพร้อมเพรียงโดยกำหนดวันทำพิธีทั้งหมด 3 วัน ได้แก่

1. วันรวม เป็นวันที่ทำพิธีโกนผมนาค บายศรีสู่ขวัญนาค ทั้งบายศรีสู่ขวัญเล็กและบายศรีสู่ขวัญใหญ่
2. วันแห่นาค เป็นวันที่ทำพิธีแห่นาค และขอขมาศาลปู่ดาวังทะเลดู
3. วันอุปสมบท เป็นวันที่นาคต้องทำพิธีอุปสมบท โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบทให้

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งเป็น 3 ที่ มีดังนี้

1. บ้าน เป็นสถานที่จัดอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนทำพิธีอุปสมบท และเป็นที่ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก
2. วัดแจ้งสว่าง เป็นสถานที่รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีอุปสมบท ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านดากลาง
3. วังทะเลดู เป็นแม่น้ำที่เกิดจากการไหลมาบรรจบกันระหว่างแม่น้ำมูลกับแม่น้ำชี ห่างจากหมู่บ้านดากลางไปทางทิศเหนือ 2 กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกว่า “คอนบวช” เป็นสถานที่ตั้งศาลปู่ดาวังทะเลดู เพื่อประกอบพิธีขอขมาและบอกกล่าวสิ่งศักดิ์ก่อนการบวช (กฤตพล ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เป็นวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวชนาค ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. เครื่องใช้ในพิธีโกนผม ได้แก่

- 1.1 ใบบัว ใช้สำหรับรองผมที่โกนแล้ว
- 1.2 ชั้น 5 ประกอบด้วย รูป เทียน ดอกไม้ ใช้สำหรับให้นาคขอขมา

บิถามารดา ก่อนการบวช

- 1.3 มีดโกน ใช้สำหรับโกนหรือตัดผมให้นาค
- 1.4 พาน เป็นภาชนะสำหรับรองชั้น 5 และรองใบบัว

2. เครื่องใช้พิธีบายศรีสู่ขวัญนาค แบ่งเป็น 2 ช่วง

- 2.1 พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นที่บ้านของผู้อุปสมบท

ประกอบด้วย

2.1.1 เครื่องใช้ในการอุปสมบท

2.1.2 จอมขลุ่ย ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเล็ก ๆ แล้วสานขึ้นเป็นกระจอมสำหรับใส่เหล้า กล้วยสุก ข้าวต้มมัด ผูกคิ่วไว้กับเสาบ้านเพื่อเซ่นไหว้เจ้าที่ที่อยู่ในบริเวณบ้าน

2.1.3 พานบายศรี ทำด้วยใบดองเย็บและจัดเป็นชั้น ๆ ประดับด้วย

ข้าวดอก ดอกไม้ และฝ้ายผูกข้อมือ

2.1.4 ถังข้าว สำหรับใส่ข้าวเปลือก หิด เตยบด ข้าวเหนียว ไข่ไก่

มีด ขวาน

2.1.5 ไก่ดำ, ไบเมขม

2.1.6 น้ำพระพุทธมนต์

2.1.7 ค้ายมงคล

2.1.8 กระจอม (ขลุ่ยหรือมวงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระจอมพันด้วยกระดาษทอง แต่งลวดลายให้สวยงาม มีฝ้ายห้อยข้างหูทั้งสองข้าง เป็นเครื่องแต่งตัวประดับศีรษะของนาคในตอนแห่ นาค โดยแขวนไว้ด้านหลัง

2.2 พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ เป็นพิธีที่จัดขึ้นที่วัดแจ้งสว่าง ประกอบด้วย

อุปกรณ์ ดังนี้

2.2.1 เครื่องใช้ในการอุปสมบท

2.2.2 ชั้น 5 ใช้สำหรับนาคในการขอขมาบิถามารดา

2.2.3 ค่ายกครู เป็นเงินที่ใช้ในการยกครู (ไม่ระบุจำนวน)

2.2.4 พานบายศรี ทำด้วยใบตองเย็บและจัดเป็นชั้น ๆ ประดับด้วย
ข้าวดอก คอกไม้ และฝ้ายผูกข้อมือ

2.2.5 เครื่องเซ่น ประกอบด้วย ไก่ดำ เหล้าขาว หมาก พลุ น้ำหวาน
ขนม ข้าวเปลือก

3. เครื่องใช้ในพิธีแห่หน้าค นาคจะตั้งแต่งกายตามประเพณีที่สืบทอดกันมา
เพื่อเข้าร่วมในพิธีแห่หน้าค ประกอบด้วย

3.1 เครื่องอุปสมบท

3.2 เครื่องแต่งกายของนาค ประกอบด้วย กระจอม ฝ้าย ผ้าหลากสี เสื้อ
ผ้าถุง เครื่องประดับร่างกายของนาค เช่น สร้อยคอ กำไล เป็นต้น

3.3 ช้าง ซึ่งถือได้ว่าสำคัญที่สุดในพิธีกรรมนี้ ใช้สำหรับเป็นพาหนะให้
นาคขึ้นนั่งคอนแห่ โดยจะมีการตกแต่ง เขียนลวดลายบนตัวช้างอย่างสวยงาม

4. เครื่องใช้ในพิธีเช่นขมา ใช้เช่นศาลเจ้าปู่ตาที่วังทะเลก่อนการอุปสมบท
ประกอบด้วย หัวหมู 1 หัว ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด กรวยใบตอง 5 กรวย เทียน 1 คู่
เจี๊ยกหมาก 2 คำ บุหรี่ 2 มวน ข้าวสวย 1 จาน แอง 1 ถ้วย ขมิ้นผง น้ำเปล่า 1 จัน ฝ้ายผูกแขน
สีแดงหรือสีดำ อุปกรณ์ในการใช้คล้องช้าง

5. เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท ประกอบด้วย บาตร ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าพาดบ่า
ผ้าประคดเอว เครื่องกรองน้ำเป็นกระบอกกล้ายกรวย กล้องใส่เข็มและด้าย มีดโกน เครื่องบริวาร
อื่นๆ เช่น เสื้อ ที่นอน หมอน มุ้ง ปิ่นโต ชาม ร่ม รองเท้า จัน แก้วน้ำ เป็นต้น (เป็นเครื่องใช้ที่
จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในการเลี้ยงชีพและการเป็นอยู่ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถือว่าการบวชไม่สมบูรณ์)

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมบวชนาคช้าง แบ่งได้ดังนี้ ขั้นตอนเตรียมการ และ
ขั้นตอนดำเนินการ

ขั้นตอนเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการก่อนวันบวช โดยใช้เวลาประมาณ
1 เดือนก่อนวันบวช เพื่อไม่ให้สิ่งใดผิดพลาด โดยมีคณะกรรมการฝ่าย ๆ ที่ได้รับมอบหมาย
กลุ่มชาวบ้านที่เป็นแกนนำ และครอบครัวที่จะนำบุตรชายเข้าร่วมพิธีบวชร่วมกันวางแผนประชุม
ปรึกษาหารือ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามด้วยความเรียบร้อย ดังนี้

1. ประชุมปรึกษาหารือผู้นำในการประชุมเพื่อจัดพิธีบวชนาคช้าง ในปัจจุบัน
นี้คือเจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง หลวงพ่อพุทธ วิสุทธ ท่านจะกำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องว่าจะ
มอบหมายให้ใครทำอะไร อย่างไรบ้าง รวมถึงกำหนดวันจัดงานบวช

2. ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบกำหนดการในการจัดพิธีบวชนาคช้าง
ทั้งในและนอกหมู่บ้าน

3. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในพิธีบวชนาค ซึ่งจะมีในส่วนที่ทางวัดต้องเตรียม และส่วนที่ชาวบ้านที่มีบุตรหลานที่จะบวชต้องเตรียม ดังนี้

3.1 เครื่องบายศรีสู่ขวัญใหญ่ ได้แก่ ชั้น 5 ค่ายกกรู พานบายศรี ไม้ค้ำค้ายมงคล ข้าวเปลือก เหล้า เป็นต้น ซึ่งที่กล่าวมานี้ทางวัดแจ้งสว่างจะเตรียมเอง ส่วนเครื่องบายศรีสู่ขวัญเล็ก จะเป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่มีลูกหลานจะบวช ได้แก่ เครื่องอุปสมบท เครื่องบวชนาค บายศรี เครื่องเซ่น เป็นต้น

3.2 เครื่องอุปสมบท เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีอุปสมบท โดยผู้ที่มีบุตรหลานที่จะบวชจะเป็นผู้เตรียม แบ่งวัสดุออกเป็น ดังนี้ ส่วนที่ใช้ในพิธีโกนผม ส่วนที่ใช้ในพิธีบวชนาค ส่วนที่ใช้ในพิธีอุปสมบท

3.3 เครื่องเซ่นขอขมา เป็นส่วนที่ใช้สำหรับเซ่นไหว้เพื่อขอขมาศาลผีปูด โดยสิ่งของที่ใช้เซ่นจะเหมือนกับเครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีไหว้ผีปะกำของชาวกูย โดยให้กลุ่มผู้นำหมู่บ้านประสานงานกับวัดแจ้งสว่าง และขอคำปรึกษากับครูบาเพื่อป้องกันไม่ให้ขาดสิ่งใด

3.4 อาหารและเครื่องค้ำ ชาวบ้านที่มีบุตรหลานที่จะบวช จะต้องเป็นผู้เตรียมอาหารและเครื่องค้ำต่าง ๆ สำหรับแขกที่มาช่วยงาน

3.5 ช้าง ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในประเพณีนี้ ซึ่งจะต้องสรรหาช้างที่มีลักษณะดี แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ถ้าบ้านผู้ที่จะบวชมีช้างอยู่แล้วก็จะใช้ช้างของตนเข้าร่วมพิธี ส่วนผู้ที่ไม่มีช้าง ก็จะหาขี้มช้างของเพื่อนบ้านหรือผู้ที่รู้จักที่เขามีช้างกัน โดยเจ้าของช้างจะไม่มีภารกิจค้ำช้างหรือค่าใช้จ่ายเลย เพราะถือว่าเป็นการร่วมทำบุญด้วย

4. การเตรียมตัวของผู้อุปสมบท ผู้อุปสมบทต้องเดินบอกแขกหรือบอกญาติด้วยตัวเองทุกหลังคาเรือน จากนั้นต้องแจ้งความประสงค์ที่จะบวชต่อวัดเพื่อถวายตัวเป็นนาค ล่วงหน้าก่อนวันบวชไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน ต้องท่องบทชานนาคให้แม่นยำ ปรับปรุงตนเองอยู่ในความสงบ สละเลิกสิ่งอบายมุขต่างๆ

5. การเตรียมสถานที่ สถานที่ที่ใช้ในการบวชนาค ได้แก่ วัดแจ้งสว่างกับวังทะเล เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ผู้นำหมู่บ้าน ครูบา อีกแห่งคือ บ้านของผู้บวช ต้องมีการวางแผนจัดสถานที่บายศรีสู่ขวัญเล็ก โดยครอบครัวของผู้ที่จะบวชเป็นผู้รับผิดชอบ

ขั้นดำเนินการ ประเพณีบวชนาคช้างใช้เวลาในการดำเนินการทั้งหมด 4 วัน ได้แก่

วันแรก เป็นวันเตรียมความพร้อมของสถานที่ เครื่องเซ่น เครื่องอุปสมบท
วันที่สอง เป็นวันโสมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก บายศรีสู่ขวัญใหญ่
วันที่สาม เป็นวันแห่นาคไปที่วังทะเล เพื่อขอขมาต่อเจ้าพ่อวังทะเล
วันที่สี่ เป็นวันอุปสมบท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. วันเตรียมงาน ครอบครัวที่จะมีนาคบวช ต้องเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวช เตรียมสถานที่ อาหาร เตรียมช่างที่จะเข้าร่วมในพิธีบวช ส่วนนาคจะต้องอาศัยอยู่ที่วัดเพื่อชะล้างบาปและทำจิตใจให้สงบก่อนวันบวช

2 วันโรม เป็นวันที่เริ่มประกอบพิธีกรรมวันแรก เริ่มตั้งแต่การโกนผมนาค พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก ซึ่งจะทำตั้งแต่เช้า โดยชาวบ้านที่มาร่วมงานถึงแม้ว่าจะไม่มีบุตรหลานของคนบวช แต่ก็มาร่วมงานกันอย่างเต็มที่เพราะถือว่าจะได้บุญด้วยกัน ซึ่งแต่ละพิธีจะมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 พิธีโกนผมนาค ผู้ที่จะบวชจะมารวมกันที่วัดแจ้งสว่าง โดยมีหลวงพ่อบุญ วิสุทโธ จะขานชื่อนาคทีละคน เพื่อดูว่าครบตามจำนวนที่แจ้งประสงค์จะบวชหรือไม่ เมื่อผู้ที่จะบวชมาพร้อมกันทุกคนแล้ว จะเป็นการเริ่มพิธีการบวชนาค ซึ่งทางวัดได้จัดเตรียมสถานที่บริเวณลานวัดเป็นที่โกนผมนาค โดยให้นาคนั่งเป็นแถว ถีอดอกไม้รูปเทียน ให้บิดาและมารดา ยืนอยู่ข้างหน้า ถีอดอกไม้ใบบัว มีด และกรรไกร

2.1.1 จากนั้นนาคที่จะบวชก็กล่าวคำขอขมาบิดาและมารดาถึงสิ่งที่ได้ล่วงเกินท่าน และขอกราบลาอุปสมบท เมื่อนาคกล่าวจบ จะเริ่มทำพิธีโกนผมนาคโดยให้เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่างเป็นผู้โกนผมให้ก่อน และพระที่เป็นพี่เลี้ยงที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสจะเป็นผู้โกนให้อีกครั้ง เพื่อให้ศิระะเกลี้ยงและสวยงาม

2.1.2 เมื่อโกนผมเสร็จเจ้าอาวาสจะให้นาคใส่เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว มุ่งผ้าโสร่งแล้วห่มด้วยสไบ จากนั้นก็ให้นาคไปพักผ่อนที่บ้านเพื่อรอการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่

2.2 พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ มีขั้นตอน คือ นาคทุกคนจะต้องมารวมกันที่วัดแจ้งสว่างที่ศาลาการเปรียญ นาคจะนั่งกันเป็นคู่ ๆ โดยมีบิดามารดานั่งอยู่ข้าง ๆ ทั้งสองด้านพร้อมด้วยเครื่องอุปสมบท ส่วนญาติพี่น้องและผู้ที่มาร่วมงานจะนั่งล้อมรอบจับสายสิญจน์ที่วัดได้เตรียมไว้ให้

2.2.1 ประธานจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งในปัจจุบันนี้ประธานในพิธีบวชนาคข้างคือ นายบุญมี สุขศรี เป็นอาจารย์ผู้ทำพิธีสู่ขวัญใหญ่

2.2.2 เริ่มสู่ขวัญบายศรี โดยประธานผู้ทำพิธีเริ่มการสวดมนต์และบทสวดเรียกขวัญ ซึ่งบทสวดนี้เป็นการบรรยายถึงพระคุณของผู้บังเกิดเกล้าที่เลี้ยงดูตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงการบวช

2.2.3 เมื่อเรียกขวัญนาคจบ อาจารย์ก็ทำการผูกแขนให้นาคทุกคน จากนั้นบิดามารดา ญาติพี่น้อง รวมถึงแขกก็จะผูกแขนด้วยตามลำดับ จากนั้นอาจารย์ที่ทำพิธีจะเสียด้ายกระดูกคางไก่ ซึ่งมีลักษณะเป็น 3 ง่าม โดยดูจากส่วนกลางของกระดูก ถ้ามีลักษณะ

ปลายตรง แสดงว่าประเพณีบวชนาคครั้งนี้ดำเนินไปด้วยดี ราบรื่น ไม่มีอุปสรรคใด ๆ ถ้ากระดูกลูกส่วนกลางมีลักษณะเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง แสดงว่าประเพณีบวชนาคครั้งนี้ จะมีอุปสรรค

2.3 พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เริ่มในเวลาช่วงเย็นประมาณ 16.00 เป็นต้นไปที่บ้านของนาค โดยจะเริ่มทำพิธีที่ละบ้านตามลำดับ เพราะนาคที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กจะต้องมีเพื่อนนาคนั่งอยู่กับนาค ซึ่งเพื่อนนาคที่กล่าวถึงก็คือนาคที่จะบวชด้วย เมื่อทำพิธีที่บ้านหลังเล็กเสร็จก็จะไปทำที่บ้านต่อไป และนาคที่ทำพิธีเสร็จก็จะไปร่วมที่บ้านหลังนั้นด้วย ทำต่อเรื่อย ๆ จนครบ

2.3.1 อาจารย์ที่ทำพิธีเชิญนาคและเพื่อนนาคมานั่งในที่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับทำพิธี ซึ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กจะคล้ายคลึงกับพิธีสู่ขวัญใหญ่ แต่มีเพิ่มเติมจากนั้น คือ ในขณะที่ทำพิธีเรียกขวัญนาค บิดามารดาและญาติพี่น้องจะส่งเสียงร้องขวัญค่อจากอาจารย์ผู้ทำพิธี

2.3.2 เมื่อทำพิธีเสร็จอาจารย์จะผูกค้ายสายสิญจน์ให้กับนาคและเพื่อนนาค จากนั้นอาจารย์จะทำพิธีเสี่ยงทายคางไก่ เพื่อให้ทราบว่ากรบวชครั้งนี้ นาคจะอยู่ครบพรรษาหรือไม่ มีอุปสรรคในการบวชหรือไม่ ถ้าคางไก่อมีลักษณะปลายตรงแสดงว่าการบวชครั้งนี้จะไม่มีการอุปสรรค นาคจะบวชอยู่ครบพรรษา ถ้าคางไก่อมีลักษณะคดงอ การบวชครั้งนี้จะมีอุปสรรคนาคจะสึกก่อนพรรษา

3. วันแห่ นาค แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

3.1 พิธีแห่ นาค โดยชาวบ้านเตรียมตกแต่งขบวนแห่ นาคของแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นเคลื่อนขบวนไปรวมกันที่วัด ก่อนที่จะเคลื่อนขบวนทั้งหมดไปที่วังทะเล โดยควาญช้างที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ดูแลช้างที่ร่วมขบวนแห่ นาค จะพากันตกแต่งช้างของตนเพื่อร่วมขบวน

3.2 พิธีขอขมาศาลป่าไผ่ เมื่อขบวนบวชนาคมาครบกันแล้ว ผู้นำในพิธีคือ ครูบาใหญ่ จะประกาศให้นาคและช้างลงไปชำระร่างกายในวังทะเลให้สะอาดก่อนทำพิธีเช่นขอขมา โดยควาญช้างจะช่วยทำความสะอาดคัวช้าง ส่วนนาคจะล้างแขนและมือเล็กน้อย เมื่อชำระร่างกายเสร็จ นาคและช้างขึ้นมานบนฝั่งเพื่อทำพิธี จากนั้นจึงทำพิธีเช่นขอขมาศาลป่าไผ่ วังทะเล ซึ่งพิธีดังกล่าวคล้ายกับพิธีเช่นผีปะกำในการออกไปคล้องช้างป่าในอดีต

4 วันอุปสมบท เป็นพิธีสุดท้ายของประเพณีบวชนาค ซึ่งพิธีต้องเริ่มตั้งแต่เช้าเนื่องจากการบวชนาคนี้มีคนพร้อมที่จะบวชหลายคน นาคทุกคนมารวมกันอยู่หน้าโบสถ์วัด ขบวนแห่ นาคจะเดินแห่รอบอุโบสถ 3 รอบ โดยเวียนจากซ้ายมาขวาตามเข็มนาฬิกา เมื่อเวียนครบ 3 รอบ นาคจะจุดเทียนบูชาเสมาหน้าพระอุโบสถ จากนั้นมีการโปรยทาน เมื่อขบวนแห่ นาครอบอุโบสถครบทุกขบวนแล้ว นาคทุกคนเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นพระภิกษุภายในอุโบสถ พระภิกษุผู้ทำพิธีจะเรียกพระใหม่เข้าไปในอุโบสถ เมื่อพระใหม่เข้าไปในอุโบสถ จะจุดเทียนบูชาถวายพระประธาน จากนั้นจะอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ เมื่อขอ

บรรพชาเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะขอไปรับศีลจากพระคู่สวด จากนั้นจึงอุ้มบาตรไปหาพระอุปัชฌาย์ เมื่อเข้าไปแล้ว พระบวชใหม่จะกล่าวคำขอนิสัง จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็ตั้งบาตรให้พระบวชใหม่ แล้วบอกชื่อบาตร สบง จีวร เป็นภาษาบาลี จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์จะสมมติตัวเองเป็นผู้สอน แล้วซักถามพระบวชใหม่ เมื่อซักถามเสร็จ พระกรรมวาจาจารย์จะกลับไปนั่งท่ามกลางสงฆ์ทั้งหมดแล้วเรียกพระบวชใหม่เข้าไปขออุปสมบทต่อพระสงฆ์ โดยมีการซักถามเรื่องโรคภัยต่าง ๆ มีหรือไม่ หนี้สินมีหรือไม่ เป็นข้าราชการหรือไม่ บิคามารดาอนุญาตให้บวชหรือไม่) จากนั้นพระภิกษุจะมานั่งนับเครื่องไทยธรรม โดยไปนั่งต่อท้ายสงฆ์แล้วกลับมาที่นั่งเดิม แล้วกรวดน้ำ เมื่อพระสงฆ์

สวดอนุโมทนาและให้พร พระภิกษุใหม่จึงประนมมือรับพรต่อไปจนเสร็จพิธี เมื่อเสร็จพิธีพระภิกษุที่บวชใหม่ ออกจากอุโบสถ ส่วนบิคามารดา ญาติพี่น้องที่นั่งรออยู่ด้านนอกจะเตรียมมารับพระภิกษุที่บวชใหม่ เพื่อนิมนต์กลับไปวัดในหมู่บ้านของคน เป็นอันเสร็จพิธี (นฤมล จิตต์หาญ. 2546 : 53-70)

ภาพประกอบ 34 โคนหมนาค

ภาพประกอบ 35 นาคลาแม่

ภาพประกอบ 36 เรือกขวิญนาค

ภาพประกอบ 37 ดั้งขบวนแห่ภาค

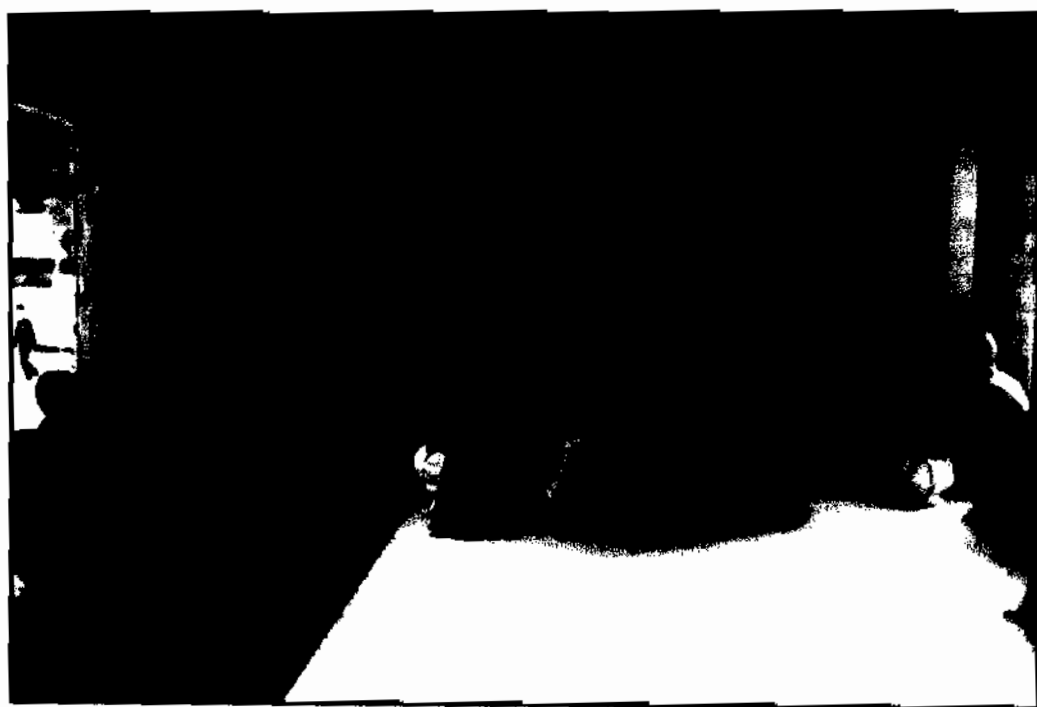

ภาพประกอบ 38 ขบวนแห่ภาค

ภาพประกอบ 39 ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ

ภาพประกอบ 40 พิธีอุปสมบท

ดังนั้นการที่มีพิธีบวงสรวงช้างของชาวควยบ้านตากกลาง เป็นการแสดงออกถึงการผสมกลมกลืนของการนำช้างมาใช้ประโยชน์ทางด้านวัฒนธรรมจนเกิดเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้เห็นจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นการแสดงถึงความมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวควยบ้านตากกลางอย่างแท้จริง

จากการศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านคติ ความเชื่อ พิธีกรรม และด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช้างสรุปได้ว่า ชาวควยบ้านตากกลางถือว่าช้างเป็นตัวแทนของอดีต วัฒนธรรมการเลี้ยงช้างเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษเหลือไว้ให้กับคนรุ่นหลัง ดังนั้นชาวบ้านตากกลางจึงให้ความสำคัญและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติมา ชาวบ้านตากกลางหลายครอบครัวที่มีช้างและที่เคยเลี้ยงช้างต่างยึดมั่นในแบบแผนเดิมเรื่อยมา แต่การยึดมั่นตามแนวทางของบรรพบุรุษดังกล่าวในปัจจุบันได้ถูกละเลยจากคนรุ่นหลังไปมาก ข้อห้าม คติความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ กำลังหมดความสำคัญลง เพราะการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม และสังคมปัจจุบันพิธีกรรมคล้องช้างของชาวควยบ้านตากกลางเหลือเพียงตำนานและเรื่องเล่า อย่างมากมีเพียงการสาธิตให้เห็นในประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ คืองานแสดงช้าง ที่ทางจังหวัดได้จัดขึ้นเป็นประเพณีของจังหวัด และการแสดงในศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางให้ลูกหลานรุ่นหลังและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตของชาวบ้านตากกลาง ช้างเริ่มกลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีหน้าที่หารายได้ให้กับเจ้าของเพียงอย่างเดียว และความผูกพันระหว่างช้างกับชาวควยบ้านตากกลางยังคงมีความผูกพันเหมือนเดิมในอดีต

บทที่ 6

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาศึกษาบ้านตากกลาง
2. บุคลากรที่ให้การสนับสนุนและปฏิบัติงาน
3. การดำเนินงานของฝ่ายอำนวยการ
4. การดำเนินงานของฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช่าง
5. การดำเนินงานของฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาศึกษา
7. แนวทางการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาศึกษา

ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาศึกษาบ้านตากกลาง

ในการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ผู้วิจัยขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาศึกษาบ้านตากกลาง ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ได้มีการฟื้นฟูให้มีการเลี้ยงช้างยังคงและดำรงอยู่ต่อไป โดยพยายามหาวิธีที่จะให้ช้างบ้านตากกลางอยู่กับหมู่บ้านตลอดปี จึงได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาศึกษา เปิดใช้เป็นทางการในปี พ.ศ. 2538 คือ

ศูนย์ศึกษาศึกษาดังอยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ในพื้นที่ 49 ไร่ ภายในศูนย์ประกอบด้วยอาคารแฝด 2 หลัง หลังด้านใต้เป็นสำนักงานสารสนเทศ ด้านเหนือเป็นพิพิธภัณฑ์พันธุ์วิทยา นอกจากนี้ยังมีบ้านพักเจ้าหน้าที่ 2 หลัง ห้องน้ำ ระบบประปา ที่จอดรถ สนามแสดงช้าง พร้อมอัมพันท์ มิเกลขึ้นลงช้าง 5 แห่ง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2535 จำนวน 5,877,000 บาท ให้ดำเนินการก่อสร้าง อาคารศูนย์ศึกษาศึกษา (อาคารแฝด ขนาด 16 x 16 เมตร) ห้องน้ำ บ้านพักเจ้าหน้าที่ ระบบประปา ตู้ข้าม ลานจอดรถ ลานแสดงช้าง อัมพันท์ชมการแสดงช้าง 30 ที่นั่ง รั้วคอนกรีต จากมูลนิธิอนุรักษ์และคุ้มครองช้างจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นค่าตอบแทนผู้จัดการศูนย์ศึกษาศึกษา 1,500 บาท/เดือน ค่าตอบแทนนักการ

การโรงเรียนศึกษา 1,500 บาท/เดือน จังหวัดสุรินทร์สนับสนุนงบประมาณตกแต่งภายในศูนย์ จำนวน 120,000 บาท ศูนย์ศึกษาได้เปิดให้ชมภายในศูนย์ทุกวันและได้เปิดการแสดงของช้าง ทุกวันเสาร์ เวลา 9.30-11.00 น. โดยผู้สนใจจะไปชม จะขึ้นรถยนต์บริการรับ-ส่งได้ที่หน้าสถานี รถไฟ เวลา 08.00 น. ราคา 250 บาท (รวมค่าผ่านประตู) (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2537 : 15-16)

ในปี พ.ศ. 2540 การบริหารจัดการประสบความล้มเหลว เนื่องมาจากการขาด งบประมาณ ขาดผู้สนับสนุน เศรษฐกิจ และการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง รัฐบาลไม่สนับสนุน ไม่มี นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษาขาดประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการ ศูนย์ศึกษาจึงได้ปิดทำการลง (ประภิต กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์)

ต่อมาปี พ.ศ. 2549 ทางสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดย นายเสนีย์ จิตตเกษม ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายธงชัย มุ่งเจริญพร นายองค์การบริหารส่วน จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำโครงการนำช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด และมีคำสั่งแต่งตั้ง คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ คณะกรรมการบริหารศูนย์ศึกษา เพื่อบูรณะศูนย์ ศึกษาบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ให้เป็น “หมู่บ้านท่องเที่ยว” เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของผู้เลี้ยงช้าง ปัญหาช้างเร่ร่อน เพิ่มรายได้ให้กับแหล่งชุมชน และ ครอบครัวผู้เลี้ยงช้าง รวมทั้งจัดหาที่ดินเพื่อปลูกอาหารช้างให้อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตกลับขึ้นมา อีกครั้งซึ่งได้จัดพิธีเปิดโครงการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2549 โดยมีพลเอก ชรรณรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นประธานในพิธี (สิรินาถ เกิดเหมาะ. 2549 : สัมภาษณ์)

ศูนย์ศึกษา แบ่งออกเป็นอาคารคู่แฝด 2 หลัง คือ

1. อาคารทางด้านทิศใต้ เดิมเป็นตึกสารสนเทศ ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการสำนักงาน ห้องประชุม ห้องฉายวิดีโอทัศนสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ชมประวัติความเป็นมาของช้าง บ้านดากลาง
2. อาคารด้านทิศเหนือ เดิมเป็นตึกพิพิธภัณฑสถานวิทยา ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานช้าง จัดแสดงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง บริเวณกลางห้องมีโครงกระดูกขนาดใหญ่ ที่มีความสมบูรณ์ที่สุด มีฟันทกรามแสดงจำนวนฟันของช้าง มีลูกช้างที่เข้านายาฟอมาลิกันการ นำเสียวไว้ในตู้กระจก ช้างฝาผนังได้มีการจัดแสดงประวัติความเป็นมาของการคล้องช้าง การแต่งตัว ของชาวทวยในอดีต นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ในการคล้องช้างและเลี้ยงช้างอีกด้วย

ภาพประกอบ 41 ป้ายศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง

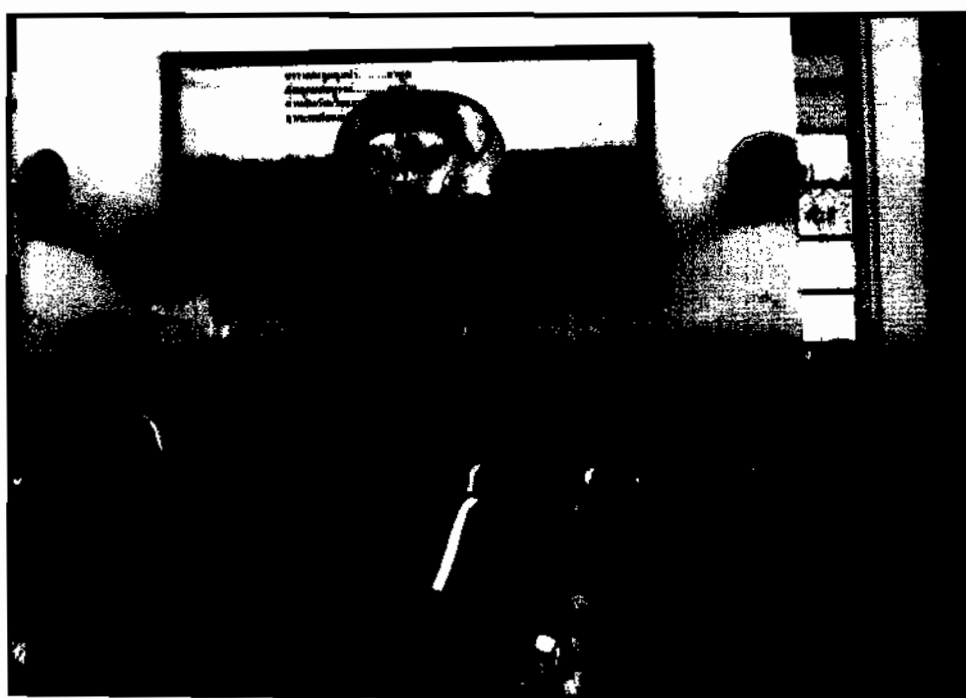

ภาพประกอบ 42 พิพิธภัณฑ์ภายในศูนย์ศึกษา

ภาพประกอบ 43 นักเรียนเรียนรู้เรื่องพินแกรมข้าง

ภาพประกอบ 44 นักเรียนเรียนรู้เรื่องโครงสร้างข้าง

บุคลากรที่ให้การสนับสนุนและปฏิบัติงาน

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ นายเสนีย์ จิตตเกษม รองผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติราชการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้มีคำสั่งจังหวัดสุรินทร์ ที่ 1452 / 2548 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาหมู่บ้านข้าง จังหวัดสุรินทร์ ลงวันที่ 10 สิงหาคม 2548 เพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของข้าราชการ พนักงานจ้าง ปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์च्छศึกษา ดังนี้

ฝ่ายสนับสนุน หน่วยงานผู้รับผิดชอบศูนย์च्छศึกษาบ้านดากลาง

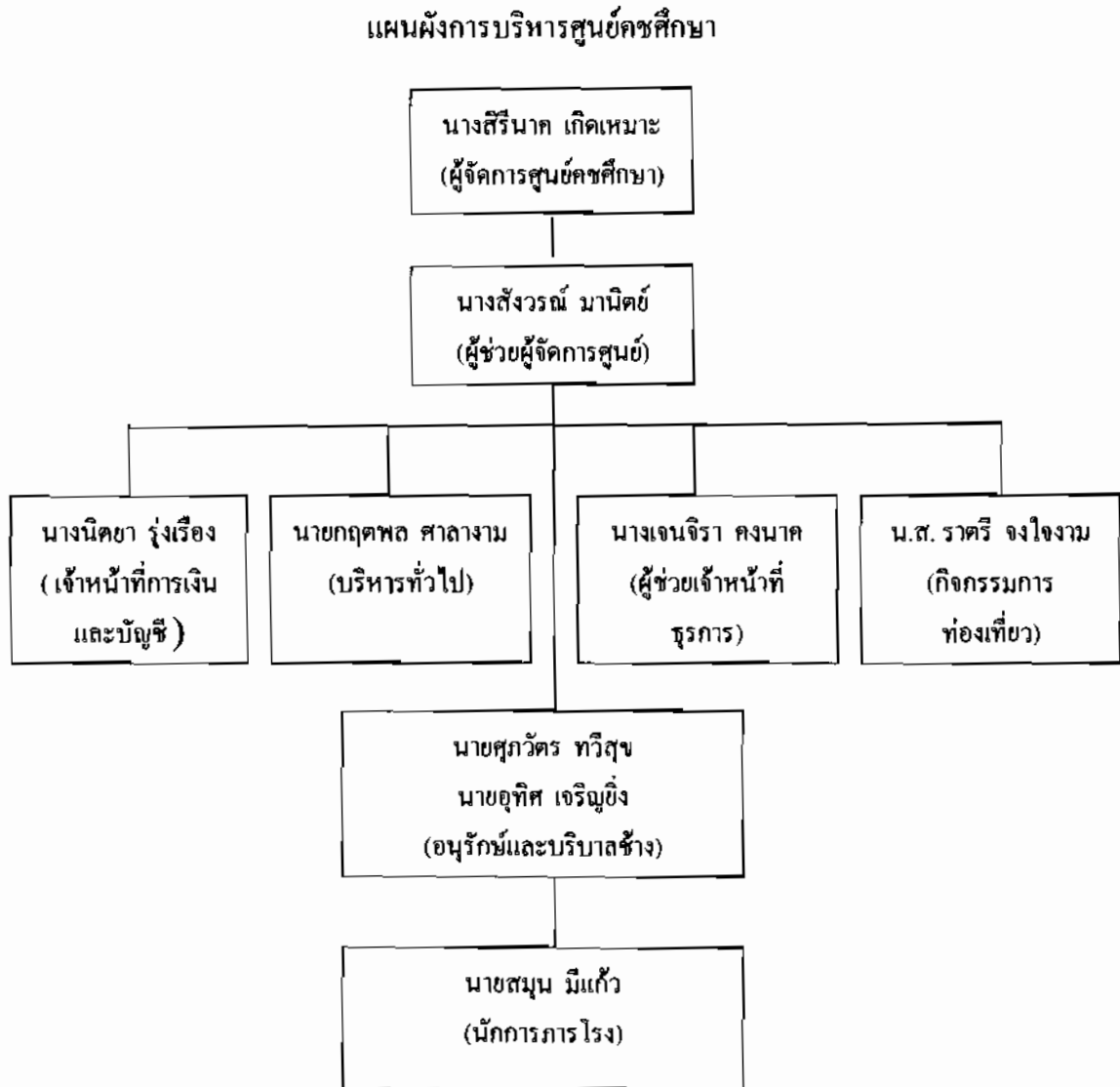
1. ศูนย์การทองเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดสุรินทร์
2. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์
3. โครงการชลประทานจังหวัดสุรินทร์
4. เกษตรจังหวัดสุรินทร์
5. ปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์
6. โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุรินทร์
7. ทางหลวงชนบทจังหวัดสุรินทร์
8. พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์
9. ที่ดินจังหวัดสุรินทร์
10. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์
11. อำเภอท่าตูม
12. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์
13. สำนักงานจังหวัดสุรินทร์
14. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์
15. สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์
16. สำนักงานจังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษา พบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการดำเนินงานของศูนย์च्छศึกษาบ้านดากลาง และโดยได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากหลายหน่วยงานดังกล่าวข้างต้น เพื่อเป็นการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของชาวบ้านดากลางและพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวให้บรรลุตามจุดประสงค์ เพื่อป้องกันการนำช้างไปเร่ร่อน และจัดหาอาหารช้างให้เพียงพอ แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่มีหน่วยงานใดให้ความสำคัญอย่างจริงจัง มีเพียงแต่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด งบประมาณได้จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ และสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ บุคลากรประจำศูนย์च्छศึกษามาจากองค์การบริหาร

ส่วนจังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ที่ใช้เพาะปลูกพืชอาหารช้าง ได้มาจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 316 ไร่

รายนามผู้ปฏิบัติงานประจำศูนย์ศึกษา

ภาพประกอบ 45 แผนภูมิการดำเนินงานภายในศูนย์ศึกษาบ้านดาดกลาง

จากแผนภูมิการบริหารองค์กรศูนย์ศึกษาบ้านดาดกลาง ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้มอบหมายให้นางสิรีนาค เกิดเหมาะ รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้จัดการศูนย์ศึกษา ในปัจจุบัน

ตาราง 3 การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษา

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ฝ่าย	หน้าที่ / ความรับผิดชอบ
1	นางสังวรณ์ มานิตย์	นักบริหาร งานคลัง 7	ผู้ช่วย ผู้จัดการ ศูนย์	1. เบิกจ่ายเงินค่าตอบแทนความรู้อ่าง 2. ตรวจสอบและจัดทำบัญชีรายรับ-จ่าย 3. ตรวจสอบเอกสารการเบิกจ่ายเงิน 4. วางแผนการจัดเก็บรายได้
2	นายธัญญา ประสิทธิ์	นักบริหาร งานทั่วไป	ฝ่าย อำนวยการ	1. ดำเนินการจัดหาพัสดุ 2. ควบคุมการทำหลักฐานเบิกจ่ายเงิน 3. งานปรับปรุงอาคารสถานที่และสถานที่ แสดงช้าง 4. งานกิจกรรมนันทนาการของความรู้อ่าง
3	นางนิตยา รุ่งเรือง	เจ้าหน้าที่ การเงินและ บัญชี 5	ฝ่าย อำนวยการ	1. รวบรวมเอกสารเบิกจ่ายเงิน 1.1 วัสดุสำนักงาน 1.2 วัสดุงานบ้านงานครัว 1.3 ค่าจ้างเหมาทำที่ผูกช้าง 1.4 ค่าซื้อคั้นมะพร้าว 1.5 วัสดุอุปกรณ์แสดงช้าง 1.6 ค่าจ้างเหมาจัดทำอุปกรณ์แสดงช้าง 1.7 ค่าจัดพิมพ์บัตรนั่งช้าง 2. ทำฎีกาเบิกเงินค่าอาหารทำการนอก เวลา 3. ทำฎีกาเบิกเงินใช้จ่ายเดินทางไปราชการ 4. งานจัดเก็บรายได้ในศูนย์ศึกษา
4	นายทรงศักดิ์ คงนาค	ผู้ช่วย เจ้าหน้าที่ ระบบงาน คอมพิวเตอร์	ฝ่าย อำนวยการ	1. งานปรับปรุงเว็บไซต์ 2. งานจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ในศูนย์ฯ 3. งานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว 4. งานประมวลภาพกิจกรรมรายเดือน

ตาราง 3 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ฝ่าย	หน้าที่ / ความรับผิดชอบ
5	นายกฤตพล ศาลางาม	บริหาร งานทั่วไป	กิจกรรม การ ท่องเที่ยว	1. งานกิจกรรมของช้าง 2. งานควบคุมปฏิบัติงานของช้าง 3. งานโครงการ/กิจกรรมการท่องเที่ยว 4. งานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
6	นางเจนจิรา คงนาค	ผู้ช่วย เจ้าหน้าที่ ธุรการ	กิจกรรม การ ท่องเที่ยว	1. บันทึกสถิตินักท่องเที่ยว 2. บันทึกสมุดเยี่ยมชม 3. เบิกจ่ายค่าโทรศัพท์, น้ำมันเชื้อเพลิง 4. จัดทำทะเบียนคุ้มครองทรัพย์สิน 5. งานต้อนรับนักท่องเที่ยว 6. หนังสือตอบขอใบอนุญาตบริจาอาหารช้าง
7	น.ส ราตรี จงใจงาม	-	กิจกรรม การ ท่องเที่ยว	1. ตรวจสอบสมุดลงเวลาทำงานของ ความูช้าง 2. การขออนุญาตนำช้างออกนอกสถานที่ 3. ควบคุมวันลา/ วันหยุดของความูช้าง 4. งานต้อนรับนักท่องเที่ยว
8 9	นายสุภวัตร ทวีสุข นายอุทิศ เจริญยิ่ง	-	อนุรักษ์ และ บริหาร ช้าง	1. การควบคุมการทำงานของเครื่องจักร ในศูนย์ 2. ประสาน/ติดตามการปลูกพืชอาหารช้าง 3. ปรับปรุงพื้นที่ปลูกพืชอาหารช้าง 4. ระบบน้ำในการปลูกพืชอาหารช้าง 5. งานกำจัดขยะมูลฝอย 6. ไร่ไชเคิลมูลช้างเป็นกระดาศษา 7. ดัดตั้งที่ผูกช้างในศูนย์คชศึกษาและวังทะเล 8. ประสานดูแลและสุขภาพช้าง 9. ดัดตั้งป้ายและควบคุมการจราจรในศูนย์ 10. ตารางเวรขายอาหารช้าง

ตาราง 3 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ฝ่าย	หน้าที่ / ความรับผิดชอบ
10	นายสมุน มีแก้ว	นักการ การโรง	-	1. ดูแลความสะอาดอาคารสถานที่ 2. ดูแลต้นไม้สนามหญ้า 3. เก็บขยะมูลฝอย

จากตาราง 3 พบว่า บุคลากรที่ได้รับการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษายานตากวาง คือ

นางสังวรณ์ มานิตย์ ตำแหน่งนักบริหารงานคลัง 7 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการศูนย์ศึกษา มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการเบิกจ่ายเงินค่าตอบแทนความอยู่ข้าง-เจ้าของข้าง ตรวจสอบและจัดทำบัญชีรายรับ-จ่าย ตรวจสอบเอกสารการเบิกจ่ายเงิน วางแผนการจัดเก็บรายได้

นายธัญญา ประสิทธิ์ ตำแหน่งนักบริหารงานทั่วไป ดำรงตำแหน่งอำนวยการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินการจัดหาวัสดุครุภัณฑ์ ควบคุมการทำหลักฐานเบิกจ่ายเงิน งานปรับปรุงอาคารสถานที่แสดงข้าง งานกิจกรรมนันทนาการของความอยู่ข้าง

นางนิศยา รุ่งเรือง ตำแหน่งเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี 5 ดำรงตำแหน่งฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการรวบรวมเอกสารเบิกจ่ายเงิน ทำรายฎีกาเบิกเงินค่าอาหารทำการนอกเวลา ทำฎีกาเบิกเงินใช้จ่ายเดินทางไปราชการ

นายทรงศักดิ์ คงนาค ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์ ดำรงตำแหน่งฝ่ายบริการ มีความรับผิดชอบในงานปรับปรุงเว็บไซต์ จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ในศูนย์ฯ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และงานประมวลภาพกิจกรรมรายเดือน

นายกริศพล ศาลางาม ปลัดอำเภอองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ดำรงตำแหน่งฝ่ายกิจการท่องเที่ยวและงานบริหารทั่วไป มีความรับผิดชอบในงานกิจกรรมของข้าง ควบคุมปฏิบัติงานของข้าง โครงการ/กิจกรรมการท่องเที่ยว และงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

นางเจนจิรา คงนาค ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ธุรการ ดำรงตำแหน่งฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว มีความรับผิดชอบในงานกิจกรรมของข้าง ควบคุมปฏิบัติงานของข้าง โครงการ/กิจกรรมการท่องเที่ยว และงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

นายสุภวัตร ทวีสุข และนายอุทิศ เจริญยิ่ง ดำรงตำแหน่งฝ่ายอนุรักษ์และบริหารข้าง มีความรับผิดชอบในการควบคุมการทำงานของเครื่องจักรในศูนย์ ประสาน/ติดตามการปลูกพืชอาหารข้าง ปรับปรุงพื้นที่ปลูกพืชอาหารข้าง ระบบน้ำในการปลูกพืชอาหารข้าง กำจัดขยะมูลฝอย

รีไซเคิลมูลช้างเป็นกระดาศา คิดตั้งที่ผูกช้างในศูนย์การศึกษาและวังทะเล ประสานดูแลและสุขภาพช้าง คิดตั้งป้ายและควบคุมการจราจรในศูนย์ และงานจัดตารางเวรขายอาหารช้าง

นายสมน มีแก้ว ตำแหน่งนักการภารโรง มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดูแลความสะอาด อาคารสถานที่ ดูแลต้นไม้ สนามหญ้า และงานจัดเก็บขยะมูลฝอยในบริเวณศูนย์การศึกษา

การดำเนินงานของฝ่ายอำนวยการ

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษายานดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ของเดือนมกราคม- สิงหาคม พ.ศ. 2549 มีดังนี้

ผู้รับผิดชอบ คือ (เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์)

1. นายธัญญา ประสิทธิ์
2. นายนิคยา รุ่งเรือง
3. นายทรงศักดิ์ คงนาค

ผลการดำเนินงาน (ศูนย์ศึกษายานดากลาง. 2549 : 13)

1. การจัดจ้างควาญช้างและช้าง

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ศึกษา เพื่อเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวและแก้ปัญหาช้างเร่ร่อน องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีแผนนโยบายที่จะนำช้างของบ้านดากลางที่ไปอยู่ต่างถิ่นกลับมารวมตัวกันที่ศูนย์ศึกษายานดากลางอีกครั้ง เนื่องจากช้างที่อยู่จริงในหมู่บ้านมีจำนวนน้อย และการที่ช้างออกไปหากินต่างถิ่นมีรายได้มากกว่าที่อยู่ประจำบ้าน ทางศูนย์ฯ จึงจำเป็นต้องจ้างควาญช้างและช้างเพื่อให้กลับมาในท้องถิ่น และมีความประสงค์อยากให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง จากการศึกษาพบว่า ช้างที่จดทะเบียนอยู่ในอำเภอท่าตูม มีจำนวน 783 เชือก (อำเภอท่าตูม. 2549 : 2) แต่ประจำอยู่ที่ศูนย์ศึกษา มีเพียง 78 เชือก (ศูนย์ศึกษายานดากลาง. 2549 : 8) เนื่องจากควาญช้างไม่ให้ความร่วมมือ เพราะการเอาช้างมาประจำที่ศูนย์ศึกษามีรายได้น้อย จึงมีช้างเข้าและช้างอออยู่เป็นประจำ

การนำช้างไปนอกสถานที่ เมื่อมีการนำช้างออกไปแสดงนอกสถานที่ทางศูนย์ศึกษาจะต้องแบ่งรายได้ให้กับควาญช้างหลังจากหักค่าดำเนินการต่าง ๆ และจ่ายให้ควาญช้างเป็นจำนวน 40% ของเงินที่ได้ หรือตามแต่ตกลงกันเบื้องต้นก่อนการนำช้างออกไปนอกสถานที่ ดังรายงานนี้

1.1 วันที่ 12-18 มิถุนายน 2549 เพื่อไปร่วมงานเทิดพระเกียรติฉลองสิริราชครบรอบ 60 ปี ที่สนามศรีณรงค์ จำนวน 26 เชือก โดยมีค่าตอบแทน คือ ช้างจำนวน 7 เชือก เชือกละ 3,000 บาท ช้างจำนวน 19 เชือก ๆ ละ 2,500 บาท ค่าเบี้ยเลี้ยงควาญช้าง วันละ 90 บาท

ค่าเบี้ยเลี้ยงผู้ควบคุมช้าง จำนวน 3 คน วันละ 300 บาท คงเหลือเป็นรายได้เข้าสู่ศูนย์ จำนวน 68,500 บาท

1.2 วันที่ 21 มิถุนายน 2549 ช้างจำนวน 9 เชือก ร่วมงานฉลองขง ตราสัญลักษณ์ฉลองสิริราช 60 ปี ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดยไม่มีค่าใช้จ่าย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์จัดเตรียมอาหารสำหรับควาญช้าง และช้าง)

1.3 วันที่ 29 มิถุนายน 2549 ช้างจำนวน 6 เชือก ร่วมงานแห่บวชนาคเฉลิม พระเกียรติ ณ วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีค่าตอบแทนเชือกละ 2,000 บาท หักให้เจ้าของ ช้าง 800 บาท ค่าเบี้ยเลี้ยงผู้ควบคุมช้าง 2 คนๆ ละ 200 บาท ค่าขนย้ายช้าง จำนวน 6,000 บาท คงเหลือเป็นรายได้เข้าสู่ศูนย์คชศึกษา 7,200 บาท

2. การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง เกิดจากการพยายามแก้ปัญหาความยากจนของ ควาญช้างที่ไปกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ ทำให้ไม่มีเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว จึงจำเป็นต้องนำช้างออกไป เร่ร่อนหากินต่างถิ่น ทางศูนย์คชศึกษาจึงได้มองเห็นความสำคัญ และช่วยแก้ปัญหาโดยการจัดตั้ง กองทุนหมู่บ้านช้าง จึงพยายามหาหน่วยงานมาสนับสนุนและแหล่งเงินทุนเพื่อให้ควาญช้างได้กู้ยืม มาแก้ปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้น จึงมีการประชุมหารือคณะกรรมการเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2549 และ ครั้งที่สองวันที่ 19 เมษายน 2549 และมีบริษัท David Adams Film จากประเทศออสเตรเลีย ร่วม บริจาคเงินจำนวน 10,000 บาท เพื่อการก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง

3. ระเบียบการจัดเก็บรายได้ เนื่องจากปัจจุบันทางศูนย์คชศึกษาไม่มีระเบียบในการ จัดเก็บรายได้จากนักท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดปัญหาเงินทุนหมุนเวียนในการจัดการการท่องเที่ยว จึงมี ความจำเป็นต้องดำเนินการ โดยเร่งด่วนต่อคณะกรรมการข้อบัญญัติจังหวัด แต่ได้รับคำแนะนำให้ จัดทำเป็นระเบียบ แทนการจัดทำข้อบัญญัติ

4. การจัดสร้างบ้านพักให้ควาญช้าง ควาญช้างส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้าน และ ต่างพื้นที่ คนต่างพื้นที่ที่นำช้างมาประจำศูนย์คชศึกษาต้องนำช้างไป-กลับทุกวัน จึงมีปัญหา ในการเดินทาง ทางศูนย์จึงได้มีการจัดสร้างบ้านพักควาญช้างขึ้น เพื่อให้พักประจำอยู่ที่ศูนย์คชศึกษา โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ทางศูนย์คชศึกษาใช้เงินงบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัด สุรินทร์ จำนวน 323,570 บาท ซื้อวัสดุและอุปกรณ์ให้ควาญช้างสร้างบ้านพักเอง จำนวน 26 หลัง ปัจจุบันสร้างเสร็จแล้วจำนวน 5 หลัง

5. การจัดทำทะเบียนประวัติช้าง ปัจจุบันทางศูนย์คชศึกษาอยากทราบว่าช้างที่อยู่จริง ในหมู่บ้านดากลางมีจำนวนจริงเท่าใด จากการสอบถามชาวบ้านก็ไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริง จึงได้ จัดทำทะเบียนประวัติช้าง เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ

6. บุคลากรประจำศูนย์ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษา ปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้มอบหมายให้บุคลากรที่อยู่ในองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาประจำที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง โดยเดินทางเข้าไป เย็นกลับ ยังไม่มีบุคลากรในท้องถิ่นเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในศูนย์ศึกษา ยกเว้นนักการภารโรงที่เป็นคนในหมู่บ้านดากลาง บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานการท่องเที่ยว จึงอาศัยบุคลากรจากแหล่งอื่นมาให้คำแนะนำ และเป็นพี่ปรึกษา

7. ปรับปรุงสถานที่ ทางศูนย์ศึกษาได้เปิดดำเนินการบริการแก่นักท่องเที่ยวเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2549 ยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร จึงมีการดำเนินงานปรับปรุงอาคารสถานที่ คือ การขยายท่อประปาและไฟฟ้าให้บ้านพักชั่วคราว (กองช่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการ) การตีเส้นจราจรใหม่ การจัดทำตอมูกข้าง การจัดทำที่เก็บมูลข้าง การจัดทำหลังคา อัจฉกรรย์ชมการแสดงการปรับปรุงป้อมยาม

8. การประชุมในศูนย์ศึกษา การใช้อาคารสถานที่ในการประชุมของหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่จะจัดประชุมที่ศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่นได้พบเห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านดากลางกับข้างที่อยู่ร่วมกัน จึงได้ให้ทุกหน่วยงานเข้ามาจัดประชุมที่ศูนย์ศึกษาโดยไม่คิดค่าดำเนินการใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากหน่วยงานที่เข้ามาใช้สถานที่ในการประชุมจะร่วมบริจาคสมทบทุน และใช้เป็นที่ฝึกอบรมความรู้อ่าง

9. จัดกีฬาสุขภาพข้าง ในวันที่ 16 สิงหาคม 2549 ทางศูนย์ศึกษาได้จัดกีฬาสุขภาพข้างขึ้นในศูนย์ศึกษา เพื่อสร้างความสามัคคีของหมู่คณะ ซึ่งได้รับความร่วมมือและประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง และจะจัดทำขึ้นทุกปีให้เป็นประเพณีของศูนย์ศึกษาแห่งนี้

10. วัสดุอุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ส่วนใหญ่ได้ยืมมาจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

11. การติดตามและประเมินผล ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้มอบหมายให้กองแผนงานสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นผู้ติดตามและประเมินผลทุกและรายงานผลให้ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ทุก ๆ เดือน

จากการศึกษาการดำเนินงานของฝ่ายอำนวยการ พบว่า

1. การจัดจ้างความรู้อ่าง ครูบาใหญ่ ครูบารอง หมอสะคำ หมอสะเคียง และผู้อาวุโส ที่มีความรู้เรื่องข้างเป็นอย่างดีจากชาวบ้านดากลางและหมู่บ้านใกล้เคียง มาทำงานประจำที่ศูนย์ศึกษา โดยให้เงินเดือนเป็นค่าตอบแทนคนละ 5,000 บาท เงินเดือนของข้างเชือกละ 3,000 บาท ทั้งนี้ความรู้อ่างต้องมาทำสัญญากับทางศูนย์ศึกษา จึงจะได้รับค่าตอบแทนดังกล่าว

2. การนำข้างออกนอกสถานที่ เมื่อนำข้างออกไปแสดงตามพิธีกรรมในท้องถิ่น หรือแสดงสารคดีต่าง ๆ ทางศูนย์ศึกษาจะคิดเงินให้เจ้าของข้างเชือกละ 40% ของเงินที่ได้รับ

3. การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านข้าง อยู่ในระหว่างดำเนินการ เนื่องจากการจัดตั้งกองทุน ยังไม่แล้วเสร็จ ทำให้เกิดปัญหาการเบิกจ่ายเงินที่จำเป็นเร่งด่วน

4. การแก้ไขปัญหาค่าความยากจนของควาญข้าง เนื่องจากปัจจุบันควาญข้างมีปัญหาหนี้สิน โดยเฉพาะหนี้สินนอกระบบเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ข้างต้องออกไปเร่รอน เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาได้ประสานงานกับอำเภอท่าตูม และวางแนวทางที่จะลดขั้นตอนการดำเนินงานที่ไม่จำเป็น ออก เพื่อให้สามารถถึงขั้นคอนการกู้เงินจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้ได้เร็วยิ่งขึ้น

5. การจัดเก็บรายได้ การจัดเก็บรายได้ของศูนย์ศึกษา ในปัจจุบันเก็บตามความเหมาะสม โดยยังไม่มีระเบียบให้ศูนย์ศึกษาปฏิบัติ จึงเป็นปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ เป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดี ทางศูนย์ได้จัดทำบัญชีการรับ-จ่าย รายงานนายกองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดเป็นประจำทุกเดือน และขออนุมัติเก็บรักษาเงินในรูปแบบห่อไว้ในกำป็นของกองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

6. บุคลากรที่มาทำหน้าที่ในการบริหารดูแลศูนย์ศึกษายังไม่เพียงพอส่วนใหญ่ ได้รับจากบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ยังไม่ปรากฏหน่วยงานในชุมชนให้การ สนับสนุนแต่อย่างใด ในด้านงบประมาณปัจจุบันยังคงอาศัยงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานจังหวัด สุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ งบ CEO และจากส่วนเอกชนที่มาบริจาคในแต่ละปี จึง ทำให้การบริหารงานของศูนย์ศึกษาล่าช้า เนื่องจากต้องรอเบิกงบประมาณของทางจังหวัดสุรินทร์

7. การจัดสร้างบ้านพักให้ควาญข้าง บ้านพักควาญข้างเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ควาญข้างต้องออกจากศูนย์ ดังนั้นทางศูนย์ศึกษาจึงได้ของบประมาณจากองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดมาซื้อวัสดุอุปกรณ์ ให้ควาญข้างสร้างบ้านพักเอง จำนวน 26 หลัง ราคาหลังละ 323,570 บาท แต่ควาญข้างไม่มีความพร้อมในการสร้างบ้านพักเอง จึงเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ไว้ก่อน

8. วัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากโครงการศูนย์ศึกษาเพิ่งได้ดำเนินการขึ้นมาใหม่ ทำให้ขาด วัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะครุภัณฑ์สำนักงาน ครุภัณฑ์บางอย่างยืมจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เท่าที่มีและจำเป็น

9. การจัดทำทะเบียนประวัติข้าง ได้จัดทำทะเบียนประวัติข้างเป็นรูปเล่ม เพื่อเป็น ข้อมูลในการติดตามข้าง ให้เป็นเอกเทศและเพื่อเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

10. การใช้อาคารสถานที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ใช้เป็นี่แสดงนิทรรศการ ประวัติ ความเป็นมาของข้าง การคล้องข้าง เป็นที่แสดงอุปกรณ์การคล้องข้าง โครงการปลูกข้าง ส่วนอาคาร อำนวยการ เป็นห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ ห้องชมวิดีโอทัศน์สำหรับนักท่องเที่ยว และใช้เป็นี่ ประชุมควาญข้าง และการประชุมอื่น ๆ ของทุกส่วนราชการที่ติดต่อมา

11. การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ไม่มีความรู้ความสามารถในการปรับปรุง และตกแต่งพิพิธภัณฑ์ ในขณะที่มีผู้สนใจต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับช้างมาก ทางศูนย์จึงขอรับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาปรับปรุง ตกแต่งอาคารพิพิธภัณฑ์

12. การติดตามและประเมินผล กองแผนงานและงบประมาณเป็นผู้รับผิดชอบในการติดตามการปฏิบัติงาน และรายงานต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นประจำทุกเดือน

การดำเนินงานของฝ่ายอนุรักษ์และบริบาลช้าง

ผู้รับผิดชอบ (เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์)

1. นายสุภวัฒน์ ทวีสุข
2. นายอุทิศ เจริญยิ่ง
3. นายสำราญ รุ่งเรือง

การดำเนินงาน (ศูนย์ศึกษาช้างบ้านดากลาง. 2549 : 13)

1. การจัดหาอาหารช้างในระยะเร่งด่วน ทางศูนย์ศึกษาช้างมีความจำเป็นเร่งด่วนในการจัดหาอาหารช้างเพื่อแก้ปัญหาในระยะสั้น เนื่องจากอาหารช้างไม่เพียงพอ จึงมีความจำเป็นในการรับบริจาคจากหน่วยงานอื่น หรือนักท่องเที่ยว และได้รับบริจาคเงินเพื่อซื้ออาหารช้างจาก ส.ส. ชูชัย มุ่งเจริญพร เป็นเงินจำนวน 60,000 บาท และใช้เงินนอกงบประมาณที่มีผู้อุทิศเป็นอาหารช้างจัดซื้ออาหารช้างเป็นเงินจำนวน 72,000 บาท

2. การปลูกพืชอาหารช้าง ทางศูนย์ศึกษาช้างได้จัดให้มีการปลูกพืชอาหารช้างเพื่อให้ทันต่อการบริโภคของช้างในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2549 ปลูกข้าวโพดในระยะเร่งด่วน โดยเกษตรกรจังหวัด และ อบต.กระโท ในพื้นที่ของชาวบ้านจำนวน 32 ราย เนื้อที่จำนวน 20 ไร่ และควาญช้างจำนวน 30 ราย เนื้อที่จำนวน 40 ไร่ รวม 62 ราย จำนวน 60 ไร่ ปลูกพืชอาหารช้างในพื้นที่วังทะลุและป่าภูคิน จำนวน 316 ไร่ โดยใช้งบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และงบประมาณจาก CEO จัดซื้อพันธุ์หญ้ามาให้ควาญช้างปลูกและดูแลคนละ 1 ไร่ ไร่ละ 4,000 ต้น จำนวน 15 คน รวมเป็นเงิน 688,000 บาท และในวันที่ 30 พฤษภาคม 2549 ได้รับบริจาคจากสวนสัตว์ ฮิซึฮาระ ประเทศญี่ปุ่น เป็นเงินจำนวน 10,000 บาท , วันที่ 18 มิถุนายน 2549 คุณชนินทร์ เจริญนนท์ บริจาคเงินจำนวน 12,000 บาท, วันที่ 24 มิถุนายน 2549 รายการร่วมด้วยช่วยกันและคณะครูจากโรงเรียนสกลราชวิทยาคม ได้นำต้นไม้มาร่วมปลูกอาหารช้างบริเวณป่าภูคินเพิ่ม จำนวน 5 ไร่ และมอบเงินสำหรับอาหารช้างเป็นเงินจำนวน 15,000 บาท และในเดือนกรกฎาคม 2549 ทางศูนย์ศึกษาช้างได้ดำเนินการจัดโครงการ “หนึ่งคน หนึ่งต้น หนึ่งฝน”

ได้ปลูกต้นไม้เพิ่ม จำนวน 30,000 ต้น ปัจจุบันกำลังให้เครื่องจักรจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด สุรินทร์ปรับปรุงพื้นที่ป่าภูดิน เพื่อปลูกต้นไม้อาหารพืชเพิ่มเติม เป็นการรองรับช้างที่จะเข้ามาร่วมอยู่ในศูนย์ศึกษาต่อไป

3. การปรับปรุงระบบจราจร เข้า-ออก ที่จอดรถ ป้อมยาม ทางเดินในศูนย์ศึกษา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะดวกของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษา

4. การปรับปรุงภูมิทัศน์ในศูนย์ศึกษา และการปรับปรุงพื้นที่ปลูกพืชอาหารช้าง บริเวณป่าภูดิน ทางศูนย์ศึกษาได้ดำเนินการไปแล้วบางส่วน

5. โครงการปรับปรุงระบบชลประทาน นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อชีวิตคนและช้าง ในฤดูแล้งปริมาณน้ำในแม่น้ำมูลเหลือน้อย จึงต้องมีการกักเก็บน้ำไว้ โดยการปรับปรุงระบบชลประทาน เพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝนให้มาก และใช้งบประมาณจาก CEO จำนวน 6,000,000 บาท

6. การจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้า OTOP และอาหารเครื่องดื่ม ให้จำหน่ายในบริเวณที่กำหนดโดยมีรูปแบบร้านค้าเดียวกัน เพื่อเป็นศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ของตำบลกระโพ จึงใช้ศูนย์ศึกษาย่านดากลาง เป็นศูนย์รวมในการจัดจำหน่าย

7. การตรวจสอบสุขภาพช้าง ในการดูแลสุขภาพของช้างที่อยู่ในบ้านดากลาง ได้ให้สถาบันวิจัยสุขภาพช้างจังหวัดสุรินทร์ และนายสัตวแพทย์ลงกรณ์ มหรรณพ มาตรวจ ตรวจประจำวันจันทร์ พุธ ศุกร์ พบว่า ในวันที่ 25 สิงหาคม 2549 ช้างพังน้องป้อบคลอดลูกเป็นช้างเพศเมีย ชื่อน้องทิน อายุ 7 วัน ลูกเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ

จากการศึกษาการดำเนินงานของฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช้าง พบว่า

1. การจัดอาหารช้างในระยะเร่งด่วน ได้รับบริจาคอาหารช้าง โดยการประสานงานของ ส.ส. ชูชัย มุ่งเจริญพร ดำเนินการโดย นายกฤตพล ศาลางาม เป็นเงินทั้งสิ้น 60,000 บาท

2. การปลูกอาหารช้าง เกษตรจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ในพื้นที่ของชาวบ้านร่วมกันปลูกข้าวโพด จำนวน 60 ไร่ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดความร่วมมือในการบำรุงรักษา และปลูกอาหารพืชบริเวณป่าภูดิน 220 ไร่ และปลูกต้นไม้ 30,000 ต้น ในโครงการหนึ่งคน หนึ่งผล หนึ่งตำบล จัดซื้อพันธุ์หญ้าเพื่อปลูกหญ้าอาหารช้างที่วังทะลุ 1 ไร่ ไร่ละ 4,000 ต้น ใช้งบประมาณจาก CEO 2,751,000 บาท

3. การปรับปรุงระบบจราจรเข้า-ออก ที่จอดรถ ป้อมยาม ทางเดินในศูนย์ศึกษา ยังไม่ได้ดำเนินการจัดทำ

4. การปรับปรุงภูมิทัศน์ในศูนย์ศึกษา อยู่ในขั้นดำเนินการ การปรับปรุงพื้นที่ปลูกอาหารช้างดำเนินแล้วเสร็จเป็นบางส่วน ดังกล่าว

5. ด้านการปรับปรุงชลประทาน โดยงบประมาณของ CEO จำนวน 6,000,000 บาท เนื่องจากยังไม่ได้รับงบประมาณ

6. การตรวจสุขภาพช้าง สถาบันวิจัยสุขภาพช้างจังหวัดสุรินทร์ ตรวจประจำทุกวัน จันทร์ พุธ ศุกร์ โดยนายสัตวแพทย์ อลงกรณ์ มหรรณพ วันที่ 25 สิงหาคม 2549 ช้างพัง น้อยป้อบ กลอดลูกเป็นช้างเพศเมีย ชื่อน้อยทิน อายุ 7 วัน ลูกเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ

การดำเนินงานของฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผู้รับผิดชอบ (เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์)

1. นายกฤตพล ศาลางาม
2. นางเจนจิรา กงนาค
3. นายสมุน มีแก้ว

การดำเนินงาน (รายงานการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง 2549)

1. จัดงานวันเด็ก ทางศูนย์ศึกษาร่วมกับสำนักงานปลัดจังหวัดสุรินทร์ จะจัดให้มีงานวันเด็กแห่งชาติขึ้นในเดือนมกราคม ที่ศูนย์ศึกษาทุกปี เพื่อให้ครูและนักเรียนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงได้พานักเรียนเข้ามาเยี่ยมชมช้างในวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ดากลาง

2. จัดงานจดทะเบียนสมรสบนหลังช้าง ทางศูนย์ศึกษาร่วมกับสำนักงานปลัดจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างให้เป็นที่ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยว คู่บ่าวสาวที่แต่งงานได้เข้าร่วมพิธีแต่งงานและจดทะเบียนบนหลังช้าง ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ของทุกปี

3. การจัดงานวันช้างไทย เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการจัดงานวันช้างไทย ทางศูนย์ศึกษาได้ยึดถือเอาวันที่ 13 มีนาคม ของทุกปี ตามประกาศของทางราชการ โดยการรวมช้างชาวบ้านดากลางให้กลับมาร่วมงานที่ศูนย์ศึกษา

4. การจัดงานวันสงกรานต์ช้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมประเพณีสงกรานต์ทางศูนย์ศึกษาและชาวบ้านดากลางจึงร่วมกันจัดงานวันสงกรานต์ช้างขึ้น ให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างในวิถีชีวิตของชาวบ้านดากลาง จึงกำหนดจัดงานวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี

5. การจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมประเพณีการบวชนาคช้างให้คงอยู่ ทางศูนย์ศึกษาและชาวบ้านดากลางจึงร่วมกันจัดงานประเพณีการบวชนาคช้างขึ้น ในวันที่ 10-12 พฤษภาคม ของทุกปี

6. การปรับปรุงสถานที่แสดงช้าง ปัจจุบันได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมการแสดงความสามารถของช้างมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่เนื่องจากอัมจันทร์ชมการแสดงช้างมีโครงสร้างไม่แข็งแรง และหลังคามุงด้วยหญ้าแฝกได้ชำรุด จึงได้ดำเนินการจัดซื้อหญ้าคาและอุปกรณ์เพื่อจัดทำหลังคาอัมจันทร์ชมการแสดงช้างชั่วคราว

7. การประชาสัมพันธ์ การที่จะให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงข้อมูลของศูนย์ศึกษา บ้านตากกลางและมีความประสงค์จะเข้ามาศึกษา ทางศูนย์ศึกษาร่วมกับสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ จึงได้จัดทำจัดทำเว็บไซต์ แผ่นพับประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม แผ่นพับประชาสัมพันธ์ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น จัดทำป้ายไวน์ลีส้มเมือง ไปสเตอร์ และจัดทำโครงการให้คณะครูนักเรียนในจังหวัดสุรินทร์เข้าเยี่ยมชมศูนย์ศึกษา โครงการขอรับการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์จากบริษัทเบียร์ช้าง

8. การบริการที่พักนักท่องเที่ยว (โฮมสเตย์) เมื่อนักท่องเที่ยวที่เดินทางจากต่างถิ่นมีความประสงค์จะพักค้างคืนที่หมู่บ้านตากกลางแห่งนี้ ทางศูนย์ศึกษามีที่พักจำนวน 5 หลัง เพื่อบริการนักท่องเที่ยวในราคาคืนละ 100 บาท/คน และยังสามารถใช้บ้านของชาวบ้านตากกลางทุกหลังคาเรือนเป็นที่พักในราคาเดียวกัน หรือตามข้อตกลงระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน

9. การขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง ทางศูนย์ศึกษาได้จัดทำสถานที่ไว้สำหรับการขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง เช่น สร้อยข้อมือ แหวน พวงกุญแจ เป็นต้น ทางศูนย์ฯได้มอบหมายให้ครอบครัวของควาญช้างเป็นผู้จัดจำหน่าย โดยทางศูนย์ศึกษาไม่ได้คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ครอบครัวของควาญช้างมีรายได้เพิ่มขึ้น

10. การบริการอาหาร เครื่องดื่มภายในศูนย์ศึกษา ทางศูนย์ศึกษาได้ให้ผู้ที่ต้องการจะเข้ามาบริการอาหาร เครื่องดื่มภายในศูนย์ฯฟรี โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่และครอบครัวของควาญช้าง

11. จัดทำสถิตินักท่องเที่ยวประจำเดือน ทางศูนย์ศึกษาได้ดำเนินการจัดทำสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษา ซึ่งการจัดเก็บข้อมูลจะจัดเก็บทุกวัน และทุกเดือน

จากการศึกษาการดำเนินงานของฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า

1. กิจกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ จะจัดงานวันเด็กในเดือนมกราคมของทุกปี
2. การจัดงานจดทะเบียนสมรสบนหลังช้าง ทางศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางร่วมกับสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ จะจัดให้มีการจดทะเบียนสมรสในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี
3. การจัดงานวันช้างไทย จะจัดขึ้นในวันที่ 13 มีนาคม ของทุกปี
4. การจัดงานวันสงกรานต์ช้าง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญทางศูนย์ศึกษาจะจัดให้มีขึ้นทุกวันที่ 13 เมษายนของทุกปี
5. การจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จะจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคมของทุกปี

6. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับชมวัฒนธรรมช้าง ในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง โดยการจัดการท่องเที่ยวเป็นลำดับ ดังนี้คือ ชมวิถีโอทอปในห้องรับรอง ชมภาพประวัติศาสตร์ความเป็นมาช้าง การศึกษาหาความรู้เรื่องช้าง พบกับกำพลวงพิศครูบาใหญ่ ตัวจริง ที่ยังมีชีวิตอยู่ สาริการเป่าสแนงเกล ชมโครงกระดูกช้างที่สมบูรณ์ที่สุด ฟังการบรรยาย อุปกรณ์การคล้องช้างในพิธีถักนุ่งศูนย์การศึกษา การแสดงความสามารถของช้าง วันละ 2 รอบ ๆ เช้า 10.00 น. รอบบ่าย 14.00 น. ชมการแสดงช้าง ชมการแสดงโพนช้างแบบโบราณ บริการนั่งแท็กซี่ช้าง ชมช้างเล่นน้ำที่วังทะเล เวลา 15.30 น.ฝึกเรียนรู้วิถีชีวิตการเป็นควาญช้าง และชมช้างอยู่ในธรรมชาติริมแม่น้ำมูล ทุ่งนา ผสมผสานกับสัตว์เลื้อยอื่น ซึ่งมีเอกลักษณ์ในสังคม ความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน คือ ความอสังการอันน่าอัศจรรย์ผสมผสานระหว่างคนกับช้างของชาวบ้านตากกลาง

7. การปรับปรุงสถานที่แสดงช้าง เนื่องจากอฒจันทร์นั่งชมการแสดงของช้างยังไม่เป็นมาตรฐาน เป็นอฒจันทร์ชั่วคราวที่มุงด้วยหญ้าแฝก จึงมีปัญหาเกี่ยวกับการชมการแสดงในหน้าฝนฝนตกหลังคารั่ว

8. การประชาสัมพันธ์ กำลังดำเนินการจัดทำเว็บไซต์ จัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง ได้จัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น จัดทำป้ายไว้นิต สี่มุมในศูนย์การศึกษา จัดทำโปสเตอร์โฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านตากกลาง จัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ให้คณะครู – นักเรียนในจังหวัดสุรินทร์ เข้าเยี่ยมชมศูนย์การศึกษา จัดทำโครงการขอรับการสนับสนุน การประชาสัมพันธ์จากบริษัทเบียร์ช้าง

9. การบริการที่พักนักท่องเที่ยว มีบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว (โฮมสเตย์) อยู่ภายในบริเวณศูนย์การศึกษา จำนวน 5 หลัง ไว้บริการนักท่องเที่ยว โดยสนราคาคืนละ 100 บาท / คน และนักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักบ้านพักของชาวบ้านตากกลางได้ทุกครอบครัว โดยในราคาเดียวกัน หรือตามแต่จะตกลงกับเจ้าของบ้าน

10. การบริการอาหารเครื่องดื่มภายในศูนย์ศึกษายบ้านตากกลาง ทางศูนย์ฯ จัดให้ครอบครัวควาญช้าง ตลอดจนผู้สนใจได้ดำเนินการเอง ทางศูนย์จะไม่เกี่ยวข้อง ถือเป็นสวัสดิการครอบครัวของควาญช้าง เพื่อเป็นการหารายได้ให้แก่ครอบครัว

11. การขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง ให้ครอบครัวของควาญช้างจัดขายเองโดยทางศูนย์ศึกษาไม่ได้หักค่าใช้จ่ายใด ๆ

12. ควาญช้าง ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ช้างที่แสดงความสามารถได้ออกจากศูนย์ไปเร่ร่อน ทำให้เหลือช้างแสดงจำนวนน้อย กิจกรรมช้างเล่นน้ำที่วังทะเล ควาญช้างจะไม่พาช้างออกไป ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้ชมตามที่ประชาสัมพันธ์เอาไว้

13. งบประมาณในการดำเนินการ องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ยังไม่ให้ความร่วมมืออย่างแท้จริง คงปล่อยให้เป็นที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ขาดความร่วมมือจากองค์กรชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

14. การจัดทำสถิณักท่องเที่ยว ทางศูนย์ศึกษาได้จัดทำสถิณักท่องเที่ยว ประจำวันในแต่ละเดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม-สิงหาคม 2549 เพื่อให้ทราบแหล่งที่มาและจำนวนของนักท่องเที่ยว ดังตาราง 4

ตาราง 4 นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางระหว่างเดือนมีนาคม-สิงหาคม 2549

วัน เดือน ปี	คณะนักท่องเที่ยว	มาจาก	จำนวนคน
1 มีนาคม 2549	กองถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องนเรศวร	กรุงเทพมหานคร	10
5 มีนาคม 2549	คณะอธิการบดีกรมปศุสัตว์	กรุงเทพมหานคร	15
	คณะส.ส.ชูชัย มุ่งเจริญพร	จังหวัดสุรินทร์	20
8 มีนาคม 2549	คณะถ่ายทำละครช่อง 3	กรุงเทพมหานคร	9
11 มีนาคม 2549	นายสัตวแพทย์ อลงกรณ์ มหรรณพ	จังหวัดสุรินทร์	1
14 มีนาคม 2549	คณะ พ.ค.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี	กรุงเทพมหานคร	130
15 มีนาคม 2549	คณะเรื่องเล่าเสาร์-อาทิตย์ ช่อง 3	กรุงเทพมหานคร	5
28 มีนาคม 2549	ไทยทีวี 8 ถ่ายทำสารคดี	กรุงเทพมหานคร	8
	เมืองไทยวาไรตี้ ช่อง 5 ถ่ายทำสารคดี	กรุงเทพมหานคร	6
29 มีนาคม 2549	เจ้าหน้าที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเจ้าหน้าที่ป่าไม้สุรินทร์ สสำรวจพื้นที่ปลูกป่า	จังหวัดสุรินทร์	40
7 เมษายน 2549	นายสัตวแพทย์ อลงกรณ์ มหรรณพ	จังหวัดสุรินทร์	3
15 เมษายน 2549	ผู้อำนวยการการท่องเที่ยว เขต 1	นครราชสีมา	5
19 เมษายน 2549	บริษัท David Adams Film ถ่ายทำสารคดี	ออสเตรเลีย	12
6 พฤษภาคม 2549	คณะแรลลี่สโมสร โรดารี	จังหวัดสุรินทร์	200
12 พฤษภาคม 2549	คณะองค์การสื่อสารแห่งประเทศไทย	กรุงเทพมหานคร	20
25 พฤษภาคม 2549	คณะศึกษานิเทศก์	ฉะเชิงเทรา	40
26 พฤษภาคม 2549	คณะนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	ค่ายรักษ้าง	60

ตาราง 4 (ต่อ)

วัน เดือน ปี	คณะนักท่องเที่ยง	มาจาก	จำนวน คน
28 พฤษภาคม 2549	คณะ อสม. และแพทย์ ร.พ. เมษวดี	จังหวัดร้อยเอ็ด	176
31 พฤษภาคม 2549	คณะศูนย์มินไซ	ประเทศญี่ปุ่น	30
	คณะจาก CIEE ชาวอเมริกา	ม.ขอนแก่น	28
10 มิถุนายน 2549	คณะครู นักเรียน โรงเรียนสิรินธร	จังหวัดสุรินทร์	55
11 มิถุนายน 2549	คณะนักท่องเที่ยง	จังหวัดฉะเชิงเทรา	60
13 มิถุนายน 2549	คณะผู้ช่วยอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด	กรุงเทพมหานคร	45
	คณะครู นักเรียน โรงเรียนลำปลายมาศ	จังหวัดบุรีรัมย์	20
18 มิถุนายน 2549	คณะครู นักเรียน โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ	จังหวัดศรีสะเกษ	109
20 มิถุนายน 2549	คณะอาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์	กรุงเทพมหานคร	6
23 มิถุนายน 2549	คณะเทศบาล ต.สถานสะกา	นครศรีธรรมราช	170
24 มิถุนายน 2549	คณะครู นักเรียน โรงเรียนสิรินธร	จังหวัดสุรินทร์	300
	รายการร่วมด้วยช่วยกัน ครู นักเรียน โรงเรียนสกลราชวิทยาคม	จังหวัดสกลนคร	100
30 มิถุนายน 2549	คณะครู สมาคม โรงเรียนนานาชาติ	กรุงเทพมหานคร	60
8 กรกฎาคม 2549	คณะอนุกรรมการชายแดนไทย-ลาว	จังหวัดหนองคาย	30
21 กรกฎาคม 2549	กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงฯ	กรุงเทพมหานคร	240
22 กรกฎาคม 2549	กองถ่ายทำทีวีช่อง 5	กรุงเทพมหานคร	10
24 กรกฎาคม 2549	คณะบดีคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์	กรุงเทพมหานคร	30
27 กรกฎาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนรักศรีนิเทศสังฆาราม	จังหวัดสงขลา	39
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านยางเคี้ย	จังหวัดศรีสะเกษ	210
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านปะคาเมาะ	จังหวัดสุรินทร์	50
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านหนองขาม	จังหวัดศรีสะเกษ	34

ตาราง 4 (ต่อ)

วัน เดือน ปี	คณะนักท่องเที่ยวนัก	มาจาก	จำนวน คน
1 สิงหาคม 2549	คณะผู้เกษียณอายุบริษัทขนส่งจำกัด	จังหวัดสุรินทร์	70
2 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านหนองแวง	จังหวัดศรีสะเกษ	209
4 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านอาเวะ	จังหวัดสุรินทร์	68
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านกุดหวาย	จังหวัดสุรินทร์	182
	ครู นักเรียน โรงเรียนระไซร์สองชั้น	จังหวัดสุรินทร์	102
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ่อน้ำใส	จังหวัดศรีสะเกษ	65
	ครู นักเรียน โรงเรียนศาลา อ.สังขะ	จังหวัดสุรินทร์	53
	ครู นักเรียน โรงเรียนชุมชนบ้านชาด	จังหวัดสุรินทร์	12
6 สิงหาคม 2549	สำนักวัฒนธรรม ม.ขอนแก่น	จังหวัดขอนแก่น	40
9 สิงหาคม 2549	นักท่องเที่ยว	ประเทศฝรั่งเศส	30
10 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน บ้านศาลา อ.ท่าตูม	จังหวัดสุรินทร์	93
11 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนศรีรัศมิ์ อ.จอมพระ	จังหวัดสุรินทร์	30
13 สิงหาคม 2549	นักศึกษา รปศ. ม.ราชภัฏสุรินทร์	จังหวัดสุรินทร์	120
14 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนแตลศิริวิทยา	จังหวัดสุรินทร์	14
15 สิงหาคม 2549	นักท่องเที่ยว	ประเทศรัฐเซีย	10
16 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนชุมพลบุรี	จังหวัดสุรินทร์	90
22 สิงหาคม 2549	คณะองค์การบริหารส่วนตำบลพยุหะ	จังหวัดกระบี่	32
24 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนขุนจง อ.บัวเชด	จังหวัดสุรินทร์	40
25 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านคู่อ.สำโรงทาบ	จังหวัดสุรินทร์	400
	องค์การบริหารส่วนตำบลกระเทียม	จังหวัดสุรินทร์	63
26 สิงหาคม 2549	คณะมูลนิธิศุภนิมิต	จังหวัดขอนแก่น	120
	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านสกร้อย อ.เมือง	จังหวัดสุรินทร์	42
	คณะนักศึกษา ม. ราชภัฏบุรีรัมย์	จังหวัดบุรีรัมย์	27

ตาราง 4 (ต่อ)

วัน เดือน ปี	คณะนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว	มาจาก	จำนวน คน
27 สิงหาคม 2549	คณะปลัด อำเภอพนมทวน	จังหวัดกาญจนบุรี	12
	คณะ อสม. อำเภอพนมทวน	จังหวัดกาญจนบุรี	12
	คณะชาวบ้านค่าย	จังหวัดบุรีรัมย์	50
29 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนบ้านตาบัน อ.เมือง	จังหวัดสุรินทร์	150
31 สิงหาคม 2549	ครู นักเรียน โรงเรียนเมืองสุรินทร์	จังหวัดสุรินทร์	70

จากตาราง 4 จำแนกนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวศูนย์ศึกษาฯ ระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม 2549 พบว่า มาจากต่างประเทศ จำนวน 100 คน ในประเทศไทย จากส่วนราชการ จำนวน 4,044 คน เอกชน จำนวน 389 คน จะเห็นว่าส่วนใหญ่มาจากจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง เนื่องจากทางศูนย์ศึกษาฯ ได้ประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานของจังหวัดสุรินทร์ได้ทราบก่อน เพื่อให้หน่วยงานหรือทางราชการ ได้ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาข้างเร่ร่อนร่วมกัน

ตาราง 5 สรุปสถิตินักท่องเที่ยวประจำเดือนมกราคม - สิงหาคม 2549

ประจำเดือน	นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวนคน	นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวนคน	จำนวนรวม
มกราคม 2549	14,335	122	14,457
กุมภาพันธ์ 2549	6,670	255	6,925
มีนาคม 2549	13,519	160	13,679
เมษายน 2549	8,274	269	8,543
พฤษภาคม 2549	13,113	2,151	25,164
มิถุนายน 2549	2,374	113	2,487
กรกฎาคม 2549	4,724	726	5,450
สิงหาคม 2549	6,384	258	6,643
รวม	69,393	4,054	73,443

จากตาราง 5 พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและลดลง เนื่องจากศูนย์ศึกษาได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2538 ทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชม และเป็นที่ยู่อักในหมู่นักท่องเที่ยวต่างประเทศ ต่อมา พ.ศ. 2540 ศูนย์ศึกษาได้ปิดทำการ เนื่องจากขาดคนและงบประมาณในการดูแล นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมและในปี พ.ศ. 2547 ผู้วิจัยได้เข้ามาเยี่ยมชม ก็พบแต่สถานที่ว่างเปล่า ปล่อยให้ศูนย์ศึกษาแห่งนี้เงียบเหงา เนื่องจากไม่มีช้าง และควาญช้างประจำอยู่เลย ทำให้นักท่องเที่ยวลดลง ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2549 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้พัฒนาให้หมู่บ้านช้างบ้านดากลางเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และได้จัดทำโครงการ ช้างคืนถิ่น พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด ซึ่งได้จัดพิธีเปิดโครงการอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2549 จึงทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้งหนึ่ง เป็นผลให้ในเดือนมกราคม 2549 มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยมาก ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีจำนวนน้อย เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึงอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและลดลงคือ ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ เช่น ในฤดูร้อน จะมีนักท่องเที่ยวจากต่างชาติเข้ามาเที่ยวจำนวนมาก และก่อนช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงฤดูฝน ทำให้สภาพภูมิทัศน์เขียวชอุ่ม อากาศดีเหมาะกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีจำนวนมากกว่าในเดือนอื่น ๆ

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง ได้ดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. นักท่องเที่ยวเข้าชมวิถีโอท๊สนั้ในห้องรับรอง ชมภาพประวัติศาสตร์ความเป็นมาของช้าง และการไพนช้างในอดีต

ภาพประกอบ 46 นักเรียนชมวิถีโอท๊สนั้เรื่องช้าง

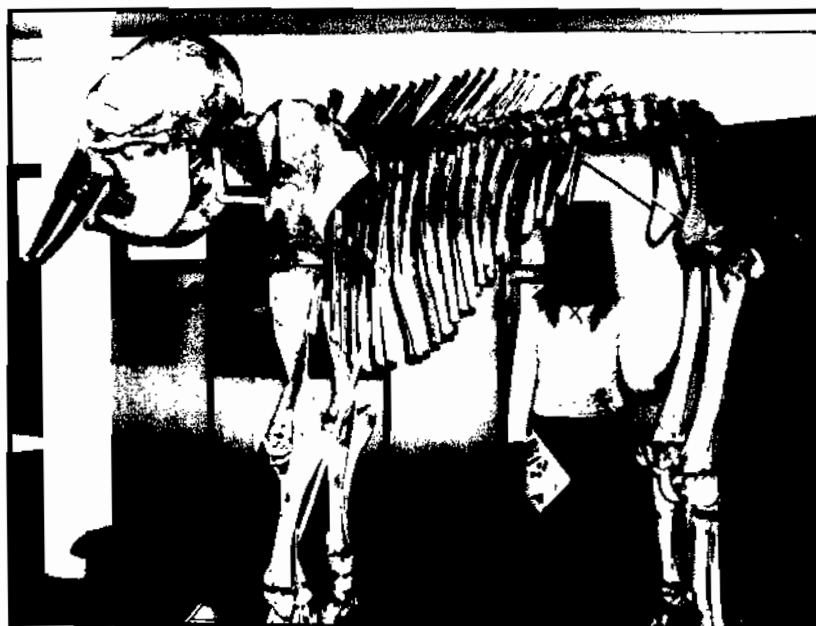

2. การศึกษาหาความรู้เรื่องช้าง จากกับกำหลวงพืดหรือครูบาใหญ่ตัวจริง ที่ยังมีชีวิตอยู่ แสดงการสาธิตการเป่าสแนงเกลให้นักท่องเที่ยวได้ชม

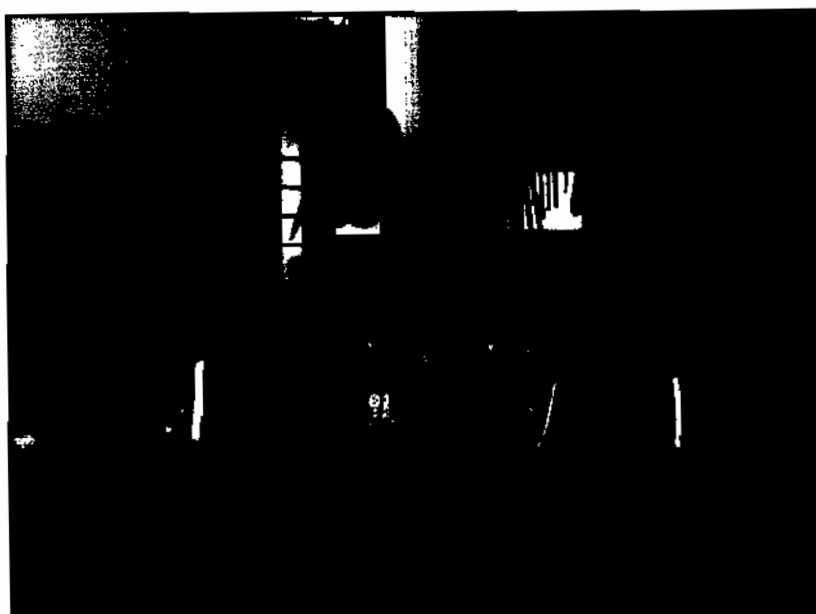
ภาพประกอบ 47 ชมการสาธิตการเป่าสแนงเกล

3. เข้าร่วมโครงการดูช้างที่สมบูรณ์ที่สุดพิพิธภัณฑของศูนย์ฯ โครงการดูช้างจัดตั้งอยู่ภายในพิพิธภัณฑฯ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าชม และรับฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การศึกษา

ภาพประกอบ 48 โครงการดูช้างที่สมบูรณ์

ภาพประกอบ 49 นักเรียนเรียนรู้เรื่องโครงกระดูกช้าง

4. นักท่องเที่ยวฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ เรื่องอุปกรณ์การคล้องช้าง ดังต่อไปนี้

4.1 หนังสปะกำ หรือป่วงบาศ ทำจากหนังควายหนุ่มสาว ตัวผู้ 2 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว รวม 3 ตัว มาพันเป็นเกลียวรวมกัน 3 เส้น และมีความยาว 50 เมตรขึ้นไป ชาวทวยเชื่อว่ามี ความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และต้องระมัดระวังในการ ต่อหนังสปะกำ ต้องมีความเคารพเชื่อถือน ห้ามเหยียบ หรือห้ามผู้หญิงแตะต้องเด็ดขาด บนศาลปะกำ มีเครื่องตั้งเวอยู่เสมอ เช่น เหล้า ซึ่งจะขาดไม่ได้เลย เพราะถ้าปฏิบัติต่อศาลปะกำดี ไม่ผิดผีปะกำ การไปคล้องช้างก็จะมีแต่โชคดี ได้ช้างกลับมา เป็นต้น

ภาพประกอบ 50 หนังสปะกำ

4.2 ทามคอ ทำจากหนังควาย พันเป็นเกลียวขนาดใหญ่กว่าหนังปะกำ สำหรับผูกคอช้างต่อกับช้างป่า เมื่อคล้องช้างได้แล้วเป็นเครื่องมือในการคล้องช้างที่สามารถรัดคอช้างป่าที่เป็นเชลยไม่ให้หนีได้

ภาพประกอบ 51 ทามคอ

4.3 ชลก ทำด้วยหนังควายพันเป็นเกลียว 6-8 เกลียว ปลาย 2 ด้านทำเป็นห่วง เป็นส่วนหนึ่งของทามคอ ใช้กับช้างค่อ เพื่อป้องกันมิให้ช้างป่าที่คล้องได้แล้วหลุดไป

ภาพประกอบ 52 ภาพชลก

4.4 สายลำโพง ทำจากหนังควาย สำหรับผูกเชือกมัดขาช้างช่วยกันการเดินของช้าง

ภาพประกอบ 53 สายลำโพง

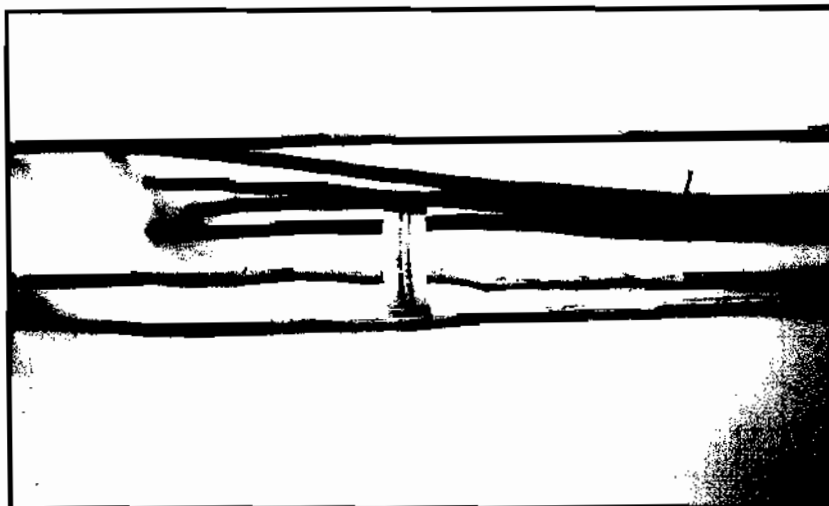
4.5 ไม้งัก ต้องเป็นไม้เนื้อแข็งที่มีลักษณะงอ คล้ายค้อน ยาวประมาณ 50-60 เซนติเมตร ปลายอีกข้างหนึ่งเจาะรูสำหรับร้อยเชือกติดกับข้อมือของควาญช้างมิให้หลุด ใช้ตีท้ายช้าง ค่อ เพื่อเร่งความเร็วเวลาไล่ช้างป่า

ภาพประกอบ 54 ไม้งัก

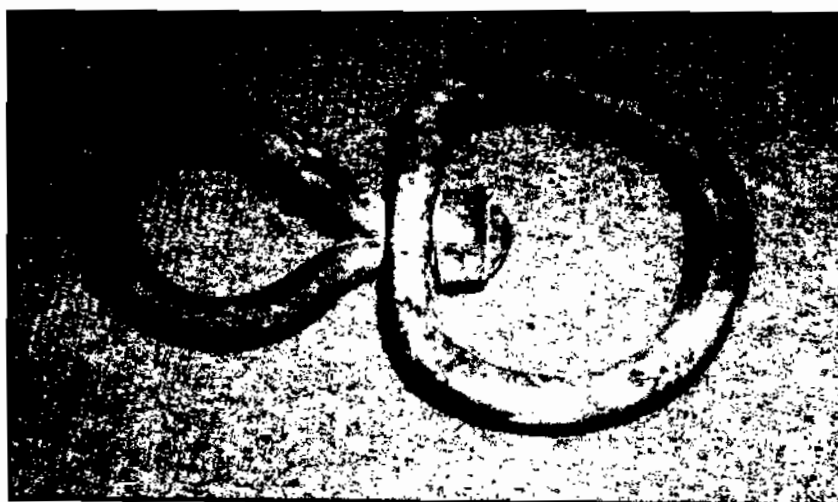

4.6 ไม้คันทาม เป็นไม้เนื้อแข็งที่ต่อเหมาะมือ ยาวประมาณ 5 เมตร ใช้สำหรับ
เหน็บเชือกประจำที่ทำเป็นบ่วงบาศ คล้องเท้าช้างป่า

ภาพประกอบ 55 ไม้คันทาม

4.7 กاهرัน หรือเคื่อง เป็นห่วงเหล็ก ใช้เป็นตัวต่อระหว่างทามกับห่วงโซ่ป้องกัน
มิให้ทามรัดคอช้างมากเกินไปเวลาล่าติดกับต้นไม้ เพราะช้างจะดิ้นสุดกำลังเมื่อถูกจับได้ใหม่ๆ

ภาพประกอบ 56 กاهرัน

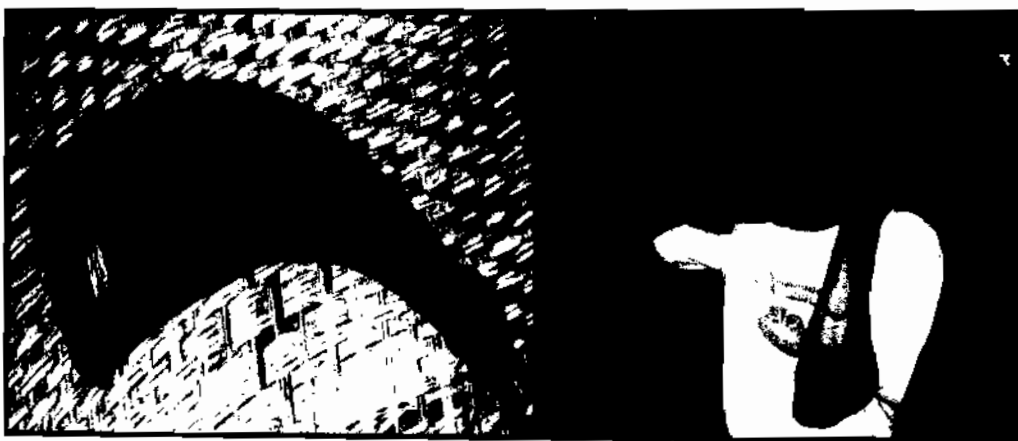

4.8 เดียง ทำจากลวดพันกันเป็นเกลียวขนาดใหญ่ สอดด้วยไม้เนื้อแข็งลักษณะงอ ไข้ผูกกับข้าง เพื่อไม่ให้เชือกรัดคอข้าง

ภาพประกอบ 57 ภาพเดียง

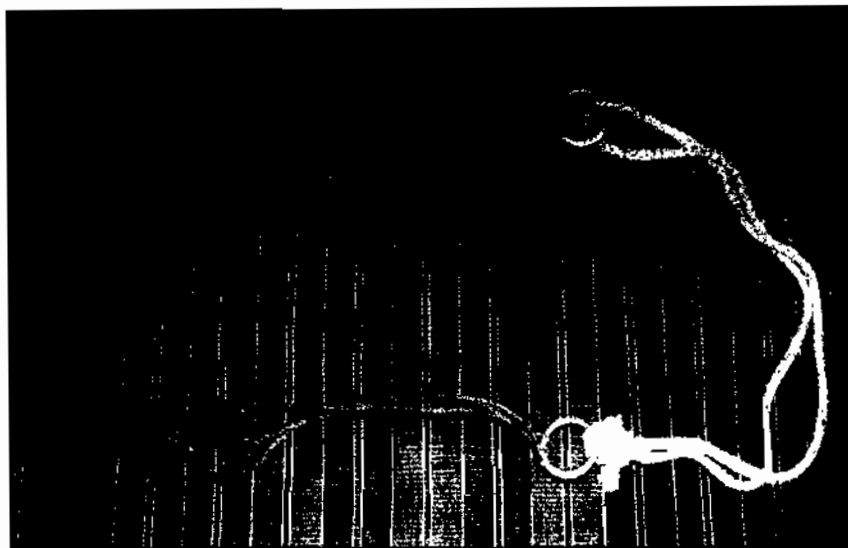
4.9 สะแนงเกล เป็นเครื่องเป่าให้สัญญาณ คล้ายสังข์ ทำจากเขาควาง ไข้เป่าเป็น สัญญาณระหว่างกัน การเป่าสะแนงเกล จะเป่าเมื่อได้ฤกษ์ก่อนออกจากบ้านไปคล้องช้างและเป่าเมื่อ มีการออกตระเวนป่า หรือขณะที่อยู่ในป่าตอนกลางคืน ป้องกันการหลงป่าของหมอช้าง และจะเป่า สะแนงเกลอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จจากการคล้องช้างแล้วเดินทางกลับบ้าน เป็นสัญญาณให้ญาติพี่น้อง ครอบครัวยุ้ว่า ได้เดินทางกลับบ้านแล้วด้วยความปลอดภัย

ภาพประกอบ 58 สะแนงเกล

4.10 มหาชนก ทำด้วยเหล็กบิดเกลียวต่อกันเป็น 2 ท่อน รูปร่างลักษณะคล้าย บังเหียนม้า สำหรับให้หมอช้างที่นั่งบนคอช้างได้อาศัยหัวแม่เท้าสอดคืบยึดมันเมื่อช้างต่อวังไล่ตาม ช้างป่า

ภาพประกอบ 59 มหาชนก

4.11 กะโทครู ทำจากตีนผ้าถุงของแม่ที่ใช้แล้ว มาเย็บเป็นถุงกลมคล้ายใส่กรอก ช้างในสำหรับใส่เครื่องรางของขลังที่พ่อแม่ให้ติดตัว หรืออาจเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ครูบาอาจารย์ยกให้

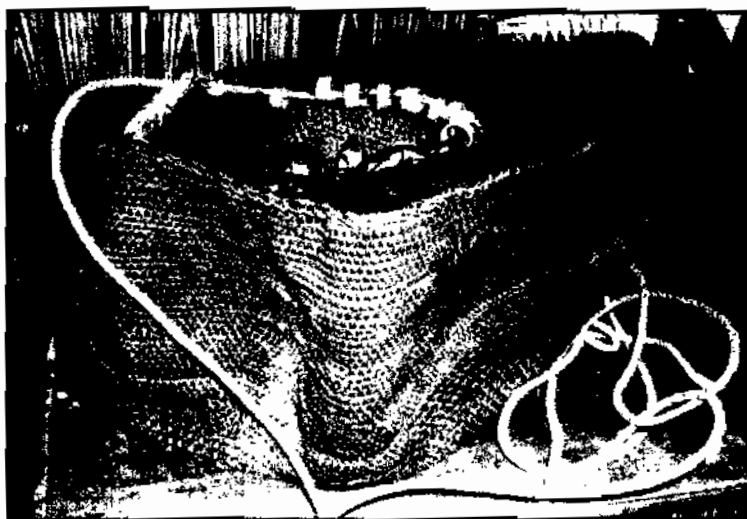

ภาพประกอบ 60 กะโทครู

4.12 สนามมูก คือ ถุงที่ทำด้วยหนัง สำหรับใส่สิ่งของ และอาหารเวลาออกไป

คล้องข้าง

ภาพประกอบ 61 สนามมูก

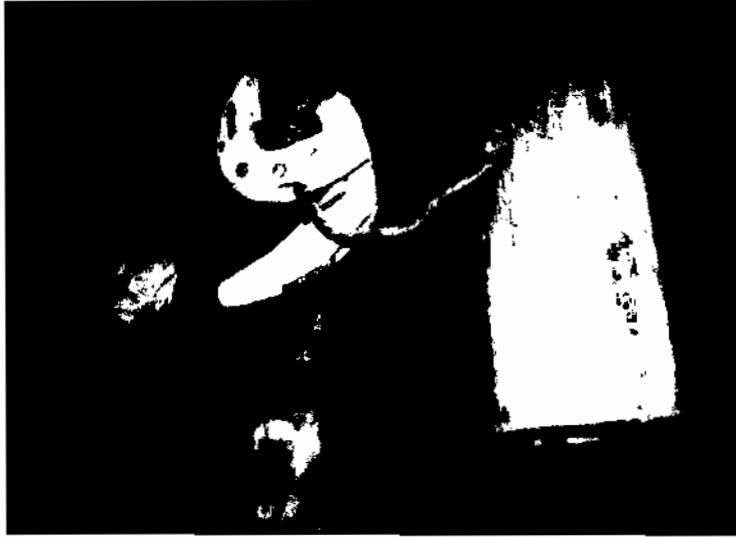
4.13 ครอบ หรือกะเปาะ ทำจากไม้ไผ่ คล้ายกระบอกใส่ข้าวสาร แต่มีขารองรับ สำหรับใส่ข้าว อาหารสุก แบ่งกันกินเวลาออกไปคล้องข้างป่า

ภาพประกอบ 62 ครอบ

4.14 กะตาทอง ทำจากไม้เนื้อแข็ง เจาะรูที่ปลายเพื่อร้อยเชือก ใช้สำหรับใส่มีด
อุปกรณ์มีคมต่างๆ เวลาออกไปคล้องช้างป่า

ภาพประกอบ 63 กะตาทอง

4.15 ทิงโตน ทำจากไม้้งๆ สำหรับผูกมัดสิ่งของที่อยู่บนหลังช้าง

ภาพประกอบ 64 ทิงโตน

4.16 เปลือกไม้กระโดน สำหรับรองหนังช้างก่อนใส่แผ่นหลัง เพื่อให้หลังช้าง
มีความเย็น ป้องกันการแตกของหนังช้าง

ภาพประกอบ 65 เปลือกไม้กระโดน

4.17 ช้างค่อ เป็นช้างที่ผ่านการฝึกมาอย่างดี

ภาพประกอบ 66 ช้างค่อ

4.18 หมอที่นั่งหัวช้าง ทำหน้าที่คล้องช้างป่า ต้องเคยผ่านการคล้องช้างมาก่อน อายุอย่างน้อย 16 ปีขึ้นไป ต้องมีความสามารถในการบังคับช้างเป็นอย่างดี

4.19 มะ คือ ผู้ทำหน้าที่นั่งท้ายช้างค่อ ต้องมีความชำนาญบังคับช้างให้ฟังคำสั่ง

ภาพประกอบ 67 หมอช้างและมะ

4.20 เครื่องแต่งกายของหมอช้างก่อนออกไปคล้องช้างป่า

ภาพประกอบ 68 การแต่งกายของหมอช้าง

5. ชมนิทรรศการข้างผนังเกี่ยวกับความรู้และสาระต่าง ๆ เรื่องช้าง

ภาพประกอบ 69 นักเรียนชมนิทรรศการภายในศูนย์

6. ชมการแสดงความสามารถของช้าง วันละ 2 รอบ ๆ เช้า 10.00 - น. รอบบ่าย 14.00 น. ตามตารางรายการแสดงของช้าง 12 รายการ การแสดงในบางครั้งอาจไม่ครบตามรายการ เนื่องจากขึ้นอยู่กับสภาพอากาศของแต่ละวัน และจำนวนของนักท่องเที่ยว

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำวันของศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินการ ดังนี้

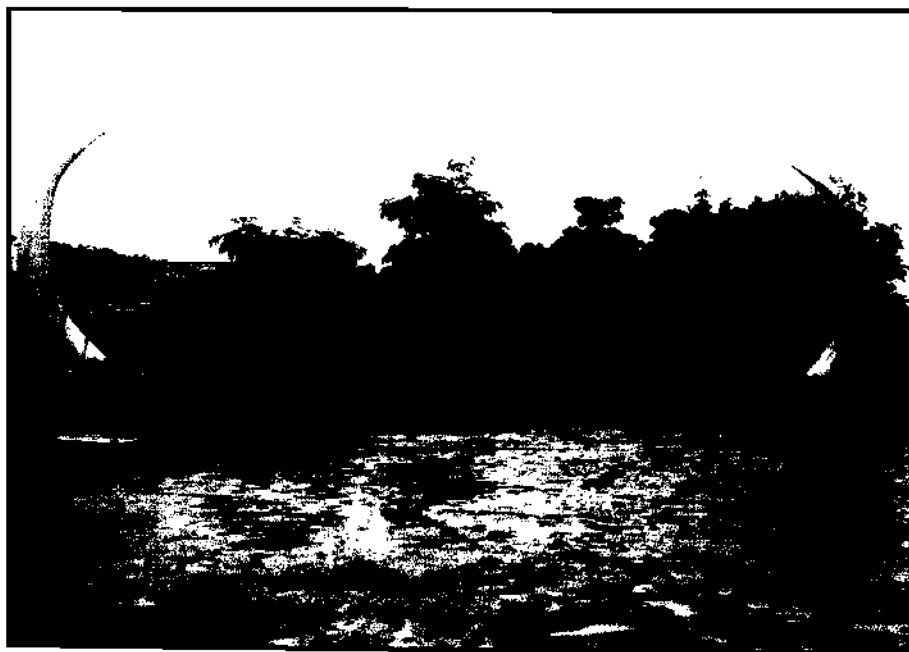
ตาราง 6 เวลาการแสดงช้างประจำศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง

เวลาการแสดง	รายการแสดงช้าง
10.00 - 11.00 น.	ชมการแสดงช้างรอบเช้า
14.00 - 15.00 น.	ชมการแสดงช้างรอบบ่าย
15.00 - 16.00 น.	ชมช้างอาบน้ำที่แม่น้ำมูล “วังทะลุ”

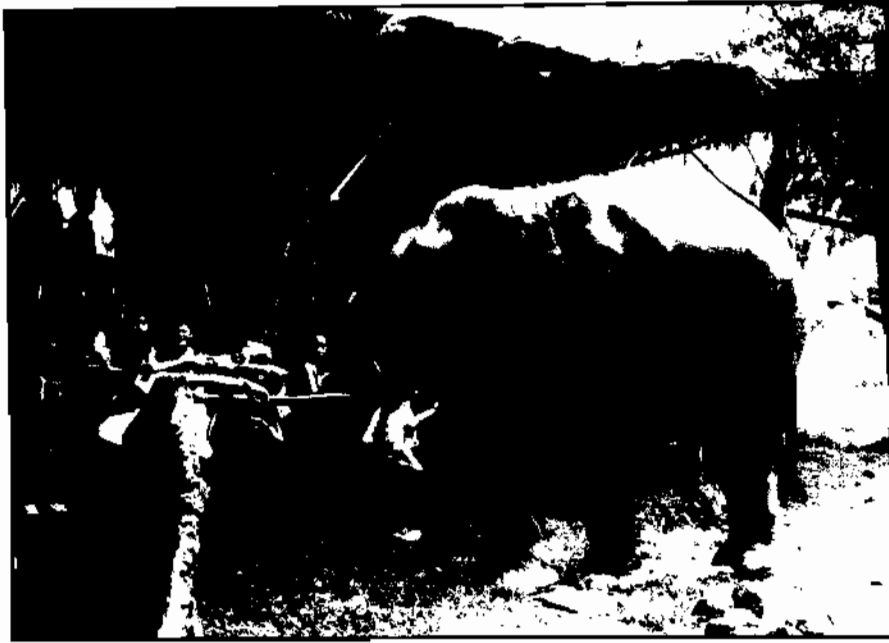
รายการแสดงช้าง ณ ถานแสดงช้างศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์

1. ช้างเดินเข้าสนาม	10. ช้างเล่นดนตรี
2. ช้างทำความสะอาดรถผู้ชม	11. ช้างเดินรำ
3. ช้างเชิดธง	12. ช้างเดิน 2 ขา เดิน 3 ขา
4. ช้างน้อยมอบกระเช้าดอกไม้	13. ช้างโกวเปต
5. พิธีกรแนะนำช้างแสดง	14. ช้างเดินข้ามคน
6. ช้างปฏิบัติตามคำสั่ง	15. ช้างนวดให้คน
7. ช้างไต่ถัง ช้างยืนบนถัง ช้างนั่งบนถัง	16. ช้างวาดรูป
8. ช้างชูคบาต	17. ช้างปาลูกโป่ง
9. ช้างเล่นฟุตบอล	

ภาพประกอบ 70 ถานแสดงช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง

ภาพประกอบ 71 ที่นั่งชมการแสดงช้าง

ภาพประกอบ 72 ช้างเข้าแถวเดินเข้าสนาม

ภาพประกอบ 73 ภาพช้างทำความเคารพผู้ชม

ภาพประกอบ 74 ช้างเชิญธงขึ้นสู่ยอดเสา

ภาพประกอบ 75 ช้างถือตะกร้ารับบริจาค

ภาพประกอบ 76 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง

ภาพประกอบ 77 ช้างยืนบนเก้าอี้เหล็ก

ภาพประกอบ 78 ช้างยืนบนเก้าอี้เหล็กยกขาหน้า 2 ขา

ภาพประกอบ 79 ช้างผู้คบบาส

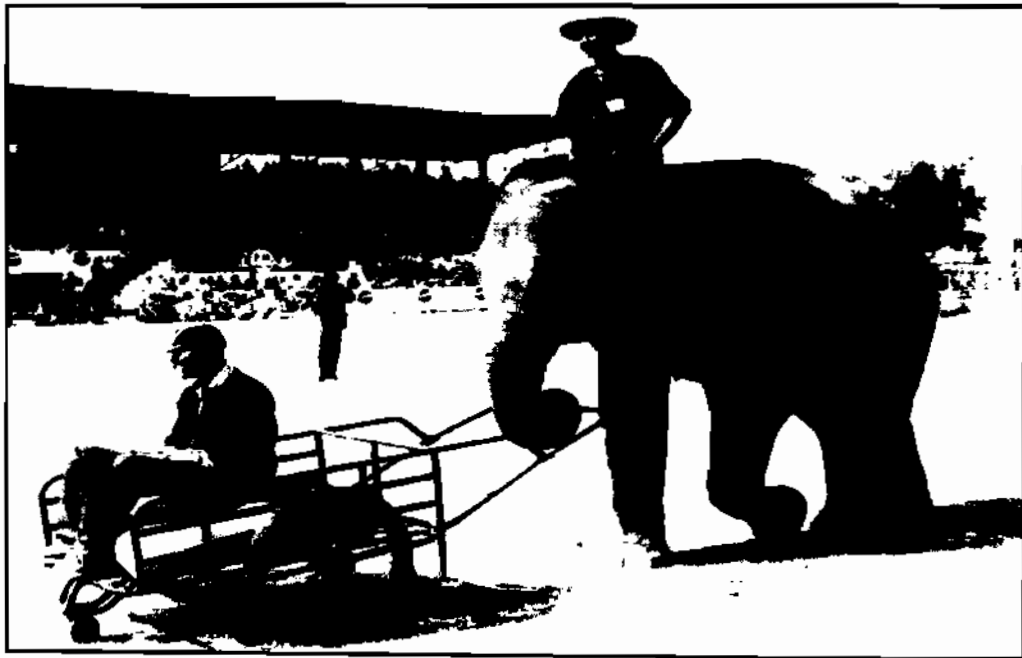

ภาพประกอบ 80 ช้างเตะฟุตบอล

ภาพประกอบ 81 ช้างตีกลอง

ภาพประกอบ 82 ช้างเข็นรถเข็น

ภาพประกอบ 83 ช้างเดินข้ามคน

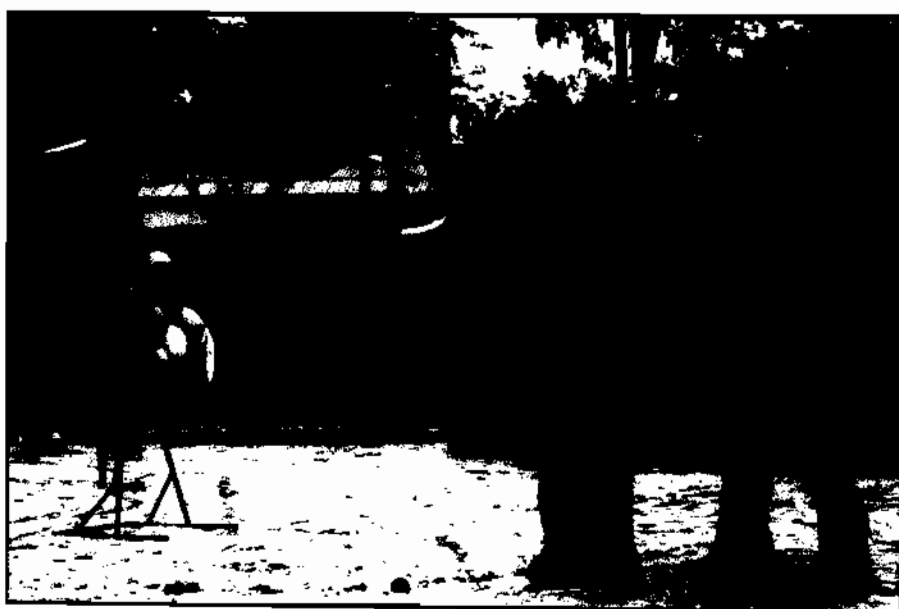

ภาพประกอบ 84 ช้างนวดให้คน

ภาพประกอบ 85 ช้างวาดรูป

ภาพประกอบ 86 ช้างปลูกโปง

ภาพประกอบ 87 ช้างเล่นห่วง

ภาพประกอบ 88 คนขึ้นบนงาช้าง

7. ชมการแสดงโขนช้างแบบโบราณ ในบริเวณป่าภูคิน ซึ่งห่างจากศูนย์ศึกษา
2 กม. การแสดงการโขนช้างแบบโบราณนี้ จะแสดงก็ต่อเมื่อมีคณะนักท่องเที่ยวติดต่อให้แสดงเป็น
กรณีพิเศษ หรือมีการติดต่อเพื่อถ่ายทำสารคดี เป็นต้น

ภาพประกอบ 89 การคล้องช้างแบบโบราณ

8. บริการนั่งแท็กซี่ช้าง นักท่องเที่ยวที่มีความประสงค์จะนั่งช้างชมธรรมชาติ และ
ชมวิถีชีวิตของชาวบ้านตากวาง สามารถติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประจำเกยที่ขึ้น-ลงช้าง ส่วนค่าบริการ
ในราคา ชม.ละ 80 บาท

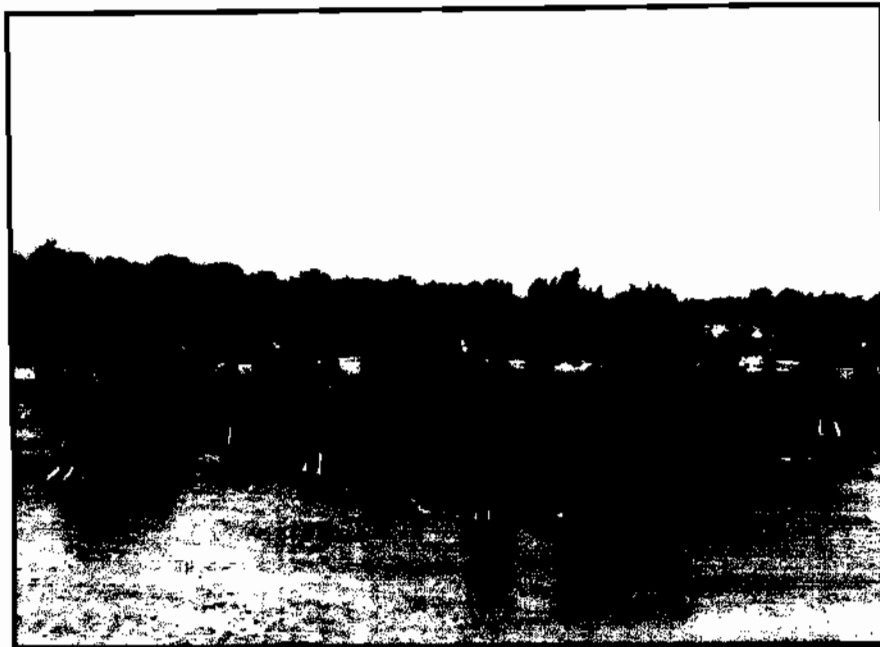
ภาพประกอบ 90 การขึ้น-ลงบนหลังช้าง

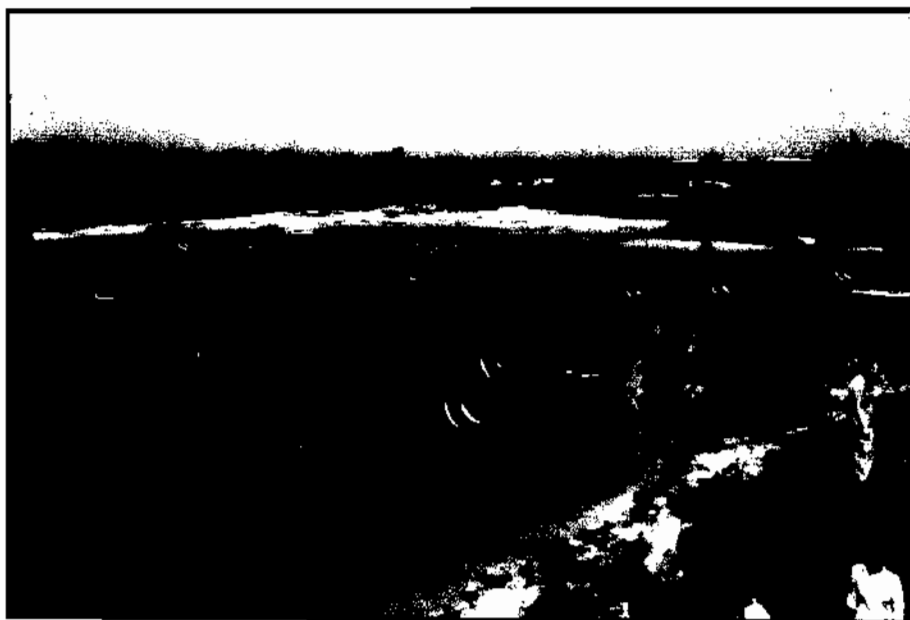
ภาพประกอบ 91 นักท่องเที่ยวที่นั่งแท็กซี่ช้าง

9. ชมช้างเล่นน้ำที่วังทะเล ในเวลา 15.30 น. หลังจากเสร็จการแสดงความสามารถของช้าง ความรู้ช้างจะนำช้างไปอาบน้ำและเล่นน้ำที่วังทะเล ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวัน นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเข้าไปชมและร่วมเล่นน้ำกับช้าง ซึ่งมีความรู้ช้างดูแลอยู่

ภาพประกอบ 92 ช้างอนน้ำที่วังทะเล

ภาพประกอบ 93 นักท่องเที่ยวควช้างอนน้ำที่วังทะเล

10. ฝึกเรียนรู้วิถีชีวิตการเป็นควาญช้าง การฝึกเป็นควาญช้างต้องแจ้งความประสงค์
กับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษา เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมร่วมกับควาญช้าง

ภาพประกอบ 94 การฝึกเป็นควาญช้าง

ภาพประกอบ 95 การฝึกเป็นควาญช้าง

ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา

จากการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาย่านกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ปัญหาในการดำเนินงาน มีดังนี้

1. ช้างออกไปเร่ร่อน เนื่องจากปัญหานี้สิน ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาอาหารช้าง และควาญช้างไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ประกอบกับไม่มีหน่วยงานใดดำเนินการจับและกวาดล้างช้างที่ออกไปเร่ร่อนอย่างจริงจัง ช้างออกไปเร่ร่อนได้ขายได้มากกว่า และไม่มีหน่วยงานกวาดจับกุมขาดการเอาใจใส่จากภาครัฐ
2. การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง เนื่องจากควาญช้างยากจน ไม่มีเงินค่าใช้จ่าย ในครอบครัว เป็นหนี้ในระบบ จึงต้องนำช้างออกไปเร่ร่อนหาเงินต่างถิ่น ทางศูนย์ศึกษาจึงมีแผนนโยบายจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง เพื่อแก้ปัญหาในเบื้องต้น ระหว่างที่ระบียบเงินกองทุน ยังไม่เรียบร้อย เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษา ต้องทำงานรับจ่ายเงิน โดยไม่มีระเบียบรองรับอาจเกิดปัญหาต่อการตรวจสอบของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินได้
3. การจัดเก็บรายได้ ยังไม่มีระเบียบการจัดเก็บรายได้ การทำงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ จึงเป็นการจัดเก็บรายได้นอกระบบ ซึ่งไม่เป็นการถูกต้องตามระเบียบราชการ ดังนั้นจึงไม่มีการเก็บรายได้จากนักท่องเที่ยว ได้รับการบริจาคจากนักท่องเที่ยวให้เป็นอาหารช้าง
4. การปลูกอาหารช้าง การปรับปรุงพื้นที่วังทะเล ป่าภูดิน ต้องใช้เครื่องจักรในการปรับพื้นที่ แต่เนื่องจากต้องรอการทำงานของเครื่องจักร ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ตามกำหนด การปลูกอ้อยต้องใช้น้ำจำนวนมาก จึงต้องรอปูปลูกช่วงฤดูฝนเท่านั้น
5. ปัญหาบ้านพักควาญช้างเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ทำให้ควาญช้างออกจากศูนย์ศึกษา ซึ่งต้องจัดทำเร่งด่วน
6. การบุกรุกป่า มีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูดิน และศูนย์ศึกษา เนื่องจากชาวบ้านกลัวองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์จะจัดสรรพื้นที่ทั้งหมดให้เฉพาะควาญช้าง
7. บุคลากร ส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษามาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเดินทางไป-กลับทุกวัน มาปฏิบัติงานไม่เต็มที่ เนื่องจากมีการกิจอื่นในสังกัดที่ต้องรับผิดชอบ และไม่มีประสบการณ์การในด้านการบริหารศูนย์ศึกษา
8. การประชาสัมพันธ์ ยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ ยังไม่ดำเนินการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ในบริเวณศูนย์ศึกษา

9. อาคารสถานที่ ภายในพิพิธภัณฑสถาน การจัดการจัดเก็บ การจัดนิทรรศการ ยังไม่ถูกต้องตามรูปแบบ จึงต้องขอความช่วยเหลือผู้อำนวยการภายนอกมาช่วยในการปรับปรุงตกแต่ง การปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกในศูนย์ยังไม่ดำเนินการ เนื่องจากกรอบแบบแปลนและงบประมาณจาก CEO บริเวณศูนย์การศึกษาไม่มีร่งเงาต้นไม้ และสวนหย่อมสำหรับนักท่องเที่ยวพักผ่อน

10. วัสดุครุภัณฑ์ ยานพาหนะสำหรับใช้ในศูนย์ศึกษาเป็นประจำทุกวัน จำนวน 3 คัน มีอายุการใช้งานเกิน 10 ปีแล้ว ทำให้มีปัญหาในการเดินทางมาปฏิบัติงานเพราะต้องซ่อมและเปลี่ยนอะไหล่อยู่ตลอดเวลา

11. งบประมาณ งบประมาณในการจัดการดำเนินงานศูนย์ศึกษา ได้จากการบริจาคของหน่วยงานอื่นและเอกชน ส่วนงบประมาณหลักได้จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งต้องรออนุมัติประจำปี จึงเป็นปัญหาของการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา ไม่สามารถดำเนินการได้ตามกำหนด

12. การติดตามประเมินผล ในวันปกติเจ้าหน้าที่ศูนย์จะเป็นผู้แจกแบบสอบถามประเมินผล แต่วันที่มีกิจกรรมในศูนย์ไม่มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการ

แนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์การศึกษา

จากการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ศึกษานานาชาติ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา มีดังนี้

1. การแก้ปัญหาข้างเรื้อรัง คือ แก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบของควาญช้าง โดยเจ้าหน้าที่ของอำเภอท่าตูม เข้ามารับปัญหาและได้ดำเนินการติดต่อธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้ควาญช้างได้รับการกู้ยืม เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพเสริมและใช้หนี้สินนอกระบบ และลดปัญหาควาญช้างนำช้างออกไปเรื้อรัง ทำให้เกิดปัญหาของสังคมต่อไป

2. การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้าง เงินที่ได้รับบริจาคเพื่อเข้ากองทุนศูนย์การศึกษา ได้จัดทำบัญชีรายรับจ่ายเงิน และรายงานนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นประจำทุกเดือน และขออนุมัติเก็บเงินในรูปแบบห่อไว้ในกำปั้นของกองคลังองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

3. การจัดเก็บรายได้ รายได้จากชมการแสดงช้างหรือกิจกรรมจากช้าง เป็นรายได้ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ตามระเบียบของทางราชการ และข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันยังไม่มีเก็บรายได้จากนักท่องเที่ยว

4. การปลูกพืชอาหารช้าง การปรับปรุงพื้นที่วังทะเล ป่าภูคิน ปัจจุบันได้มีการปลูกพืชอาหารช้าง จำนวน 316 ไร่

5. บ้านพักควาญช้าง ปัจจุบันได้ทำการก่อสร้างแล้วเสร็จจำนวน 5 หลัง ที่เหลืออยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง

6. การบูรณกุฎา การบูรณกุฎาที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูคิน และศูนย์ศึกษาได้ประสานผู้ใหญ่บ้านและดำเนินการให้ชาวบ้านเข้าใจการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และประสานผู้ว่าราชการจังหวัดในการชี้แจงแนวเขตและปักแนวเขตเพื่อป้องกันการบุกรุกต่อไป

7. บุคลากร องค์การบริหารส่วนจังหวัดให้ทุนการศึกษาดูงานแก่เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษา เพื่อฝึกประสบการณ์นำมาแก้ปัญหาการบริหารงานศูนย์ศึกษา และติดต่อผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาเป็นที่ปรึกษา

8. การประชาสัมพันธ์ ได้จัดทำเว็บไซต์ แผ่นพับประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม แผ่นพับประชาสัมพันธ์ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น จัดทำป้ายไว้นิสิตมูมเมือง โปสเตอร์ และจัดทำโครงการให้คณะครูนักเรียนในจังหวัดสุรินทร์เข้าเยี่ยมชมศูนย์ศึกษา โครงการขอรับการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์จากบริษัทเบียร์ช้าง

9. อาคารสถานที่ ทางศูนย์ศึกษาได้ขอความช่วยเหลือผู้ชำนาญจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาเขตจังหวัดสุรินทร์ มาช่วยในการปรับปรุงตกแต่งอาคารสถานที่ การจัดเก็บ การจัดแสดงนิทรรศการ ภายในพิพิธภัณฑ์

10. วัสดุครุภัณฑ์ ทางศูนย์ศึกษาได้ขีมีวัสดุครุภัณฑ์สำนักงาน ยานพาหนะจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์มาใช้เป็นการชั่วคราว

11. งบประมาณ งบประมาณในการจัดการดำเนินงานศูนย์ศึกษา ส่วนงบประมาณหลักได้จากงบประมาณประจำปีขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และสำนักงานจังหวัดสุรินทร์

12. การติดตามประเมินผล ได้จัดตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัดเพื่อติดตามการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา เพื่อรายงานให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้รับทราบ และหาแนวทางในการบริหารจัดการต่อไป

จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ศูนย์ศึกษาบ้านดากลางจัดตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์ในการประสานงานช้าง รวบรวมช้างของชาวบ้านดากลางซึ่งอยู่ทุกมุมของประเทศไทย ให้กลับมายังหมู่บ้าน ซึ่งในอดีตเคยมีช้างที่จดทะเบียนช้างกับนายทะเบียนช้างอำเภอท่าตูมไว้ จำนวน 783 เชือก (อำเภอท่าตูม. 2549 : 2) ปี พ.ศ. 2538 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาขึ้นและเปิดทำการดำเนินการเป็นทางการ จนถึงปี พ.ศ. 2540 แต่ต้องเลิกสลับไป เนื่องจากขาดงบประมาณ และการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง

ต่อมา พ.ศ. 2549 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ และสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ได้จัดทำโครงการ “ซ้างคืนถิ่น พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด” จุดประสงค์เพื่อรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมซ้าง ในวิถีชีวิตชาวบ้านดาดกลาง และจัดทำเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว โดยปรับปรุงศูนย์ศึกษาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวอีกครั้งหนึ่ง ภายใต้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้แต่งตั้ง บุคลากรในส่วนขององค์การบริหารส่วนจังหวัด รวมทั้งให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วน โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษา เป็นศูนย์ประสานงานเกี่ยวกับซ้าง และเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริม การท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับซ้าง ตามลำดับดังนี้

จัดให้ชมวิถีโอทอปส์ ในห้องรับรอง เพื่อให้ชมภาพประวัติศาสตร์ความเป็นมาของซ้าง ในอดีต จนถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของการทำพิธีกรรมการคล้องซ้างของชาวกวยบ้านดาดกลาง การโพนซ้างในอดีต นักท่องเที่ยวได้พบปะพูดคุยกับครุบาใหญ่ตัวจริงที่ยังมีชีวิตอยู่ ชมการสาธิต การเป่าสแนงเกล นอกจากนี้ภายในพิพิธภัณฑ์ยังจัดให้มีนิทรรศการเกี่ยวกับซ้าง โครงการคล้องซ้าง ที่สมบูรณ์ที่สุด (พังธงชัย) จัดแสดงนิทรรศการตามฝาผนัง ฟังการบรรยายเกี่ยวกับอุปการณ์คล้องซ้าง จากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษาและวิทยากรรับเชิญจากผู้มีประสบการณ์ในการคล้องซ้างมาก่อน จัดทำตารางรายการแสดงของซ้าง จัดการแสดงความสามารถของซ้างไว้ 2 รอบ คือ รอบเช้าเวลา 10.00 น. รอบบ่ายเวลา 14.00 น. ซึ่งการแสดงซ้างมี 12 รายการ ในบางวันที่แสดงครบทั้ง 12 รายการ บางวันอาจจะไม่ครบ แล้วแต่ซ้างที่มีความสามารถอยู่ครบ ปัจจุบันส่วนใหญ่แสดงไม่ครบทุกรายการ เนื่องจากซ้างที่มีความสามารถในการแสดงอยู่ไม่ครบ เพราะซ้างที่มีความสามารถควายซ้างพา ออกไปเร่ร่อนหาเงินจากค่างถิ่น เนื่องจากมีรายได้มากกว่าที่ทางศูนย์ศึกษาจัดจ้าง การบริการ นั่งแท็กซี่ซ้างก็ยังคงมีอยู่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้นั่งซ้างชมทิวทัศน์ในบริเวณหมู่บ้านดาดกลาง และ ชมวิถีชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างซ้างกับคนของชาวกวยบ้านดาดกลาง ชมการเลี้ยงซ้างร่วมกับสัตว์เลี้ยงอื่น ซึ่งเป็นธรรมชาติผสมกลมกลืนระหว่างธรรมชาติได้อย่างลงตัว จะหาดูได้จากที่อื่น ไม่มี นอกจาก บ้านดาดกลางแห่งนี้ ชมซ้างเล่นน้ำที่วังทะเล เป็นการไหลมาบรรจบกันของแม่น้ำ 2 สาย คือแม่น้ำมูล และแม่น้ำชี ทำให้ความสวยงามทางธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์ นักท่องเที่ยวสามารถร่วมเล่นน้ำ กับซ้างได้ เนื่องจากมีความซ้างคอยควบคุมดูแลใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นนักท่องเที่ยว ที่สนใจจะร่วมศึกษาการเป็นควายซ้างให้แจ้งความจำนงกับเจ้าหน้าที่เพื่อร่วมประชุมอบรม และสาธิตการเป็นควายซ้างกับครุฝึกซ้าง จนสามารถรับรู้ถึงภาษาคำสั่งของซ้างซึ่งเป็นภาษาชาวกวย สามารถออกคำสั่งซ้างได้

นักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น สามารถติดต่อบ้านพักในศูนย์ศึกษา บ้านพักของชาวบ้าน ได้ในรูปแบบของโฮมสเตย์ ได้ตลอดเวลา 24 ชม. โดยบ้านพักภายในศูนย์ศึกษา มีราคาคืนละ 100 บาท / คน / คืน ส่วนบ้านพักของชาวบ้านให้ตกลงราคากันเอง ศูนย์ศึกษاب้านดากลางเปิดทำการทุกวัน เวลา 9.00 - 16.00 น.

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายในการศึกษาไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ

อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ

อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป

สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ที่เกี่ยวข้องกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านตากกลาง ชาวควยบ้านตากกลาง ซึ่งถือเป็นบรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับช้างมานาน มีความเชื่อหลากหลายที่ถือเป็นแนวปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมและประเพณีในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดวัฒนธรรม ทั้งด้านประวัติความเป็นมาของชาวควยบ้านตากกลาง วัฒนธรรมการคล้องช้าง การเลี้ยงช้าง การฝึกช้าง และประโยชน์ที่ได้จากช้าง ผลการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง

ชาวควยบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นชาวควยที่ยังคงเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเดิมนั้นได้ปักหลักอยู่ที่บ้านเมืองถึง

อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ จากนั้นได้ย้ายเข้ามาอยู่บริเวณหมู่บ้านตากกลาง ปัจจุบันนี้ยังคงมีการเลี้ยงช้างไว้เพื่อใช้งานและฝึกแสดงโชว์ต่าง ๆ ชาวทวยบ้านตากกลางมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับช้างอย่างเหนียวแน่น แทบจะทุกครัวเรือนที่มีการเลี้ยงช้างและเป็นความผูกพัน นอกจากนั้นยังมีการสืบทอดวัฒนธรรมการคล้องช้าง ประเพณีที่เกี่ยวกับช้าง ชาวทวยบ้านตากกลางเกรงว่าวัฒนธรรมเหล่านี้จะสูญหาย จึงได้จัดการแสดงวัฒนธรรมการคล้องช้างขึ้นที่ศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง เพื่อให้ลูกหลานและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาได้เห็นวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลางที่เกี่ยวข้องกับช้างที่มีมาตั้งแต่ในอดีต

1.1 วัฒนธรรมการคล้องช้างของชาวทวยบ้านตากกลาง

1.1.1 การคล้องช้างหรือจับช้าง มี 3 วิธี คือ

1.1.1.1 การจับช้างทั้งโขลงในคราวเดียวกัน หรือการจับช้างครั้งละหลาย ๆ เชือกด้วยการทำคอกช้างขนาดใหญ่ แล้วไล่ค้อนโขลงช้างให้เข้ามาติดอยู่ในคอก ซึ่งเรียกว่า “วังช้าง”

1.1.1.2 การจับช้างด้วยการทำเพี้ยคดักเอาไว้ แล้วไล่ค้อนให้โขลงช้างเข้าไปติดเพี้ยคดักทั้งโขลง คัดเลือกเอาเฉพาะเชือกที่ต้องการ เรียกวิธีนี้ว่า “คล้องช้าง”

1.1.1.3 การจับช้างโดยใช้หมอช้าง นำช้างที่ฝึกเอาไว้ไปไล่ค้อนช้างป่า จับคล้องด้วยเชือกปะกำ เรียกว่า “การโพนช้าง” วิธีนี้เป็นวิธีที่ชาวทวยบ้านตากกลางนิยมจับกันมาก มีการถ่ายทอดวิธีการจับช้างให้กับรุ่นลูกหลาน จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมาในหมู่ชาวทวยบ้านตากกลาง

1.2 การเลี้ยงช้างของชาวทวยบ้านตากกลาง

1.2.1 อาหาร ช้างกินอาหารวันละประมาณ 150-250 กิโลกรัม และดื่มน้ำวันละประมาณ วันละ 70-80 ลิตร อาหารช้างมีหลายประเภท ได้แก่ หญ้า ไม้ยืนต้น พืชสวน พืชไร่ พืชน้ำ และดินโป่ง ช้างบ้านตากกลางเจ้าของจะหาอาหารและจ้างคนหาอาหารมาให้ช้าง และชาวบ้านจะนำช้างไปเลี้ยงต่างถิ่น เนื่องจากอาหารไม่พอกิน ปัจจุบันศูนย์ศึกษาได้ทำการปลูกพืชอาหารช้างที่ป่าภูดิน และวังทะเล โดยให้ควาญช้างเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบร่วมกัน

1.2.2 คอกช้าง ชาวบ้านจะใช้บริเวณบ้านในการเลี้ยงช้าง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 12 ตารางเมตร มีลักษณะเป็นลานกว้าง มีหลังคาทำกันแดดและฝน มีรั้วกัน โดยหลักที่ผูกช้างจะเป็นไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 1 เมตร ฝังอยู่กับพื้นดิน และไม้ไผ่เหนื่อพื้นดินประมาณ 3 เซนติเมตร หรือบางครั้ง ชาวบ้านนำช้างของคนไปผูกกับต้นไม้ในที่นา ที่สวนของคน ส่วนลูกช้างจะผูกไว้บริเวณข้าง ๆ บ้าน แล้วนำอาหารมาให้กิน

1.2.3 การดูแลสุขภาพช้าง ช้างต้องดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากมีขนาดใหญ่ และมีกระบวนการเลี้ยงดูที่สลับซับซ้อน อาการผิดปกติของช้างเกิดจากโรค 3 อย่าง คือ

โรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินอาหาร ช้างเป็นไข้ โรคพิษสุนัขบ้า และงูพิษกัด เมื่อพบต้องแจ้งให้ทางการทราบเพื่อสัตว์แพทย์จะได้ป้องกันและดำเนินการรักษา

1.2.4 การขยายพันธุ์ช้าง ใช้ช้างตัวผู้ที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ อายุประมาณ 12-20 ปี มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เป็นพ่อพันธุ์ เวลาที่ผสมพันธุ์ คือ ในช่วงเช้าเวลา 8.00 น.- 9.00 น. และช่วงเย็น เวลา 17.00-18.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ช้างผสมพันธุ์ ช้างผู้เม่าต้องใช้เวลานาน 20-22 เดือน ปัจจุบัน โอกาสจะได้ขยายพันธุ์โดยวิธีตามธรรมชาติมีน้อย ชาวบ้านตากกลางจึงใช้วิธีจับช้างตัวเมียผูกล่ามไว้และนำช้างตัวผู้เข้ามาทับและผสมพันธุ์

1.3 การฝึกช้างของชาวทวยบ้านตากกลาง

มีวิธีการฝึก 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นการฝึกช้างป่าที่คล้องมาได้ จะต้องรอไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ก่อน เพื่อให้ช้างได้พักผ่อนก่อนฝึก หมอช้างจะช่วยกันสร้าง “เชื่อน” (เสาไม้ขนาดใหญ่ฝังลงในดิน 3 ต้น และทำราวไม้ด้านขวาง 2 ชั้น) ในสนามฝึก ใกล้ศาลปะกำ สำหรับเช่นไหว้ผีปะกำ ขออนุญาตฝึกช้างโดยครุบาใหญ่ บอกให้หมอช้างขึ้นช้างต่อไปเทียบช้างป่าจูงเข้าไปใกล้ “เชื่อน” เพื่อสวมปลอกขาทั้งขาหน้าและขาหลัง จึงฝึกท่าทางและคำสั่งง่าย ๆ เช่น ยกขา เดินหน้า ถอยหลัง หมอบ เป็นต้น ส่วนประเภทที่สอง เป็นการฝึกช้างที่มีอายุช่วงประมาณ 3-5 ปี จะฝึกคำสั่งเหมือนฝึกช้างป่า แต่เป็นการฝึกช้างเพื่อการแสดง เช่น ช้างเตะฟุตบอล ช้างยืน 2 ขา ช้างเชื่องรถเชื่อง เป็นต้น การฝึกช้างให้เกิดทักษะ และมีความสามารถในการแสดงจะต้องฝึกให้ความรู้ช้างมีความสามารถในสิ่งที่ต้องการก่อน แล้วให้ความรู้ช้างไปถ่ายทอดวิธีการนั้นให้กับช้างอีกครั้งหนึ่ง ถ้าหากความรู้ช้างไม่เก่ง ช้างก็จะเรียนรู้ได้ช้า

1.4 ประโยชน์ที่ได้จากช้าง

1.4.1 การขายช้าง ปัจจุบันลูกช้างเชือกหนึ่ง ราคาประมาณ 200,000-400,000 บาท ช้างหนุ่มจะมีราคาประมาณ 450,000 บาทขึ้นไป ช้างที่มีอายุมากขึ้นราคาจะต่ำลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของช้าง

1.4.2 การแสดงของช้าง เป็นอาชีพหลักของช้างที่ศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ปัจจุบันช้างที่ขึ้นต่อทะเบียนอำเภอท่าตูม มีจำนวน 783 เชือก ช้างที่บ้านตากกลาง มีจำนวน 300 เชือก และประจำที่ศูนย์ศึกษา จำนวน 75 เชือก โดยแสดงที่ศูนย์ศึกษา มีรายได้คอกเชือกละ 8,000 บาท ต่อเดือน ส่วนช้างที่เหลือจะไปเร่ร่อนหารายได้ตามสถานที่ต่าง ๆ เนื่องจากมีรายได้ดีกว่าที่ศูนย์ศึกษา เช่น สวนเสือศรีราชา จะมีรายได้เชือกละ 20,000 บาทต่อเดือน

1.4.3 ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง มูลช้างนำมาทำเป็นกระดาษสา และปุ๋ยอินทรีย์ และกระดูกช้าง ใช้ทำเป็นเครื่องประดับสร้อยข้อมือ แหวน ซึ่งมีราคาคั้งแต่ 150-300 บาท พวงกุญแจจากงาและกระดูกช้าง ราคาคั้งแต่ 30 บาท 50 บาท เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดและ

การแกะสลัก นอกจากนี้ยังมีการนำช่างมาแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปตามวันเกิด รูปนางกวัก มีราคาคั้งแต่ 500-2,000 บาท

1.4.4 การร่วมงานประเพณีในท้องถิ่น เช่น การบวชนาคช่าง การแสดงช่างประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ การสมรสจดทะเบียนบนหลังช้าง เป็นต้น ส่วนรายได้อยู่ที่การตกลงของเจ้าภาพผู้จัดงานและควาญช้างหรือเจ้าของช้าง อยู่ที่ราคาประมาณ 2,000-3,000 บาท โดยเฉพาะงานที่เจ้าภาพมีฐานะเศรษฐิกิจ จะได้ราคามาก

2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านตากกลาง

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลงานของศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง โดยได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของชาวบ้านตากกลาง และพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยจัดโครงการ “ช้างคืนถิ่น พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด” และได้แต่งตั้งคณะปฏิบัติงานประจำศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ดังต่อไปนี้

2.1 ฝ่ายสนับสนุน ทุกหน่วยงานในจังหวัดสุรินทร์

2.2 ฝ่ายดำเนินการ บุคลากรได้รับการแต่งตั้งจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดยทำหน้าที่ในฝ่ายต่าง ๆ คือ

2.2.1 ฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่รับผิดชอบ จัดจ้างควาญช้างและช่าง จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช่าง ระเบียบการจัดเก็บรายได้ การจัดสร้างบ้านพักให้ควาญช้าง การจัดทำทะเบียนประวัติช่าง บริหารบุคลากรประจำศูนย์ศึกษา ปรับปรุงอาคารสถานที่ ดูแลการจัดการประชุมในศูนย์ศึกษา จัดกีฬาตีควาญช้าง จัดหาวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์สำนักงาน และการติดตามประเมินผล

2.2.2 ฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว มีหน้าที่รับผิดชอบ จัดกิจกรรมงานวันเด็ก จัดงานจดทะเบียนสมรสบนหลังช้าง การจัดงานวันช้างไทย การจัดงานวันสงกรานต์ช้าง การจัดงานประเพณีบวชนาคช่าง จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมการแสดงของช้างทั้งหมด การบรรยายความรู้เรื่องช้างให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์ศึกษา จัดบริการที่พักในรูปแบบของโฮมสเตย์ จัดทำทะเบียนสถิตินักท่องเที่ยว

2.2.3 ฝ่ายอนุรักษ์และบริหารช้าง มีหน้าที่รับผิดชอบ จัดหาอาหารช้าง ในระยะเร่งด่วน การปลูกพืชอาหารช้าง การปรับปรุงภูมิทัศน์ในศูนย์ศึกษาและการตรวจดูแลสุขภาพช้าง

อภิปรายผล

จากการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

การศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตชาวบ้านตากกลาง ทั้งในด้านคติ ความเชื่อ พิธีกรรม และด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช้าง ชาวทวยบ้านตากกลางเปรียบช้างว่าเป็นเสมือนบุคคล ในครอบครัวที่ต้องรักดูแลเอาใจใส่ ถือว่าช้างมีบุญคุณต่อคน ช้างเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ ในอดีต ซึ่งวัฒนธรรมการคล้องช้าง วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง เป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษเหลือไว้ให้กับคนรุ่นหลัง ดังนั้นชาวบ้านตากกลางจึงให้ความสำคัญและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ปฏิบัติมา ครอบครัวหลายครอบครัวที่มีช้าง ที่เคยเลี้ยงช้างต่างยึดมั่นในแบบแผนเดิมเรื่อยมา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับบณกุล จิตต์หาญ (2546 : 87) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษของชาวทวยที่เชื่อว่าบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว จะเฝ้าดูลูกหลานอยู่ และช่วยให้ลูกหลานดำเนินชีวิตไปด้วยความราบรื่น ชาวทวยจะเรียกสิ่งเคารพสูงสุดว่า “ผีปะกำ” เนื่องจากความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะสิงสถิตอยู่ที่เชือกปะกำ (เชือกสำหรับคล้องช้างในสมัยโบราณ) จึงมีการสร้างศาลปะกำไว้ที่ศาลปู่ตาวังทะเล และศูนย์การศึกษาบ้านตากกลาง เพื่อเป็นที่ไว้เชือกปะกำ และทำพิธีเช่นในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงความเคารพบูชาต่อบรรพบุรุษ การที่ชาวทวยมีความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ ช่วยให้ชาวทวยบ้านตากกลางมีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งสอดคล้องกับรินทรา เหล่าภักดี (2537 : 120) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับวิถีชีวิตชาวบ้านค่าย ในคติ ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีเกี่ยวกับช้าง กล่าวสรุปไว้ว่า ช้างเป็นตัวแทนของอดีต วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง เป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษเหลือไว้ให้กับคนรุ่นหลัง ในปัจจุบันกำลังถูกละเลยจากคนรุ่นหลังไปมาก ข้อห้าม คติ ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ กำลังจะหมดความสำคัญลงไป เพราะการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจซึ่งสอดคล้องกับ อรุณ เอื้อสามาสย์ (2537 : บทคัดย่อ) สรุปสาระว่า สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน มีปัญหาทางสังคมขึ้นมาก การได้รับวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก ดังที่นิยพรรณ วรรณศิริ (2540 : 37) กล่าวถึงวัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่กลั่นกรองมาจากความคิดที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์สอดคล้องกับบุญสม ยอดมาลี (2547 : B) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่แปลกใหม่ที่สังคมหยิบยืมจากสังคมภายนอก อาจจะยืมเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อทดแทนส่วนที่มีอยู่เดิม วัฒนธรรม หมายถึง การแสดงหรือการโชว์ศิลปการแสดง มีหลากหลายลักษณะ ซึ่งอังคณา ใจเหิม (2546 : 11-14) สรุปสาระไว้ว่า ลักษณะที่แสดงถึงด้านภูมิปัญญา คนเราสามารถดำรงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ นำมาปรับเปลี่ยนให้เกิดการผสมผสานอย่างชาญฉลาด ไม่ละทิ้ง

เอกลักษณ์เดิม โดยนำสิ่งเป็นสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างกลมกลืน นั้นเป็นความฉลาดและความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษที่สั่งสมสืบทอดกันมา เรียกว่า “มรดกทางภูมิปัญญาไทย” สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านภูมิปัญญาไทย และได้สืบทอดกันมามากมายหลายประการ ซึ่งรินทรา เหล่าภักดี (2537 : 120) กล่าวว่า วัฒนธรรมการคล้องช้างเหลือเพียงเป็นตำนานและเรื่องเล่าอย่างมากก็มีเพียงการสาธิตในการแสดงของงานแสดงช้างประจำปีของจังหวัดสุรินทร์จัดขึ้น และการแสดงในศูนย์ศึกษา ช้างเริ่มกลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีหน้าที่หารายได้ให้กับเจ้าของ โดยการฝึกช้างเพื่อแสดง และขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้างเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างเริ่มหมดไป

การศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านดากกลาง ในด้านการจัดการบริหารศูนย์ศึกษายานบ้านดากกลาง

จากการศึกษา พบว่า สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำโครงการ “ช้างกินถิ่น พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด” มีจุดประสงค์เพื่อจัดตั้งให้บ้านดากกลางเป็น “หมู่บ้านการท่องเที่ยว” เพื่อรวบรวมช้างของบ้านดากกลาง ซึ่งกระจัดกระจายไปอยู่ทั่วทุกภาคของเมืองไทย ซึ่งบ้านดากกลางในอดีตเคยมีช้างที่ขึ้นทะเบียนไว้กับอำเภอท่าตูม จำนวน 783 เชือก แต่ปัจจุบันมีช้างเข้าร่วมโครงการเพียง 75 เชือก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านดากกลาง ให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อแก้ปัญหาความยากลำบากช้างพาช้างออกเร่ร่อน ทำให้เกิดปัญหาทางสังคม จึงแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปฏิบัติงานประจำศูนย์ศึกษายานบ้านดากกลาง ซึ่งให้ศูนย์ศึกษาเป็นศูนย์กลางงานช้าง จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับมิศรา สามารถ (2543 : 17) กล่าวว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ได้แก่ การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว การสื่อความหมาย บริการความรู้ การส่งเสริมมาตรฐานที่พัก การบริการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และการป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรม หากกิจกรรมที่ทำเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจะสามารถพัฒนากิจกรรมนั้นได้ง่าย ระบบบริหารการจัดการต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีความโปร่งใสในการจัดสรรผลประโยชน์ ต้องทำให้เป็นธรรมและชัดเจน คนทำงานและชาวบ้านต้องวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน และการบริหารจัดการด้านท่องเที่ยวจะมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านการประสานงาน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ การออกกฎหมายและข้อบังคับสอดคล้องกับจรรยาบรรณ อินทยนต์ (2545 : 26) สรุปได้ว่า คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ดังที่ลินท์ (Lynch. 1960 : 89) ได้กล่าวถึง การมีภาพลักษณ์ที่สะท้อนแบบแผนวัฒนธรรมเป็นตัวแทน ความสัมพันธ์กับผู้คนและสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน การขาดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม จะส่งผลถึงการขาดความห่วงใย ความเป็นเจ้าของ

ความรับผิดชอบต่อผู้ใช้สอยต่อสถานที่ ซึ่งสอดคล้องกับเรลท์ (Relph. 1976 : 78) ที่กล่าวว่า ถ้าขาดสำนึกของการมีส่วนร่วมในชุมชนและระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการขาดการดูแลเอาใจใส่ สภาพแวดล้อม ขาดความชื่นชมต่อลักษณะแบบแผนทางวัฒนธรรม ส่งผลต่อท้องถิ่น เมือง และ ประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการท่องเที่ยว ซึ่งบุญเลิศ จิตต์ังวัฒนา (2542 : 11) เสนอไว้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ คือ (1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม (2) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่า และความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว (3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว (4) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม (5) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (6) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้บริการนักท่องเที่ยวท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ด้วยซึ่งโครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2541 : 6) ได้กล่าวถึง การจัดการการท่องเที่ยว เป็นการกระทำอย่างมีเป้าหมาย ที่สอดคล้องกับ หลักการทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึง กรอบความคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ ความล้มเหลว ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543 : 13-14) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยว ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้กำหนดองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้าน การจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับชัชอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 22-23) กล่าวว่า การจัดตั้งองค์กรบริหารจัดการ เป็นการจัดตั้งองค์กรการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ขึ้นมาใหม่ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปในลักษณะของรูปแบบ องค์กรบริหารราชการกึ่งเอกชน โดยเป็นการดำเนินการร่วมในลักษณะของหน่วยงานท้องถิ่น คือ อำเภอ องค์กรบริหารส่วนตำบลร่วมกับสหกรณ์หรือสมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดย มีการจัดแบ่งส่วนบริหารจัดการพื้นที่จำแนกตามหน้าที่รับผิดชอบ คือ (1) การกำหนดนโยบายกำกับ และตรวจสอบจะอยู่ในรูปแบบการกำกับดูแลของคณะกรรมการอำนวยการ โดยมีสมาชิกรวม 7 คน ประกอบด้วย ตำแหน่งประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน และกรรมการ 5 คน โดยทั้งหมดจะเป็นผู้แทนจากส่วนของหน่วยงานท้องถิ่นกับสหกรณ์หรือผู้ประกอบการงานท่องเที่ยวในท้องถิ่น (2) กำหนดให้มีตำแหน่งผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง และผู้ช่วยผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง เพื่อรับแนวนโยบาย และแนวทางการบริหารจัดการจากคณะกรรมการอำนวยการ โดยทั้งนี้จะมีหน้าที่ ในการกำหนดขั้นตอนและวิธีการให้แก่ฝ่ายปฏิบัติต่างๆ ได้แก่ งานบริหารทั่วไป จึงทำหน้าที่

ในการดูแลรับผิดชอบในด้านบุคคล งานสารบัญและประชาสัมพันธ์ งานบัญชีและการเงิน จะทำหน้าที่บริหารรายรับรายจ่ายของโครงการทั้งนี้ การบริหารจัดการภายในฝ่ายควรที่จะแยกงานการเงินและงานบัญชีออกจากกัน โดยมีผู้รับผิดชอบแยกกัน เพื่อการตรวจสอบเอกสาร และยอดรายการเบิกจ่าย ให้มีการตรวจสอบเพื่อป้องกันความผิดพลาดได้ ทั้งนี้การจัดทำบัญชี/การเงิน รวมถึงการดูแลรายรับ/รายจ่าย ของการผลิต การจำหน่ายของที่ระลึก ร้านอาหารและค่าผ่านประตู รวมทั้งการจัดทำแผนการเงินเพื่อการประมาณการ ค่าใช้จ่ายและรายรับเพื่อการวางแผนจัดดำเนินการ งานบริการ จะทำหน้าที่ในงานบำรุงรักษาอาคาร สถานที่ งานบำรุงรักษาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ งานรักษาความสะอาด งานสวนและงานโศกทัศน์อุปกรณ์ งานจัดหารายได้ จะมีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องของการผลิตของที่ระลึก และขายของที่ระลึกต่าง ๆ รวมทั้งการจัดหารายได้จากการขายเอกสาร หนังสือ ของที่ระลึก ร้านอาหาร ที่พัก รวมทั้งการหารายได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการจัดขึ้นในพื้นที่โครงการ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาค้นคว้าทำให้ได้ข้อคิดเห็นที่จะเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1 วัฒนธรรมการคลังช้าง เป็นประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานของสองวัฒนธรรมที่มีมาจากความเชื่อทางด้านพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ องค์ประกอบในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งล้วนแต่มีความหมาย แสดงถึงประวัติศาสตร์การดำรงเผ่าพันธุ์ของชาวกวยในอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาอย่างจริงจังในหมู่นรุ่นหลังและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อมิให้ข้อความรู้ต่าง ๆ สูญหายไปตามกาลเวลา

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ควรเข้าร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวในศูนย์ศึกษาบ้านดากลาง เนื่องจากเป็นหน่วยงานของท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

1.3 ควรให้หน่วยงานเอกชน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ร่วมลงทุน และมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการและบริหารศูนย์ศึกษาแห่งนี้ จากนั้นแบ่งปันรายได้ให้ลงตัว จะได้ไม่ต้องรองบประมาณจากทางราชการอย่างเดียว เป็นการช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ ภายในศูนย์ศึกษาดำเนินการได้เร็วขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษากันคว่ำครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างในวิถีชีวิตของชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย แล้วนำผลการศึกษาที่ได้มาเปรียบเทียบกับกันว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร

2.2 ควรศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวกวยที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาวกวยบ้านดาดกลางว่ามีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. สถิติจำนวนประชากร. กรุงเทพฯ : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2549.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : แพลน โมทีฟ, 2543.
- โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติดงสาขาทอ. แผนพัฒนาประชาสัมพันธ์เอกสารความรู้เกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติดงสาขาทอ. ม.ป.ท. : โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติดงสาขาทอ, 2533.
- โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สท.). กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- จรงค์ อินทนต์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านโป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- จิตติมา สุขผลิน. แนวทางการกำหนดแผนการประชาสัมพันธ์งานการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. การเลี้ยงช้างของชาวไทยภูเขา (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์. รายงานการวิจัยทางวัฒนธรรมในโครงการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรมมูลนิธิ เจมส์ คับเบิลยู ทอมป์สัน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเสริมสร้างศักยภาพของ อบต. ในการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- โชคชัย เทวานฤมิตร. วัฒนธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน : กรณีศึกษาวัดบ้านสวายสอ ตำบลเมืองไผ่ อำเภอกะลา จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- ไชโรคา ซาลวาตา. ช้างผู้มิ่งคุณ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- คู่ย์ ชุมสาย. ประชุมบทแห่งการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ทองใบ ศรีสมบัติ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.
- ทวีป ศิริรัสมิ์. รวมบทควาามวิจัย การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : พี เอส พรินท์, 2547.

- เทศบาลเมืองสุรินทร์. แผนห้าปีประชาสัมพันธ์เอกสารความรู้เกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ :
เทศบาลเมืองสุรินทร์, 2541.
- ธวัช ปุณโณทก. เที่ยวอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์, 2532.
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2544.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- นฤมล จิตต์หาญ. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านคางกลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. มหาสารคาม
: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- บุญยัง หมั่นดี และคณะ. “การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดสุรินทร์,” ใน วิธีวิทยาการวิจัย
ทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์. หน้า 17-30. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏ
สุรินทร์, 2541.
- บุญสม ยอดมาลี. ทฤษฎีพลวัต และกระบวนการทัศน์ทาง วัฒนธรรม. มหาสารคาม :
สถาบันวิจัยและศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2547.
- บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ :
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ประเวศ วะสี. การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพฯ : กองทุนส่งเสริม
งานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2547.
- พจนา สวนศรี. “การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน,” เอกสารการท่องเที่ยว.
17(2) : 12-24 ; เมษายน – มิถุนายน, 2541.
- พรพิสิฐ ทักขิณ. ผ้าพะเหวดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- พระโปลา ธมมจิตโต. ธรรมเนียมชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2540.
- พูนศิลป์ จันทร์สูงเนิน. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับโศกลางของชาวบ้านหนองไหล ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, 2540.
- เพชรารักษ์ ไส่ลำภา. พิธีกรรมแซนโคนคา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2537.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. ความเชื่อ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545 ก.
- _____. ทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย หน่วยที่ 9-15. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545 ข.
- มณี พยอมยงค์. ความเชื่อของคนไทย ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- มิตรา สามารถ. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2543.
- ยอด เนตรสุวรรณ. เที่ยวทั่วไทยไปกับนายรอบรู้สุรินทร์ ศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : วิริยะธุรกิจ, 2547.
- รินทรา เหล่ากักดี. ช่างกับวิถีชีวิตของชาวบ้านค่าย ตำบลบ้านค่าย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- รัฐติศา หิรัญหาด. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- วรรณมา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง. รายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ “นำช้างคืนถิ่น พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด”. สุรินทร์ : ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง, 2549.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. วัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์. กรุงเทพฯ : สารมवलชน, 2533.
- ศิริลักษณ์ บุรณะ. “ประเพณี,” ใน เพิ่มข้อมูลจังหวัดสุรินทร์. หน้า 27-29. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2547.
- สถาบันคชบาลแห่งชาติในพระอุปถัมภ์ฯ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้. ข้อมูลช้าง ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ. ลำปาง : สถาบันคชสารแห่งชาติ, 2547.
- สมคิด พรหมขัย. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2546.
- สมชาย ลำควน. คู่มือการทำเข้าโครงการวิทยานิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์ตามแนวทางวิจัยเชิงคุณภาพ. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ. การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านแม่กำปองกิ่งอำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

- สมัคร เจาะใจ. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- สมัย สุทธิธรรม. คนคล้องช้าง. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้า, 2537.
- . ถิ่นทองของไทย สุรินทร์. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2542.
- สมิทธิ สระอุบล. มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2534.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สาโรจน์ สอาดเยี่ยม. ปัญหาและความต้องการของการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา ทางด้าน วัฒนธรรมในสภากวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. ประวัติส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : เอเชียเพรส, 2526.
- . เพิ่มข้อมูลจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2537.
- สิรินยา วัฒนสุขชัย. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน กรณีศึกษาหมู่บ้านท่องเที่ยว เจริญบุรี บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. การค้นคว้าอิสระ สม.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- สุชาดา เจริญพันธ์ศิริกุล. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.
- สุภาพร วรพล. “การจัดการท่องเที่ยวและมรดกวัฒนธรรมของชาติ,” จุลสารการท่องเที่ยว. 17(2) : 31-33 ; เมษายน-มิถุนายน, 2540.
- สุนันทา จันทวารา. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเคื่อ จังหวัดอุบลราชธานี. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สุพัศรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- . สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2531.
- สุรพล กาญจนะจิตร. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน, 2534
- เสฐียร โกเศศ. ประเพณีพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. หมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อความรู้และความบันเทิง. สุรินทร์ : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2549.
- องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ. เอกสารเผยแพร่แผ่นพับประชาสัมพันธ์. สุรินทร์ : องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ, 2548.

- อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ออบลิกซ์ออฟเซ็ทการพิมพ์, 2540.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- อรุณ เอื้อสามาลัย. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำมูล :
ศึกษาระณียบ้านค่อม อำเภอท่าค่อม จังหวัดสุรินทร์. ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- อังคณา ใจเหิม. “วัฒนธรรมไทยกับคุณค่าเอกลักษณ์ไทย,” กระแสวัฒนธรรม. 4(5) : 11-14 ;
มกราคม – มิถุนายน, 2546.
- อำเภอท่าค่อม. ทะเบียนช้างอำเภอท่าค่อม. สุรินทร์ : สำนักงานอำเภอท่าค่อม, 2549.
- Brown, J. L., Lehnhardt J. Serum and Urinary Hermones during Pregnancy and the Peri
and Postpartum Period in and Asian Elephant (Elephas Maximus). London : Zoo
Biol, 1995.
- Eade, John. Living the Global City : Globalization as a Local Process. London :
Routledge, 1997.
- Hall, Conlin Micheal. Introduction to Tourism : Development Dimensions and Issues
Malasia. 3th ed. Malasia : Longman, 1988.
- Hodges J. K., Mcneilly A. S. and Hess D. L. Circulating Hormones during Pregnaney in
The Asian and African Elephant (Elephans Maximus and Loxodonta) : A Diagnostic
Test Based on the Measurement of Prolactin Int Zoo Yb, 1987.
- Lundberg, Donald E. The Tourist Business. Boston : CBL., 1976.
- Lynch, K. The Image of the City. Cambridge : The M.I.T. Press, 1960.
- Relph, E. Place and Placcless Ness. London : Pion, 1976.
- Ritchie, J. B. R. and M. Zins. “Culture as a Determinant of the Attractiveness If a Tourist
Region,” Annals of Tourism Research. 5 : 252-267 ; 1978.
- Short, John Rennie and Kim Yeong-Hyun. Globalization and the City. New York :
Longman, 1999.
- Webster's New Collegiate Dictionary. Springfield, Massachusetts : G&C Merriam Company,
1980.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- บุตรดา เพชรกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549.
- ประกิด กลางพัฒนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 9
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549.
- ประเทือง พันธุ์ดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2549.
- ปรีชา ร่วมพัฒนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบล
กระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549.
- พร จำเริญใหญ่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 150 หมู่ที่ 9
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2549.
- พงษ์ มะลิงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2549.
- พระอธิการพุทธ วิสุทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแจ้งสว่าง
บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549.
- เพ็ญ โขงรัมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2549.
- มา ทรัพย์มาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2549.
- มาก สุขศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 11
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2549.
- มี ก้านอินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95/1 หมู่ที่ 9
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2549.
- ยา ศาลางาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 9
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549.
- ยา อินทร์สำราญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษา
บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2549.
- ยุทธการ ศาลางาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 13
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2549.
- สงค์ เครือจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขาวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาบ้านดากลาง
ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549.

อ้วน น้อยถนอม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์การศึกษา

บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2549.

อินทร์ แสนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เขวภา เจริญรื่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์ศึกษาด้านตากกลาง

ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2549.

ภาคผนวก ข

คำสั่งแต่งตั้งจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด แผนแม่บทพัฒนาหมู่บ้านช้างเชียงใหม่ที่สุด
ในจังหวัดสุรินทร์ โครงการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวศูนย์ศึกษา
และหมู่บ้านช้างสุรินทร์

เสนีย์ จิตตเกษม (2548) ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. คณะอนุกรรมการบริหารจัดการโครงการ ประกอบด้วย

1.1 นายชงชัย มุ่งเจริญพร นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ประธาน

อนุกรรมการ

1.2 นายอำเภอท่าตูม	อนุกรรมการ
1.3 ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.4 รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.5 ประธานบริษัทเบียร์ไทย 1991 จำกัด (มหาชน) หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
1.6 ประธานกรรมการมูลนิธิหมู่บ้านข้างการบินไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
1.7 นายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.8 ประธานชมรมท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.9 ประธานหอการค้าจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.10 ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1 อนุกรรมการ

1.11 ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
1.12 นายศิริศักดิ์ ร่วมพัฒนา สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด	อนุกรรมการ
1.13 กำนันตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
1.14 นายองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
1.15 หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	

อนุกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่

1. จัดทำโครงการและวางแผนปฏิบัติการนำข้างคืนถิ่น พัฒนาบ้านเกิด
2. จัดทำร่างระเบียบการทำงาน
3. จัดทำโปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
4. งานบริหารงานโครงการนำข้างคืนถิ่น พัฒนาบ้านเกิด
5. งานประชาสัมพันธ์
6. งานบริหารบุคคลภายในศูนย์ศึกษา

7. การจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในศูนย์การศึกษา

8. จัดทำประกาศ และสัญญาจ้างช่างที่เข้าร่วมโครงการ

9. งานธุรการประจำศูนย์การศึกษา

10. จัดประชุมคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาหมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์

11. อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

2. คณะอนุกรรมการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย

2.1 นายสมศักดิ์ เจริญพันธ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประธาน

อนุกรรมการ

2.2 นายอำเภอท่าตูม	อนุกรรมการ
2.3 โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.4 ทางหลวงชนบทสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.6 ชนประทานจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.7 ประธานกรรมการมูลนิธิหมู่บ้านข้างการบินไทยสุรินทร์หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
2.8 ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.9 ผู้จัดการการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
2.10 ผู้อำนวยการวิทยาลัยการอาชีพอำเภอท่าตูม	อนุกรรมการ
2.11 นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
2.12 ผู้อำนวยการกองช่าง	อนุกรรมการ
2.13 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่

1. ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทั้งภายในหมู่บ้านและเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน
2. การจัดหาและสร้างแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค รวมทั้งการเกษตรกรรม
3. การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในศูนย์การศึกษา
4. การปรับปรุงและก่อสร้างอาคารบ้านพัก อัมจันทร์ ลานแสดงช้าง ที่นั่งชมการ

แสดงช้าง ห้องน้ำ ศูนย์แสดงสินค้า ร้านอาหาร ศาลาที่พัก เป็นต้น และจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

5. การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ภายในศูนย์ศึกษา
6. อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

3. คณะอนุกรรมการพัฒนาด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองช้างสุรินทร์ ประกอบด้วย

3.1 ปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์	ประธานอนุกรรมการ
3.2 ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์สุรินทร์	อนุกรรมการ
3.3 ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ	อนุกรรมการ
3.4 ประธานกรรมการมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
3.5 ประธานกรรมการมูลนิธิหมู่บ้านช้างการบินไทยสุรินทร์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
3.6 นายกษมาคมช้างไทยหรือผู้แทน	อนุกรรมการ
3.7 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
3.8 กำนันตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
3.9 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1,8,9,11,13 และหมู่ที่ 14 ตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
3.10 ผู้อำนวยการกองกิจการสภาองค์กรบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ

และเลขานุการ

มีหน้าที่

1. การศึกษาวิจัยเชิงสรีรวิทยา และพันธุศาสตร์ของช้างสุรินทร์
2. การบำรุงและขยายพันธุ์ช้างสุรินทร์
3. การจัดทำทะเบียนประวัติช้าง
4. การจัดตั้งศูนย์ฝึกช้าง
5. การสร้างสถานพยาบาลช้าง จัดหาเวชภัณฑ์และบุคลากร
6. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

4. คณะอนุกรรมการพัฒนาอาหารช้างและการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

4.1 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์	ประธาน

อนุกรรมการ

4.2 นายอำเภอท่าตูม	อนุกรรมการ
4.3 ดร.ประวิติ สมเป็น ที่ปรึกษาอธิบดีกรมการสัตว์ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.4 ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการด้านพืชและปัจจัยการผลิตสุรินทร์	อนุกรรมการ

4.5	ปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.6	เกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.7	เกษตรจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.8	หัวหน้าสำนักงานป่าไม้ สาขาสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.9	เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.10	ชลประทานจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.11	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา วิทยาเขตสุรินทร์	อนุกรรมการ
4.12	ประธานกรรมการมูลนิธิหมู่บ้านช่างการบินไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
4.13	ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 2	อนุกรรมการ
4.14	ผู้อำนวยการโรงเรียนช่างบุญวิทยา	อนุกรรมการ
4.15	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตากกลาง	อนุกรรมการ
4.16	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
4.17	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1,8,9,11,13 และหมู่ที่ 14 ตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
4.18	กำนันตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
4.19	หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด	

สุรินทร์ อนุกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่

1. กำหนดพื้นที่และประเภทพืชอาหารช้างที่จะปลูก
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกพืชอาหารช้างจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กร

เอกชน

3. ประสานการปรับปรุงสภาพการปลูกพืชอาหารช้างและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการปลูกพืชอาหารช้าง
4. ปรับปรุงและฟื้นฟูป่าไม้ให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของช้างอย่างยั่งยืน
5. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

5. คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

5.1	พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์	ประธานอนุกรรมการ
5.2	เกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.3	เกษตรจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ

5.4 ประมงจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.6 พาณิชยจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.7 อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.8 รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์	

อนุกรรมการ

5.9 ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.10 ประธานหอการค้าจังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.11 ประธานกรรมการมูลนิธิหมู่บ้านช่างการบิณไทยสุรินทร์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
5.12 นายกษมาคมธุรกิจท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.13 ประธานกรรมการธนาคารพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์	อนุกรรมการ
5.14 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกระโพ	อนุกรรมการ
5.15 นางกรรณิการ์ เจริญพันธ์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด	อนุกรรมการ
5.16 ผู้อำนวยการกองแผนและงบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	

อนุกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่

1. ส่งเสริมอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาชนในหมู่บ้าน
2. ส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนในหมู่บ้านอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
3. สนับสนุนปัจจัยการผลิต
4. หาแหล่งเงินทุน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ
5. ส่งเสริมการตลาด เพื่อรองรับผลผลิต
6. ฝึกอบรมประชาชนในหมู่บ้านให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือ เพื่อรองรับความต้องการของ

ตลาด

7. วางแนวทางและแผนงาน / โครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชน

ในหมู่บ้าน

8. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

6. คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย

6.1 ปลัดจังหวัดสุรินทร์	ประธานอนุกรรมการ
6.2 นายอำเภอท่าคูม	อนุกรรมการ
6.3 อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	อนุกรรมการ

- 6.4 ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ อนุกรรมการ
 6.5 ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 6.6 ผู้อำนวยการโรงเรียนช่างบุญวิทยา อนุกรรมการ
 6.7 ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านคากลาง อนุกรรมการ
 6.8 นายกษมาคมธรรมากรกิจท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 6.9 หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 6.10 นางชนมณี จารุณนิคกุล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

อนุกรรมการ

- 6.11 ผู้อำนวยการกองกิจการสภา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ

และเลขานุการ

มีหน้าที่

1. จัดศูนย์ศึกษาให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านเกษตรศาสตร์
2. จัดศูนย์ศึกษาให้เป็นศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี การแสดงวิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านช้าง เพื่อสืบทอดให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป
3. ส่งเสริมการแสดงวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชุมชนหมู่บ้านช้างให้เป็นที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้าชม

7. คณะอนุกรรมการการเงินการคลัง ประกอบด้วย

- 7.1 นายลิขิษัย อมรศักดิ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ประธาน

อนุกรรมการ

- 7.2 ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 7.3 รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 7.4 ผู้อำนวยการกองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 7.5 หัวหน้าฝ่ายการบัญชี กองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 7.6 หัวหน้าฝ่ายการเงิน กองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อนุกรรมการ
 7.7 หัวหน้าฝ่ายพัสดุและทรัพย์สิน กองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

อนุกรรมการ

- 7.8 หัวหน้าฝ่ายเร่งรัดและจัดเก็บรายได้ กองคลัง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

อนุกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่

1. การจัดทำระเบียบวิธีการเก็บรายได้
2. การเบิกจ่ายเงินต่าง ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบกฎหมาย
3. กำหนดระเบียบการจัดทำบัญชีรับ - จ่ายเงิน
4. ตรวจสอบการเบิกจ่ายเงินประจำทุกเดือน
5. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ให้คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประสานการปฏิบัติการดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายและทิศทาง ตามแผนงานพัฒนาหมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์ และคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาหมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์ได้กำหนดไว้และรายงานผลการดำเนินงานเป็นประจำทุกเดือน หากมีปัญหาอุปสรรคประการใด ให้รายงานให้คณะกรรมการอำนวยการพัฒนาหมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์พิจารณาดำเนินต่อไป

แผนแม่บทพัฒนาหมูบ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ (Domesticate elephants the largest in the world) พ.ศ. 2549-2553

คณะกรรมการอำนวยการพัฒนาหมูบ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ (2548 : 1-7) ได้ร่าง แผนแม่บทพัฒนาหมูบ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ (Domesticate elephants the largest in the world) พ.ศ. 2549-2553

1. หลักการและเหตุผล

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุดในประเทศไทย มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศว่าเป็นเมืองช้าง และมีหมูบ้านช้างซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากปางช้างในจังหวัดอื่น ๆ เมืองช้างในจังหวัดสุรินทร์ถูกเลี้ยงเป็นช้างบ้าน มีการปฏิบัติต่อช้างเหมือนเป็นสมาชิกหนึ่งของครอบครัว เป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งเมืองสุรินทร์จนถึงปัจจุบัน

นับแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา จังหวัดสุรินทร์ได้จัดให้มีการแสดงของช้างขึ้นเป็นประจำทุกปี เป็นการรวมตัวกันมากที่สุดของช้างสุรินทร์ ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมาก จากประชาชนคนไทยและชาวต่างชาติ มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กันเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2505 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้การจัดงานแสดงของช้างเป็นงานประจำปีของชาติ จนกระทั่งปัจจุบัน โดยในปี พ.ศ. 2549 จะจัดขึ้นเป็นปีที่ 45 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 กำหนดให้วันที่ 13 มีนาคม เป็นวันช้างไทย และมีมติเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 ให้ช้างเป็นสัตว์ประจำชาติไทย

จากการที่มีการเลี้ยงช้างเป็นจำนวนมากทำให้ผู้เลี้ยงช้างหรือควาญช้างส่วนหนึ่งต้องนำช้างออกไปรับจ้างอยู่ตามปางช้างในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และส่วนหนึ่งจะนำช้างออกตระเวนเร่ร้อนขายของที่ระลึกและอาหารช้างตามแหล่งชุมชนทั้งในกรุงเทพฯ ปริมณฑล และต่างจังหวัด เพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว ซึ่งส่วนหลังนี้ก่อให้เกิดปัญหาภาพลักษณ์ของช้าง ปัญหาทางด้านสุขอนามัย ปัญหาด้านสังคมและครอบครัวของช้างและควาญช้างหรือผู้เลี้ยงช้างที่ต้องทิ้งถิ่นฐานหรือจากบ้านไปเป็นเวลานาน และปัญหาการจราจรในเมืองต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ประการแรกเกิดจากการขาดแคลนอาหารช้างในถิ่น เนื่องจากสภาพพื้นดินมีความแห้งแล้งขาดความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมลง ประการที่สองควาญช้างหรือผู้เลี้ยงช้างขาดแคลนอาชีพที่มั่นคง ไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง

เป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและสามารถทำให้ชาวช้างดำรงชีพอยู่ในท้องถิ่นบ้านเกิดของตนได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน เป็นการฟื้นฟูภาพลักษณ์ของช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ประจำชาติ เป็นทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว และสร้างชื่อเสียงจังหวัดสุรินทร์และประเทศไทยมาตลอด จึงจำ

เป็นต้องดำเนินการให้มีแผนแม่บทพัฒนาหมู่บ้านเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก (Domesticate Elephants) พ.ศ. 2549-2553 ขึ้น เพื่อให้ช้างและชาวช้างได้ดำรงชีวิตในถิ่นฐานและพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมคนกับช้างอย่างยั่งยืนตลอดไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อสร้างหมู่บ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในโลก
- 2.2 เพื่อให้ควาญช้างมืออาชีพประกอบกิจกรรมหารายได้เลี้ยงครอบครัว และอยู่ในสังคมถิ่นบ้านเกิดอย่างมีความสุข
- 2.3 เพื่อเป็นการอนุรักษ์และคุ้มครองช้าง แก้ไขปัญหาของช้างเร่ร่อนอย่างยั่งยืน และเป็นการพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวช้างจังหวัดสุรินทร์
- 2.4 เพื่อเป็นการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมด้วยการปลูกป่าอาหารช้าง
- 2.5 เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้าง และรักษาประเพณีวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวกวย ซึ่งเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในโลก

3. เป้าหมายของโครงการ

- 3.1 เพื่อให้ช้างประมาณ 300 เชือก และชาวช้างได้กลับคืนถิ่นบ้านเกิดมีอาชีพเลี้ยงครอบครัว และอยู่ในสังคมบ้านเกิดอย่างผาสุก และแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อน
- 3.2 พัฒนาและส่งเสริมพัฒนาการปลูกพืชอาหารช้างให้เพียงพอ โดยชาวช้างและประชาชนในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการดำเนินการและรับผิดชอบในการปลูกอาหารช้าง และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 3.3 พัฒนาส่งเสริมการจัดทำระบบน้ำเพื่อส่งให้พื้นที่การปลูกพืชอาหารช้างสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน
- 3.4 พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับช้าง

4. วิธีดำเนินการ

- 4.1 กิจกรรมบริหารจัดการหมู่บ้านช้าง
 - 4.1.1 จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านช้างสุรินทร์ เพื่อเป็นกองทุนในการพัฒนาหมู่บ้านช้าง และเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับช้างและผู้เลี้ยงช้าง

4.1.2 จัดตั้งมูลนิธิหมู่บ้านช้างสุรินทร์ เพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างสุรินทร์และเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.1.3 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการ โดยแต่งตั้งข้าราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นผู้บริหารจัดการโครงการ (Project Manager) มีพนักงานของรัฐเป็นเจ้าหน้าที่ และบรรจุความรู้อาจารย์เป็นพนักงานของรัฐ ทำหน้าที่ปลูกป่าอาหารช้าง ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านช้าง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้เลี้ยงช้าง

4.2 กิจกรรมการสร้างแหล่งอาหารช้าง โดยดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ปลูกป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของช้าง ปลูกพืชอาหารช้าง และสมุนไพรรักษาช้าง ใน 3 พื้นที่ ประกอบด้วย

4.2.1 ป่าดงสายทอ เนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่

4.2.2 ป่าดงภูดิน เนื้อที่ประมาณ 6,000 ไร่

4.2.3 ป่าบุงป่าทาม วังทะเล เนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่

โดยกำหนดพื้นที่การปลูกอาหารช้างออกเป็น

- พื้นที่ปลูกไม้ล้มลุก เช่น กล้าย อ้อย ข้าวโพด สับปะรด หญ้าอาหารช้าง (คำนวณจากจำนวนช้าง 300 เชือก เชือกละ 10 ไร่) เป็นพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่ บริเวณป่าดงภูดิน โดยจัดสรรงบประมาณพัฒนาพื้นที่ และสร้างระบบส่งน้ำ

- สำหรับพื้นที่ป่าดงสายทอและป่าดงภูดินส่วนที่เหลือ ปลูกไม้ยืนต้นและปลูกพืชอาหารช้างอื่น ๆ เช่น ต้นไม้ ต้นเหลื่อม ต้นผ่อ

- กำหนดให้พื้นที่บริเวณป่าบุงป่าทาม วังทะเล ซึ่งเป็นป่าอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์หวงห้าม สำหรับให้ช้างอยู่อาศัย

4.3 กิจกรรมการสนับสนุนให้หมู่บ้านใกล้เคียงและพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความเหมาะสมปลูกพืชอาหารช้าง (บ้านยางบ่อภิรมย์ บ้านศาลา บ้านดาทิพย์ บ้านหนองบัว บ้านจินดา บ้านบุรี บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านภูดิน บ้านโนนโพ)

4.4 กิจกรรมการสร้างเขื่อนหรือฝายทดน้ำขนาดใหญ่กั้นน้ำลำชี ลำน้ำมูล เพื่อกักเก็บและผันน้ำเข้าพื้นที่โครงการ

4.5 กิจกรรมการสร้างระบบส่งน้ำเข้าพื้นที่ป่าดงสายทอและป่าดงภูดิน

4.6 กิจกรรมการสร้างที่พักช้างและผู้เลี้ยงช้าง ลักษณะเป็นหมู่บ้านช้าง (Elephant Village) จำนวน 300 หลัง บริเวณหลังศูนย์คชศึกษา ป่าดงภูดิน

4.7 กิจกรรมสร้างถนนที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวแบบ Home stay ลักษณะเป็น Hut จำนวน 100 หลัง บริเวณวังทะเล

- 4.8 กิจกรรมการสร้างโรงงานแปรรูปมูลช้าง เพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์ และกระดาษสา
- 4.9 กิจกรรมพ่อแม่บุญธรรมอุปลัมภ์ช้าง เชือกละ 8,000 บาทต่อเดือน

5. ตัวชี้วัดความสำเร็จโครงการ

- 5.1 จำนวนช้างที่อาศัยอย่างถาวรในหมู่บ้านช้าง
- 5.2 จำนวนพื้นที่ในการปลูกพืชอาหารช้าง
- 5.3 จำนวนระบบน้ำที่เข้าสู่พื้นที่ในการปลูกพืชอาหารช้าง
- 5.4 ชาวช้างมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต
- 5.5 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น
- 5.6 รายได้ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์เพิ่มขึ้น

6. ผลผลิตของโครงการ

- 6.1 เกิดหมู่บ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในโลก (Domesticate elephants the largest in the world) โดยมีช้างอาศัยอยู่ในหมู่บ้านช้างอย่างถาวรไม่น้อยกว่า 200 เชือก
- 6.2 มีพื้นที่ปลูกพืชอาหารช้าง ไม่น้อยกว่า 3,000 ไร่
- 6.3 มีเขื่อนหรือฝายกักเก็บน้ำขนาดใหญ่
- 6.4 มีระบบคลองส่งน้ำสู่พื้นที่ปลูกพืชอาหารช้าง
- 6.5 มีที่พักช้างและควาญช้าง (หมู่บ้านช้าง)
- 6.6 มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว
- 6.7 มีโรงงานแปรรูปมูลช้าง

7. ผลลัพธ์ของโครงการ

- 7.1 อนุรักษ์วัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวกวย ซึ่งเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในโลกให้คงอยู่อย่างยั่งยืน
- 7.2 ช้างและควาญช้างสามารถอยู่ในพื้นที่และมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว
- 7.3 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมวิถีชีวิตของช้างและชาวช้างเพิ่มมากขึ้น
- 7.4 จังหวัดมีรายได้จากการส่งเสริมการท่องเที่ยว การแสดงของช้าง และการจำหน่ายสินค้า OTOP เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ GPP ของจังหวัดเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย
- 7.5 ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมีช้างเป็นสัตว์ประจำชาติ และเป็นสัตว์เลี้ยงเพียงแห่งเดียวในโลก

8. ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2549- 2553 (แผนแม่บท 5 ปี)

9. งบประมาณ ในระยะเวลา 5 ปี การดำเนินงานจะขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งที่มา 4 แหล่ง ได้แก่

- งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล (งบปกติ)
- ขอรับการสนับสนุนจากประเทศที่ไทยเคยส่งมอบช่างให้ เช่น เยอรมัน สวีเดน

เดนมาร์ก ญี่ปุ่น ศรีลังกา จีน

- ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ขอรับการบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา

รวมเป็นงบประมาณ 546,500,000 บาท โดยแยกรายละเอียด ดังนี้

9.1 กิจกรรมการบริหารจัดการหมู่บ้านช่าง 174,000,000 บาท

- ค่าตอบแทนพนักงานของรัฐ 50 ราย รายละ 6,000 บาท เป็นเงินเดือนละ 900,000 บาท ปีละ 3,600,000 บาท รวม 5 ปี เป็นเงิน 18,000,000 บาท
- ค่าอาหารช่าง 300 เชือก เชือกละ 3,000 บาท ต่อเดือน เป็นเงินเดือนละ 900,000 บาท ปีละ 10,800,000 บาท รวม 5 ปี เป็นเงิน 54,000,000 บาท
- ค่าตอบแทนควาญช่าง 300 ราย รายละ 5,000 บาทต่อเดือน เป็นเงินเดือนละ 1,500,000 บาท ปีละ 18,000,000 บาท รวม 5 ปี เป็นเงิน 90,000,000 บาท
- ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ เดือนละ 200,000 บาท ปีละ 2,400,000 บาท รวม 5 ปี เป็นเงิน 12,000,000 บาท

9.2 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างแหล่งอาหารช่าง ปีละ 10,000,000 บาท รวม 5 ปี เป็นเงิน 50,000,000 บาท

9.3 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสนับสนุนหมู่บ้านช่างเคียงปลูกพืชอาหารช่าง ปีละ 500,000 บาท รวม 5 ปี 2,500,000 บาท

9.4 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างเขื่อนหรือฝายทดน้ำ เป็นเงิน 100,000,000 บาท

9.5 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างระบบน้ำสุพื้นที่ปลูกพืชอาหารช่าง เป็นเงิน 90,000,000 บาท

9.6 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างที่พักช่างและคนเลี้ยงช่างจำนวน 300 หลัง หลังละ 300,000 บาท เป็นเงิน 30,000,000 บาท

9.7 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างสถานที่พักนักท่องเที่ยวจำนวน 100 หลัง หลังละ 300,000 บาท เป็นเงิน 30,000,000 บาท

9.8 ค่าใช้จ่ายในการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคในหมู่บ้านช้างและสถานที่พักนักท่องเที่ยว เป็นเงิน 8,000,000 บาท (แบ่งเป็น 3,000,000 บาท และ 5,000,000 บาท ตามลำดับ)

9.9 ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการสร้างโรงงานแปรรูปมูลช้าง เป็นเงิน 2,000,000 บาท

- โรงงานทำปุ๋ย เป็นเงิน 1,000,000 บาท
- โรงงานทำกระดาษ เป็นเงิน 1,000,000 บาท

10. หน่วยงานผู้รับผิดชอบโครงการ

10.1 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดสุรินทร์

10.2 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

10.3 โครงการชลประทานสุรินทร์

10.4 เกษตรจังหวัดสุรินทร์

10.5 ปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์

10.6 โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุรินทร์

10.7 ทางหลวงชนบทจังหวัดสุรินทร์

10.8 พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์

10.9 ที่ดินจังหวัดสุรินทร์

10.10 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์

10.11 อำเภอท่าตูม

10.12 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

10.13 สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

10.14 สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์

10.15 สำนักงานจังหวัดสุรินทร์

10.16 องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ

โครงการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวศูนย์กลางศึกษา และหมู่บ้านช่างสุรินทร์

องค์การบริหารส่วนจังหวัด (2549 : 1-4) ได้จัดทำโครงการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวศูนย์กลางศึกษา และหมู่บ้านช่างสุรินทร์

1. หลักการและเหตุผล

สุรินทร์เป็นจังหวัดที่รู้จักกันโดยทั่วไปทั้งนักท่องเที่ยวไทยและชาวต่างประเทศในนาม “สุรินทร์เมืองช้าง” โดยจังหวัดสุรินทร์มีกลุ่มเลี้ยงช้างที่เรียกตัวเองว่า “กวย” หรือ “ส่วย” ซึ่งมีความชำนาญในการเลี้ยงช้างมาแต่ดั้งเดิม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ นั่นคือ ชุมชนชาวกวย ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านดากลาง เป็นหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุดของจังหวัดสุรินทร์ จนมีผู้รู้จักหมู่บ้านดากลางในนาม “หมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์”

การเลี้ยงช้างของชาวกวยสุรินทร์ซึ่งมีเอกลักษณ์เพื่อเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างชื่อเสียงเกียรติภูมิให้แก่จังหวัดสุรินทร์และประเทศไทย ซึ่งปรากฏเป็นที่ยอมรับของชาวไทยและชาวต่างประเทศมานานเป็นเวลา 40 ปีแล้ว แต่สภาพการเลี้ยงช้างในปัจจุบันนี้ ช้างเลี้ยงจังหวัดสุรินทร์ประสบกับปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาสำคัญ 2 ประการ คือ รายได้ของผู้มีอาชีพเลี้ยงช้าง และปัญหาเรื่องอาหารช้างไม่เพียงพอในบางฤดู จำเป็นต้องนำช้างออกนอกพื้นที่เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และอีกอย่างพื้นที่ป่าดง ซึ่งเคยเป็นที่เลี้ยงช้างถูกบุกเบิกเป็นที่ไร่นาจนหมดสิ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวงการเลี้ยงช้าง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การเรียนรู้ทางวัฒนธรรม จากชุมชนภายนอกส่งผลให้วิถีชีวิตชาวไทยกวยผู้มีความผูกพันกับการเลี้ยงช้างเริ่มเปลี่ยนไป ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเริ่มมีอิทธิพลเหนือความผูกพันกันช้างหรือการปฏิบัติกับช้างเริ่มเปลี่ยนไป จึงมีการนำช้างออกไปหากินต่างถิ่น ทั้งนี้สืบเนื่องจากสภาพปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาการขาดพื้นที่ป่าดงที่มีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งอาหารของช้าง ได้ถูกบุกรุกทำลายอย่างมาก

ทางจังหวัดสุรินทร์ได้ส่งเสริมหมู่บ้านช่างดากลางเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ตั้งแต่ปลายปี 2538 เป็นต้นมา โดยมีการแสดงช้างทุกวันเสาร์ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก ในช่วงปี 2539, 2540, 2541 การแสดงช้างของศูนย์ฯ ดำเนินไปด้วยดี นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก แต่ในช่วงปลายปี 2541 เป็นต้นมาการแสดงช้างเริ่มประสบกับปัญหาไม่มีช้างแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ดู และมีช้างอยู่ในพื้นที่น้อย ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศต้องประสบกับความผิดหวังในการมาเที่ยวหมู่บ้านช่าง

ผลกระทบจากสภาพปัญหาและสาเหตุดังกล่าว องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบบริหารจัดการศูนย์ศึกษาโดยตรง ได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญของช้างและวิถีชีวิต ประเพณีที่แสดงถึงความผูกพันระหว่างคนกับช้างของชาวไทยเชื้อสายกวย ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ฝ่ายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ จึงได้จัดทำโครงการการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว (ศูนย์ศึกษา) หมู่บ้านช้างเป็นเป็นโครงการนำร่องขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างสุรินทร์
- 2.2 เพื่อให้คนเลี้ยงช้างมีรายได้ที่แน่นอน ไม่ต้องนำช้างออกไปเร่ร่อน
- 2.3 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 2.4 เพื่อปรับปรุงให้ศูนย์ศึกษาและหมู่บ้านช้างเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษา วิจัย ข้อมูลเรื่องช้างและเรื่องวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาอันดีงามของท้องถิ่น
- 2.5 เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตประเพณี และภูมิปัญญาอันดีงามของท้องถิ่น

3. เป้าหมายโครงการ

- 3.1 ดำเนินการภายในบริเวณศูนย์ศึกษา และในเรื่องที่รอบ ๆ หมู่บ้านช้างสุรินทร์
- 3.2 มีช้างเข้าร่วมโครงการ จำนวน 20 เชือก
- 3.3 มีเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ มีความรับผิดชอบ และมีความสามารถในการประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องประจำอยู่ในศูนย์ศึกษาไม่น้อยกว่า 1 คน
- 3.4 ช่างพนักงานจ้างทั่วไป จำนวน 2 คน เพื่อเป็นนักการภารโรงดูแลทรัพย์สิน
- 3.5 ประดับตกแต่ง ปรับปรุงข้อมูล นิทรรศการ ระบบสารสนเทศ ภายในศูนย์ศึกษาให้สมบูรณ์พร้อมให้บริการ
- 3.6 จัดให้มีการแสดงช้างทุกวัน เสาร์-อาทิตย์ แสดงวันละ 2 รอบเช้า และรอบบ่าย
- 3.7 พัฒนาปรับปรุงสถานที่แสดงช้างและวัสดุอุปกรณ์การแสดงช้างให้สมบูรณ์

3.8 จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างให้หลากหลาย และติดต่อกับประสานงานกับ ททท. ให้ช่วยประชาสัมพันธ์โครงการ

3.9 จัดหากองทุนเพื่อช่วยเหลือช้างที่สมัครเข้าร่วมโครงการและช้างอื่น ๆ

3.10 ทุกขั้นตอนการดำเนินงานจะให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

4. วิธีดำเนินงาน

4.1 แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบาย ควบคุมการบริหารงาน

4.2 แต่งตั้งผู้จัดการ โครงการฯ เพื่อบริหารจัดการตามนโยบายที่คณะกรรมการกำหนด

4.3 รับสมัครและคัดเลือกช้างเข้าร่วมโครงการฯ ตามระเบียบที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำหนด

4.4 จัดให้มีการแสดงช้างทุกวัน

4.5 จัดให้มีการแสดง การละเล่นพื้นบ้าน และแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างคนกับช้างเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมทุกวัน เสาร์-อาทิตย์

4.6 จัดให้มีบริการทัวร์ช้าง เดินป่าลุยน้ำวังทะลุ และจัดให้มีการขี่ช้างชมภายในหมู่บ้าน

4.7 จัดซื้ออาหารให้ช้างที่เข้าร่วมโครงการสัปดาห์ละ 5 ครั้ง ๆ ละ 1 รถบรรทุกสิบล้อ

4.8 นำคณะกรรมการช้างที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด ปลูกพืชอาหารช้างในที่สาธารณะ พัฒนาพื้นที่และปฏิบัติตามหน้าที่ตามตารางที่กำหนดทุกวัน

4.9 จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว เพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ และติดตามประสานงานกับบริษัทนำเที่ยวต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง

4.10 ขอวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล และรถยนต์ ที่จำเป็นต้องใช้งานจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานดำเนินการตามโครงการดังกล่าว

4.11 จัดเก็บรายได้จากการชมการแสดงช้าง หรือจัดกิจกรรมจากช้าง เป็นรายได้ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ตามระเบียบของทางราชการ และข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

4.12 แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลโครงการ

5. งบประมาณ

ใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ตามข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย ประจำปี 2549 เป็นเงินจำนวน 3,000,000 บาท (สามล้านบาทถ้วน) โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- ค่าจ้างช่าง 20 เชือก พร้อมควาญช่าง 20 คน ๆ ละ 8,000 บาท 12 เดือน	1,920,000 บาท
- ค่าจัดซื้ออาหารช้าง จำนวน 6 เดือน ๆ ละ 50,000 บาท	300,000 บาท
- ค่าจ้างหมอช้าง จำนวน 2 คน ๆ ละ 6,000 บาท 12 เดือน	144,000 บาท
- ค่าจ้างพนักงานจ้างทั่วไป จำนวน 2 คน ๆ ละ 4,600 บาท 12 เดือน	110,000 บาท
- ค่าวัสดุอุปกรณ์ในการแสดงช้าง	100,000 บาท
- ค่าไฟฟ้า จำนวน 12 เดือน ๆ ละ 2,000 บาท	24,000 บาท
- ค่าโทรศัพท์ จำนวน 12 เดือน ๆ ละ 3,000 บาท	36,000 บาท
- ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น จำนวน 12 เดือน ๆ ละ 8,000 บาท	96,000 บาท
- ค่าใช้จ่ายในการปลูกหญ้าอาหารช้างและอื่น ๆ	269,000 บาท
รวมเป็นเงินทั้งสิ้น	3,000,000 บาท

6. ระยะเวลาและสถานที่ดำเนินการ

เริ่มดำเนินการเป็นโครงการนำร่อง ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2548 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2549 ณ ศูนย์ศึกษา และบริเวณรอบ ๆ พื้นที่หมู่บ้านช้างบ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

7. ผู้รับผิดชอบโครงการ

- 7.1 จังหวัดสุรินทร์
- 7.2 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์
- 7.3 องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ
- 7.4 อำเภอท่าตูม

8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 8.1 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 8.2 มูลนิธิหมู่บ้านช้างการบินไทยสุรินทร์
- 8.3 สมาคมช้างไทย
- 8.4 กำนันตำบลกระโพ

- 8.5 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- 8.6 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8.7 กระทรวงวัฒนธรรม
- 8.8 มูลนิธิและสมาคมที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ช้าง
- 8.9 ภาคเอกชน บริษัท ห้าง ร้านต่าง ๆ

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 9.1 มีช้างอยู่ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาและหมู่บ้านช้างตลอดทุกวันไม่น้อยกว่า 20 เชือก
- 9.2 แก้ปัญหาช้างเร่ร่อนได้แน่นอน 20 เชือก
- 9.3 เจ้าของช้างและคนเลี้ยงช้างที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้ที่แน่นอน
- 9.4 มีการแสดงช้างทุกวัน นักท่องเที่ยวที่มาหมู่บ้านช้างไม่ผิดหวัง
- 9.5 นักท่องเที่ยวสามารถมาเที่ยวชมหมู่บ้านช้างได้ตลอดทั้งปี
- 9.6 ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดทั้งปี
- 9.10 ศูนย์ศึกษาและหมู่บ้านช้างเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษา วิจัยข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องช้างอย่างจริงจัง และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวกูย จารีดประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับช้าง และภูมิปัญญาอันดีงามของท้องถิ่น ได้รับการอนุรักษ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

10. การติดตามและประเมินผล

- 10.1 ประเมินผลทุกเดือน โดยประเมินจากจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละเดือน
- 10.2 ประเมินผลทุกเดือน โดยประเมินจากจำนวนรายได้จากการท่องเที่ยวและให้
บริหาร
- 10.3 ประเมินผลทุกเดือน โดยประเมินจากความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และความ
ช้างที่เข้าร่วมโครงการ

ภาคผนวก ก
แบบตั้งเกศและแบบสัมผัสภาษาณ์

แบบการสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation)

1. กิจกรรมที่สังเกต
2. วัน เดือน ปี
3. สถานที่
4. บุคลากร
5. วิธีการเข้าร่วมสังเกต
6. ชื่อ ประเพณี / กิจกรรม / พิธีกรรม
7. ผู้เข้าร่วมพิธี คน คนท้องถิ่น คน คนต่างถิ่น
8. ส่วนใหญ่อยู่ในวัย เพศ อาชีพ การศึกษา
9. เป็นผู้ช่วยผู้นำในการประกอบพิธีคือ
10. จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธี
-
-
11. ท่านใช้เวลาทำอะไรในการประกอบพิธี
12. ท่านมีส่วนร่วมใช้วัสดุ/อุปกรณ์ในการประกอบพิธีอย่างไร
-
-
13. จากการที่เข้าร่วมทำพิธีกรรม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร
-
-
14. กิจกรรมประกอบการสังเกต () กล้องถ่ายรูป () ถ่ายวิดีโอ () สัมภาษณ์

ผู้บันทึกการสังเกต (ผู้วิจัย)

ร่วมกับ (ผู้ช่วย)

..... / /

แบบการสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation)

1. กิจกรรมที่สังเกต
2. วัน เดือน ปี
3. สถานที่
4. บุคลากร
6. ชื่อ ประเพณี / กิจกรรม / พิธีกรรม
7. ผู้เข้าร่วมพิธี คน คนท้องถิ่น คน คนต่างถิ่นคน
8. ส่วนใหญ่อยู่ในวัย เพศ อาชีพ การศึกษา
9. จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธี.....
.....
.....
.....
.....
10. กิจกรรมประกอบการสังเกต () กล้องถ่ายรูป () ถ่ายวิดีโอ () สัมภาษณ์

ผู้บันทึกการสังเกต (ผู้วิจัย)
 ร่วมกับ (ผู้ช่วย)
 / /

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structural Interview)

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

1. แบบสัมภาษณ์ผู้นำ ได้แก่
 - 1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในการคล้อยข้าง
 - 1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้นำทางพิธีกรรมบวชนาคข้าง
 - 1.3 แบบสัมภาษณ์ผู้นำทางการท่องเที่ยว
2. แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วม
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมในการคล้อยข้าง
 - 2.2. แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมทางพิธีกรรมบวชนาคข้าง
 - 2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมทางการท่องเที่ยว
3. แบบสัมภาษณ์ผู้รู้
4. แบบสัมภาษณ์ผู้สังเกตการณ์

1 แบบสัมภาษณ์ผู้นำ

1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้นำการคล้อยข้าง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ..... ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 อาชีพหลัก อาชีพรอง
- 1.4 มีบุตร คน ชาย คน หญิง คน
- 1.5 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวน
- 1.6 ประกอบอาชีพ
- 1.7 การอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน () อยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษ () อพยพย้ายถิ่น
จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ปี

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของประเพณีการคล้องช้าง

2.1 เริ่มมีประเพณีการคล้องช้างเมื่อใด

.....

2.2 ผู้ก่อตั้งหรือผู้ริเริ่มประเพณี

.....

2.3 ความสำคัญของประเพณีในความคิด ความเชื่อของชาวบ้านตากกลาง

.....

2.4 ลักษณะของประเพณีในอดีต

.....

2.5 ลักษณะของประเพณีในปัจจุบัน

.....

2.6 ความสำคัญของประเพณีในอดีตและปัจจุบัน

.....

2.7 องค์ประกอบของประเพณีการคล้องช้าง มีอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญอย่างไร

.....

2.8 ขั้นตอนของประเพณีในการจัดพิธีกรรมการคล้องช้างมีกี่ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีความสำคัญอย่างไร

.....

.....

2.9 อุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นและสำคัญในการประกอบพิธีกรรมการคล้องช้าง

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในการทำพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 อาชีพหลัก อาชีพรอง
- 1.4 มีบุตร คน ชาย คน หญิง
- 1.5 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวน ปี
- 1.6 ประกอบอาชีพ
- 1.7 การอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน () อยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษ () อพยพย้ายถิ่น
จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ปี

ตอนที่ 2 การประกอบพิธีกรรมบวชนาคช้าง

2.1 ความเป็นมาของประเพณีการบวชนาคช้าง

.....

.....

2.2 องค์ประกอบของพิธีกรรมการบวชนาคช้างเป็นอย่างไร

.....

.....

2.3 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

.....

.....

2.4 วัน เวลา ในการจัดพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

2.5 สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

2.6 เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

.....

.....

2.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นเตรียมการ

ขั้นดำเนินการ

2.8 ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการบวชนาคข้างอย่างไร

.....

.....

2.9 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

1.3 แบบสัมภาษณ์ผู้นำในการท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 วุฒิการศึกษา
- 1.4 ประกอบอาชีพ
- 1.5 มีบุตร คน ชาย คน หญิง
- 1.6 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวน

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการแสดงช้างของศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง

2.1 การเตรียมการ

1.บุคคลากรที่เกี่ยวข้องมีใครบ้าง

.....

.....

2. การเตรียมช้างอย่างไร

.....

.....

3. ช้างที่ใช้ในการแสดงงานช้างมีจำนวนกี่เชือก

.....

.....

4. การฝึกช้างที่จะแสดงในงานช้างฝึกอย่างไร

.....

.....

5. สถานที่เตรียมฝึกช้างที่ใด

.....

.....

6. มีการอบรมความรู้อ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

7. อ้างที่จะมาแสดงในงานอ้างมาจากที่ใดบ้าง

.....

.....

8. งบประมาณในการจัดงานอ้างจำนวน บาท

9. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานอ้าง

.....

.....

2.2 การดำเนินการ

1. วัน เวลา ในการจัดการแสดงงานอ้าง เริ่มวันที่ สิ้นสุดวันที่

วันที่ เดือน พ.ศ.

2. ทำกิจกรรมในวัน เดือน ในแต่ละปี

3. สถานที่ประกอบกิจกรรม

4. องค์ประกอบและรูปแบบการจัดการ

วันเตรียมการ

องค์ประกอบ

.....

.....

ผู้เข้าร่วม

.....

.....

สถานที่

.....

.....

รูปแบบการจัดงาน

.....

.....

บรรยากาศในการทำงาน

.....

.....

ผู้นำในการจัดงาน

.....

.....

ผู้เข้าร่วมในการจัดงาน ได้แก่

.....

.....

เครื่องมือใช้ในการประกอบพิธี ได้แก่

.....

.....

วันงาน

องค์ประกอบ

.....

.....

รูปแบบการจัดงาน

.....

.....

บรรยากาศในการจัดงาน

.....

.....

ผู้นำในการจัดกิจกรรม

.....

.....

ผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ได้แก่

.....

.....

อุปกรณ์ เครื่องใช้ในการจัดกิจกรรม ได้แก่

.....

.....

5. ลักษณะและพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในฐานะเป็น
ผู้นำในการจัดกิจกรรม

.....

.....

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

.....

.....

2.3 สรุปงาน

1. ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานแสดงช้างจำนวนประมาณคน
 2. กำไร / ขาดทุน ในการจัดงานช้างแต่ละปีจำนวน บาท
 3. ผลตอบรับจากการจัดงานแสดงช้างบ้านตากกลาง
-
-

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานช้าง

.....

.....

5. สถานที่พักแก่นักท่องเที่ยวพอหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

6. การจัดการบริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

2. แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วม (ผู้ช่วย)

2.1 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการคัดกรองซ้ำ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 อาชีพหลัก อาชีพรอง
- 1.4 มีบุตร คน ชาย คน หญิง
- 1.5 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวน ปี
- 1.6 ประกอบอาชีพ
- 1.7 การอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน () อยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษ () อพยพย้ายถิ่น
จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมการคัดกรองซ้ำ

2.1 เริ่มมีประเพณีการคัดกรองซ้ำเมื่อใด

.....

.....

2.2 ผู้ก่อตั้งหรือผู้ริเริ่มประเพณี

.....

.....

2.3 ความสำคัญของประเพณีในความคิด ความเชื่อของชาวบ้านคาบกลาง

.....

.....

2.2 ลักษณะของประเพณีในอดีต

.....

.....

2.3 ลักษณะของประเพณีในปัจจุบัน

.....
.....

2.4 ความสำคัญของประเพณีในอดีตและปัจจุบัน

.....
.....

2.7 องค์ประกอบของประเพณีการคล้องช้าง มีอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญอย่างไร

.....
.....

2.8 ขั้นตอนของประเพณีในการจัดพิธีกรรมการคล้องช้างมีกี่ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีความสำคัญอย่างไร

.....
.....

2.9 อุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นและสำคัญในการประกอบพิธีกรรมการคล้องช้าง

.....
.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

2.2 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการทำพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 อาชีพหลัก อาชีพรอง
- 1.4 มีบุตร คน ชาย คน หญิง
- 1.5 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวนปี
- 1.6 ประกอบอาชีพ
- 1.7 การอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน () อยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษ () อพยพย้ายถิ่น
จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ปี

ตอนที่ 2 การประกอบพิธีกรรมบวชนาคช้าง

2.1 ความเป็นมาของประเพณีการบวชนาคช้าง

.....

.....

2.3 องค์ประกอบของพิธีกรรมการบวชนาคช้างเป็นอย่างไร

.....

.....

2.3 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

.....

.....

2.4 วัน เวลา ในการจัดพิธีกรรมการบวชนาคช้าง

2.5 สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

2.6 เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

.....

.....

2.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นเตรียมการ

ขั้นดำเนินการ

2.8 ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการบวชนาคข้างอย่างไร

.....

.....

2.9 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

2.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นเตรียมการ

ขั้นดำเนินการ

2.8 ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการบวชนาคข้างอย่างไร

.....

2.9 ข้อเสนอแนะ

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมหรือผู้ช่วยในการท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 วุฒิการศึกษา
- 1.4 ประกอบอาชีพ
- 1.5 มีบุตร คน ชาย คน หญิง
- 1.6 ฐานะทางสังคมหรือตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง จำนวนปี

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการแสดงช้างของศูนย์ศึกษาบ้านคากกลาง

2.1 การเตรียมการ

1.บุคคลากรที่เกี่ยวข้องมีใครบ้าง

.....

.....

2. การเตรียมช้างอย่างไร

.....

.....

3. ช้างที่ใช้ในการแสดงงานช้างมีจำนวนกี่เชือก

.....

.....

4. การฝึกช้างที่จะแสดงในงานช้างฝึกอย่างไร

.....

.....

5. สถานที่เตรียมฝึกช้างที่ใด

.....

.....

6. มีการอบรมความรู้อ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

7. ช้างที่จะมาแสดงในงานช้างมาจากที่ใดบ้าง

.....

.....

8. งบประมาณในการจัดงานช้างจำนวน บาท

9. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานช้าง

.....

.....

2.2 การดำเนินการ

1. วัน เวลา ในการจัดการแสดงงานช้าง เริ่มวันที่ สิ้นสุดวันที่

วันที่ เดือน พ.ศ.

2. ทำกิจกรรมในวัน เดือน ในแต่ละปี

3. สถานที่ประกอบกิจกรรม

4. องค์กรประกอบและรูปแบบการจัดการ

วันเตรียมการ

องค์กรประกอบ

.....

.....

ผู้เข้าร่วม

.....

.....

สถานที่

.....

.....

รูปแบบการจัดงาน

.....

.....

บรรยากาศในการทำงาน

ผู้นำในการจัดงาน

ผู้เข้าร่วมในการจัดงาน ได้แก่

เครื่องมือในการประกอบพิธี ได้แก่

วันงาน

องค์ประกอบ

รูปแบบการจัดงาน

บรรยากาศในการจัดงาน

ผู้นำในการจัดกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ได้แก่

เครื่องมือในการจัดกิจกรรม ได้แก่

5. ลักษณะและพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในฐานะเป็น
ผู้นำในการจัดกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2.3 สรุปงาน

1. ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานแสดงช้างจำนวนประมาณคน
2. กี่ไร่ / ขาดทุน ในการจัดงานช้างแต่ละปีจำนวน บาท
3. ผลตอบรับจากการจัดงานช้างจังหวัดสุรินทร์

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานช้าง

5. สถานที่พักแก่นักท่องเที่ยวพอหรือไม่ อย่างไร

6. การจัดการบริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

3 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ..... ปี
- 1.2 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
- 1.3 อาชีพหลัก..... อาชีพรอง.....
- 1.4 มีบุตร..... คน ชาย..... คน หญิง..... คน
- 1.5 เกี่ยวกับช้างในฐานะ.....
- 1.6 มีประสบการณ์เกี่ยวกับช้าง..... ปี
- 1.7 บรรยายภาคในการสัมภาษณ์.....
- 1.8 สถานที่สัมภาษณ์.....
- 1.9 ผู้สัมภาษณ์.....
- 1.10 วันที่สัมภาษณ์..... เดือน..... พ.ศ.....

ตอนที่ 2

ก. สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

- 1 ให้เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน.....
.....
.....
- 2 ให้เล่าเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน.....
.....
.....
- 3 ให้เล่าสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน.....
.....
.....

ข. ชีวิตความเป็นอยู่ของช้าง

1. ท่านมีช้างกี่เชือก แต่ละเชือกชื่ออะไร และได้มาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ให้เล่าวิธีการคล้องช้างที่เคยพบเห็นและได้ยินมา

.....

.....

3. ให้เล่าการซื้อขายช้างตามประเด็นต่อไปนี้

3.1 การคุณลักษณะช้างของพ่อค้า ระยะเวลาที่ดูและการตัดสินใจ

.....

.....

3.2 พ่อค้ามาจากไหน

.....

.....

3.3 ราคา (กำหนดโดยใช้หลักเกณฑ์อะไร และเหตุผลที่ต้องขาย)

.....

.....

4. ให้อธิบายวิธีการเลี้ยงและการขยายพันธุ์ช้าง ตามประเด็นต่อไปนี้

4.1 วิธีการเลี้ยงในอดีต ใช้อะไรเป็นอาหาร ในปริมาณเท่าไร กอกช้างอยู่ที่ไหน ใช้อะไรทำการดูแลรักษาสุขภาพของช้าง ทำเลที่เลี้ยง และประโยชน์ที่ได้จากช้าง

.....

.....

.....

.....

4.2 วิธีการเลี้ยงในปัจจุบัน ใช้อะไรเป็นอาหาร ในปริมาณเท่าไร มีหลักการให้อาหารอย่างไร

.....

.....

คอกช้างอยู่ที่ไหน ใช้อะไรทำ

.....

.....

ทำเลที่เลี้ยง

.....

.....

การขยายพันธุ์ช้าง

.....

.....

การดูแลสุขภาพของช้าง

.....

.....

การดูแลสุขภาพของช้าง

.....

.....

การฝึกช้าง ทำที่ไหน ใช้เวลาทำไร ฝึกอย่างไร ฝึกอะไรบ้าง

.....

.....

การใช้งานจากช้าง ท่านใช้ช้างทำอะไรบ้าง ได้ค่าตอบแทนเท่าไร

.....

.....

ประโยชน์ที่ได้จากช้าง

.....

.....

ท่านมีความผูกพันกับช้างที่เลี้ยงอย่างไร

.....

.....

ท่านมีปัญหามและอุปสรรคในการเลี้ยงช้างอะไรบ้าง

.....

.....

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างช่างกับวิถีชีวิต

1. ให้เล่าถึงความเชื่อเกี่ยวกับช่างของท่าน (การตั้งชื่อ ความเชื่อเกี่ยวกับป่า)

.....

.....

.....

2. ให้เล่าถึงข้อห้ามและความเชื่อที่ต้องห้ามเกี่ยวกับช่าง

.....

.....

.....

3 ผีที่เกี่ยวกับช่าง (มีผีอะไรบ้าง ให้คุณให้โทษอย่างไร มีวิธีการติดต่ออย่างไร)

.....

.....

.....

4 ประเพณีที่เกี่ยวกับช่างที่ต้องทำประจำมีอะไรบ้าง ทำตอนไหน มีขั้นตอนการทำอย่างไร
ทำไมต้องทำ

.....

.....

.....

5 ประเพณีตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่และงานพิธีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านจัดขึ้น ช่างได้มีส่วนร่วม
ร่วมอย่างไรบ้าง การร่วมแต่ละครั้งได้ค่าตอบแทนเท่าไร

.....

.....

.....

6 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับช่าง มีอะไรบ้าง ให้เล่ารายละเอียดเกี่ยวกับสาเหตุและจุดมุ่งหมาย ผู้ประกอบ
พิธี การประกอบพิธี และบรรยากาศในการประกอบพิธี ความประทับใจ ความคิดเห็นต่อการ
ประกอบพิธี

.....

.....

.....

7. ให้เล่าสภาพการปรับตัวของผู้เลี้ยงช้าง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ และสังคม
เปลี่ยนไป

.....
.....
.....

8. ความคิดเห็นอื่น ๆ

.....
.....
.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

4. แบบสัมภาษณ์ผู้สังเกตการณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล..... อายุ..... ปี
- 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
- 1.3 วุฒิการศึกษา
- 1.4 ประกอบอาชีพ

ตอนที่ 2 การเข้ามาท่องเที่ยวชมหมู่บ้านช้างของผู้สังเกตการณ์

1. ท่านเคยเข้ามาท่องเที่ยวหรือเยี่ยมชมหมู่บ้านช้างแห่งนี้มาแล้ว ครั้ง
2. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับการได้เข้ามาท่องเที่ยวหรือเยี่ยมชมหมู่บ้านช้างแห่งนี้
-
-
-
3. เพราะเหตุใดท่านจึงเลือกที่จะเข้ามาที่ชมหมู่บ้านแห่งนี้
-
-
-
4. ท่านมีความประทับใจกับประเพณี และพิธีกรรมใดบ้างของชาวบ้านตากกลาง
-
-
-
5. ท่านเคยเข้าร่วมพิธีกรรมการคล้องช้างของชาวบ้านตากกลางมาแล้ว ครั้ง
6. ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการคล้องช้างอย่างไร
-
-
-

7. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป็อง (โกนผมจุก) ของชาวบ้านตากกลางแตกต่างจากที่อื่นอย่างไร

.....

8. พิธีกรรมแซน โคนตาของชาวบ้านตากกลางแตกต่างจากที่อื่นอย่างไร

.....

9. ถ้าท่านเป็นชาวบ้านตากกลางท่านอยากให้ภาครัฐช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวหมู่บ้านตากกลางแห่งนี้
 อย่างไร

.....

10. ท่านมีแนวคิดและวิธีการใดบ้างที่จะทำให้ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านตากกลาง
 ได้รับการสืบทอดให้คงอยู่ในชุมชนชาวไทยภูเขา

.....

11. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรมการคล้องช้างมีอะไรบ้าง

.....

12. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องมีอะไรบ้าง

.....

13. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรมแซน โคนตามีอะไรบ้าง

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructural Interview)

เรื่อง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้านช้าง บ้านตากวาง ตำบลกระโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

วันที่ เดือน พ.ศ. เวลา น.

ชื่อ สกุล ผู้ร่วมสนทนา (นาย นาง นางสาว)

อายุ ปี อาชีพ บ้านเลขที่ หมู่ที่

ตำบล อำเภอ จังหวัด

หัวข้อสนทนา

บันทึกรายละเอียด

.....

.....

.....

.....

สรุป / ข้อสังเกต

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่ เดือน พ.ศ.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวเขาวภา เจริญรื่น
วันเกิด วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2522
สถานที่เกิด อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 1 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอิสระ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน บริษัท สตาร์ ยูนิตี้ อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล จำกัด
บ้านเลขที่ 200 อาคารทศพล ชั้น 7 แขวงห้วยขวาง เขตห้วยขวาง
กรุงเทพฯ 10320

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2540 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสุรวิทยาคาร อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2544 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ก.บ.) สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา
สถาบันราชภัฏสุรินทร์
พ.ศ. 2549 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

